

สัตว์ในสำนวนไทย

สิ่งชี้บ่งวัฒนธรรมทางความคิดของคนไทย

ANIMALS IN THAI IDIOMS

AS INDICATORS OF THAI CULTURAL CONCEPTS

ปรีชา สุขเกษม

Preecha Sukkasame

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2543

คำอุทิศ

แต่

ครูอุคร สุขเกษม บิดาของข้าพเจ้าผู้ซึ่งเป็นครูภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

และ

ครูบุญถึง สุขเกษม มารดาผู้ซึ่งเป็นครูภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ของข้าพเจ้า

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาผู้ศึกษาวัฒนธรรมทางความคิดของคนไทยที่มีต่อสัตว์ ที่แสดงออกผ่านทางสำนวนไทย จากการศึกษาสำนวน 330 คำ จำนวนสัตว์ 88 ชื่อ ได้พบว่าลักษณะของสัตว์ หรือที่เรียกว่า สัตวลักษณะ ที่นำมาผูกเป็นสำนวนมี 2 ประเภท คือ ลักษณะทางกายภาพ หรือที่เรียกว่า รูปลักษณะและลักษณะทางนิสัยหรือพฤติกรรม เรียกว่า นิสัยลักษณะ

รูปลักษณะที่นำมาใช้สร้างเป็นสำนวน ได้แก่ ขนาด, อวัยวะ, สี, ตำแหน่ง, เพศ, อายุ, เสียงร้อง, จำนวนและการบอกเวลา นิสัยลักษณะ ได้แก่ นิสัย, อาการและความสามารถ

แนวคิดในการนำสัตว์มาเปรียบนั้น มาจากความสอดคล้องทางความหมายกับสิ่งที่ถูกเปรียบ 3 ลักษณะ ได้แก่ ความสอดคล้องทางรูปภาษา ความสอดคล้องในระบบความคิด และ ความสอดคล้องที่ถ่ายทอดมาจากเรื่องที่ประพันธ์ขึ้นหรือจากความเชื่อ

คนไทยมีทัศนคติต่อสัตว์ผ่านทางรูปลักษณะหรือนิสัยลักษณะบางประการที่ปรากฏในสำนวน เช่น สัตว์ที่กินสัตว์อื่นเป็นอาหาร ถือว่าเป็นสัตว์ที่เลว สัตว์ที่ตื่นออกหาอาหารแต่เช้าถือว่า ขยัน หรือสัตว์ที่กินแล้วนอนถือว่าเป็นความขี้เกียจ ทัศนคติเหล่านี้มาจาก หลักศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของคนไทย

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง “ สัตว์ในสำนวนไทย สิ่งซึ่งบ่งวัฒนธรรมทางความคิดของคนไทย” ได้รับแนวคิดทฤษฎีสืบเนื่องจากการเรียนวิชา อรรถศาสตร์ ซึ่งสอนโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์ เมื่อครั้งข้าพเจ้ากำลังศึกษาต่อระดับปริญญาเอก สาขาภาษาศาสตร์ ที่ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2542 และได้รับความอนุเคราะห์จากรองศาสตราจารย์ ดร.อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ช่วยตรวจและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ข้าพเจ้าต้องกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ทั้งสอง เป็นอย่างสูง

งานวิจัยนี้สามารถเสร็จเป็นรูปเล่ม ประกอบด้วยเนื้อหาต่างๆอย่างสมบูรณ์ได้ ก็เพราะ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ผู้วิจัยเองนั้น เป็นอาจารย์ประจำที่สถาบันราชภัฏเทพสตรี ในขณะที่งานวิจัยนี้ กำลังอยู่ระหว่างการลาศึกษาต่อ ระดับปริญญาเอก ทำให้ว่างจากภาระกิจการสอนซึ่งเป็นหน้าที่ประจำ ได้ใช้เวลาส่วนหนึ่งในการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้การวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยราบรื่น ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับหน่วยงานทั้งสอง อันได้แก่ สวช. ผู้ให้ทุนสนับสนุน และสถาบันราชภัฏเทพสตรีต้นสังกัด ผู้ให้เวลาและโอกาส ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณอาจารย์ภาควิชาภาษาอังกฤษ เพื่อนร่วมงานของข้าพเจ้าที่ได้รับภาระงานสอนซึ่งเป็นภาระอันหนัก ในขณะที่ข้าพเจ้าลาศึกษาต่อ และทำวิจัย

ผู้ที่จะขาดเสียมิได้ ก็คือ อาจารย์แสงทอง สุขเกษม ศรีภรรยาของข้าพเจ้า ผู้ซึ่งเป็นกองหลัง ที่ต้องรับภาระงานต่างๆในบ้าน ขณะที่ข้าพเจ้าต้องคร่ำเคร่งกับการเรียนควบคู่ไปกับการทำวิจัยในครั้งนี้ นอกจากนั้น เธอยังเป็นกองหนุน คอยให้กำลังใจในการทำงานตลอดมา ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งใจจนยากที่จะหาคำใดๆมา กล่าวขอบคุณได้

และท้ายที่สุด ขอขอบคุณ นูรพาทจารย์ทุกท่านที่เคยอบรมสั่งสอน ตลอดจนมิตรสหาย เพื่อนร่วมงาน ที่ช่วยให้คำแนะนำ รวมทั้งท่านทั้งหลายที่มีสามารถเอ่ยนามได้ทั้งหมด ข้าพเจ้าขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

(ปรีชา สุขเกษม)

สถาบันราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี

30 กันยายน 2544

สารบัญ

บทคัดย่อ	
คำนำ	
สารบัญ	
บทที่ 1 บทนำ	1 - 12
บทที่ 2 สัตว์ลักษณะ	13 - 42
1. คำจำกัดความ	13
2. การจำแนกสัตว์ตามหลักสัตววิทยา	13
3. เปรียบเทียบการจำแนกสัตว์โดยหลักการทางสัตววิทยากับการจำแนกแบบพื้นบ้านไทย	17
4. การแสดงอรรถลักษณะแบบพรรณนา	18
4.1 สัตว์มีกระดูกสันหลัง	18
4.1.1. สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม	18
4.1.2. ปลา	26
4.1.3. สัตว์เลื้อยคลาน	28
4.1.4. สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ	30
4.1.5. นก	31
4.2 สัตว์เปลือกแข็งและขาติดต่อกัน	36
4.2.1. สัตว์มีเปลือกแข็ง	36
4.2.2. สัตว์ลำตัว 3 ส่วน	37
4.3 หนอนแท้	41
4.4 หอย	42
5. สรุปล	42
บทที่ 3 ส่วนวน ความหมาย	43-72
บทที่ 4 อุปลักษณ	73-109
ตอนที่ 1 โครงสร้างอุปลักษณ	73
ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างสัตวลักษณกับคน	91
ตอนที่ 3 สรุปลแนวคิดในการสร้างส่วนวน	102
บทที่ 5 อภิปรายและสรุปล	110-122
หนังสืออ้างอิง	123-124
ภาคผนวก	125-138
ก. ส่วนวนที่ใช้ในงานวิจัย	125
ข. นิทานอีสป	130
ค. ศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับส่วนวนไทย	134

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

สำนวนไทยถือเป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทย เป็นวัฒนธรรมไทยอันเกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในการใช้ถ้อยคำที่เป็นต้นเชิง ไม่ตรงไปตรงมา หากแต่เป็นความหมายแฝงที่เปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งได้อย่างลึกซึ้งเหมาะสม สำนวนไทยเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นและสั่งสมสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและมีเกิดขึ้นใหม่ได้ตามยุคสมัย สำนวนใดที่เป็นที่ยอมรับก็จะถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลาย ส่วนสำนวนใดที่ไม่เป็นที่ยอมรับหรือไม่ทันกับเหตุการณ์จะค่อย ๆ เลือนหายไป

การเรียนการสอนสำนวนไทยในชั้นเรียนนั้น มักเน้นให้นักเรียนท่องจำสำนวนและความหมายของสำนวนนั้น ๆ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง แต่มักจะขาดการศึกษาเชิงวิเคราะห์ถึงแนวคิดและมุมมองที่ทำให้เกิดสำนวนนั้น

สำนวนไทยจำนวนมากกล่าวถึงสัตว์ แต่การกล่าวถึงสัตว์เหล่านั้น ไม่ได้หมายถึงสัตว์โดยตรง หากแต่เป็นอุปลักษณ์ที่นำมาเปรียบเทียบกับคน ทั้งนี้โดยการสังเกตลักษณะบางประการของสัตว์นั้น ๆ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า คนไทยมีวัฒนธรรมทางความคิด เกี่ยวกับสัตว์ในสำนวนอย่างไร และเปรียบเทียบกับคนในลักษณะใด สัตว์เหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคนไทยมากน้อยเพียงใดและเกี่ยวข้องอย่างไร เช่น สำนวนไทย *กาในฝูงหงส์* หมายถึง คนต่ำศักดิ์ในหมู่คนสูงศักดิ์ กาและหงส์เป็นสัตว์ที่ถูกนำมาเปรียบกับมนุษย์ในลักษณะตรงกันข้ามกัน ทำไมจึงนำ กา มาเปรียบกับคนต่ำศักดิ์ และเพราะเหตุใดจึงเปรียบ หงส์กับคนสูงศักดิ์ เป็นต้น

การศึกษาสำนวนไทยเชิงวิเคราะห์โดยใช้หลักการทางอรรถศาสตร์ (Semantics) ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของภาษาศาสตร์ (Linguistics) นั้นเป็นการศึกษาอย่างมีระบบ เป็นวิธีการศึกษาภาษาอีกวิธีหนึ่งที่จะทำให้ได้มาซึ่งกฎเกณฑ์ทางภาษาที่เป็นเหตุเป็นผลและเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมทางความคิดของคนไทยว่าคนไทยมีความคิดอย่างไร ในการนำเอาสัตว์ชนิดต่าง ๆ มา สร้างเป็นสำนวน
2. เพื่ออธิบายเหตุผลว่าคนไทยนำสัตว์ชนิดนั้นมาผูกเป็นสำนวนเพราะเหตุใด

สมมุติฐานการวิจัย

1. คนไทยนำเอาลักษณะเด่นบางประการของสัตว์ ได้แก่รูปร่าง และพฤติกรรม มาสร้างเป็นสำนวนเพื่อเปรียบกับลักษณะหรือพฤติกรรมบางประการของคน
2. การนำสัตว์มาเปรียบแทนกับคนเป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกันระหว่างลักษณะของสัตว์กับลักษณะของคน

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษารวบรวมสำนวนที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ทุกชนิด โดยเก็บข้อมูลจากหนังสือ 5 เล่ม ได้แก่ สำนวนไทย กาญจนาคพันธ์ (2531), พจนานุกรมสำนวนไทย เจือ สะตะเวทิน 2516, สำนวนไทย ขุนวิจิตรมาตรา 2541, สุภาษิตคำพังเพยสำนวนไทย ราชบัณฑิตยสถาน 2540, สำนวน สุภาษิต และ

คำพิงเพยของไทย ที่นำสัตว์มาเปรียบ รัชนี้ ขอใตติกุล 2542. และวัฒนธรรมทางภาษาไทย "สำนวนไทย" ประภาศรี สีอำไพ 2534.

มีสัตว์จำนวน 88 ชื่อ จากสำนวน 330 สำนวน

2. การศึกษาลักษณะของสัตว์เพื่ออธิบายรูปร่าง, พฤติกรรมและความสัมพันธ์กับมนุษย์โดยประมวลจากหนังสือจำนวน 8 เล่ม ซึ่งศึกษาเรื่องของสัตว์ในเชิงสัตววิทยาและชีววิทยา ได้แก่

หนังสือสัตว์-การจำแนก ราชบัณฑิตยสถาน 2540

สารานุกรมไทย ราชบัณฑิตยสถาน 2514-2526

พจนานุกรมสัตว์พิษในเมืองไทย วิทย เทียงบูรณธรรม 2530

สารานุกรม สำหรับเยาวชนไทย โรงพิมพ์คุรุสภา 2516

ช้างไทย สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์ 2530

ชีวิตในสวนสัตว์ สุรินทร์ มัจฉาชีพ 2538

ภาพปลาและสัตว์น้ำของไทย กรมประมง 2540

สัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง กองอนุรักษ์สัตว์ป่า 2521

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ การวิเคราะห์อุปลักษณะ การวิเคราะห์อรรถลักษณะ และศึกษาความหมายของคำว่า "สำนวน"

2. เก็บข้อมูลสำนวนไทยที่ปรากฏในหนังสือและเอกสารต่าง ๆ โดยใช้หนังสือที่รวบรวมสำนวนไว้ ดังรายชื่อในขอบเขตงานวิจัยจำนวน 4 เล่ม เป็นหลัก ทั้งนี้จากการเปรียบเทียบกับหนังสือที่รวบรวมสำนวนเล่มอื่น ๆ พบว่าหนังสือ 4 เล่ม ดังกล่าวนี้มีสำนวนที่ครอบคลุมครบถ้วนมากเพียงพอที่จะใช้วิจัย

3. จำแนกสัตว์ที่ปรากฏในสำนวนตามหลักสัตววิทยา (zoological classification) ตามระบบสากลที่มีการแยกย่อยตั้งแต่ระดับใหญ่สุดคือ อาณาจักร (kingdom) ศักดิ์ (phylum) ชั้น (class) อันดับ (order) วงศ์ (family) สกุล (genus) ชนิด (species)

เช่น กา	อาณาจักร (Kingdom)	Animalia สัตว์
	ศักดิ์ (Phylum)	Chordata สัตว์มีกระดูกสันหลัง
	ชั้น (Class)	Aves นก
	อันดับ (Order)	Passeriformes
	วงศ์ (Family)	Covidae กา
	สกุล (Genus)	Corvus
	มีหลายชนิด (Species)	เช่น Macrorhynchos

4. เปรียบเทียบการจำแนกสัตว์ตามหลักสัตววิทยากับการจำแนกแบบพื้นบ้านไทย จะเห็นได้ว่า ตามหลักสัตววิทยาถือว่า กาเป็นนกชนิดหนึ่ง แต่ในความคิดของคนไทยไม่ได้เรียกกาว่า นกกา ดังที่เรียกนกชนิดอื่นๆ เช่น นกขมิ้น นกแก้ว นกสาธิตา เป็นต้น จากนั้นจึงอธิบายรูปร่าง และลักษณะนิสัยรวมทั้งความเกี่ยวข้องกับคนของสัตว์แต่ละชนิด

5. วิเคราะห์ความหมายและที่มาของสำนวน แล้วนำผลการวิเคราะห์มาเปรียบเทียบกับลักษณะต่าง ๆ ของสัตว์และคน เพื่อแสดงให้เห็นถึงที่มาของการนำสัตว์มาสร้างเป็นสำนวนตามความคิดของคนไทย เช่น สำนวน *กาในฝูงหงส์* ความหมายของสำนวน หมายถึง คนต่ำศักดิ์ในหมู่คนสูงศักดิ์

ความหมายตรงของ กา และ หงส์ คือสัตว์มีปีกในสกุล นก แต่มีรูปลักษณะที่ตรงกันข้ามกัน นั่นคือ กา มีขนสีดำสนิท แต่หงส์มีขนสีขาว ลักษณะนิสัยของกา ชอบกระโดดโลดเต้นคอยขโมยอาหารของคน ในขณะที่หงส์ จะมีลักษณะเชื่องช้า บินสูง ไม่มาอยู่เกี่ยวกับคน

จากรูปร่าง, นิสัยและความสัมพันธ์กับคนดังกล่าวจึงเปรียบกากับคำต่ำศักดิ์ เพราะสีดำในวัฒนธรรมไทยถือว่าเป็นสีไม่เป็นมงคล การขโมยเป็นการกระทำที่ผิดศีลข้อ 2 การกระโดดไปมาเป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่งดงาม การอยู่ใกล้คนเพื่อรอจังหวะขโมยสิ่งของถือเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและน่ารำคาญ ส่วนมากหงส์ถูกเปรียบกับคนสูงศักดิ์เพราะสีขาวถือว่าเป็นสีมงคลสิบริสุทธิ การหากินเองเป็นการประกอบสัมมาชีฟตามธรรมะข้อ 2 การเคลื่อนไหวที่ช้า นิ่ง เป็นความงดงามตามแบบฉบับมารยาทไทย และการไม่มาสร้างควมรำคาญให้ เป็นสิ่งที่ทำให้คนสบายใจ

คนไทยนำเอาลักษณะที่ตรงกันข้าม ระหว่าง กา กับ หงส์ มาสร้างสำนวน กาเป็นอุปลักษณะที่ใช้เปรียบ "คนต่ำศักดิ์" หงส์ "คนสูงศักดิ์" โดยวัฒนธรรมไทย "คนต่ำศักดิ์" เป็นความรู้สึกเชิงลบ มีความหมายตรงกันข้ามกับ "คนสูงศักดิ์" ซึ่งมีความหมายเป็นบวก

ลักษณะทางสัตววิทยาของกา ที่ตรงกันข้ามกับหงส์ ได้แก่

	กา	หงส์
รูปร่าง	สีดำ	สีขาว
นิสัย	ขโมยของที่ตกไว้	หากินเอง
	กระโดดไปมา	นิ่ง ช้า บินสูง
ความสัมพันธ์กับคน	อยู่ใกล้คน	ไม่เข้าใกล้คน

สรุปได้ว่า รูปร่างและพฤติกรรมของกาและหงส์ที่ตรงกันข้ามกันคือที่มาของสำนวน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบลักษณะทางสัตววิทยาของสัตว์และอุปลักษณะของสัตว์ ที่ปรากฏในสำนวนไทย
2. ได้ทราบวัฒนธรรมทางความคิด ของคนไทยที่มีต่อสัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่นำมาสร้างเป็นสำนวน
3. เป็นแนวทางในการศึกษาภาษาไทยด้วยวิธีการทางภาษาศาสตร์ (Linguistic approach)

บททวนวรรณกรรม

งานวิจัยฉบับนี้ มุ่งการศึกษาว่า เพราะเหตุใดคนไทยจึงเอาสัตว์ชนิดนั้นมาสร้างเป็นสำนวน ผู้วิจัยจึงแบ่งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอรรถลักษณะ, อุปลักษณะ และความหมายของสำนวน

1. **อรรถลักษณะ** หมายถึง ลักษณะทางความหมายของคำ โดยนำคำมาแจกแจงความหมายเป็นส่วนตามความหมายย่อย ได้ (Leech 1974, เพียรศิริ วงศ์วิภาณนธ์ 2525)

อรรถลักษณะแต่ละประการที่ประกอบขึ้นเป็นความหมายของคำนั้น จะมีให้อรรถลักษณะที่พบในคำ ๆ เดียว กล่าวคือ อรรถลักษณะ เป็นเครื่องช่วยให้เราเห็นความสัมพันธ์ของความหมายของคำต่าง ๆ เช่น อรรถลักษณะของคำว่า พ่อ แม่ และเด็กชาย เด็กหญิง อาจแยกได้ดังนี้

พ่อ	แม่	เด็กชาย	เด็กหญิง
<มีชีวิต>	<มีชีวิต>	<มีชีวิต>	<มีชีวิต>
<เพศชาย>	<เพศหญิง>	<เพศชาย>	<เพศหญิง>
<โตแล้ว>	<โตแล้ว>	<ยังไม่โต>	<ยังไม่โต>
<มีลูก>	<มีลูก>	<ยังไม่มี>	<ยังไม่มี>
<มนุษย์>	<มนุษย์>	<มนุษย์>	<มนุษย์>

เนื่องจากอรรถลักษณะมีคุณสมบัติที่ช่วยในการแบ่งกลุ่มด้วยลักษณะตรงกันข้าม เช่น แบ่งกลุ่มมีลูกและกลุ่มไม่มีลูก แบ่งกลุ่มเพศชายและเพศหญิง นักอรรถศาสตร์จึงนิยามกำหนดให้อรรถลักษณะแต่ละชนิดมี 2 ค่า (binary value) คือ ค่าบวก และ ค่าลบ เพื่อลดการใช้อรรถลักษณะให้น้อยลงในการแสดงความคล้าย และความต่างของความหมายของคำ เช่น แทนที่จะมีอรรถลักษณะ <มีลูก> และ <ไม่มีลูก> ก็ใช้อรรถลักษณะ 2 ค่า เพียงประการเดียว คือ [+/- มีลูก] อรรถลักษณะ <มีลูก> ให้ [+มีลูก] อรรถลักษณะ <ไม่มีลูก> ก็คือ อรรถลักษณะ [-มีลูก] เมื่อใช้วิธีกำหนดให้อรรถลักษณะ มีค่าบวก ลบ แล้วจะได้อรรถลักษณะที่แสดงความหมายของ พ่อ, แม่ และเด็กชาย, เด็กหญิง ดังนี้

พ่อ	แม่	เด็กชาย	เด็กหญิง
+มีชีวิต	+มีชีวิต	+มีชีวิต	+มีชีวิต
+มนุษย์	+มนุษย์	+มนุษย์	+มนุษย์
+โตแล้ว	+โตแล้ว	-โตแล้ว	-โตแล้ว
+มีลูก	+มีลูก	-มีลูก	-มีลูก
+ชาย	-ชาย	+ชาย	-ชาย

จะเห็นได้ว่าความหมายระหว่างพ่อกับแม่นั้น เหมือนกันทุกประการยกเว้นเรื่องเพศเช่นเดียวกับเด็กชาย และเด็กหญิง แต่ถ้าจะดูความหมายของพ่อ และเด็กชาย แล้วจะมีความต่างกัน 3 ประการ คือ เรื่องโตแล้ว พ่อจะโตแล้ว ในขณะที่เด็กชายยังไม่โต, เรื่องมีลูก ซึ่งเด็กชายจะไม่มีลูกแต่พ่อต้องมีลูก และการเป็นมนุษย์ พ่ออาจเป็นมนุษย์ หรือไม่ก็ได้ แต่เด็กชายต้องเป็นมนุษย์

นอกจากนี้ยังมีความหมายโดยนัยเกี่ยวกับอรรถลักษณะอื่นได้ เช่น [+มนุษย์] ย่อมแสดงความหมายโดยนัยว่า [+มีชีวิต] หรือ [+มีลูก] ย่อมแสดงว่า [+โตแล้ว] ด้วยอรรถลักษณะนี้เป็นอรรถลักษณะแบบเดาได้ (redundancy feature) จึงสามารถละอรรถลักษณะชนิดนี้ได้ อรรถลักษณะของคำว่า พ่อ แม่ และเด็กชาย เด็กหญิง เมื่อละอรรถลักษณะเดาได้แล้วจะมีอรรถลักษณะดังนี้

พ่อ	แม่	เด็กชาย	เด็กหญิง
+มนุษย์	+มนุษย์	+มนุษย์	+มนุษย์
+มีลูก	+มีลูก	-โตแล้ว	-โตแล้ว
+ชาย	-ชาย	+ชาย	-ชาย

(สุภา อังกระวรรณท์ 2527:14 – 15)ให้ตัวอย่างคำในภาษาไทย “ฉีก ตัด หั่น สับ แล่ เจียน ฯลฯ” เป็นกลุ่มคำที่แสดงความหมายว่า “ทำให้สิ่งของขาดจากกัน” เมื่อนำมาแยกความหมาย จะพบว่ามีหน่วยประกอบทางความหมายบางหน่วยที่แสดงถึงความเหมือนและความแตกต่างกัน

ฉีก	ตัด	หั่น	สับ ฯลฯ
+ การกระทำที่ทำให้สิ่งของขาดจากกัน	—————→		
- ของมีคม	+ ของมีคม	+ ของมีคม	+ ของมีคม
- ภาชนะรองรับ	- ภาชนะรองรับ	+ ภาชนะรองรับ	+ ภาชนะรองรับ
+ อากาศจับไว	- อากาศจับไว	- อากาศจับไว	+ อากาศจับไว

จะเห็นว่าคำทุกคำที่ยกมามีอรรถลักษณะเหมือนกัน คือ [+การกระทำที่ทำให้สิ่งของขาดจากกัน] เมื่อพิจารณาอรรถลักษณะอื่น ๆ จะเห็นว่า “ฉีก” ต่างจากคำอื่น คือ [-ของมีคม] ขณะที่ “ตัด” มีความใกล้ชิดกับ “หั่น” มากกว่า “สับ” เพราะ “ตัด” มีอรรถลักษณะที่ต่างจากหั่นเพียงอย่างเดียว คือ [-ภาชนะรองรับ] ส่วน “หั่น” มีความใกล้ชิดกับ “สับ” มากกว่าคำอื่น เพราะมีต่างกันเพียงอรรถลักษณะเดียว คือ [-อากาศจับไว]

การวิเคราะห์องค์ประกอบ อาจแสดงได้ในรูปอื่นอีก (สมศีล ฌานวงศ์ 2540:65) เช่น

	[MALE]	[FEMALE]	[ADULT]
boy	+	-	-
girl	-	+	-
man	+	-	+
woman	-	+	+
hermaphrodite	+	+	+/-

สุภา อังกระวรรณท์ (2527:77) ศึกษาเรื่องความหมายแฝงของคำว่า ผู้หญิง จากความเปรียบในบทเพลงไทยสากล ได้วิเคราะห์ ความหมายของแบบเปรียบเทียบและสรุปแบบเปรียบเทียบเป็น 12 กลุ่ม ตามอรรถลักษณะที่สำคัญ 12 อรรถลักษณะ ได้แก่

1. +มีราคา	2. [+มีประโยชน์]	3. [+ให้คุณมากกว่าโทษ]
-หาง่าย		
4. +หาง่าย	5. [+ช่วยตัวเองได้]	6. [-ไว้ใจได้]
+ซื้อได้ด้วยเงิน		
7. [-มีชีวิตจิตใจ]	8. [-จำเป็นสำหรับชีวิต]	9. [-มีคนต้องการ]
10. [-มีเกียรติ]	11. [+ของชั่วคราว]	12. [+มี 1 เท่านั้น]

นันทา กลิ่นมณี (2532:42-43) ได้แบ่งการแสดงอรรถลักษณะของคำของเป็น 2 แบบ คือ แบบพรรณนา (descriptive features) และ แบบเปรียบเทียบต่าง (contrastive features) และได้ให้รายละเอียดว่า

การแสดงอรรถลักษณะแบบพรรณนา เป็นการแสดงความหมายย่อยเชิงพรรณนาของคำคำหนึ่ง นั่นคือแสดงว่าคำๆหนึ่งมีอรรถลักษณะหรือความหมายย่อยอะไรประจำตัวอยู่บ้าง แต่เนื่องจากอรรถลักษณะบางอรรถลักษณะ เป็นความหมายในทางตรงกันข้ามของอีกอรรถลักษณะหนึ่ง เช่น อรรถลักษณะ [เพศชาย] มีความหมายตรงกันข้ามกับอรรถลักษณะ [เพศหญิง] ดังนั้นเพื่อเป็นการลดจำนวนอรรถลักษณะให้น้อยลง

นักอรรถศาสตร์จึงกำหนดให้อรรถลักษณะใดอรรถลักษณะหนึ่งที่มีความหมายตรงกันข้ามกันนั้นมี 2 คำ คือ คำบวก (+) และคำลบ (-) โดยที่ค่าบวกของอรรถลักษณะหนึ่งของคำคำหนึ่งหมายความว่า คำคำนั้นมีความหมายตามอรรถลักษณะเช่นนั้น คำที่มีอรรถลักษณะ [+เพศชาย] หมายความว่า คำคำนั้นหมายถึงเพศชาย ส่วนค่าลบของอรรถลักษณะเดียวกันของคำอีกคำหนึ่ง หมายความว่า คำคำนั้นมีความหมายตรงกันข้ามกับความหมายของอรรถลักษณะนั้นเช่น คำที่มีอรรถลักษณะ [-เพศชาย] หมายความว่า คำคำนั้นหมายถึง เพศหญิง เรียกว่า การแสดงอรรถลักษณะแบบเปรียบเทียบ ซึ่งจะช่วยให้ประหยัคอรรถลักษณะดังกล่าวแล้วยังแสดงให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างทางความหมายของคำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างการแสดงอรรถลักษณะแบบพรรณนา			
“พ่อ”	มีชีวิต เพศชาย โตแล้ว มีลูก สัตว์	“แม่”	มีชีวิต เพศหญิง โตแล้ว มีลูก สัตว์

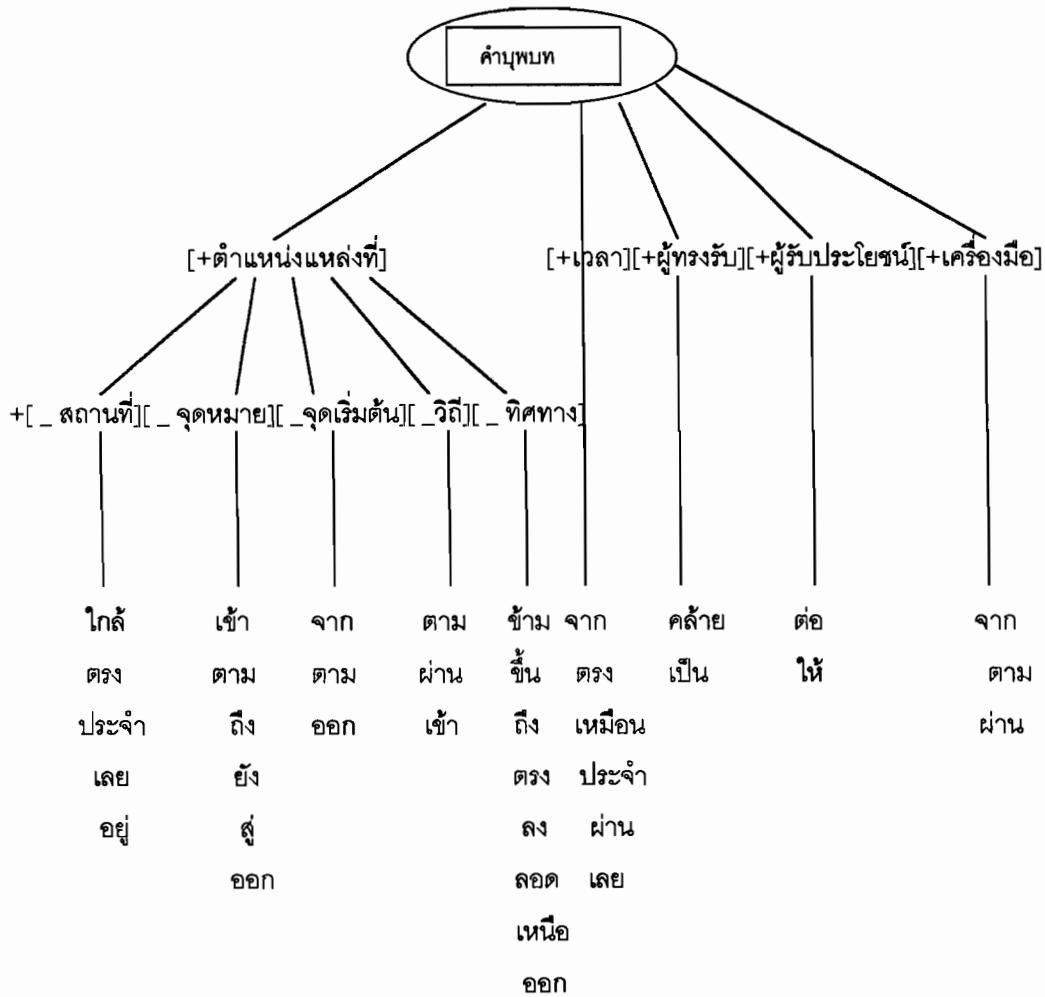
ตัวอย่างอรรถลักษณะแบบเปรียบเทียบ			
“พ่อ”	+มีชีวิต +/-มนุษย์ +เพศชาย +โตแล้ว +มีลูก	“แม่”	+มีชีวิต +/-มนุษย์ -เพศชาย +โตแล้ว +มีลูก

วิกิสิรินทร์ ประพันธ์สิริ (2533:32) ในงานวิจัยเรื่อง คำเรียกญาติในภาษาคำเมืองการวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ให้ตัวอย่างการแสดงความแตกต่างกันของความหมาย พ่อ กับ แม่ ในรูปแบบชาติพันธุ์วิทยา

แม่	พ่อ
รุ่น+1 +สายตรง -ชาย	รุ่น+1 +สายตรง +ชาย

ชุดของอรรถลักษณะที่แสดงความหมายของ แม่ คือ ญาติที่อยู่ในรุ่นอายุสูงกว่าตัวเอง 1 รุ่น มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดโดยตรงและเป็นเพศหญิง ส่วนชุดของอรรถลักษณะที่แสดงความหมายของ พ่อ เป็นชุดเดียวกับ แม่ แต่ต่างกันในเรื่องของอรรถลักษณะที่แสดงความหมายว่าเป็นเพศชาย

จรัสดาว อินทรทัศน์ (2539:91) จากวิทยานิพนธ์ดุริยางค์บัณฑิต ได้สรุปอรรถลักษณะของคำบุพบทที่กลายมาจากคำกริยา ดังตารางที่ปรากฏนี้

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่า คำบุพบท ที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยนี้ มีความหมายเกาะกลุ่มกันเฉพาะ 5 ชุดความหมาย ซึ่งความหมายเหล่านี้เป็นความหมายเชิงการกรก คือ ชุดความหมาย [+ตำแหน่งแหล่งที่] [+เวลา][+ผู้ทรงรับ][+ผู้รับประโยชน์] และ [+เครื่องมือ] จัดเป็นอรรถลักษณะขั้นพื้นฐานของคำบุพบท ซึ่งจะมีนามวลีบอกความหมายนั้น ๆ ปรากฏว่าร่วมกับคำบุพบทในแต่ละชุดความหมายด้วย

2. อุปลักษณ์

2.1. ความหมาย และ การศึกษาอุปลักษณ์

อุปลักษณ์ (metaphor) เป็นกระบวนการใช้รูปภาพ โดยทั่วไปจะหมายถึงการใช้รูปภาพซึ่งอ้างถึง (refer) สิ่งหนึ่งมาเรียกของอีกสิ่งหนึ่ง (Lakoff 1980, จิตติมา จารยะพันธ์ 2539) ตัวอย่างเช่น "งานชิ้นนี้ง่ายเหมือนปอกกล้วยเข้าปาก" การปอกกล้วยเข้าปาก เป็นอุปลักษณ์แทนความง่ายของงานชิ้นนี้ อุลแมนน์ (Ullmann, 1970) ได้อธิบายปรากฏการณ์อุปลักษณ์ว่าเกิดจากความเหมือนกันทางความหมายขององค์ประกอบ 2 ส่วนนั้น คือ สิ่งที่ใช้เปรียบ ในที่นี้คือ "การปอกกล้วยเข้าปาก" และสิ่งที่ถูกเปรียบในที่นี้คือ "งานชิ้นนี้" องค์ประกอบทั้ง 2 ส่วนมีลักษณะทางความหมายบางอย่างที่คล้ายคลึงกันซึ่งผู้เปรียบนำมาใช้เพื่อสะท้อนลักษณะร่วมกันของทั้ง 2 องค์ประกอบ

ความสำคัญของอุปลักษณ์แตกต่างกันไปตามมุมมองของผู้ศึกษา สำหรับนักวรรณกรรม อุปลักษณ์มีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ของผู้ประพันธ์ผู้อ่าน เพื่อสร้างสุนทรียภาพในชิ้นงานประพันธ์ ฮอคส์ (Hawkes, 1978) กล่าวว่าอุปลักษณ์มีส่วนสำคัญในการตกแต่งชิ้นงานประพันธ์ (Decorative) ถือเป็นส่วนพื้นฐานหลัก (fundamental) ที่สำคัญมากในกลวิธีสร้างภาพพจน์ (Figure of speech)

สำหรับนักวรรณกรรม อุปลักษณ์เป็นเครื่องมือสะท้อนอารมณ์ความรู้สึก (emotive) มากกว่าสะท้อนความเป็นจริง แต่สำหรับนักภาษา อุปลักษณ์เป็นเรื่องของการใช้ภาษาที่สะท้อนความจริงในชีวิตประจำวัน อุปลักษณ์มีบทบาทอย่างมากต่อการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน จึงพบการใช้อุปลักษณ์อยู่เสมอในชีวิตประจำวัน

อุปลักษณ์ยังมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ และการกำหนดสัญลักษณ์ในภาษาให้กับสิ่งใหม่ ๆ ตามการรับรู้ที่มีต่อสิ่งใหม่นั้น อันจะช่วยลดภาระในการจำของมนุษย์ เวย์ (Way, 1991 อ้างในจิตติมาจารย์พันธ์) กล่าวว่าอุปลักษณ์เป็นเครื่องมือที่ยืดหยุ่นได้ (flexible) ซึ่งช่วยขยายแหล่งทรัพยากรของภาษา (resource of language) เขาให้เหตุผลว่าการนำส่วนของมโนทัศน์ที่มีใช้อยู่แล้วมากำหนดเป็นสัญลักษณ์ในภาษาง่ายกว่าที่จะตั้งต้นกำหนดสัญลักษณ์ในภาษาขึ้นมาใหม่

นอกจากนี้ การใช้อุปลักษณ์ยังสามารถสะท้อนความหมายแฝง (Connotative meaning) ของผู้ใช้อุปลักษณ์ ความหมายแฝงเป็นความหมายที่แสดง ความรู้สึกทัศนคติที่มีต่อบางสิ่งของผู้พูด ตัวอย่างการใช้อุปลักษณ์ที่ว่า "งานชิ้นนี้ง่ายเหมือนปอกกล้วยเข้าปาก" สะท้อนความหมายแฝงที่ผู้พูดมีต่องานชิ้นนี้ว่าง่ายมาก เหมือนกับการปอกกล้วย ลิช (Leech, 1974) กล่าวว่าความหมายแฝงแปรเปลี่ยนไปตามสังคม วัฒนธรรม และอายุของผู้ใช้ภาษา

เลคอฟ และ จอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) ได้เสนอแนวคิดเรื่องอุปลักษณ์ในแนวทฤษฎีระบบวิริคติ (Cognitive theory) ขึ้นเป็นครั้งแรกในหนังสือ Metaphor We Live By โดยได้อธิบายว่า อุปลักษณ์ไม่ได้จำกัดเฉพาะเรื่องของภาษาและการใช้ภาษาสำหรับเป็นเครื่องมือในการสร้างความงามในงานประพันธ์เท่านั้น แต่อุปลักษณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิริคติ (Cognitive) ของมนุษย์ทุกคน เพราะเป็นส่วนที่ช่วยกำกับระบบความคิดและวิธีการมองโลกของคนในสังคมซึ่งใช้อุปลักษณ์อยู่ตลอดเวลาในการคิด การมองโลก และการใช้ภาษาของคนในสังคม ความคิดของ เลคอฟ และ จอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) นำไปสู่มโนทัศน์ใหม่ในการศึกษาอุปลักษณ์ กล่าวคือ อุปลักษณ์ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของภาษา และการใช้ภาษา แต่เป็นเรื่องของปรากฏการณ์ระดับมโนทัศน์ เขาจึงอธิบายอุปลักษณ์ตามแนวคิดใหม่นี้ว่าเป็น "อุปลักษณ์ระดับมโนทัศน์ (Conceptual metaphor)"

เลคอฟ และ จอห์นสัน ((Lakoff and Johnson, 1980) อธิบายต่อไปอีกว่า อุปลักษณ์ระดับมโนทัศน์ (Conceptual Metaphor) มีรูปปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบวิธีการคิดของคนที่มีมองเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสิ่งซึ่งดูผิวเผิน ๆ อาจมีลักษณะทางกายภาพแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น อุปลักษณ์ "Time is Money" หรือ "เวลา เป็น ทรัพย์สิน" ด้วยลักษณะทางกายภาพของ เวลา (time) น่าจะเกี่ยวข้องกับช่วงจังหวะ การนัดหมาย ฤกษ์ โองาส หรืออื่นในลักษณะของเวลา ขณะที่ลักษณะทางกายภาพของทรัพย์สิน (money) เกี่ยวข้องกับ สิ่งมีค่า หายาก เป็นที่ต้องการ ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับเวลาได้

เพราะอุปลักษณ์ระดับมโนทัศน์เกี่ยวข้องกับทั้งระบบวิธีการคิด มิใช่เพียงการใช้คำหนึ่งคำใดเท่านั้น ดังนั้นวิธีการคิดที่ว่า “เวลาเป็นทรัพย์สิน” ก็จะปรากฏอยู่ในการใช้ภาษามากมายดังตัวอย่างต่อไปนี้

You're *wasting* my time.

The gadget will *save* you hours.

I don't *have* the time to *give* you.

How do you *spend* your time these days?

That flat tire *cost* me an hour.

I've *invested* a lot of time in her.

I don't have *enough* time to *spare* for that.

เป็นต้น

รูปภาษาในตัวเอียง เป็นรูปภาษาในการกล่าวถึงเวลาในลักษณะเป็นสิ่งมีค่าที่สามารถใช้จ่ายได้อย่างสูญสุม (waste) สามารถถดถอม (save) ลงทุน (invested) ใช้จ่าย (spend) มีราคา (cost) ในลักษณะเดียวกับที่ใช้ในการกล่าวถึงทรัพย์สิน สิ่งมีค่าและสิ่งหายากอื่นๆ ที่เป็นลักษณะของทรัพย์สิน เลคอฟ และ จอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) อธิบายถึงการใช้อุปลักษณ์นี้ว่าเป็นเพราะคนที่พูดภาษาอังกฤษมีวิธีคิดร่วมกันว่า “เวลา เป็น ทรัพย์สิน (Time is Money)” จึงสรุปได้ว่า อุปลักษณ์ตามแนวนี้ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการใช้ภาษา แต่เป็นเรื่องของวิธีการคิดตั้งที่กล่าวไว้ในข้างต้น

การทำให้เป็นอุปลักษณ์ นอกจากการนำมโนทัศน์ที่อ้างถึงสิ่งหนึ่งไปใช้เรียกของอีกสิ่งหนึ่งโดยตรงแล้ว ยังมีวิธีอื่นอีกมากมาย เช่นการจัดระบบมโนทัศน์ในภาพรวมของอีกสิ่งหนึ่ง (Orientational metaphor) เช่นการใช้มโนทัศน์การบอกทิศทาง กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น สูง-ต่ำ “ชีวิตผมตกต่ำ แต่ชีวิตคุณสูงส่ง” หรือการเปรียบสิ่งที่เป็นนามธรรมด้วยคำที่เป็นรูปธรรม (Ontological metaphor) เช่น ความรักของฉันถูกเหยียบด้วยฝ่าเท้าของเธอ (ความรักไม่สามารถจับต้องได้แต่เปรียบเป็นวัตถุด้วยการเหยียบ) หัวใจผมพังยับเยิน (เปรียบหัวใจกับเครื่องจักร สามารถพังได้) เป็นต้น

สรุปการศึกษาอุปลักษณ์เท่าที่ผ่านมามีออกเป็น 3 แนวใหญ่ ๆ ดังนี้

แนวคิดที่ 1 ศึกษาอุปลักษณ์ที่เป็น “รูปแบบของใช้ภาษาที่สร้างความงามในงานประพันธ์” เป็นการศึกษาตามแนวของนักวรรณกรรม โดยสนใจศึกษาอุปลักษณ์ในฐานะเครื่องมือในการถ่ายทอด อารมณ์ ความคิดของนักประพันธ์ผู้อ่านเพื่อสร้างสุนทรียภาพในงานประพันธ์

แนวคิดที่ 2 ศึกษาอุปลักษณ์ในแง่ที่เป็น “ภาษาและการใช้ภาษา” เป็นการศึกษาของนักอรรถศาสตร์ (semantician) ส่วนใหญ่ มุ่งศึกษาการใช้อุปลักษณ์ในชีวิตประจำวัน เพื่ออธิบายองค์ประกอบของอุปลักษณ์ จำแนกประเภทของอุปลักษณ์ และยังสนใจการที่คำมีความหมายใหม่เพิ่มขึ้นเพราะอุปลักษณ์

แนวคิดที่ 3 ศึกษาอุปลักษณ์แนวทฤษฎีระบบความคิด (Cognitive Theory) คือ ศึกษาอุปลักษณ์ ในฐานะเป็นปรากฏการณ์ทางระบบความคิด (Cognitive System) ซึ่งเชื่อว่าระบบความคิด (Cognitives) กำหนดการใช้ภาษา โดยจะศึกษาหาสิ่งที่กำกับความคิดพฤติกรรม ที่แสดงออกในรูปของการใช้ภาษาของคนในสังคม

2.2. การวิเคราะห์อุปลักษณ์

การวิเคราะห์อุปลักษณ์มีความหลากหลายไปตามแนวทางที่ศึกษา จิตติมา จารยะพันธ์ (2539) ได้ยกตัวอย่างวิธีการวิเคราะห์อุปลักษณ์ 3 แบบสำหรับเป็นตัวอย่างการวิเคราะห์อุปลักษณ์ใน 3 แนวที่ได้กล่าวไปในหัวข้อ ก. ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์อุปลักษณ์ในงานประพันธ์เพื่อตัดสินคุณค่าของชิ้นงานวรรณกรรม

การวิเคราะห์อุปลักษณ์แบบนี้เป็นการวิเคราะห์ของนักวรรณกรรมส่วนใหญ่ คือมุ่งวิเคราะห์บทบาทของอุปลักษณ์ ในการสร้างสุนทรียภาพในงานประพันธ์ ว่าเหมาะสมตามเนื้อหา เหตุการณ์และสังคม หรือไม่ อย่างไร

หลักวิธีในการวิเคราะห์อุปลักษณ์เพื่อตัดสินคุณค่าของชิ้นงานวรรณกรรมค่อนข้างเป็นอัตวิสัย(subjective) ขึ้นอยู่กับความเห็น และการตีความของผู้วิเคราะห์เป็นสำคัญ ว่าใช้อุปลักษณ์ ได้เหมาะสมเพียงใด

2. วิเคราะห์อุปลักษณ์จากการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันเพื่อเข้าใจความหมายแฝง

(Connotative meaning) ของผู้ใช้อุปลักษณ์

การวิเคราะห์ อุปลักษณ์ตามแนวนี้เป็นการวิเคราะห์ลักษณะความหมายย่อยหรืออรรถลักษณะ(Semantics Feature) ขององค์ประกอบ 2 ส่วนในโครงสร้างอุปลักษณ์ อันได้แก่ สิ่งที่ใช้เปรียบ หรือ พาหนะ (vehicle) และสิ่งที่ถูกเปรียบ หรือ ผู้โดยสาร (tenor) เพื่ออธิบายความหมายแฝง (Connotative Meaning) อันเป็นความหมายที่แสดงทัศนคติของผู้ใช้จากการใช้อุปลักษณ์ วิธีที่นิยมนำมาใช้วิเคราะห์ คือ วิธีวิเคราะห์หน่วยประกอบย่อยทางความหมายของคำ (Componential Analysis)

3. วิเคราะห์อุปลักษณ์แนวทฤษฎีระบบความคิด

ดังที่ได้กล่าวไปในตอนต้นว่า การวิเคราะห์ตามแนวนี้ไม่ได้วิเคราะห์อุปลักษณ์ในฐานะที่เป็นกลวิธีสร้างงานประพันธ์ หรือ การตีความรูปภาพภาษาในบริบทของการใช้ภาษา หากแต่มุ่งวิเคราะห์อุปลักษณ์ระดับมโนทัศน์ (Conceptual Metaphor) ที่อยู่ในรูปของระบบวิถีคิด (Cognitive system) ที่กำกับการคิด การมองโลก และการใช้ภาษา ในการกล่าวถึงสิ่งหนึ่งในรูปของอีกสิ่งหนึ่ง อันได้จากการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันของคนในสังคม ดังเช่นที่ เลคอฟ และ จอห์นสัน(Lakoff and Johnson,1980) ได้วิเคราะห์อุปลักษณ์พื้นฐานในการดำรงชีวิต(Natural kind of concepts) ในสังคมของผู้ใช้ภาษาอังกฤษ ตัวอย่างเช่น อุปลักษณ์ที่ว่า “เวลาเป็นทรัพย์สิน(Time is money)” ซึ่งได้แสดงตัวอย่างการวิเคราะห์ไปในหัวข้อ 2.1

การวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ จะใช้การวิเคราะห์ความหมายย่อยของสิ่งที่ใช้เปรียบและสิ่งที่ถูกเปรียบ เพื่อหาว่าสัตว์ถูกนำมาเป็นอุปลักษณ์ในสำนวนไทย ในลักษณะใดและเพราะเหตุใดจึงเลือกการศึกษาแบบที่ 2

3. ความหมายของคำว่า “สำนวน”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2538 ได้ให้ความหมายของคำ “สำนวน” ว่า “น. ถ้อยคำที่เรียบเรียง,โวหาร, บางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร เช่น สารคดีเรื่องนี้สำนวนโวหารดี ความเรียงเรื่องนี้สำนวนโวหารลุ่ม ๆ ดอน ๆ ; ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น สอนจะเข้าให้ว้ายน้ำ รำไมตีโทษปีโทษกลอง, ถ้อยคำที่แสดงออกมา

เป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ เช่น ล้านวนฝรั่ง ล้านวนบาลี, ขึ้นเชิงหรือท่วงทำนองในการแต่งหนังสือหรือพูด เช่น ล้านวนเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ล้านวนยาขอบ ล้านวนไม้เมืองเดิม; ลักษณะนามใช้เรียกข้อความหรือบทประพันธ์รายหนึ่ง ๆ เช่น อิเหนามีหลายล้านวน บทความ 2 ล้านวน"

กาญจนาคพันธ์ (2531:1) ได้อธิบายความหมายของคำว่า "ล้านวน" เอาไว้ในหนังสือล้านวนไทย ดังนี้ "คำพูดของมนุษย์เราไม่ว่าชาติใดภาษาใด แยกออกได้กว้าง ๆ เป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งพูดตรงไปตรงมาตามภาษาธรรมดา พูดออกมาก็เข้าใจได้ทันที อีกอย่างหนึ่งพูดเป็นชั้นเชิงไม่ตรงไปตรงมา แต่ให้ความหมายในคำพูดนั้น ๆ คนฟังอาจเข้าใจความหมายทันที ถ้าคำพูดนั้นแพร่หลายแต่ถ้าไม่แพร่หลาย คนฟังก็ไม่อาจเข้าใจได้ในทันที ต้องคิดถึงเข้าใจ หรือบางทีคิดแล้วเข้าใจไปอย่างอื่นก็ได้ หรือไม่เข้าใจเอาเลยก็ได้ คำพูดเป็นชั้นเชิงอย่างนี้เราเรียกกันว่า "ล้านวน" คือคำพูดเป็นล้านวนอย่างชาวบ้านเขาเรียกกันว่า "พูดสำบัดสำนวน"

ดิเรกชัย มหัทธนะสิน (2529:11-12) ได้ให้ความหมายของ "ล้านวน" ไว้ดังนี้ "ล้านวน หมายถึง ถ้อยคำชนิดหนึ่งที่เกิดจากขบวนการเปรียบเทียบแล้วปรากฏเฉพาะแบบเปรียบเทียบในโครงสร้างผิว ความหมายที่เกิดขึ้นนั้นไม่สามารถแปลตามตัวอักษรได้ มีจุดมุ่งหมายของการใช้เพื่อให้เกิดการตีความหมายแบบแปลความหมาย อาจเกิดจากนำคำธรรมดามาเป็นล้านวน และบางล้านวนกลายเป็นคำธรรมดาไป"

จันจิรา จิตตะวิริยะพงษ์ (2540:4) ให้ความหมายของ "ถ้อยคำที่ใช้เป็นล้านวน" ดังนี้ "ถ้อยคำที่ได้มีความหมายตรงไปตรงมาตามตัวอักษร หรือแปลตามตัวศัพท์ แต่เป็นถ้อยคำที่มีความหมายเป็นอย่างอื่นซึ่งเป็นการเปรียบเทียบในลักษณะต่าง ๆ เช่น อุปลักษณ์ อติพจน์ สัตวกรียา สัทพจน์ คำตรงข้าม เป็นต้น" เช่น

"แก้อี้" ความหมายตรงหมายถึง ที่สำหรับนั่ง มีขา ยกย้ายไปได้ มีมากชนิดด้วยกัน แต่ความหมายที่ใช้เป็นล้านวน หมายถึง ตำแหน่งหน้าที่ เป็นการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ และมีล้านวนที่เกิดขึ้นจากคำว่า "แก้อี้" หลายล้านวน คือ หวงแก้อี้ แยมแก้อี้ ตกแก้อี้ เป็นต้น

จันจิรา ได้สรุปความหมายของถ้อยคำที่ใช้เป็นล้านวนในข่าวการเมืองไว้ 5 รูปแบบ คือ ล้านวนแบบอุปลักษณ์ เช่น "เป็นระเบิดเวลา" ล้านวนแบบสัตวกรียา เช่น "เลีย, ตีปีกพัด" ล้านวนแบบอติพจน์ โดยใช้คำกล่าวเกินจริง เช่น "หน้าบานแฉ่ง" "เย็บปาก" ล้านวนแบบสัทพจน์ เป็นล้านวนเลียนเสียงต่าง ๆ เช่น "บ้ายบาย วิาก กรืด" และล้านวนแบบคำตรงกันข้าม เช่น "เหล้าเก่าในขวดใหม่"

จินตนา ธันวานิวัฒน์ (2527) ให้ความหมายเปรียบเทียบว่า หมายถึง ข้อความที่มีการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่ง เรื่องหนึ่ง กับสิ่งอื่น เรื่องอื่น เพื่อให้เกิดภาพพจน์ เกิดความประทับใจและเข้าใจความคิดและอารมณ์ของกวี ซึ่งประกอบด้วย สิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ และสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ ในการเปรียบเทียบกับสัตว์ ได้วิเคราะห์ไว้หลายลักษณะ ได้แก่ กริยาท่าทางของสัตว์เปรียบกับสัตว์ทั้งตัว เปรียบเทียบกับบางส่วนของสัตว์ และได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างของความเปรียบในสามก๊กฉบับจีนกับฉบับไทยว่า สาเหตุจากสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร (2521) ได้วิเคราะห์ถ้อยคำที่ใช้เป็นล้านวนไทย ได้ให้ข้อสรุปว่าถ้อยคำที่ใช้เป็นล้านวนเป็นคำซึ่งมีใช้ในภาษาปกติ แต่เรานำมาใช้ในอีกความหมายหนึ่ง และความหมายใหม่นั้นยังไม่เป็นที่ยอมรับในภาษาแบบแผน สาเหตุที่ทำให้คำมีหลายความหมาย ส่วนหนึ่งมาจากการใช้ถ้อย

คำที่เป็นสำนวนในสมัยหนึ่งต่อมาความหมายของสำนวนเป็นที่ยอมรับ กว้างขวางและใช้ในภาษาแบบแผน ความหมายที่เป็นสำนวนนั้นก็จะกลายเป็นความหมายปกติ

Ullman (1970:211) กล่าวถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางความหมายว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย จะต้องมีส่วนเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ระหว่างความหมายเก่ากับความใหม่

จิราภรณ์ แบ่งความหมายของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนเป็น 4 ประเภทคือ ความหมายเปรียบเทียบ ความหมายเกี่ยวเนื่อง ความหมายจากการเทียบเสียงของคำและความหมายจากเรื่องราว

จากความหมายในหลาย ๆ ทัศนะดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปลักษณะที่สำคัญของสำนวนได้ว่า

- เป็นถ้อยคำที่เรียบเรียง ใช้กล่าวสืบต่อกันมาช้านาน
- มีความหมายไม่ตรงตัว พูดเป็นชั้นเชิง มีความหมายอื่นแฝงอยู่
- แสดงออกเป็น ข้อความพิเศษเฉพาะภาษาใดภาษาหนึ่ง
- คนฟังอาจเข้าใจทันทีหรือต้องตีความ
- เกิดจากกระบวนการเปรียบเทียบในลักษณะต่างๆ เช่นอุปลักษณ์ อติพจน์ สัตวกริยา เป็นต้น
- ปรากฏเฉพาะแบบเปรียบในโครงสร้างผิว
- อาจเป็นการนำคำธรรมดามาเป็นสำนวน
- ไม่สามารถแปลตรงตามตัวอักษรได้
- จุดมุ่งหมายของการใช้คือให้เกิดการตีความ
- สำนวนที่ใช้ไปนานๆเป็นที่รู้จักแพร่หลายก็จะกลายเป็นคำธรรมดา
- ทำให้เกิดคำหลายความหมาย (polysymy)
- มีการเปลี่ยนแปลงความหมายซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างความหมายเก่ากับความหมายใหม่

บทที่ 2

สัตว์ลักษณะ

1. คำจำกัดความ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 821) ได้ให้คำจำกัดความของสัตว์ว่า “ สิ่งมีชีวิต ซึ่งแตกต่างไปจากพรรณไม้ ส่วนมากมีความรู้สึกเคลื่อนไหวย้ายที่ได้เอง ”

พจนานุกรม Encyclopaedia Britannica (1960) ได้แสดงลักษณะบางประการที่แตกต่างระหว่างพืชกับสัตว์ พอสรุปได้ดังนี้

สัตว์	พืช
Kingdom : Animalia	Plantae
- ผลิตอาหารจากสารอินทรีย์	- ผลิตอาหารจากสารอินทรีย์วัตถุโดยการสังเคราะห์
- มีการเคลื่อนที่ได้ด้วยตัวเอง	- เคลื่อนที่ไม่ได้
- มีระบบประสาทและอวัยวะบอกลักษณะที่ถูกต้อง	- ไม่มีระบบประสาท แต่บางชนิดอาจมีอวัยวะ บอกลักษณะที่ถูกต้อง
- เปลี่ยนแปลงมาใช้ป้องกันตัว	- การสัมผัส
- กลืนกินอาหารและย่อยอาหาร	- ดูดอาหารทางราก
- มีช่องทางเดินอาหารและมีระบบการย่อยอาหาร	- ไม่มีระบบการย่อย แต่ใช้การสังเคราะห์
- มีอวัยวะแสดงความเป็นสัตว์ ได้แก่ ลำตัว หัว ขา	- มีอวัยวะแสดงความเป็นพืช ได้แก่ ลำต้น ราก กิ่งก้าน ใบ เป็นต้น

สัตว์ลักษณะ หมายถึงลักษณะเฉพาะของสัตว์แต่ละชนิด ซึ่งประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพ, ลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรม นอกจากนั้นยังรวมไปถึง ความสัมพันธ์ที่สัตว์ชนิดนั้นมีต่อมนุษย์ การแสดง การจัดหมวดหมู่ของสัตว์ เลือกใช้วิธีการจำแนกตามหลักสัตววิทยา (Zoological Classification) ซึ่งเป็นการจัดอย่างเป็นระบบตามหลักวิทยาศาสตร์ เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ การอธิบายสัตว์ลักษณะ เป็น การประมวลผลความรู้จากหนังสือต่าง ๆ ที่มีการศึกษาเรื่องสัตว์อย่างละเอียดชัดเจน (ดูรายชื่อหนังสือหน้า 2 ขอบเขตการวิจัย)

สัตว์ลักษณะ ถือว่าเป็นความหมายตรงตามตัวอักษร(literal meaning) ของสัตว์นั้น ๆ สัตว์ลักษณะ บางประการมีความเกี่ยวพันและเป็นที่มาของอุปลักษณะในสำนวนไทย ซึ่งจะได้อภิปรายในบทที่ 3

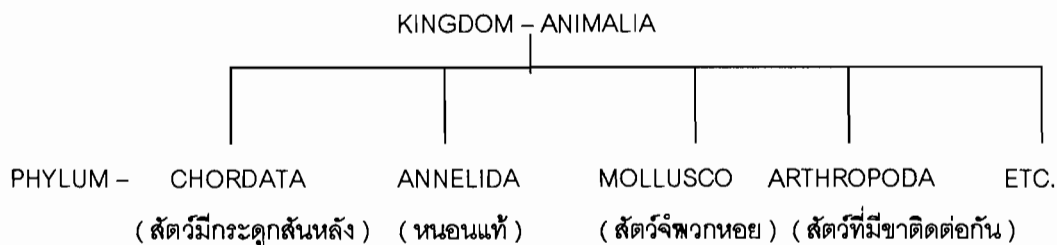
2. การจำแนกสัตว์ตามหลักสัตววิทยา (ZOOLOGICAL CLASSIFICATION)

การแสดงการจำแนกสัตว์ตามหลักสัตววิทยา จะช่วยให้เห็นแนวคิดในเชิงวิทยาศาสตร์ที่ คล้ายคลึงและแตกต่างกับการจำแนกตามแนวคิดแบบพื้นบ้าน (FOLK CLASSIFICATION) ของไทย นักชีววิทยาและนักสัตววิทยา ได้ใช้ ระบบสากล (UNIVERSAL SYSTEM) เพื่อจำแนกประเภทของ สัตว์ การแบ่งในระดับใหญ่สุดเรียกว่า อาณาจักร (KINGDOM) ซึ่งสัตว์ทั้งหมดอยู่ในอาณาจักร ANIMALIA จากนั้นจะมีการแยกย่อยลงมาตามลำดับดังแผนภูมิ

KINGDOM	อาณาจักร	ในรายงานนี้จะใช้ตัวย่อ	K
PHYLUM	ไฟลัม (คักดี)	"	PH
CLASS	ชั้น	"	C
ORDER	อันดับ	"	O
FAMILY	วงศ์	"	F
GENUS	สกุล	"	G
SPECICES	ชนิด	"	S

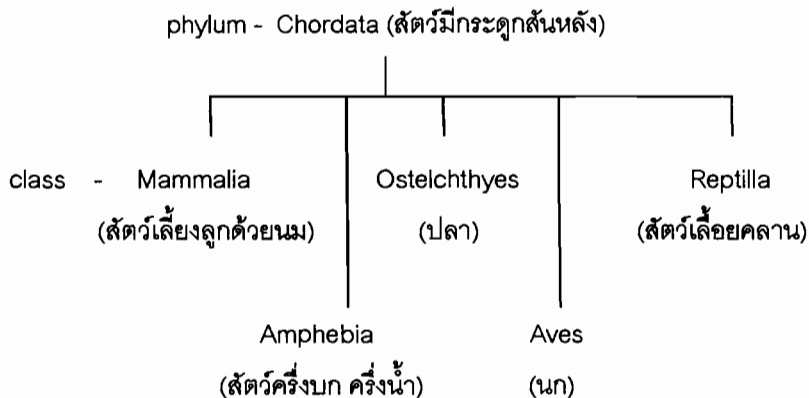
ในบางกรณี อาจมีการเพิ่มระดับในการจำแนก โดยใช้ SUPER และ SUB นำหน้า เพื่อแสดงลำดับย่อย เช่น SUPER CLASS แสดงว่าสูงกว่า CLASS แต่ต่ำกว่า PHYLUM หรือ SUBPHYLUM แสดงว่าต่ำกว่า PHYLUM แต่สูงกว่า CLASS

สัตว์ทั้งหมดในโลกถูกจัดให้อยู่ใน 10 PHYLUM ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะสัตว์ที่จะใช้ศึกษาในงานวิจัยนี้เท่านั้น ซึ่งมีปรากฏใน 4 PHYLUM สามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

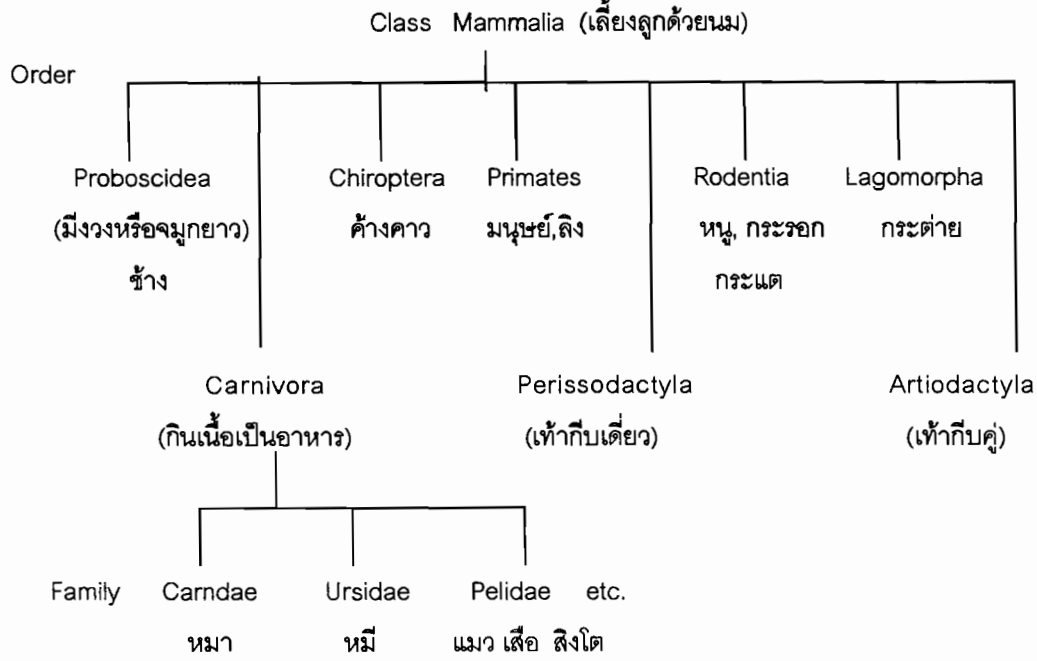

สัตว์จาก 4 ไฟลัม (PHYLUM) นี้ แต่ละ ไฟลัม สามารถแยกเป็นชั้น (CLASS) ต่างๆได้ดังนี้

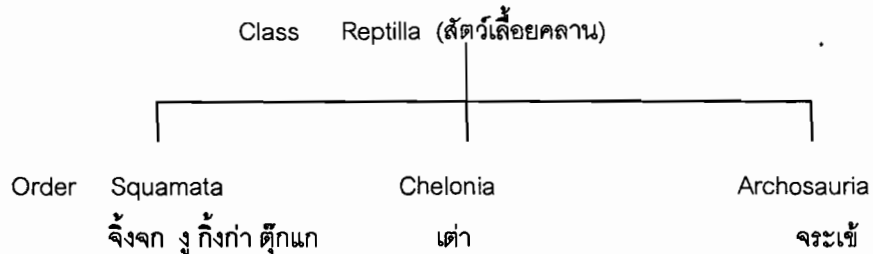
ไฟลัมสัตว์มีกระดูกสันหลัง (CHORDATA) แบ่งเป็นชั้น (CLASS) ต่างๆได้ 5 ชั้น ดังนี้

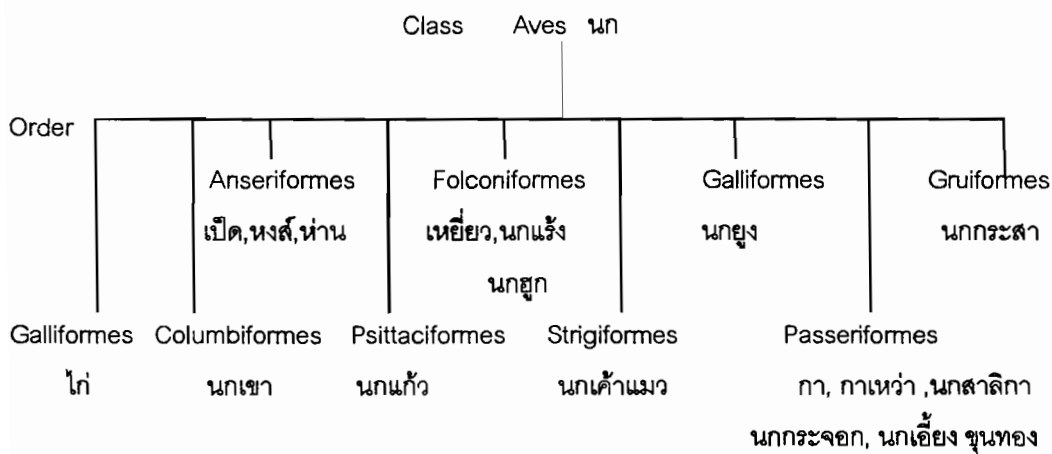
ชั้นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (mammalia) จำแนกเป็นอันดับ (order) ต่าง ๆ ดังนี้

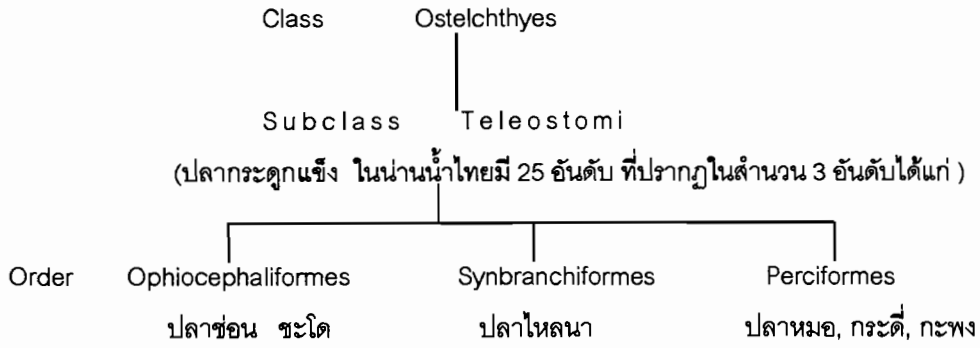
ชั้นสัตว์เลื้อยคลาน (class reptilla) จำแนกเป็นอันดับ (order) ต่าง ๆ ดังแผนภูมิ ต่อไปนี้

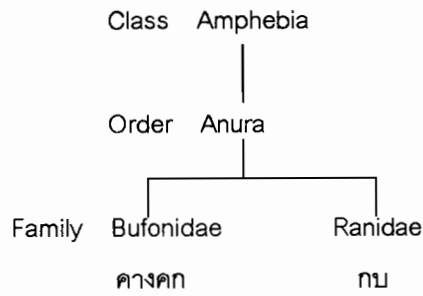
ชั้นนก (class aves) จำแนกเป็น อันดับ (order) ต่าง ๆ ดังนี้

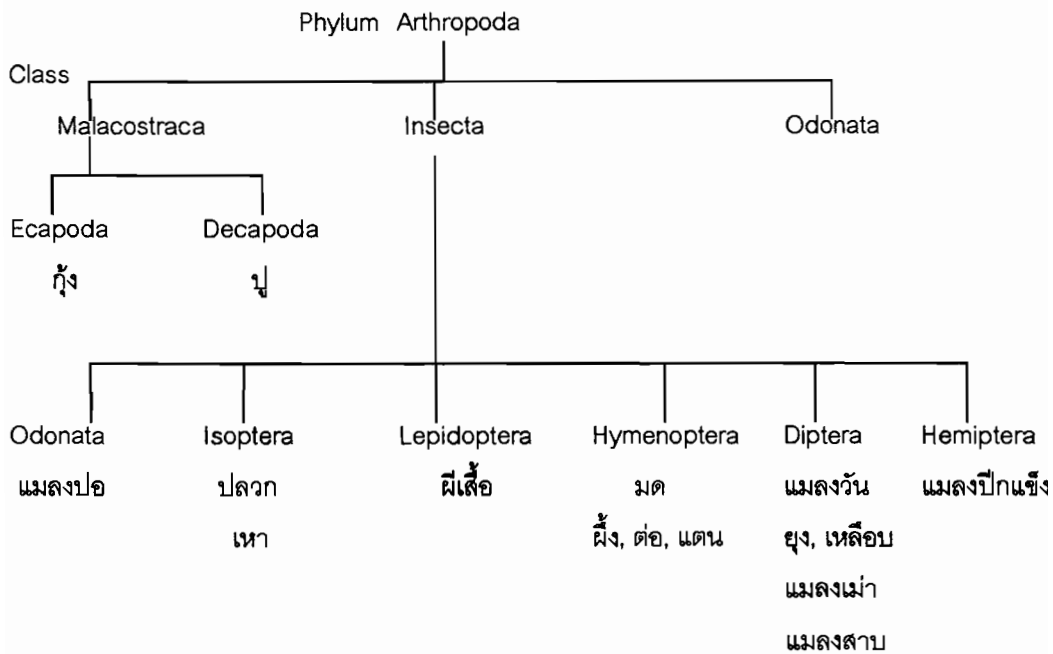
ชั้นปลา (class Osteichthyes) แบ่งเป็นอันดับ (order) ต่างๆ ได้ดังนี้

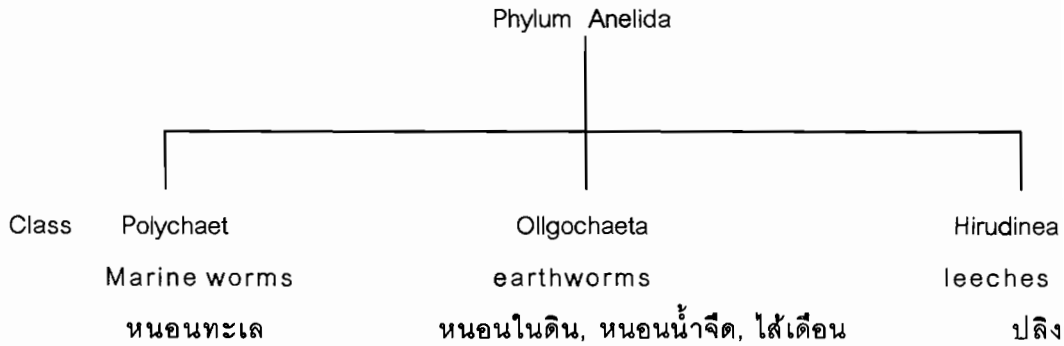
ชั้นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ (amphibia) แบ่งเป็นอันดับ(order) ต่างๆ ดังนี้

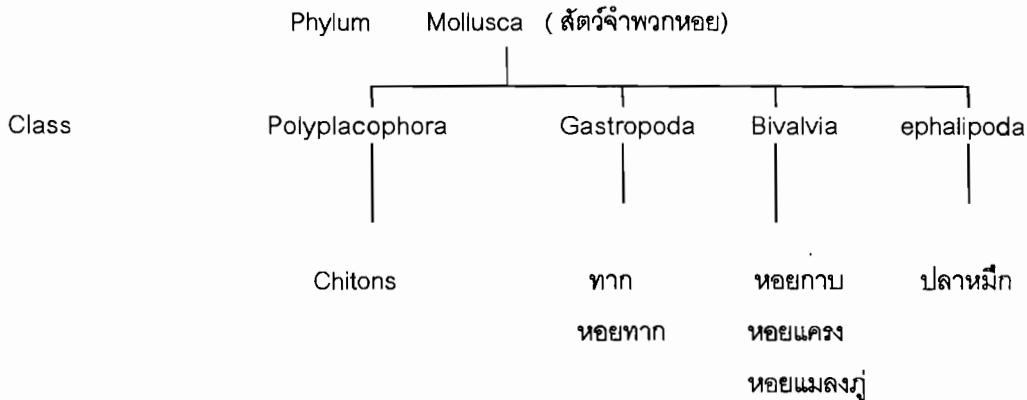
ไฟลัม สัตว์มีขาติดต่อกัน (Arthropoda) จำแนกเป็น ชั้น (class) ต่าง ๆ ดังนี้

ไฟลัมหนอนแห้ (Annelida) จำแนกเป็นชั้น (class) ต่าง ๆ ดังนี้

ไฟลัมสัตว์จำพวกหอย (Mollusca) จำแนกเป็นชั้น (class) ต่าง ๆ ดังนี้

3. เปรียบเทียบการจำแนกสัตว์โดยหลักการทางสัตววิทยากับการจำแนกแบบพื้นบ้านของไทย

หากพิจารณาจากการเรียกชื่อสัตว์ จะพบว่า การจำแนกทางสัตววิทยาและโดยแนวคิดแบบพื้นบ้านไทยโดยรวม มีความคล้ายคลึงกัน แต่บางชนิดอาจแตกต่างกัน ดังนี้

สัตว์ชั้นนก (Class Aves) ในทางสัตววิทยาถือว่า สัตว์ปีก 2 ขา ที่ออกลูกเป็นไข่ ถือเป็นสัตว์ในชั้น (class) เดียวกัน แต่โดยความคิดของคนไทยแยกชื่อเรียกกระหว่าง ไก่, เป็ด, น่าน, กาก, หงส์ ซึ่งเป็นสัตว์ที่คุ้นเคย ออกจากนกอื่น ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็แยก แร้ง, เหยี่ยว ออกเป็นอีกประเภทหนึ่ง เพราะบางคนอาจถือว่าเป็นนกโดยเรียกว่า นกแร้ง นกเหยี่ยว แต่บางคนถือว่าไม่ใช่ชนก โดยเรียกว่า แร้งและเหยี่ยว

ในชั้นแมลง (Insecta) ทางสัตววิทยาถือว่า แมลงปอ, ปลวก, เหา, ผีเสื้อ, มด, ผึ้ง, ต่อ, แตน ฯลฯ อยู่ในชั้นเดียวกัน ในภาษาไทยมีการจำแนกกระหว่าง แมงกับแมลง โดยถือว่า แมลงมี 6 ขา และ แมงมี 8 ขา แต่อย่างไรก็ตามสัตว์ที่อยู่ในกลุ่มแมลงก็ไม่ได้เรียกว่าแมลงทุกชนิด เช่น ยุง เหลือบ เหา เป็นต้น

สัตว์ชั้นหนอน (Oligochaeta) เช่น หนอนในดิน หนอนน้ำจืด ไส้เดือน คนไทยไม่ถือว่า ไส้เดือนเป็นหนอน

สัตว์ชั้นเลื้อยคลาน (Reptilia) ถึงแม้ว่าโดยทางสัตววิทยาจะถือว่า จระเข้ เต่า จิ้งจก งู กิ้งก่า ตุ๊กแก จะจัดให้อยู่ในชั้นเดียวกัน แต่โดยรูปร่าง ลักษณะนิสัย และถิ่นที่อยู่ คนไทยถือว่าสัตว์เหล่านี้มีความแตกต่างกัน

4. การพรรณนาสัตว์ลักษณะ

สัตว์ลักษณะที่จะศึกษาประกอบด้วย ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์กับมนุษย์ ซึ่งสัตว์ลักษณะทั้ง 3 ประเภทในงานวิจัยนี้จะเรียกว่ารูปลักษณะ, นิสัยลักษณะ และสัมพันธ์ลักษณะ ตามลำดับ

การพรรณนาสัตว์ลักษณะของสัตว์แต่ละชื่อจะเริ่มต้นด้วยการจำแนกสัตว์แต่ละชนิดตามหลักสัตววิทยาซึ่งเป็นการจำแนกที่มีระบบชัดเจนและเป็นสากล จากลำดับสูงสุด คือ ศักดิ์ (phylum) จนถึงระดับย่อยที่สุด คือ ชนิด (species) เนื่องจากสัตว์แต่ละชื่อมีชนิดต่าง ๆ หลากหลายมากมาย ดังนั้นจึงจะยกตัวอย่างเฉพาะบางชนิดที่เกี่ยวข้องกับชื่อสัตว์ในสำนวนไทย จากนั้นจึงจะเป็นการพรรณนาสัตว์ลักษณะทั้ง 3 ประเภท ซึ่งจะเป็แนวทางให้เข้าใจลักษณะบางประการของสัตว์ที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ที่มาของอุปลักษณะ

การพรรณนาสัตว์ลักษณะ เป็นการประมวลและสังเคราะห์ข้อมูลใน การอธิบายลักษณะของสัตว์จากหนังสือจำนวน 8 เล่ม (ดูรายชื่อหนังสือ หน้า 2)

ในที่นี้จะลำดับการพรรณนาตามไฟล์มทั้ง 4 โดยเริ่มจากสัตว์มีกระดูกสันหลัง (chordata) สัตว์มีขาติดต่อกัน (Arthropoda) และหนอนแท้ (Annelida) หอย (Mollusco) ดังต่อไปนี้

4.1 สัตว์มีกระดูกสันหลัง

4.1.1 สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (Class mammalia)

ลักษณะโดยรวมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่เฉพาะปรากฏในสำนวนไทย ได้แก่

- มีกระดูกสันหลัง
- ออกลูกเป็นตัว
- อยู่บนบก
- มีนม

สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่ปรากฏในสำนวนไทยได้แก่

ช้าง

การจำแนก	O	Proboscidea	
	F	Elephantidae	
	G	Elephas	S maximus ช้าง เอเชีย
	G	Loxodonta	S africana ช้างแอฟริกา

รูปลักษณะ

ขนาดใหญ่ที่สุดของสัตว์บก	กะโหลกใหญ่ สมองใหญ่
สูง เฉลี่ยประมาณ 2.8 ม.	มีต่อมน้ำมันที่ขมับทั้ง 2 ข้าง
หนัก เฉลี่ยประมาณ 3,500 – 4,000 กก.	หูใหญ่

นิสัยลักษณะ

แพะอาหาร
อยู่ในที่มีด อับชื้น

สัมพันธ์ลักษณะ

อยู่ตามบ้านเรือน
กัดแพะทำลายสิ่งของ

กระด

<u>การจำแนก</u>	O	Rodentia
	F	Tupauidac
	G	Tupaia
	S	glis Diard กระด (Common tree shrew)

รูปลักษณะ

กระด สีเทา พวงหางแบน
ลำตัว ขนาด 15 –20 ซม. ไม่มีฟันแพะ
หางยาว 16 – 23 ซม. ขนสีเหลืองแดง น้ำตาล เทาเข้ม
หนัก 85- 185 กรัม ขนฟูนุ่ม
ปากยื่นยาว

นิสัยลักษณะ

กินสัตว์ เช่น แมลงหรือสัตว์ขนาดเล็ก
หากินกลางวัน ส่วนใหญ่อยู่บนพื้นดิน
วิ่ง กระโดด หรือไต่ตามต้นไม้หลบหลีกศัตรูได้รวดเร็ว

กระรอก

<u>การจำแนก</u>	O	Rodentia
	F	Tupauidac

รูปลักษณะ

สีเทา ปากยื่นยาว หางพวงกลม
ขนาดลำตัวยาว 25 – 30 ซม. มีฟันแพะ
หางยาว 20 – 25 ซม. สีขาวหม่นหรือเทาอ่อน
หนัก 180 – 250 กรัม

นิสัยลักษณะ

กินสัตว์ หรือผลไม้
หากินกลางคืน
อยู่บนต้นไม้ ตามโพรงไม้
ปีน ป่าย ได้รวดเร็ว

กระต่าย

<u>การจำแนก</u>	C	Mammalia
	O	Lagomorpha
	F	Leporidae
	G	Lepus S peguensis กระต่ายป่า
	G	Oryctolagus S cuniculus(Linn) กระต่ายบ้าน

รูปลักษณ์

สี่เท้า

สีขาว, น้ำตาล ขาวสลับดำหรือน้ำตาล

ขนตอนบนหยาบตอนล่างนุ่ม

มีฟันหน้ายาวเป็นพิเศษ 2 ซี่ สูตรฟัน 2/1 0/0 3/2 3/3 $\times 2 = 28$ นิสัยลักษณะ

กินพืช

ออกมาเล่นกับแสงจันทร์

หากินเวลาเย็นหรือกลางคืน

ตกใจง่าย วิ่งหนีศัตรูได้รวดเร็ว

ความเชื่อ

กระต่ายอยู่บนดวงจันทร์

หมา

<u>การจำแนก</u>	F	Canidae
	G	Canis
	S	familiaris หมาเลี้ยงในบ้าน
	S	aureus หมาจิ้งจอก

รูปลักษณ์

สี่เท้า ออกลูกได้มากกว่า 1 ตัว

ใบหน้ายื่นยาว ขนาดความยาวประมาณ 50 – 80 ซม.

มีอุ้งเท้าและเล็บเท้าอู้งมหนัก 5 – 10 กก.

นิสัยลักษณะ

กินเนื้อหรือข้าว ความจำดี

กลางคืนจะเฝ้าบ้าน ปกติจะไม่ถูกกับแมว

เห่าเมื่อเห็นสิ่งแปลกปลอม เหื่อง

ชอบตามเจ้าของ อาจกัดถ้าเห็นลักษณะไม่น่าไว้ใจ

จะแบ่งถิ่นไม่ข้ามถิ่น

สัมพันธ์ลักษณะ

เป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน ชอบตามเจ้าของ

หมี

<u>การจำแนก</u>	F	Ursidae	
	G	Selenardtos	S thibetanus หมีควาย
	G	Helarctos	S malayanns หมีคน

รูปลักษณะ

สี่เท้า	สี่ตาเข้ม
ตากลม หูกกลมเล็ก	มีขนอ่อนขึ้นคลุมทั่วตัว
ริมฝีปากยื่นแยกห่างจากเหงือก	มีอุ้งเท้าและเล็บงอรั่ม
ยืน เดิน ด้วยขาหลังได้	

นิสัยลักษณะ

ขึ้นต้นไม้ได้รวดเร็ว	กินผึ้ง หรือกินพืช หรือแมลง
อยู่ข้างบนพื้นดินและบนต้นไม้	เวลากินผึ้งจะมีเสียงดังจิ้งจก
มักอยู่เดี่ยวหรือเป็นคู่	

สัมพันธ์ลักษณะ

เลี้ยงได้เมื่อยังเล็ก แต่ถ้าโตแล้วจะไม่เชื่อง

แมว

<u>การจำแนก</u>	F	Felidae	
	G	Felis	
	S	domestic	แมวบ้าน (Domestic cat)

รูปลักษณะ

สี่เท้าขนาด	ความยาวเฉลี่ยประมาณ 25 – 35 ซม.
ใบหน้าติดกับลำคอ	ออกลูกได้มากกว่า 1 ตัว
มีอุ้งเท้าและเล็บเท้า งอรั่ม	หนัก เฉลี่ยประมาณ 1 – 3 กก.

นิสัยลักษณะ

ชอบอยู่บ้าน	ไม่ชอบน้ำ
จับหนู	ชอบคลอเคลีย
กินเนื้อ โดยเฉพาะหนู ปลา	ปกติจะไม่ชอบหมา
ปกติจะขี้อ้อน	ไม่ขี้อ้อนพอๆ

สัมพันธ์ลักษณะ

เป็นสัตว์เลี้ยงไว้ดูเล่น เชื่อง

เสือ

<u>การจำแนก</u>	F	Felidae	
	G	Panthera	มีหลายชนิด เช่น
	S	tigris	เสือโคร่ง pardus เสือดาว

รูปลักษณะ (เสือโคร่ง)

สี่เท้า

มีลายพื่นเหลือง ลายพาดสีดำสลับขาว

ตั้งแต่คอถึงโคนหางมีลายสีดำเล็ก ๆ เป็นเส้น พาดขวางตัว

มีอุ้งเท้าและเล็บขุมใช้ตะปบเหยื่อ

มีเขี้ยว โบริหน้ามีแถบสีดำและขาวเป็นลายสั้น ๆ

ข้างแก้มมีขนสีขาวยาว

หางยาว ปลายหางสีดำเป็นปล้อง ๆ

นิสัยลักษณะ

อยู่เดี่ยวหรือเป็นคู่

ว่ายน้ำได้ ขึ้นต้นไม้ไม่ได้

สามารถล่าเหยื่อที่เป็นสัตว์ใหญ่เช่น วัวได้

ดุร้าย

กินเนื้อสัตว์

อยู่ป่าทึบ

สิงโต

การจำแนก

F Felidae

G Panthera

S leo

รูปลักษณะ

สี่เท้า

ขนสีน้ำตาล ไม่มีลาย

ตัวผู้ขนสร้อยคอยาว ขึ้นรอบคอทั้งบนและล่าง

ขนปลายหางเป็นพู่

นิสัยลักษณะ

ดุร้าย อยู่เป็นฝูงตามทุ่งโล่ง

ม้า

การจำแนก

O Perissodactyla

F Equidae

G Equus

S caballus

รูปลักษณะ

สี่เท้า

เท้ากีบเดียว

หน้ายื่นยาว

มีผมยาวปิดหน้าตอมนบน

มีผมแผงเป็นขนเส้นบาง ๆ ยาว กลางลำตัวจากหัวถึงสะโพก

หางเป็นพู่

นิสัยลักษณะ

วิ่งเร็ว เชื่อง สอนได้

ป้องกันตัวโดยการตีตเท้าหลังใส่ศัตรู

สัมพันธ์ลักษณะ

	ออกสงคราม ในพิธีกรรม		สมัยโบราณจึงแข่งเป็นเกมส์กีฬา เป็นพาหนะ
หมู			
	<u>การจำแนก</u>	O F G S	Artiodactylor Suidae Sus scrofa หมูป่าไทย
	<u>รูปลักษณะ</u>		สี่เท้า สี่น้ำตาออกแดง หรือดำ ตัวอ้วน จมูกและปากยื่นยาว สูงเฉลี่ยประมาณ 80 – 120 ซม. น้ำหนัก เฉลี่ยประมาณ 200 – 300 กก. สีส่วนใหญ่ถ้าเป็นหมูบ้านจะสีขาว ถ้าเป็นหมูป่า อาจมีสีเทาหม่น หรือดำ

นิสัยลักษณะ

อาหารหลัก คือ รำ แต่อาหารอื่น ๆ ก็กินได้ไม่เลือก อยู่ในเล้า
กินจุ หรือเมื่ออากาศร้อนจัด
กินบ่อย ขลาดกลัว
กินเร็ว ชอบอากาศเย็นชื้น
ชอบนอนกลางวันหลังกินอาหารเสร็จ

สัมพันธ์ลักษณะ

เลี้ยงไว้เป็นอาหาร
เป็นอาหารประจำวันของมนุษย์
เนื้อนุ่ม กินง่าย ปรุงอาหารได้หลายชนิด

วัว

	<u>การจำแนก</u>	O F G S S	Artiodactyla Bovidae Bos taurine วัวเขตหนาว indicus วัวเมืองร้อน
--	-----------------	-----------------------	--

รูปลักษณะ

สี่เท้า ตัวผู้มีโหนกอยู่บนไหล่ติดกับคอ
เขากดง อยู่เหนืออกหนู ขนเต็มตัวและเกรียนเรียบ ผิวละเอียด
บาง

เขาสั้น ย่นไปข้างหน้า สีนํ้าตาลแดง อาจมีสีขาวยเทาบ้าง ดำบ้าง
 เขายาว ประมาณ 15 – 45 ซม. ตัวผู้หนัก เฉลี่ยประมาณ 300 – 350 กก.
 ตัวเมีย หนัก เฉลี่ยประมาณ 200 – 250 กก. กีบตีนเป็นคู่

นิสัยลักษณะ

เคี้ยวเอื้อง มีกระเพาะพักอาหาร ทนร้อนได้
 หลังกว้างเรียบซีได้ ไม่ชอบแช่นํ้า
 อยู่ในคอก ชอบเคี้ยวเอื้อง กินหญ้า

สัมพันธลักษณะ

ใช้ไถนา เป็นอาหาร
 ลากเกวียน (สน) ตะพายจมูกใช้ลากจูง

ควาย

การจำแนก

- O Artiodactyla
- F Bovidae
- G Bos
- S bubaline ควายไทย (water buffalo)

รูปลักษณะ

สีเทา สีเทาเกือบดำ อาจมีควายเผือกบ้าง
 เขากลวงอยู่เหนืออกหู ท้องโต กาง ท้องย่อย
 เขายาว โคนใหญ่ ปลายเรียวแหลม โค้งเป็นวงไปข้างหลัง
 เขายาวประมาณ 30 – 55 ซม. กีบตีนคู่
 ตัวผู้มีโหนกอยู่บนไหล่ติดกับคอ หลังกว้าง ซีได้
 ขนเต็มตัว เรียบทั้งตัว ขนเกรียน ไม่มีขนอ่อนคลุมตัว
 ตัวผู้หนักเฉลี่ยประมาณ 600 – 650 กก.
 ตัวเมียหนักเฉลี่ยประมาณ 400 – 500 กก.
 เคี้ยวเอื้อง มีกระเพาะพักอาหาร

นิสัยลักษณะ

อยู่ในคอก ชอบเคี้ยวเอื้อง
 ทนร้อนได้น้อย แข็งแรง
 ชอบแช่นํ้า อดทน ทำงานได้นานกว่าวัว
 กินหญ้า, ฟาง

สัมพันธลักษณะ

ใช้ไถนา ลากเกวียน เป็นอาหาร
 สนตะพายที่จมูก เพื่อใช้จูงหรือ บังคับให้ไปตามทิศทางที่ต้องการ

แกะ

<u>การจำแนก</u>	F	Bovidae
	G	Ovis
	S	aries linn. (แกะ)

รูปลักษณะ

กีบคู่ สีเทา

ความยาววัดจากปลายจมูกถึงโคนหาง 1.4 - 1.5 เมตร

สูง 65 - 72 ซม.หนัก 50 - 70 กก. ไม่มีเครา

สีขาวย่น เคี้ยวเอื้อง

เขาใหญ่ โค้งงอ ปลายบิดขึ้นไปข้างหน้า

ปากแคบ ริมฝีปาก ไม่มีสันจมูก

ลำตัวป้อม หัวสั้น หนังที่คออ่อนเป็นร่อง

ขนบนลำตัวนุ่มหนายาว สีขาว หรือ ขาวอมน้ำตาล

นิสัยลักษณะ

กินพืช อยู่เป็นฝูง

แพะ

<u>การจำแนก</u>	O	Atriodyctyla
	F	Bovidae
	G	Lapra S hircus แพะ

รูปลักษณะ

สีเทา หางสั้น

กีบคู่ ขนหยาบ

ไม่มีเขา ขนสัตว์ขาว น้ำตาล

ตัวผู้มีเครายาวใต้คาง

นิสัยลักษณะ

กินพืช

4.1.2 ปลา ปลาในน่านน้ำไทย อยู่ในกลุ่มปลากระดูกแข็ง มี 25 อันดับรูปลักษณะ

มีครีบ ไม่มีขา หายใจด้วยเหงือก

ปลายหางเป็นครีบ มีขากรรไกรครบ

มีเกล็ด หรือมีเมือก

นิสัยลักษณะ

อยู่ในน้ำ ผสมพันธุ์ภายนอก

กินพืชในน้ำหรือ แพลงค์ตอน ออกไข่

ปลาช่อน

<u>การจำแนก</u>	Ophicephalus
<u>รูปลักษณะ</u>	ลำตัวยาว ท่อนหัวโต มีเกล็ด
<u>นิสัยลักษณะ</u>	กินสัตว์เล็ก

ปลากระดี่

<u>การจำแนก</u>	F Anabantidae
	G Trichogaster S microlepis ปลากระดี่นาง

รูปลักษณะ

สีนวลขาว ลำตัวบาง เกล็ดบาง เล็กละเอียด
มีเส้นก้านครีบเป็น รยางค์ ยาว อยู่ใต้ท้อง 1 คู่
ความยาว ประมาณ 15 ซม.
ตัวผู้มีสีสด บริเวณท้อง

<u>นิสัยลักษณะ</u>	กินพืช
--------------------	--------

ปลาหมอ

<u>การจำแนก</u>	F Anabantidae
	G Anabas
	S festudineus (ปลาหมอไทย)

รูปลักษณะ

ตัวป้อม เหนืออกหยัก ฟันเลื่อยแหลมคม
ลำตัวด้านบนแบน ครีบหลังยาว เป็นหนามแข็ง
หัวเล็ก ครีบหางข้างลำตัว และ ลำงลำตัวอ่อน
จะงอยปากสั้นหุ้ม ยาว ประมาณ 7 - 23 ซม.
ตาอยู่ใกล้ปลายจมูก สีดำปนเหลือง
ปากแคบ

นิสัยลักษณะ

ใช้กระพุ้งเหงือก ช่วยเคลื่อนไหลวนบก

ปลาไหล (swamp eel)

<u>การจำแนก</u>	G Monopterus
	S albus ปลาไหลนา

รูปลักษณะ

คล้ายงู ยาวประมาณ 29 - 150 ซม.
ปลา 2 เพศ ขนาดเล็กเป็นเพศผู้ เมื่อเจริญเต็มที่จะเป็นเพศเมีย
ลำตัวสั้น

นิสัยลักษณะ

อยู่ในน้ำ หรือ อยู่ในรู หรือ ใต้โคลน

4.1.3 สัตว์เลื้อยคลาน

งู

<u>การจำแนก</u>	O	Squamata	
	G	Naja	S kaouthia งูเห่าไทย
	G	Python	S reticulatus งูเหลือม

รูปลักษณะ

ไม่มีขา
ไม่มีหนังปิดลูกตา
บางชนิดมีฟันเขี้ยวพิษ
ลำตัวกลมเรียวยาว
ลำตัวสั้น มีเกล็ดที่ท้อง ผิวแห้ง ตามองเห็นในระยะสั้น
เคลื่อนที่ด้วยการเลื้อย ลื่น มี 2 แฉกใช้รับสัมผัส
ไม่มีช่องหู จึงไม่ได้ยินเสียง แต่ใช้การรับแรงสั่นสะเทือน

นิสัยลักษณะ

กินสัตว์ที่มีชีวิต
ขากรรไกร สามารถหลุดจากกันได้ จึงกินอาหารขนาดใหญ่ได้
บางชนิดมีพิษ แต่ส่วนใหญ่ไม่มีพิษ
จะจกหรือกัด เมื่อตกใจ เพื่อป้องกันตัว
ออกลูกเป็นไข่

กิ้งก่า

<u>การจำแนก</u>	O	Squamata	
	F	Acamidae	
	G	Calotes	S mystaceus กิ้งก่าบ้าน
	G	Acantosaura	S armata กิ้งก่าเขา

รูปลักษณะ

สี่เท้า ความยาว 27 ซม.
สีน้ำตาลอมเหลืองลายสีน้ำตาลเข้ม
เปลี่ยนสีขนได้ เข้มขึ้น เมื่อเกิดอารมณ์ไม่ปกติ
แผงเขี้ยวจากต้นคอจนถึงท้ายตัว
เหนียงใต้คางสีดำเหลือบม่วงเป็นมันวาว
มีแผงบนหลังยาวจากต้นคอจรดท้ายลำตัว
มีเกล็ดหัวตัวเรียบแข็ง
ตัวผู้เปลี่ยนสีได้เข้มกว่าตัวเมีย

นิสัยลักษณะ

หากินกลางวันเวลาแดดอ่อน กินแมลง
เกาะตามกิ่งไม้ไม่สูงนักประมาณ 1 – 5 เมตร จากพื้นดิน
ไม่ตื่นกลัว แต่จะผงกหัวเอียงคอ เพื่อฟังเสียง
อยู่ตามป่าโปร่ง หรือไร่นา

ตุ๊กแก

<u>การจำแนก</u>	O	Squamata
	F	Gekkonidae
	G	Gekko S gecko (ตุ๊กแกบ้าน)

รูปลักษณะ

สี่เท้า มีหลายสี น้ำตาล เทา ดำ ฟ้ำอ่อน
 เลื้อยคลาน มีลายจุดสีส้มทั่วลำตัว
 ยาวจากปากถึงปลายหาง 30 ซม. ผิวนั่งตะปุ่มตะป่ำ

นิสัยลักษณะ

อยู่ตามบ้านเรือนตามมุมมืด กินแมลง
 ออกหากินกลางคืน ออกลูกเป็นไข่

เต่า

<u>การจำแนก</u>	O	Chelonia
	F	Emydidae (เต่าน้ำจืด)
	G	Hioremys S annandalei เต่าบัว
	G	Demochelys S coriacea เต่ามะเฟือง

รูปลักษณะ

สัตว์เลื้อยคลาน หัวและขาโผล่ออกมาจากกระดอง
 สีขา ขาแบน มี 5 นิ้ว ขาคู่หน้ามีลักษณะคล้ายใบพาย
 มีกระดองแข็ง ออกลูกเป็นไข่ อยู่ในน้ำ ขึ้นบกอยู่ได้นาน

นิสัยลักษณะ

คลานช้า ว่ายน้ำเร็ว
 เมื่อมีศัตรูจะมุดหัวเข้าไปอยู่ในกระดอง
 ออกลูกเป็นไข่

จระเข้

<u>การจำแนก</u>	O	Crocodylia
	F	มี 3 วงศ์ใหญ่ ๆ ที่ปรากฏในไทย คือ Crocodylidae
	G	Crocodylus S siamensis

รูปลักษณะ

สัตว์เลื้อยคลาน
 มี 4 ขา หน้ายาว ปากมีฟันแข็งแรง จมูกยื่นยาวออก เหนือปลาย
 ปากบนมีก้อนเนื้อนุ่มเป็นโหนก ชาวบ้านเรียกก้อนนี้หมา
 ความยาว 14 ฟุต มีเกล็ดหนาแข็งทั่วตัว
 มีเกล็ดท้ายทอย 4 เกล็ด เรียงเห็นชัดเจน
 หางยาวเกล็ดแข็งมีกำลังมากใช้โบกช่วยการว่ายน้ำ
 หางเป็นอาวุธฟาดเหยื่อให้ได้รับบาดเจ็บ ปากอ้าได้กว้าง

นิสัยลักษณะ

กินเนื้อเป็นอาหาร	อาศัยอยู่ในแม่น้ำลำคลอง
ออกลูกเป็นไข่	ตุ๋ราย

4.1.4 สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ

ลักษณะโดยรวม

สี่เท้า ออกไข่น้ำ จากไข่จะกลายเป็นลูกอ๊อด
ผสมพันธุ์ภายนอกโดยปล่อยน้ำเชื้อไปผสมกับไข่
กินแมลง กระโดดได้ไกล ว่ายน้ำได้
อยู่ทั้งบนบกและในน้ำ

กบ

การจำแนก

O	Anura
F	Ranidae
G	Rana มี 38 ชนิด เช่น S tigerina (กบนา)

รูปลักษณะ

สี่เท้า ขาคู่หน้าเล็ก ขาคู่หลังใหญ่มีมัดกล้ามเนื้อ
มี 5 นิ้ว ระหว่างนิ้วทั้งห้า มีหนังบางติดกันสำหรับว่ายน้ำ
ไม่มีหาง ไม่มีคอ ตีนแบนติดเป็นพืด
ผิวหนัง เรียบขึ้น ไม่มีขน ไม่มีเกล็ด
ความยาวจากปากถึงก้นประมาณ 65 – 85 มิลลิเมตร

นิสัยลักษณะ

ผสมพันธุ์ภายนอก ปล่อยน้ำเชื้อ และไข่ออกมาผสมกัน
กินแมลง โดยใช้ลิ้นซึ่งยาว ตวัดแมลงเข้าปาก
มีตุจจำศีลอยู่ในรูโดยไม่ออกไปไหนเลย
ถ้าอยู่ภายนอกจะหายใจทางจมูก แต่ถ้าจำศีลจะหายใจทางผิวหนัง
เสียงร้อง โอ๊บ โอ๊บ ดังชัดเจนเพื่อเรียกหาคู่ และประกาศเขตแดน
และร้องเมื่ออันตราย

คางคก

การจำแนก

O	Anura
F	Bufo
G	Bufo S melanostictus (คางคกบ้าน)

รูปลักษณะ

สี่เท้า ออกลูกเป็นไข่ ผิวหนังแห้งขรุขระ เป็นตุ่ม
มีต่อมพิษ ได้ผิวหนัง
ความยาว จากปากถึงก้นประมาณ 60 – 70 มิลลิเมตร

นิสัยลักษณะ

อยู่ทั้งในน้ำและบนบก
กระโดดอยู่ตามพื้นชอบชูคอขึ้น
ใช้ลิ้นตัวดกินแมลง

4.1.5 นก

รูปลักษณะของนกในจำนวนโดยรวม

มีปีก 2 ปีก ขนปีกบางแข็ง ครอบส่วนล่าง จึงอ้อม
สองเท้า หน้าแข้งมีเกล็ด
มีขนคลุมทั่วตัว มีนิ้วเท้า 4 นิ้ว
รูปร่างเพรียว หัวแหลม ท้ายแหลม หางยาว สามารถแผ่ขยายได้
ปากยาวแข็ง ใช้จิกอาหาร ไม่มีฟัน จะงอยปากแข็งมาก
ตัวผู้ มีขนสร้อยที่คอยาวและสีสดกว่าตัวเมีย
ตัวผู้มีหงอนสีสดและใหญ่กว่าตัวเมีย

นิสัยลักษณะ

หนีศัตรู กินแมลง กินพืช กินเนื้อ ออกลูกเป็นไข่

ไก่

การจำแนก

O	Galliformes
F	Phasianidae
G	Gallus
S	gallus (Linn) ไก่ป่า (Red junglefowl)
G	Lophura
S	diardi ไก่ฟ้าพญาลอ (Fireback Pheasant)

รูปลักษณะ

ปากแหลม ส่วนบนงอเล็กน้อย หางยาว
ตีน 4 นิ้ว แยกอยู่ข้างหน้า 3 นิ้ว ข้างหลัง 1 นิ้ว

นิสัยลักษณะ

บินได้ไกล ต่อสู้โดยการกระโดดจิกกัน
จิกอาหาร เกาะกิ่งไม้ได้ดี
กินเมล็ดพืช แมลง นอนจะเกาะคอน
หาอาหารโดยการคุ้ยเขี่ย ขันบอกเวลาหรือแสดงอำนาจ

สัมพันธ์ลักษณะ

ขันบอกเวลารุ่งเช้า เป็นอาหารทั้งเนื้อและไข่

เป็ด

การจำแนก

O	Anseriformes
F	Anatidae
G	Aythya

S	baeri	เป็ดหัวดำ (pochard)
G	Anas	
S	clypeata	เป็ดปากพลั่ว (shoveler)

รูปลักษณะ

ปากแบน จะงอยปากบนและล่างประกบกัน
หางสั้นและงอน ตีนมี 4 นิ้ว มีพังผืดยึดติดกันทั้ง 5 นิ้ว

นิสัยลักษณะ

บินได้เล็กน้อย ว่ายน้ำได้ดี
ใช้ และคาบอาหาร นอนบนพื้น
ใช้ปากใช้หาอาหาร เสียงร้องแหบพร่า

สัมพันธ์ลักษณะ

เป็นอาหารทั้งเนื้อและไข่

หงส์

<u>การจำแนก</u>	O	Anseriformes		
	F	Anatidae		
	G	Cygnus	S	olor หงส์ขาว
	G	Cygnus	S	atratus หงส์ดำ

รูปลักษณะ

ขนเป็นมัน คอยาวตั้งฉากกับลำตัว หางยาวงอน
สีขาวหรือ ขาวออกเทา ตัวผู้มีหงอนใหญ่และสีสดใสมากกว่าตัวเมีย

นิสัยลักษณะ

บินได้ไกลสูง ว่ายน้ำได้

เหยี่ยว

<u>การจำแนก</u>	O	Falconiformes
	F	accipitridae
	G	Haliastur
	S	indus เหยี่ยวแดง
	G	Spiloms
	S	cheela เหยี่ยวรุ้ง

รูปลักษณะ

ปากงุ้ม คม เล็บแหลม คม แข็งแรง

นิสัยลักษณะ

กินสัตว์เล็ก เช่น หนู ลูกไก่ กินสัตว์มีชีวิต
ตาไว บินร่อนได้นาน ๆ
โฉบเหยื่อ

สัมพันธ์ลักษณะ

โฉบเอาลูกไก่ หรือ ลูกสัตว์เล็ก ๆ ที่เลี้ยงไว้

แร้ง

<u>การจำแนก</u>	O	Falconiformes	
	F	accipitridae	
	G	Aegyptius	S monachus แร้งดำ
	G	Sarcogyps	S calvus พญาแร้ง

รูปลักษณะ

คล้ายเหยี่ยว ตัวใหญ่กว่า

นิสัยลักษณะ

กินสัตว์ที่ตายแล้ว ตาไว มองเห็นได้ไกล

สัมพันธลักษณะ

มักอยู่ตามป่าช้า เพื่อรอกินศพ

นกเขา

<u>การจำแนก</u>	O	Columbiformes
	F	Columbidae
	G	Macropygia
	S	ruficeps นกเขาลายเล็ก
	G	Geopelia
	S	striata นกเขาชวา

รูปลักษณะ

ตัวเล็ก สีออกเทาหม่น ๆ มีลายสีน้ำตาลอ่อน

นิสัยลักษณะ

ตัวผู้ขันดัง จิกกรู เพื่อเรียกตัวเมีย หรือเพื่อบ่งบอกเหตุ
เวลาขันจะโก่งคอก้มหัวผงเล็กน้อย

สัมพันธลักษณะ

เป็นสัตว์เลี้ยง เพื่อการแข่งขัน เพราะมีจุดเด่นที่เสียงขัน

นกแก้ว

<u>การจำแนก</u>	O	Psittaciformes
	F	psittacidae
	G	Psittacula
	S	eupatria แก้วโมง
	S	roseata แก้วหัวแพร

รูปลักษณะ

ขนสีเขียว ปากบนสั้นและนุ่มมาก

ปากบนไม่ติดแน่นกับกะโหลกแต่สามารถเคลื่อนไหวได้

ลิ้นหนาปลายลิ้นแข็งแรง หัวโต

นิสัยลักษณะ

ชอบกินผลไม้

สัมพันธ์ลักษณะ

เสียงให้ร้องได้ สอนให้พูดได้

กา

การจำแนก

O	Passeriformes
F	Corvidae
G	Corvus
S	macrorhynchos

รูปลักษณะ

สีดำตลอดตัว ปากและขาแข็งแรง
ขนาดความยาวลำตัว จากปลายปากถึงปลายหาง 53 ซม.

นิสัยลักษณะ

กินเนื้อสัตว์ เสียงร้อง กา บอกถึงที่มาของชื่อ
ชอบขโมยลูกนกหรือไข่นกอื่นเป็นอาหาร
มักเกาะอยู่ตามบ้านเรือน ตื่นแต่เช้าออกหากิน

สัมพันธ์ลักษณะ

มักมาเกาะตามกิ่งไม้ หรือ หลังคาบ้าน ขโมยอาหารที่ตกไว้

นกกาเหว่า

การจำแนก

O	Passeriformes
F	cuculidae
G	Eudynamys
S	scolopacea

รูปลักษณะ

สีดำ เหลือบน้ำเงิน หางค่อนข้างยาว ตาสีแดงสด
ขนด้านบนและปีก สีน้ำตาลเทา หางมีลายขวางสีขาว บนปีกมีจุด
ขาว

นิสัยลักษณะ

ไม่ทำร้าย
แอบออกไข่ในรังนกชนิดอื่น เช่น กา อาศัยนกอื่น เป็นที่วางไข่

นกสาลิกา

การจำแนก

F	stumidae
G	Ampeliceps S coronatus สาลิกาถิ่นทอง
G	Cissa S erythrorhyncha สาลิกาแดง

รูปลักษณะ

คล้ายนกเอี้ยงแต่ตัวเล็กกว่า
ปากสีแดง คอ หัว ออก สีดำ
ปีกมีหลายหลากสีสดใส

นิสัยลักษณะ

ส่งเสียงร้องไปด้วยหาอาหารไปด้วย ฝึกได้

สัมพันธ์ลักษณะ

เมื่อถูกฝึกจะพูดได้ ชัดเจน และได้เร็ว พูดได้มากกว่านกเอี้ยง

นกกะจอก

การจำแนก

F Ploceidae
G Orthotomus
S sutorius กระจอกธรรมดา (Long tailed Tailorbird)

รูปลักษณะ

ตัวเล็ก ปากบาง แคม หางยาวแคบ

นิสัยลักษณะ

ไม่เชื่อง ไม่ชอบเกาะกิ่งไม้ เปรี้ยว
เมื่ออยู่รวมกลุ่มจะส่งเสียงดัง ทำรังอยู่ตามต้นไม้เล็ก ๆ

นกขมิ้น

การจำแนก

F Oriolidae
G Oriolus
S chinensis นกขมิ้นท้ายทอยดำ
S traillii นกขมิ้นแดง

รูปลักษณะ

ตัวเล็ก สีเหลืองอ่อนและดำ

นิสัยลักษณะ

เกาะและหากินบนต้นไม้ ไม่ชอบลงดิน
หลบซ่อนตัวได้เร็ว บินเร็ว ปกติอยู่ตัวเดียวหรือเป็นคู่

นกเอี้ยง

การจำแนก

F sturnidae
G sturnus
S contra นกเอี้ยง (Pied starling)
S acridotheres
S javanicus เอี้ยงหงอน (crested staly)

รูปลักษณะ

สีดำ ขนด้านบนสีน้ำตาลแก่
จะงอยปากเหลือง แต่โคนปากแดง

นิสัยลักษณะ

ชอบเกาะหลังความเพื่อกินแมลงที่เกาะตามตัวควายหรือแมลงที่อยู่รอบ

สัมพันธ์ลักษณะ พูดได้เมื่อถูกฝึก

นกยูง

<u>การจำแนก</u>	O	Galliformes
	F	Phasianidae
	G	Pavo S muticus นกยูง

รูปลักษณ์

ปีกสีเขียวสด มีหงอนบนหัวตั้งตรง
 ตัวผู้จะมีขนหางยาว สีสดใสกว่าตัวเมีย
 ขนคลุมหางยาวมาก และมีแววสีน้ำเงินปนม่วงปนเขียว

นิสัยลักษณะ

ตัวผู้จะล่าแพนหาง ในฤดูผสมพันธุ์ รักความสะอาด

4.2 สัตว์เปลือกแข็งและขาติดต่อกัน (Phylum Arthropoda)**4.2.1 สัตว์มีเปลือกแข็ง Class Malacostraca****ลักษณะโดยรวม**

มีเปลือกแข็ง ห่อหุ้มร่างกาย
 ไม่มีกระดูกสันหลัง
 มีขามากกว่า 4 ขา
 ออกลูกเป็นไข่ ไข่จะติดอยู่ที่ท้องที่เรียกว่า ทรายังค์

กุ้ง

<u>การจำแนก</u>	C	crustacea
	O	ecapoda
	F	Palaemonidae
	G	Macrobrachium
	F	Alpheidae
	S	rossenbergii (กุ้งก้ามกราม)
	G	Aophesus
	S	microtylchus (กุ้งนาง)

รูปลักษณ์

สัตว์น้ำจืด ลำตัวแบนข้าง แนวสันหลังโค้งงอ
 มีเปลือกกรอบและเปราะ ลำตัวเป็นปล้อง
 ความยาวจากโคนก้านตาถึงปลายหาง 15 – 25 ซม.
 ลำตัวมีสีครามอมเขียวทั้งเข้มและจางสลับกันเป็นลายพาด
 มีขา 5 คู่
 ขาคู่ที่ 2 เป็นขา ก้ามขนาดใหญ่ใช้ป้องกันตัว จิกทั้งอาหาร
 มีหนวดยาว 2 คู่ แต่ละเส้นมีขนาดเล็กแยกย่อยอีก
 มีกะเพาะอยู่ตรงกลางทางด้านบนได้เปลือกหัว
 มีหางและทรายังค์อยู่ใต้ท้อง

นิสัยลักษณะ

กินอาหารทั้งสัตว์และพืช
ว่ายน้ำไปข้างหน้าและสามารถว่ายน้ำถอยหลังได้อย่างรวดเร็ว
จะยกก้ามทั้งสองข้างเพื่อป้องกันตัว, ล่าอาหาร หรือต่อสู้กับสัตว์อื่น

ปู**การจำแนก**

C	Malacostraca	G	Portunus
O	Decapoda	G	Sayarmia
S	spp. ปูนา (Black ricecrab)		
S	pelagicus ปูม้า		Blue swimmirycrab

รูปลักษณะ

มีกระดองปกคลุม
มีขา 5 คู่ คู่แรกเรียก ก้าม หรือก้ามปู
เลือดสีฟ้า หรือน้ำเงิน

นิสัยลักษณะ

ใช้ขาคู่หน้าป้องกันตัว ล่าเหยื่อ เดินเฉียงไปข้าง

4.2.2 สัตว์มีลำตัว 3 ส่วน (Class Odonata)**แมงดา****การจำแนก**

F	Xiphosuridae
G	Tachypleus
G	Carcinoscorpius
S	gigas แมงดาทะเล
S	rotundicauda แมงดาไฟ

รูปลักษณะ

ลำตัวแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนหัวและอกรวมกัน คล้ายเกือบม้า
ส่วนที่ 2 คือ ท้องแบนราบ ส่วนที่ 3 หางยาว
ตัวเมียมีขนาดใหญ่ แข็งแรงกว่าตัวผู้

นิสัยลักษณะ

ตัวผู้ใช้ขาเกาะหลังตัวเมีย เข้าสู่ชายหาดเป็นคู่
ถ้าแยกเอาตัวเมียออกปล่อยตัวผู้ไว้ที่ชายหาดจะตาย
เพราะไม่มีแรงว่ายน้ำกลับ

แมงมุม**การจำแนก**

C	Odonata
O	Araneae
F	Pholcidae
G	Pholcus
S	spp. แมงมุมขี้เกื้อ

รูปลักษณะ

ลำตัวแบ่งเป็น 2 ส่วน

ส่วนหัว กับอก และส่วนท้อง

นิสัยลักษณะ

ชอบเกาะตามฝาบ้านหรือกิ่งไม้ เพื่อซุกไข่

แมงป่อง

การจำแนก

C Odonata

รูปลักษณะ

หัวสั้นป้อม ปีก 2 คู่ บางใส ยาว

ท้องแคบยาว มีเส้นปีกมากมาย

หนวดสั้นเล็ก มีหลายสี

ตาโต

นิสัยลักษณะ

เมื่อพบศัตรูจะยกหางเพื่อป้องกันตัว

4.2.3 แมลง (Class Insecta)

ลักษณะโดยรวม

ไม่มีกระดูกสันหลัง เปลือกลำตัวแข็ง

แบ่งร่างกายเป็น 3 ส่วน หัว อก ท้อง

มีขา 3 คู่ 6 ขา

มีปีก หรือ ไม่มีปีกก็ได้

ถ้ามีปีก และไม่มีกระดูกสันหลังเรียก แมลง

ออกลูกเป็นไข่

เหา

การจำแนก

F Pediculidae

G Pediculus

S humanus

รูปลักษณะ

ยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร

หัวแคบ ออกกว้าง

ตาเล็ก ขามีหนาม ปากชนิดดูดกิน

นิสัยลักษณะ

อาหาร คือ เลือดจากตัวคนหรือสัตว์

สัมพันธ์ลักษณะ

อยู่บนศีรษะ ดูดเลือด

หรืออยู่ตามขน

ผีเสื้อ

<u>การจำแนก</u>	F	Hepialidae มีหลายสกุล เช่น
	G	Phassus Eucleidae S parasa lepida ผีเสื้อผี
	F	Saturniidae
	G	Antheraea S actias selene ผีเสื้อ พระจันทร์

รูปลักษณะ

มีแผ่นปีก ปกคลุมด้วยเกล็ดสีเล็ก ๆ แต่ละเกล็ดมีเม็ดสีอยู่ภายใน
สีล้วนสวยงาม ลำตัวเรียว มีหนวดอยู่ระหว่างตา
ลำตัวประกอบด้วยวงแหวนหลายวงต่อกัน
ปีกเป็นแผ่นบาง ๆ ประทับกัน เส้นปีกเป็นโครงร่างให้รูปคงอยู่ได้
ออกลูกเป็นไข่เปลี่ยนเป็นตัวหนอนเป็นดักแด้แล้วจึงกลายเป็นผีเสื้อ

นิสัยลักษณะ

บินเร็ว ชอบเกาะตามต้นไม้ ดอกไม้

ผึ้ง

<u>การจำแนก</u>	F	Apidae
	G	Megachile S griseopicta ผึ้งกรวย
	G	Apis S dorsata ผึ้งหลวง

รูปลักษณะ

หัว เป็นที่ตั้งของหนวด ตา และปาก มีแผงเหล็กใน
หนวด รับความรู้สึก การสัมผัส และกลิ่น ปีก มี 2 คู่
ตา มองเห็นได้ไกล กว้างขาค้าง มีตะกร้าเก็บเกสร
ปาก ใช้กัดและดูดท้อง

นิสัยลักษณะ

ดูดนํ้าหวาน เพื่อทำรัง
ทำงานเป็นระบบ มีผึ้งนางพญา ผึ้งงาน
มีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน

มด

<u>การจำแนก</u>	F	Formicidae
	G	Oecophylla S smaragdina มดแดง
	G	Dolichoderus S bituberculatus มดดำ

รูปลักษณะ

ลำตัวแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ หัว อก และท้อง
มีขา ตัวเล็ก หัวโต กันป่อง
ไม่มีปีก หนวดเป็นประสาทสัมผัสอยู่ส่วนหัว

นิสัยลักษณะ

ชอบอยู่ตามต้นไม้
ทำรังโดยใช้กิ่งไม้ใบไม้ หรือ ทำรังอยู่ใต้ดิน
กัดและ ปล่อยน้ำพิษจากปลายลำตัวใส่คู่ต่อสู้
เป็นสัตว์สังคมแบ่งหน้าที่กันทำงาน มีนางพญา ทำหน้าที่
ออกไข่ มดตัวผู้ทำหน้าที่ผสมพันธุ์ และมดงานซึ่งเป็นตัวเมีย
ทั้งหมดมีหน้าที่ทำงานสร้างรัง หาอาหาร ดูแลตัวอ่อน

แมลงวันการจำแนก

F Muscidae

G Musca S demestica แมลงวันในบ้าน

รูปลักษณะ

ลำตัวสีดำ กลม ตาโต

มีปีกใสบาง

นิสัยลักษณะ

หากินกลางวันในที่สว่าง กินเศษอาหาร

ยุงการจำแนก

F Culicidae

G Aedes S ยุงลาย ยุงก้นปล่อง

รูปลักษณะ

ลำตัวสีเทา เทาหม่น หรือมีสลับขาว มีปีกใสบาง

ตาเล็ก

ปากแหลม ชนิด เจาะดูด

นิสัยลักษณะ

หากินกลางคืน ชอบที่มีมืด

ตัวผู้กินเกสรดอกไม้

ตัวเมียดูดเลือด

เห็บการจำแนก

F Tabanidae

G Tabanus S เห็บ

รูปลักษณะ

มีหลายสี น้ำตาล น้ำเงิน รวมทั้งสีเลื่อมพราว

ปากมีอวัยวะเป็นแผ่นคมคล้ายใบมีด

มีอวัยวะเป็นท่อดูดของเหลวกินได้

นิสัยลักษณะ

ตัวเมียดูดเลือดจากสัตว์ใหญ่

อยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่

แมลงเม่ารูปลักษณะ

มีปีกใหญ่

ลำตัวเล็ก

นิสัยลักษณะ

ชอบบินเข้าหาแสงสว่าง

แมลงปอการจำแนก

O opanafa

รูปลักษณะ

หัว ออก สัน ป้อม หนวด สัน เล็ก

ท้อง แคบ ยาว ปีก 2 คู่ ยาว บางใส

มีเส้นปีกมากมาย หลากสี สัน ส้ม เหลือง น้ำเงิน

นิสัยลักษณะ

บินได้ไกล

อยู่ตามทุ่งหญ้า หรือที่โล่งแจ้ง

แมลงสาบการจำแนก

F Blattidae

G Blattella S orientalis แมลงสาบเขตร้อน

G Periplaneta S americana แมลงสาบอเมริกา

รูปลักษณะ

ยาว 2 ซม.

มีปีกบางสีน้ำตาลเข้ม หรือแดง

รูปร่างแบนราบ ขามีหนามคลุม

หัวซ่อนอยู่ในอก มีปีก หนวดยาว

นิสัยลักษณะ

อยู่ในซอก มุม ที่มีด ตามตู้, ลิ้นชัก

ขี้ใส่เสื้อผ้า ทำลายข้าวของ

4.3 หนอนแท้ (Phylum Annelida)**ปลิง**การจำแนก

F Hirudinidae

G Holothuria S atra (ปลิงทะเล)

รูปลักษณะ

ตัวกลมยาว ใหญ่ ยืดหยุ่นได้ สีดำ เทา เข้ม

มีปากเล็ก เรียว แหลมและกันอยู่ที่ทั้งสองปลาย

นิสัยลักษณะ

ดูดเลือดคนหรือสัตว์

เกาะติดแน่น

4.4 หอย (Phylum Mollusco)

<u>การจำแนก</u>	O	Archaeogastropoda
	F	Fissurellacea
	G	Pila S ampullacea หอยโข่ง (apple snail)
	G	Achatina S fulica หอยทาก (Giant snail)
<u>รูปลักษณะ</u>	มีเปลือกแข็งหุ้มลำตัวลำตัวอ่อนนุ่มทุกส่วน อยู่ในเปลือก เปลือกมี 2 ชนิด คือ เปลือกแบบปาก ประคบ กับ ปากเดี่ยว	
<u>นิสัยลักษณะ</u>	คลานโดยใช้ส่วนหัวและแบกเปลือกไว้ข้างบน ออกลูกเป็นไข่	

5. สรุปลักษณะสัตว์ที่ปรากฏชื่อในการวิจัยมีทั้งสิ้น 88 ชื่อ จำแนกในเชิงสัตววิทยาได้ 4 ไฟลัมดังนี้

5.1 ไฟลัมสัตว์มีกระดูกสันหลัง (Phylum Chordata)

5.1.1 สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (Class Mammalia) รวม 22 ชื่อ ได้แก่

ช้าง แมว จิว ค้างคาว หมา แพะ บ่าง
ลิง หมี แกะ ราชสีห์ หนู ค่าง ควาย ตุ่น
เสือ ม้า หมู กระรอก กระแต กระต่าย สมัน

5.1.2 ปลา (Class Osteichthyes) เป็นชื่อทั่วไป 1 ชื่อ เป็นชื่อเฉพาะ 6 ชื่อ รวม 7 ชื่อ

ได้แก่ ปลา(ทั่วไป) ปลาชิว ปลาไหล ปลาหมอบ ปลากะตัก ปลากะพง ปลาช่อน

5.1.3 สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ (Class Amphibia) รวม 3 ชื่อ ได้แก่ กบ อึ่ง คางคก

5.1.4 นก (Class Aves) เป็นนกทั่วไป 1 ชื่อ และนกรุ่นชื่อ 17 ชื่อ ไก่ทั่วไป 1 ชื่อ

ไก่อื่นชื่อ 2 ชื่อ สัตว์ตระกูลนกอื่นๆ 5 ชื่อ รวม 26 ชื่อ ได้แก่

นกกระจอก นกกระจูด นกตะกรุม นกขุนทอง นกกาน้ำ
นกการเวก นกอินทรี นกยูง นกขมิ้น นกแสก
นกฮูก นกเขา นกเอี้ยง นกแก้ว นกแซง
นกตะกราม นกสาธิต นกทั่วไป หงส์ แร้ง เหยี่ยว
กา ไก่ ไก่ฮู ไก่แจ้ เป็ด

5.1.5 สัตว์เลื้อยคลาน (Class Reptilia) รวม 8 ชื่อ ได้แก่

งูเห่า กิ้งก่า ตุ๊กแก จระเข้
ไดโนเสาร์ เต่า เขี้ย งูทั่วไป

5.2. ไฟลัมสัตว์ปีกแข็งและขาติดต่อกัน (Phylum Arthropoda) รวม 18 ชื่อ ได้แก่

แมลงปอ แมลงเม่า แมลงวัน แมลงสาบ แมงดา
แมงมุม มดแดง ผีเสื้อ มดตะนอย มดทั่วไป
เหา ยุง กุ้ง ปู รัน
ไร เหลือบ ตั๊กแตน

5.3. ไฟลัมหนอนแท้ (Phylum Annelida) รวม 3 ชื่อ ได้แก่

หนอน ไส้เดือน ปลิง

5.4. ไฟลัมหอย (Phylum Mollusca) รวม 1 ชื่อ คือ หอย

บทที่ 3

สำนวน ความหมาย

ในบทนี้เป็นกรอรวบรวมสำนวนทั้งหมดที่มีชื่อสัตว์ หรือ ส่วนประกอบอื่น ๆ ของสัตว์ปรากฏอยู่ พร้อมทั้งแสดงความหมายและที่มาของสำนวนแต่ละสำนวน โดยประมวลและสังเคราะห์จากหนังสือ สำนวนไทย ที่ปราชญ์ด้านภาษาและสำนวนไทยได้ศึกษาไว้ (ดูรายชื่อหนังสือหน้า 1-2)

การเรียงลำดับชื่อของสัตว์จะเรียงลำดับตามตัวอักษร โดยยึดตามความนิยมในการเรียกขานทั่วไป ชื่อสัตว์ที่ปรากฏในสำนวนนั้นมีทั้งชื่อที่เป็นภาษาไทยแท้และคำยืมจากภาษาอื่น ในกรณีที่มีการเรียกชื่อเป็นภาษาไทยแท้ยังเป็นที่ยึดกันแพร่หลายและสำนวนไทยยังใช้ชื่อนั้นอยู่ ในรายงานฉบับนี้จะเรียกชื่อที่เป็นภาษาไทยแท้ เช่น เรียกว่า หมู หมา วัว ควาย แทนที่จะเรียกว่า สุกกร สุนัข โค กระบือ เป็นต้น

นอกจากนั้นเพื่อให้เห็นว่าสัตว์แต่ละชื่อปรากฏในสำนวนไทยมากน้อยเพียงใด จะแสดงจำนวนสำนวนกำกับไว้ข้างชื่อสัตว์แต่ละชื่อ ในกรณีที่สัตว์ชนิดนั้นไม่มีการแสดงตัวเลขบอกจำนวน หมายความว่าสัตว์นั้นปรากฏเพียงสำนวนเดียว

สัตว์ที่ปรากฏในสำนวนไทย ที่นำมาวิเคราะห์มีดังต่อไปนี้

1. กบ 2 สำนวน

1.1 กบเลือกนาย = ลูกน้องที่ต้องการเปลี่ยนหัวหน้าอยู่บ่อย ๆ มาจากนิทานอีสป เรื่อง กบเลือกนาย

1.2 กบในกะลาครอบ = ผู้มีความรู้และประสบการณ์น้อย แต่สำคัญตนว่ามีความรู้มาก

2. กระท้าย 5 สำนวน

2.1 กระท้ายแก่ แม่ปลาท่อน = หญิงที่เต็มไปด้วยมารยาเสน่ห์หลอมนต่าง ๆ เป็นสำนวนเดิมซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น ไก่แก่แม่ปลาท่อน อาจจะเป็นเพราะคำว่า ไก่ ออกเสียงสั้นกว่าและง่ายกว่า

2.2 กระท้ายตื่นตูม = คนที่เมื่อเกิดเหตุการณ์เพียงเล็กน้อย แต่กลับแสดงอาการตกใจจนเกินปกติ โดยไม่ไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผล สำนวนนี้มาจากนิทานเรื่อง กระท้ายตื่นตูม

2.3 กระท้ายหมายจันทร์ = ผู้ชายหมายปองผู้หญิงที่มีฐานะดีกว่า กระท้ายเกี่ยวกับพระจันทร์นี้ ปรากฏว่ามีมาแต่โบราณดึกดำบรรพ์ คงจะเป็นเพราะเวลากลางคืนเดือนหงาย กระท้ายชอบออกมาวิ่งเล่นกลางแสงจันทร์นั้นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเงาดำ ๆ ในดวงจันทร์นั้นมีหลายชาติเห็นเป็นยายกับตาตำข้าว มูลเหตุที่ในดวงจันทร์มีรูปกระท้ายมีนัยอยู่ในชาดก ว่ากระท้ายสอนนากับสุนัขจิ้งจอกให้รักษาศีลและให้ทาน ร้อนถึงพระอินทร์ลงมาทดลองขออาหารกระท้าย กระท้ายกินแต่หญ้าไม่มีอะไรจะให้ ก็บอกให้พระอินทร์ก่อไฟขึ้นแล้วตนก็กระโดดเข้ากองไฟเพื่อให้เนื้อของตน แต่ไฟไม่ไหม้กระท้าย พระอินทร์เห็นความดีของกระท้ายจึงอุ้มกระท้ายขึ้นแล้วเอาภูเขามาบีบคั้นจนเป็นน้ำเขียนรูปกระท้ายไว้ในดวงจันทร์ เพื่อให้มนุษย์เห็นคุณงามความดีของกระท้าย ในดวงจันทร์จึงมีรูปกระท้ายสืบมา กระท้ายมีธรรมชาติเกี่ยวข้องกับดวงจันทร์และเป็นนิยายมาดังกล่าว

การเปรียบชายต่ำศักดิ์เป็นกระท้าย หญิงสูงศักดิ์เป็นดวงจันทร์จะเริ่มมีมาแต่เมื่อไรไม่ทราบ เฉพาะไทยเรามีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อพูดถึงชายที่หมายหญิงสูงศักดิ์ ก็นิยมเอากระท้ายกับดวงจันทร์มาเปรียบ เป็นที่รู้จักกันดีมาแต่โบราณ และนิยมเปรียบกันมาจนปัจจุบัน

2.4 กระจ่ายสามขา = ยืนกรานไม่ยอมรับ มาจากนิทานชาวบ้านที่เล่าว่าลูกศิษย์วัดขโมยขากระจ่ายไปกิน 1 ขา เมื่อถูกถามก็ไม่ยอมรับยืนกรานว่ากระจ่ายนั้นมี 3 ขา เท่านั้น

2.5 กระจ่ายขาเดียว = ความหมายเดียวกับ 2.4

3. กระแต 1 ล้านวน

กระแตวิบ = หน้าเป็น

4. กระจอก 3 ล้านวน

4.1 ชีโพรงให้กระจอก = บอกชี้แนะให้ผู้อื่นจួយเอาไปเป็นประโยชน์ได้ การบอกทางเข้าโพรงของกระจอก

4.2 ไม้งามกระจอกเจาะ = หลึงสวยมักไม่บริสุทธิ์ ต้นไม้งาม ๆ มักจะถูกกระจอกเจาะเปรียบไม้งามกับผู้หญิงที่สวยงาม และเปรียบกระจอกกับผู้ชาย

4.3 ไม่เห็นกระจอกโก่งหน้าไม้ = ด่วนทำสิ่งที่ยังไม่ถึงเวลาอันควร ในการยิงกระจอกถ้ายังไม่เห็นกระจอกก็อย่าโก่งหน้าไม้เพราะทำให้หน้าไม้มันเสียกำลัง

5. กา 19 ล้านวน

5.1 กาในฝูงหงส์ = คนฐานะต่ำในหมู่คนที่ฐานะสูงกว่า

5.2 กาไฟหงส์ = คนฐานะต่ำที่หลงรักคนที่สูงศักดิ์กว่า

5.3 จงทำตัวอย่างกา แต่อย่าเอาเยี่ยงอย่างมัน = ให้ตื่นแต่เช้าออกทำมาหากินเช่นเดียวกับกา แต่อย่าขโมยของผู้อื่น เช่น กาที่ชอบขโมยของที่ชาวบ้านเอามาตากไว้

5.4 เข้าฝูงกาเป็นกา = เมื่ออยู่ในหมู่คนแล้ว ก็จะกลายเป็นคนเลวไปด้วย ล้านวนต่อว่า "เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์"

5.5 ใจดำเหมือนอีกา = คนที่เห็นแก่ตัว ใจดำเปรียบเทียบกับผิวของกา

5.6 สาวใส่ให้กากิน = การเอาความลับของฝ่ายตนไปเผยให้คนอื่นรู้เป็นการประจานตนเอง

5.7 นางกาก็ = จากเรื่อง กาก็ นางกาก็เป็นหญิงที่มีสามีหลายคน (กาก็ (สันสกฤต กาดัวเมีย กาก = กาดัวผู้)

5.8 ดำเหมือนขนกาน้ำ = เปรียบเทียบความงามของเรือนผมหญิงที่ดำสนิท กับ ขนของกาน้ำ ซึ่งเป็นนกชนิดหนึ่ง

5.9 กาดาวเห็นธนู = กาซึ่งมาพัวพันอยู่กับบ้านเรือนคนแล้ว ที่กามาพัวพันอยู่กับบ้านเรือนคนนี้ ทำให้คนรำคาญจนในพระราชวังก็ต้องมีมหาดเล็กไล่กาดังกล่าวข้างต้น ราษฎรก็เหมือนกัน พอเห็นกา ก็พยายามไล่ทำเสียงตะเพิดไป หรือไม่ก็จួយอะไรต่ออะไรขว้างปาให้กาหนี สมัยโบราณตามบ้านมักมีกระสุนหรือธนูอยู่ด้วยเป็นอาวุธใช้แทนปัจจุบันนี้ ยิ่งคนยิงสัตว์อะไรก็ได้ ถ้ากามากจนนักก็ยิงกาเป็นสัตว์ไว้ ดังมีคำกลอนว่า "ให้อดเหมือนแร้ง ให้แรงเหมือนมด ให้ไวเหมือนกา ให้กล้าเหมือนสตรี" กาพ้อเห็นกระสุนหรือธนูที่คนจួយมาไม่ทันยิง ก็รีบหนีทันที แสดงว่าขี้ลาดกลัว คนขี้ลาดกลัวพ้อเห็นอะไรแวบวามืดสังเกตุ ก็รีบหลบเหมือนกาเห็นกระสุนหรือธนู ดังนั้นจึงเกิดเป็นสำนวนว่าคนขลาดกลัวว่าเหมือน "กาดาวเห็นธนู"

5.10 กาหลงรัง = ผู้เร่รอนไปไม่มีที่พักพิงเป็นหลักแหล่ง เปรียบกาที่หลงรังกับคนที่หลงติดอยู่กับบ้านของคนอื่นไม่กลับบ้านของตน

5.11 **กาเหี่ยวเฉียวเอาไป** = กามักจะเฉียวเอาของที่นำออกตากหรือของที่วางไว้ตามบริเวณครัวที่ทำอาหารไปเสมอ ถ้าไม่ระวังวางเมล็ดเดียวก็ถูกกาเฉียวไปทันที จึงพูดกันเป็นสำนวนว่า “กาเหี่ยวเฉียวเอาไป” เหี่ยวเป็นสัตว์ที่เฉียวเก่งเหมือนกาเลยเอาพูดรวมกับกา

5.12 **ตึงให้กากิน** = ลงทุนลงแรงทำสิ่งที่ไม่เป็นคุณแก่ตน มีแต่จะเป็นโทษแล้วยังกลับไปเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นอีก เปรียบเหมือนตึง ซึ่งงูอาจจะกัดเอาก็ได้ แล้วถึงตายก็เอามาทำอะไรไม่ได้ นอกจากกาจะมากิน

5.13 **รอดปากเหี่ยวปากกา** = รอดพ้นอันตรายมาได้ สำนวนนี้เอาเหี่ยวกับกามาเปรียบเทียบคือเหี่ยวหรือกาเป็นสัตว์มักโฉบสิ่งของที่เห็นว่าเป็นอาหารได้เอาไปกิน เมื่อรอดพ้นไปได้ ก็เรียกว่า “รอดปากเหี่ยวปากกา”

5.14 **สับไม้ให้กากินคัน** = เป็นสำนวนหมายความว่า สับจนละเอียด สมัยก่อน กากอยู่ใกล้ชิดกับคนมากและชอบกินอาหารจำพวกเนื้อ เราจึงเอากามาใช้เป็นสำนวนมาก เช่น ตึงให้กากิน สาวไล่ให้กากิน ฯลฯ สำนวน “สับไม้ให้กากินคัน” ก็คือ สับเนื้อจนละเอียดให้กากินสะดวก บางทีก็พูดว่า “สับไม้ให้คันคอกา” เป็นสำนวนใช้พูดเกี่ยวกับความโกรธแค้นเต็มที่ ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ ๑ มีคำพูดตรีเศียรว่า “ปากสองว่ากูจะฆ่าฟันหน้าหันมิให้คันคอกา”

5.15 **ลูกนกลูกกา** = คนยากจน คนแร้นแค้น คนที่ตกอยู่ในความลำบาก ฯลฯ สำนวนนี้เอาลูกนกลูกกามาเปรียบเทียบ จะใช้กับเด็กก็ได้ หรือผู้ใหญ่ก็ได้

5.16 **เด็นแรงเด็นกา** = เด่นออกทำทางเอะอะแสดงอาการโกรธเคืองหรือพอใจ หรือดีใจอะไรก็ได้ กามันเด่นจริง เช่น เวลาเอาของวางตากที่นอกชานมันบินลงมาโฉบกิน ถ้ายังโฉบไม่ได้ก็มักจะกระโดดโลดเต้นไปมาอยู่ที่พื้นกระดาน เพื่อหาโอกาสจะเข้าโฉบ บางทีมาหลาย ๆ ตัวก็มี บทเด็กร้องเล่นของโบราณเกี่ยวกับกาก็มีว่า “กา กา ได้ลูกมันมา เอายัดใส่ปาก มันได้ลูกนกเอามาโยนเล่น อ้ายพอกาเด็น อีแม่การ่า อีกาหน้าดำ เขาจำหน้าได้” คำร้องนี้แสดงว่า ได้ลูกกามาเล่น การพอกาโกรธด้วยความรักลูกหวงลูกก็คงบินลงมาที่นอกชานหรือที่พื้นดิน เต้นไปมาเพื่อเอาลูกคืน จึงมีคำร้องว่า “อ้ายพอกาเด็น อีแม่การ่า” คำ “เด็นกา” คงจะมาจากการเต้นดังกล่าวก็น่าได้ แต่ยังมีคำพูดของเราอีกคำว่า “หยักรังจังก้า” เช่นในเสภาขุนช้างขุนแผนตอนพวกราชบุตรจะไปปล้นขุนศรีวิชัยมีกลอนว่า “เสื้อผ้าอาวุธประจำตน ผ้าประเจียดมงคลเอาคาดหัว ล้วนหยักรังจังก้าดูน่ากลัว จันศรไม่ช่วยนำหน้ามา” คำ “หยักรัง” หมายถึง ดึงหรือรังผ้านุ่งทั้งสองข้างขึ้นเหน็บไว้ที่เอวสูง เพื่อจะให้ทำอะไรได้คล่องแคล่วทะมัดทะแมง “จังก้า” หมายถึง ตั้งท่าชิงชัง เช่น ยืนจังก้า คำ “ก้า” เสียงตรงกับ “กา” ส่วน “รัง” เสียงก็ใกล้เคียงกับ “แรง” ดังนั้นบางทีเอาลักษณะเหล่านี้เองมาประสมกันเข้าจึงเกิดเป็นสำนวน “เด็นแรงเด็นกา” ขึ้นแล้ว หมายถึง อาการกิริยาทำทางที่กระโดดโลดเต้นไปมาต่าง ๆ ใช้กันโกรธก็ได้ พอใจก็ได้ ดีใจก็ได้

5.17 **ปล่อยนกปล่อยกา** = เป็นสำนวน หมายความว่า ปล่อยให้เป็นอิสระแก่ตัวปล่อยให้พ้นจากความผูกพันใช้ในระหว่างผู้มีอำนาจ ผู้ใหญ่กับผู้น้อย หรือผู้เป็นต่อกับผู้เป็นรองผู้ต่ำกว่าเปรียบเทียบเหมือนนกเหมือนกา ปล่อยไปก็ได้บุญ เหมือนปล่อยนกปล่อยกาที่ขังไว้

5.18 **กาคาบพริก** = สมัยโบราณกามาพัวพันอยู่กับบ้านเรือนคนมาก ของอะไรที่ตากแดดไว้ กาก็มักโฉบไปกิน พริกแดงมีพริกชี้ฟ้ากาก็โฉบไป คนไทยสมัยก่อนมีส่วนพัวพันกับกามาก “ครึ่งรุ่งสุริยากา ร้อง” เป็นกลอนที่กล่าวถึงกา ในพระราชวังก็ยังมียาหมอเล็กไล่กา ไทยแทบทุกคนเห็นกาโฉบคาบอะไรใน

บ้านเสมอ กาโอบคาบพริกแดงที่ตากไว้ก็คงเคยเห็นกันมาก กาตัวดำคาบพริกสีแดงคงเป็นที่สังเกตของคนเกี่ยวกับสีสองสีที่ต่างกัน

คนมีผิวเนื้อดำเปรียบเหมือนกา เสื้อผ้าสีแดงเปรียบได้กับพริก คนดำแต่งเสื้อผ้าสีแดง จึงเกิดเป็นสำนวนว่า “กาคาบพริก” เป็นสำนวนแสดงถึงความขบขันที่มักจะพูดล้อกัน หรือไม่ก็ค่อนข้างว่าเป็นทำนองว่า แต่งตัวไม่เป็น ไม่สมกับสภาพของตน นอกจากหมายถึงคนแต่งสีแดง ยังใช้หมายถึงไปถึงอะไรอื่น ๆ ที่มีสีดำกับสีแดงอยู่ด้วยกันด้วย

5.19 วัวสันหลังขาด เห็นกาบินผาดก็ตกใจ = กาชอบกินเนื้อสด วัวจึงต้องคอยระวัง

6. กิ้งก่า

กิ้งก่าได้ทอง = คนที่มีทรัพย์เพียงเล็กน้อยแล้วลืมหิว มาจากนิทาน

7. กุ้ง 3 สำนวน

7.1 กุ้ง = กุ้งว่ายน้ำถอยหลัง ไม่กล้าเผชิญหน้าจึงเปรียบคนขี้ขลาด ไม่กล้าเผชิญหน้ากับความความจริงว่า ถอยหลังเหมือนกุ้ง

7.2 เอากุ้งฝอยไปตกปลากระพง = ลงทุนน้อยหวังผลกำไรมาก

7.3 มีทองเท่าหนวดกุ้ง นอนสะดุ้งจนเรือนไหว = มีสมบัติเพียงเล็กน้อย มีทองเพียงเล็กน้อย หนวดกุ้งมีขนาดเล็กมากก็นอนไม่หลับกลัวคนมาขโมย

8. แกะ 3 สำนวน

8.1 แกะดำ เป็นสำนวนเพิ่งเกิดขึ้นใหม่ไม่กี่ปีมานี้ ตามรูปคำบอกชัดว่ามาจากสำนวนฝรั่งที่ว่า A black sheep ซึ่งแปลตามตัวว่า “แกะดำ” ใช้เป็นสำนวนหมายความว่า A person of bad character แปลเป็นไทยกว้าง ๆ ว่า “คนไม่ดี” “คนชั่ว” “คนเลว” ตามมติฝรั่งว่าในฝูงแกะนั้นแกะดำมีค่าหรือราคาต่ำกว่าแกะขาว เมื่อเปรียบกับคนก็หมายถึงคนเลวในหมู่คนดี เรารับเอาสำนวนฝรั่งมาใช้ความหมายตามที่ฝรั่งใช้

8.2 ลูกแกะ = จากนิทานอีสปเรื่อง ลูกแกะ เปรียบได้กับผู้ที่เปื้อนเปื้อน ต้องถูกเอาเปรียบหรือถูกทำร้ายโดยที่ตนเองไม่มีความผิด

8.3 จับแพะชนแกะ = ทำอย่างขอไปทีไม่ได้แบบนี้ก็เอาอย่างนั้นเข้าแทนเพื่อให้ลุล่วงไปแพะและแกะมีรูปร่างคล้ายคลึงกันจึงเอามาใช้แทนกัน

9. ไก่ 25 สำนวน

9.1 ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่ = ต่างฝ่ายต่างรู้ความลับซึ่งกันและกัน

9.2 ไก่หลง = นกเงือกชนิดหนึ่งตามปกติ จะอยู่ในช่อง (เล้า) แต่ออกมาเดินอยู่ข้างนอก บางครั้งก็เรียกนกเงือกที่มีนคลิกบางอย่างที่น่าจะเป็นโศกณีนี เช่น การแต่งตัว การพูด การเดิน เป็นต้น

9.3 ไก่งามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง = นกเงือกสวย นกเงือกงาม

9.4 ไก่รองบ่อน = ผู้ที่อยู่ในฐานะตัวสำรอง จะเรียกมาใช้เมื่อใดก็ได้

9.5 ไก่ฮ่อน = อ่อนหัด ยังไม่ชำนาญ

9.6 ไก่ได้พลอย = คนที่ไม่รู้ค่าของสิ่งที่อยู่กับตัวเอง (มาจากนิทานเรื่องไก่ได้พลอย)

9.7 สมภารกินไก่วัด = ชายที่เอาผู้หญิงที่อยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูภายในบ้านของ

ตนเอง มาเป็นภรรยา เปรียบกับพระที่ตามปกติจะเลี้ยงไก่ไว้ในวัด เพื่อให้กินเศษอาหาร เนื่องจากไก่เป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย พระจะไม่กินไก่เหล่านี้ เพราะไม่สามารถฆ่าสัตว์ได้ ถ้าพระฆ่าไก่ก็ย่อมจะผิดศีล ถ้าสมภารกินไก่วัดก็ย่อมผิดศีล

9.8 ไก่กินข้าวเปลือก = จำนวนนี้ยาว พูดเต็มว่า "ไก่อังกินข้าวเปลือกอยู่ตราบใด คนก็ยั้งกินสินบนอยู่ตราบนั้น" เป็นจำนวนของเงินที่เราชอบเอามาพูดกัน

9.9 ไก่แก่แม่ปลาช่อน = จำนวนนี้แปลกตรงว่าไก่ คือ คำที่ได้สลับคั่นจากหนังสือเก่า ๆ คำ "ไก่" เป็น "กระต่าย" ไม่ใช่ "ไก่" คือ "กระต่ายแก่แม่ปลาช่อน" แต่ตามที่พูดกันทั่วไปเป็น "ไก่แก่แม่ปลาช่อน" จำนวนที่เป็น "กระต่ายแก่แม่ปลาช่อน"

9.10 งงเป็นไก่ตาแตก = จำนวนนี้มาจากการชนไก่ ไก่ใช้เดือยของมันเป็นอาวุธแทง ถ้าแทงถูกตาตาก็แตก ไก่ที่ถูกเดือยแทง ตาแตกมองไม่เห็นอะไรก็งง คนที่งงจับต้องทำอะไรไม่ถูก จึงพูดกันว่า "งงเป็นไก่ตาแตก"

9.11 ปล่อยไก่ = แสดงความโง่ความเขอะเขอะออกมา "ไก่" หมายถึง โง่ เขอะ เช่น ไก่จริง หมายความว่า โง่จริง "ปล่อยไก่ตัวเบ้อเร่อ" หมายความว่า แสดงความโง่ออกมาเต็มที่ จำนวนพวกไก่อันนี้เพิ่งเกิดใหม่ ไม่ทราบที่มา บางทีจะมาจาก "ไก่" ที่แปลว่า ทำไม่รู้ก็ได้

9.12 ลูกไก้อยู่ในมือ = อยู่ในอำนาจ อยู่ในบังคับ อยู่ในกรอบที่อาจจะทำอย่างไรก็ได้ ตามใจชอบ จำนวนนี้มีอีกมีต่อ คือ "ลูกไก้อยู่ในมือ บิบบักตายคล้ายก็รอด"

9.13 ไก่โห่ – หัวไก่โห่ = สำหรับพูดกันเล่นเช่นพูดว่า "ตื่นแต่ไก่โห่" "มาตั้งแต่ไก่โห่"

9.14 ตื่นก่อนไก่ = ตื่นก่อนไก่ คือ ตื่นก่อนไก่ขันตอนเช้ามีดจวนย่ำรุ่ง ตื่นก่อนไก่อันจึงเป็นจำนวนความหมายควมว่า ตื่นแต่เช้ามีด

9.15 ไก่ขัน = ธรรมชาติไก่พอเริ่มสว่างก็ขัน เสียงไก่ขันจึงเป็นสัญญาณว่าเริ่มสว่าง แสงเงินแสงทองขึ้น จำนวน "ไก่ขัน" จึงหมายถึงเวลารุ่งสว่าง

9.16 ไก่เขี่ย = หวัด ยุ่งจนเกือบอ่านไม่ออก ใช้เปรียบลายมือที่เขียนอย่างหวัดจนอ่านไม่ออก กับไก่เขี่ย

9.17 เขี่ยขี้ไก่ไม่ฝ่อ = สำรวยไม่สู้งาน แม้แต่เขี่ยขี้ไก่ก็ไม่ยุบไม่ฝ่อจะทำอะไรย่อมไม่สำเร็จ

9.18 ไก่ขันรัง = สมัยก่อนการเลี้ยงไก่ ปล่อยให้ไก่อยู่ตามพื้นดิน เวลานอนไก่อก็บินขึ้นไปนอนบนที่สูง ตามปรกติเป็นต้นไม้ซึ่งมีอยู่ในบริเวณบ้าน กล่าวถึงอีกนัยหนึ่งคือเอากิ่งไม้เป็นรังหรือไม่เจ้าของก็ทำเป็นรังให้บนต้นไม้ ไก่ถือเอาแสงอาทิตย์เป็นสำคัญ พออาทิตย์ตกสิ้นแสงเข้าพลบค่ำ ไก่ก็บินขึ้นรัง ผู้ใหญ่เล่าว่าเวลามีสุริยะคราสมืดดวงสมัยนั้น ไก่บินขึ้นรังหมดเนื่องจากไก่อมีปรกติขึ้นรังเวลาพลบค่ำเสมอเป็นนิจ จึงเอาธรรมชาติของไก่มาใช้พูดหมายถึงเวลา เหมือนพูดว่า "ไก่ขันรัง" ก็หมายถึงเวลาพลบค่ำ เช่นเวลาเกิดหรือเวลาตกฟาก บอกว่าเกิดเวลาไก่ขันรัง ก็หมายความว่าเกิดเวลาพลบค่ำหรือเวลา ย่ำค่ำ

9.19 มาก่อนไก่ = มาแต่มีดตั้งแต่ไก่อังไม่ขัน "ก่อนไก่" หมายถึง ไก่ยังไม่ตื่น ไก่ยังไม่ขัน เป็นคำพูดกันมาแต่โบราณ ในเสภาขุนช้างขุนแผนมีกลอนว่า "จะกล่าวถึงบุษบาผู้มารดร คินนั้นคินนอนแต่ก่อนไก่" ในเรื่องศรีธนไชยพระเจ้าแผ่นดินสังศรีธรไชยว่า "พຸ່ງนี้ขำมีธຸระนักรະเจ้า มาหาเรารีบ

จรมาก่อนไก่” ศรีธรรณูไชยบังเอิญนอนส่าย จึงจับไก่ผูกเอวลากมาเผ้า พระเจ้าแผ่นดินก็รีบสั่งว่า “กูให้มิ่งเร่งจรมาก่อนไก่ เหตุไหนมาออกแจ้รุ่งแสงจางน” ศรีธรรณูไชยกราบทูลว่า “ไม่ได้มาส่าย แต่มาก่อนไก่แล้ว” ซึ่งหมายความว่ามาตั้งแต่ก่อนไก่ขัน เมื่อซักไซ้ไล่เลียงก็ปรากฏว่าศรีธรรณูไชยเอาไก่ผูกกันลาดตามหลังมา แสดงว่ามาก่อนไก่ใครมาส่ายจึงพูดเล่นกันว่า “เอาไก่ผูกกันมาหรือเปล่า” หรือสั่งกำชับกันว่า “มาก่อนไก่อ๊ะ”

9.20 หมูไปไก่มา = ให้หมูเป็นของกำนัล เขาก็ให้ไก่มาเป็นการตอบแทนเป็นการแสดงน้ำใจไมตรีตอบแทนกันและกัน

9.21 ไก่เกิดก่อนไข่ = เป็นการถกเถียงกันว่าอะไรเกิดก่อนระหว่างไก่กับไข่ เปรียบได้กับการถกเถียงกันด้วยเรื่องที่ไม่มีคำตอบที่สรุปแน่นอนไม่ได้

9.22 ปู่กระสันต์ถึงไก่ไก่ก็มา = มาจากเรื่องลิลิตพระลอ

9.23 หมาหยอกไก่ = หยอกล้อ อากาที่ชายหยอกล้อหญิงในทำนองผู้สาวเป็นที่เล่นที่จริง

9.23 เปิดชั้นประชันไก่ = ไก่สามารถขันได้ดี

9.25 หมูเห็ด เปิด ไก่ = จำนวนนี้เดิมหมายถึงยาสมุนไพรร 4 ชนิดได้แก่ หัวหมู

ชุมเห็ด

10. ไก่แจ้ 2 ส่วนวน

10.1 เจ้าชู้ไก่แจ้ = ไก่แจ้เวลาเห็นตัวเมียมักจะขยับปีกน้อย ๆ ก้าวเซเข้าไปหาแสดงกิริยาคล้าย ๆ จะเกี่ยวตัวเมีย อากาที่กิริยาที่ไก่ทำดังกล่าวเรียกกันว่า “กรี๊ด” ผู้ชายที่ทำท่าทางเจ้าชู้กรีดกรายไปมาให้ผู้หญิงเห็น จึงเรียกกันเป็นสำนวนว่า “เจ้าชู้ไก่แจ้”

10.2 พ่อแจ้แม่จู้ = พ่อเป็นไก่แจ้ แม่เป็นไก่จู้ (พันธุ์ทางต่างพันธุ์กัน)

11. ไก่จู้

พ่อแจ้แม่จู้ = พ่อเป็นไก่แจ้ แม่เป็นไก่จู้ (พันธุ์ทางต่างพันธุ์กัน)

12. ควาย 12 ส่วนวน

12.1 เจ้าทุย = “เจ้าทุยอยู่ไหน ถึงคราวที่ฉันกลายเป็นทุย ก็ยอมให้เขามาหลอก ก็หลงดีใจคิดไม่ทัน” ชื่อเพลง เจ้าทุยอยู่ไหน ขับร้อง ปิเตอร์ คอร์ป ไดเรนดัล

12.2 ลูกทอผี = จากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ทอผีฆ่าทอผี หมายความว่า คนที่ไม่รู้คุณบิดามารดา

12.3 สีขอให้ควายพัง = ซี้แจง แนะนำ สั่งสอนคนโง่ ย่อมไม่ได้ผล เสียเวลาเปล่า

12.4 ม้าควายเสียคายพริก = ทำงานใหญ่โต แต่กลัวหมดเปลืองไม่ยอมให้จ่ายมาก งานก็เสีย เปรียบเหมือนม้าควายทั้งตัวจะปรุงอาหารก็ต้องใช้พริกมากให้ได้สัดส่วนกับเนื้อควาย ถ้ามีควายเสียคายพริกอยู่จะปรุงอาหารก็ไม่ได้ที่

12.5 ควายเขาเก = คนดื้อรั้น

12.6 วัตรอยดิน = เป็นสำนวนหมายความว่า มุ่งจะตอบแทน มุ่งแก้แค้น มุ่งอาฆาต ฯลฯ เป็นสำนวนใช้กับลูกที่คิดจะสู้พ่อ หรือใช้กับผู้น้อยที่คิดจะหักล้างผู้ใหญ่ที่เคยบังคับบัญชาตนมาก็ได้ มูลของสำนวนมาจากเรื่องรามเกียรติ์ ควายชื่อพญาทอผี มีลูกตัวผู้ช่าหมด เหลือลูกชื่อทอผี แม่ลอบนำ

ไปเลี้ยงไว้จนโตแล้วเล่าเรื่องให้ฟัง ทพที่มีความโกรธ คิดจะแก้แค้นจึงคอยวัดรอยเท้าพ่ออยู่เสมอ พอรอยเท้าโตเท่าพ่อ ก็ไปทำพ่อขวิดกันในที่สุด ทพที่ฆ่าพ่อตาย นับเป็นการรอดตัณญา เนรคุณ อย่างร้ายแรง

12.7 ความวัวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก = เรื่องร้ายที่เกิดขึ้นยังไม่ทันจะผ่านไป ก็เกิดเรื่องใหม่ขึ้นมาอีก มีนิทานเล่าประกอบว่า เกิดคดีความขโมยวัวระหว่างชาย 2 คน พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงชำระความให้แต่ยังไม่ทันเสร็จ ก็เกิดคดีความขโมยควายขึ้นมาอีก

12.8 เดินอย่างกับตามควาย = เดินเร็วมาก ปกติคนเลี้ยงจะปล่อยให้ควายหาหญ้ากินตามทุ่งนาตามใจ พอถึงเวลาเย็นก็จะต้อนควายกลับคอก แต่ถ้าเกิดควายหายต้องรีบตามให้เจอก่อนพลบค่ำ ดังนั้นคนที่เป็นไปตามควายจึงมักจะรีบร้อน เดินเร็วมาก

12.9 เสียมเขาควายให้ชนกัน = ยุ้ง การทำให้ควายเขาแหลม เวลาชนหรือขวิดจะได้สะดวก มีความหมายคล้ายคลึงกับ ญี่ให้รำ ต่ำให้รั่ว

12.10 อยู่บ้านท่านอย่าดูตาย บั้นวัวบั้นควายให้ลูกท่านเล่น = อาศัยอยู่บ้านใครอย่าอยู่อย่างเฉย ช่วยทำงาน เป็นคำพูดสอนใจไม่ให้เกียจคร้านเมื่อไปอาศัยบ้านคนอื่น บั้นวัวบั้นควายให้ลูกท่านเล่น เป็นเพียงตัวอย่างของงานที่พอจะช่วยทำได้

12.11 มากชี้ควายหลายชี้ข้าง = เรื่องไม่เป็นประโยชน์

12.12 เป่าปี่ใส่หูควาย ดูข้อ 12.3

13. คางคก 3 ส่วนวน

13.1 คางคกขึ้นวอล = คนชั้นต่ำที่ไม่เคยมีเคยได้สิ่งที่เกิดคาดหมายแล้วว่ามีมาได้ขึ้นตามส่วนวนกระเดียดไปในทางที่ว่าเมื่อมีมาได้เกินฐานะของตนแล้ว ก็มีกริยาท่าทางให้เห็นว่าตื่นหรือเห่อ ต่าง ๆ เป็นนิทานพื้นบ้าน

13.2 คางคกได้กะลาครอบ = คนที่ไม่มีความรู้อะไรเลยหรือรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ แต่แสดงภูมิว่ามีความรู้มากเปรียบเหมือนคางคกที่อยู่ใต้กะลาครอบก็ย่อมรู้เห็นเพียงในวงกะลาครอบเท่านั้น ไม่รู้ว่าข้างนอกกะลาออกไปมีความเป็นไปอย่างไรบ้าง มาจากนิทาน

13.3 สัตว์ชาติคางคก ยางหัวไม่ตลก = คนเลวซึ่งจะรู้ตัวว่าเลวก็ต่อเมื่อได้รับความเจ็บปวดหรือได้รับการตอบโต้อย่างรุนแรง

14. ค่าง 2 ส่วนวน

14.1 ขนเป็นลิงเป็นค่าง = ลิง ค่างมีนิสัยไม่อยู่นิ่งจึงนำมาเปรียบกับเด็กที่ซุกซนไม่อยู่นิ่ง

14.2 ทำลิงทำค่าง ดูข้อ 14.1

15. ค้างคาว

นกมีหู นกมีปีก = ที่มาของสำนวนมาจากลักษณะของค้างคาวซึ่งมีปีกบินได้เหมือนนก แต่มีหูเหมือนหนู เปรียบได้กับคนฝึกฝนหลายทางเพียงหวังให้ตนเองได้ประโยชน์ ไม่จริงใจ

16. ฐ 8 ส่วนวน

16.1 ฐเห็นนมไก่ ไก่เห็นตีนฐ = สำนวนนี้เป็นคู่กันดังกล่าวมาแล้วใน "ไก่เห็นตีนฐ"

16.2 ฐ ๆ ปลา ๆ = มีความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ จะเป็นด้วยปลาเป็นอาหารหลักของเรา เราพูดถึงปลาติดปากเสมอ เช่น ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ข้าวใหม่ปลามัน ฯลฯ และฐนั้นเอามาพูดเป็นสำนวน

มาก หนึ่ง ปลาบางชนิดคล้ายงู เช่น ปลาไหล เราคุ้นกับงูและปลาสองอย่างนี้มากปลาบางชนิดคล้ายงูแต่ก็เรียกปลา เมื่อจะพูดว่ามีความรู้อะไรอยู่บ้าง เราจึงเอาสองอย่างนี้มาพูดเป็นสำนวนว่า “ งู ๆ ปลา ๆ ”

16.3 **ตึงให้หลังหัก** = ทำอะไรไม่เด็ดขาดจริงจังลงไปแล้ว ย่อมจะมีผลร้ายแก่ตนได้ ภายหลัง สำนวนนี้มาจากข้อดีในเรื่องงู คือเราเชื่อกันว่างูนั้นมีความพยายบาท ถ้าถูกทำร้ายเช่นตี เพียงแต่เจ็บตัวไม่ถึงตาย งูนั้นก็มักจะกลับมาทำร้ายเอาได้

16.4 **เต๋มาหัวงู** = เป็นสำนวนใช้ว่า คนมีอายุหรือคนแก่ที่มีอะไร ๆ แสดงถึงว่ามีเล่ห์เหลี่ยมพลิกแพลง มีพิษสงมาก “เต๋มา” โบราณเขียน “ถ” ปัจจุบันเขียนตัว “ตม” ในบทละครเรื่องขุนช้างขุนแผนของกรมพระราชนวंबर มีกลอนวันทองว่าขุนช้างว่า “พูดไม่น่าเลอะไรจะไรจะไรนี้เล่าตะกรามตะกรี้เช่นนี้เด็กซี้เมาจ้อย้ายเต๋มาหัวงูตุ้เป็น”

16.5 **ตึงให้กากิน** = ลงทุนลงแรงทำสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่ตน นอกจะเป็นโทษแล้วยังกลับให้ประโยชน์ผู้อื่นด้วย เปรียบเสมือนตึงซึ่งงูอาจกัดเอาได้ ถึงงูจะตายก็เอามาทำอะไรไม่ได้นอกจากกากิน

16.6 **หมองูตายเพราะงู** = ผู้ที่เชี่ยวชาญในเรื่องใด ก็อาจพลาดพลั้งเพราะสิ่งนั้นได้

16.7 **ขว้างงูไม่พ้นคอ** = ทำอะไรแล้วผลร้ายกลับสู่ตนเอง

16.8 **จับงูข้างหาง** = ทำสิ่งที่เสี่ยงต่ออันตรายเพราะการจับงูที่หางนั้น งูย่อมกลับมาจกเอาได้

17 . งูเห่า 3 สำนวน

17.1 **ชวานากับงูเห่า** = คนที่ออกตัญญูหรือเนรคุณ ผู้ที่ให้การช่วยเหลือ มาจาก นิทานเรื่องชวานากับงูเห่า (ดูข้างอิง)

17.2 **ล้วงคองูเห่า** = เป็นสำนวนหมายความว่า อุกอาจ ล้วงล้ำหรือกล้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับหรือทำหรือเอาอะไรทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นของผู้มีอำนาจ โดยไม่กลัวเกรงผู้มีอำนาจนั้น สำนวนนี้เอางูเห่ามาเปรียบ คงจะเป็นเพราะงูเห่าดุร้าย มีพิษร้ายแรง จกที่เดียวตาย ในนิทานเมืองเพชรของสุนทรภู่แห่งหนึ่งว่า “นิคมบุญขุนรองน้องท่านแพ่ง เธอขอมแปลงปลุกทับกลับเป็นหอย จนผู้เฒ่าเจ้าเมืองนั้นเคืองพอ เพราะล้วงคองเคืองขัดถึงตตรอน” นี้แสดงถึงว่า กล้าไปทำกับเจ้าเมืองเข้าทำนอง “ล้วงคองูเห่า”

17.3 **ข้างสาร งูเห่า ข้างเก่า เมียรัก** = สิ่งที่ไม่ไว้ใจไม่ได้

18. จระเข้ 7 สำนวน

18.1 **สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ** = สอนคนที่มีสันดานไม่ดีอยู่แล้วให้มีปัญญามากขึ้นสำนวนนี้บางทีก็ใช้เป็นกลาง ๆ คือ สอนหรือบอกหรือแนะนำให้เขาทำอะไรที่เขาเป็นอยู่แล้ว แต่ส่วนมากใช้หมายถึง สอนคนที่สันดานพาลให้มีปัญญา ซึ่งแล้วก็จะก่อเรื่องร้ายขึ้นภายหลัง

18.2 **ว่ายน้ำหาจระเข้** = รู้ว่าร้ายแต่เข้าไปหา สำนวนนี้หมายความว่า การนำตัวเองเข้าไปเผชิญกับอุปสรรคหรืออะไรที่ร้ายแรง เมื่อเป็นการจำเป็นโดยที่ไม่มีทางอื่นดีกว่าก็กระทำลง เหมือนเป็นการเสี่ยงเพื่อช่วยตัวเอง เปรียบเหมือนว่ายน้ำไปพบจระเข้ก็เข้าหาจระเข้ไว้ก่อน

18.3 **จระเข้ขวางคลอง** = กีดเกาะขวางทางหรือสถานที่จะเป็นด้วยตนเองขวางเกาะหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยขวางเกาะ ทำให้ใคร ๆ ผ่านไปมาไม่สะดวกก็ได้ ที่เอามาพูดเป็นเพราะสมัยโบราณโน้น เราใช้คลองเป็นทางสัญจรไปมาอย่างเดียว ไปไหนมาไหนก็ใช้เรือกันทั้งสิ้น จระเข้ขุมักจะขึ้น

ตามลำคลอง หรือขวางคลองบ่อย ๆ เมื่อจะเข้ขึ้น เรือก็ไม่กล้าผ่าน ว่ากันว่าจะเข้เพ็งจะหายไปจากแม่ น้ำลำคลอง ในสมัยเมื่อเริ่มใช้เรือกลไฟในรัชกาลที่ ๔ นี้เอง คือเรือกลไฟใช้เครื่องจักร เสียงดังและทำให้เกิดคลื่นมากจะเข้กัลวเลยหนีเข้าบึงเข้าหนองไปหมด จำนวนนี้บางทีก็ใช้เลยไปถึงว่า ทำอะไร ๆ ให้เป็นที่ขัดขวางใคร ๆ อย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้

18.4 เลี้ยงลูกเสีย ลูกตะเข้ = เลี้ยงลูกเสีย ลูกจะเข้ เมื่อยังเล็ก ๆ ก็น่ารัก แต่พอโตขึ้น ด้วยธรรมชาติที่มันดุร้าย ย่อมไม่ทิ้งสันดานดุร้ายที่สืบทอดมาจากพ่อแม่ เปรียบการเลี้ยงลูกคนพาล หรือ ลูกศัตรู สักวันหนึ่งก็จะได้รับความเดือดร้อน

18.5 หนีเสียปะจะเข้ = หนีอันตรายอย่างหนึ่งแล้วมาพบอันตรายอีกอย่างหนึ่ง

18.6 จะเข้ใหญ่คับหนอง = คนที่เคยรุ่งเรืองหรือเป็นใหญ่เป็นโตมาแล้วเมื่อตกต่ำลงก็วางตัวอย่างคนธรรมดาไม่ได้

18.7 จะเข้สองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้ = คนที่มีอำนาจพอ ๆ กันอยู่ร่วมกันไม่ได้ เปรียบกับจะเข้กับคนที่ม้ออำนาจหรืออิทธิพล

19. ช้าง 24 จำนวน

19.1 เนื้อหนูใส่เนื้อช้าง = เหาหนูที่มีอยู่เล็กน้อยไปให้ช้างที่มีอยู่มากมายเป็นลักษณะที่ไม่เหมาะสม คือจะทำให้หนูที่มีอยู่เล็กน้อยนั้นมันน้อยลง ส่วนช้างที่มีมากมายแล้วกลับมามีมากขึ้น เช่น เรียไรเงินจากคนชั้นผู้น้อยไปหาคนชั้นผู้ใหญ่เรียกว่า เอาเนื้อหนูไปใส่เนื้อช้าง

19.2 ฆ่าช้างเอางา = ทำลายล้างอะไรที่ใหญ่โต เพื่อให้ได้ของสำคัญเพียงเล็กน้อยมาเป็นประโยชน์ของตน โดยไม่คิดว่าที่ทำลงไปนั้นเป็นการสมควรหรือไม่ เช่นทำลายพระเจดีย์หาพระเครื่อง ก็เรียกว่า “ฆ่าช้างเอางา” ได้

19.3 มากชี้ควายหลายชี้ช้าง = มากมาย มากหลาย มากมายกำยกอง มักใช้ไปในทางว่า มากจนไม่เป็นสาระไม่เป็นประโยชน์

19.4 แม่แปรก = หญิงที่เก่งกล้า กำกั้น จัดจ้าน ไม่เกรงไม่กลัวใคร ถือกันว่า เป็นหัวหน้าในหมู่ม้าหญิง คำ “แม่แปรก” นี้เป็นคำเรียกช้างพังที่เป็นหัวหน้าโขลงอยู่ก่อนแล้ว จึงเอามาใช้เรียกหญิงที่เก่งกาจ จนเลยยกให้เป็นหัวหน้า ตามที่ใช้พูดกันเป็นคำตลาด

19.5 อ้อยเข้าปากช้าง = สิ่งที่สูงสูญเสียไปแล้วย่อมจะเรียกเอาคืนไม่ได้

19.6 ชีช้างจับตักแตน = เรื่องเล็กน้อยต้องลงทุนลงแรงมากเกินความจำเป็น

19.7 หอคอยงาช้าง = ผู้ที่อยู่สูงจนเกินไป จนไม่รับรู้ความจริงของโลก มักจะใช้พูดถึงผู้ที่อยู่ห่างไกลจากสภาพปัญหาของประเทศชาติจึงไม่รับรู้สภาพที่แท้จริงของสังคม

19.8 พญาช้างสาร = ผู้มีอำนาจ ในความว่า ช้างสารชนกัน หญ้าแพรก ก็แหลกลาญ

19.8 ชีช้างวางขอล = การที่ช้างต้องมีคนถือขอไว้คอยบังคับช้าง ถ้าวางขอหรือไม่ถือขอช้างอาจอาละวาดได้ เปรียบการบังคับบัญชาถ้าปล่อยปละละเลยอาจเหลือได้

19.10 ช้างเผือกในป่าเกิดแต่ในป่า = คนที่มีพื้นเพเร้นลับ แต่มีคุณสมบัติเด่น

19.11 ช้างตกมัน = ช้างพลายหรือช้างพังเมื่อเจริญเติบโตเต็มที่และร่างกายสมบูรณ์อายุอยู่ในเกณฑ์ที่จะผสมพันธุ์ได้จะตกมันได้ทั้งสิ้น อยู่ในเกณฑ์อายุ 20-40 ปี เมื่อช้างตกมันครั้งหนึ่งแล้วก็จะตกมันทุกปี ปีละครั้ง ช้างที่ไม่ตกมันคือช้างที่อ่อนแอ อากาศตกมันจะสังเกตได้ คือ ก่อนตกมันจะมี

อาการซึม บางครั้งดูร้าย อารมณ์ไม่ดี พยายามดึงโซ่ตรวนให้ขาด ทำร้ายข้างอื่น แม้แต่คนเลี้ยง ต่อมน้ำมัน ที่ขมบับทั้งสองข้าง จะบวมขึ้น และมีน้ำมันไหลออกมา น้ำมันนี้กลิ่นเหม็นรุนแรง อาการตกมันจะเป็นอยู่ 2-3 สัปดาห์

19.12 งานข้าง = งานใหญ่กว่างานทั่วไป

19.13 ข้างตายทั้งตัว เอาใบบัวมาปิด = ความชั่วหรือความผิดร้ายแรงที่คนรู้กันทั่ว แล้ว จะปิดอย่างไรก็ไม่มิด

19.14 ข้างสาร ภูเขา ข้าเก่า เมียรัก = สิ่งที่ไม่ใจไม่ได้

19.15 ถี่ลอคตาข้าง ห่างลอคตาเส้น = สิ่งเล็ก ๆ ผู้ใหญ่อาจจะมองไม่เห็น เรื่องใหญ่เด็กอาจจะมองไม่เห็น

19.16 ข้างเหยียบนา พญาเหยียบเมือง = ข้างเป็นสัตว์ใหญ่ถ้าเหยียบนา ต้นข้าวย่อมตายหมด

19.17 ดูข้างให้ดูหน้าหนาว ดูสาวให้ดูหน้าร้อน = เพราะหน้าหนาวข้างจะตกมัน จะได้เห็นลักษณะท่าทางและความแข็งแรง หน้าหนาว ส่วนหน้าร้อน เช่น เทศกาลสงกรานต์ สาวจะแต่งหน้า มาทำบุญสงกรานต์ รำเริง อาจใช้ ดูข้างให้ดูนาง ดูนางให้ดูแม่

19.18 เสือทะเลายห่าง ข้างทะเลายใจ = คนที่แสดงกิริยาอะอะตึงตัง

19.19 เห็นข้างชี้ ชี้ตามข้าง = คนจนมักเอาอย่างคนมั่งมี โดยไม่คำนึงถึงฐานะของตนเอง ว่า ไม่สามารถทำได้เท่าเทียม

19.20 เห็นข้างเท่าหมู = ผู้ที่บันดาลโทษะ มักไม่เกรงกลัวสิ่งใด แม้จะใหญ่โตก็ตาม

19.21 เลียงข้างกินชี้ข้าง = นามลประโยชน์โดยมิชอบจากงานที่ทำ

19.22 สามีเป็นข้างเท่าหน้า ภรรยาเป็นข้างเท่าหลัง = สามีเป็นผู้นำ ภรรยาเป็นผู้ตาม

19.23 ข้าวข้างดู ข้าวหมูแล่น = ตื่นดูสิ่งเล็กน้อยที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็ข้าวข้างหรือข้าวหมูก็ขอให้ดูได้ดูได้เห็น โดยไม่คิดว่าควรหรือไม่ควรที่จะไปดู

19.24 ตาบอดคล้ำข้าง = คนที่รู้อะไรด้านเดียว แล้วเข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น คนตาบอดมองไม่เห็นข้างแต่นึกภาพข้างออกจากการคลำ

20. ตึกแก

กินปูนร้อนท้อง = คนทำพิธีไว้ ภายหลังรู้ว่าคนอื่นรู้ ก็แสดงอาการเดือดร้อนออกมาเอง เหมือนตึกแก เมื่อถูกล่อให้กินปูนก็จะมีอาการจ้วเสียว ร้อง แก๊ก ๆ

21. ตึกแตน

ชี้ข้างจับตึกแตน = ลงทุนมาก แต่ได้ผลน้อย

22. ตุ่น

โง่งเง่าเต่าตุ่น = ตุ่นชอบมุดอยู่ในดิน

23. เต่า 5 สำนวน

23.1 ข้าเหมือนเต่า = คนที่ทำงานช้า ไม่ทันการณ์ เปรียบกับการคลานของเต่า

23.2 ไตโนเสาร์ เต่าล้านปี = คนที่ล้าสมัย มักจะถูกเปรียบกับไตโนเสาร์และเต่า เพราะไตโนเสาร์เป็นสัตว์โบราณสูญพันธุ์ไปแล้วส่วนเต่ามันได้ชื่อว่าเป็นสัตว์อายุยืนที่สุดในโลก

23.3 ใจเง่าเต่าตุน = คนใจ ที่เปรียบกับเต่าเพราะ เต่าก้มหน้าก้มตาอยู่กับดิน ไม่ได้เงย
มามองคนอื่น ส่วนตุนซึ่งเป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่ง ก็ชอบขุดอยู่ในดินไม่ออกมาดูโลกภายนอก

"เพราะใจเง่าเต่าตุนพ่อคุณเอ๋ย ผู้ใดเลยจะประสงค์จ้างหมาย" นิราศ ทวารวดี

23.4 เนื้อเต่ายำเต่า = เอากำไรไปลงทุนต่อโดยไม่ต้องใช้ทุนเดิม เมื่อเผาป่าเตรียมทำนา
เต่านาจะถูกเผาตายไปด้วยชาวบ้านจึงเก็บเต่ามายำกินเป็นการได้อาหารโดยไม่ต้องลงทุน

23.5 ข้าเก่าเต่าเลี้ยง = คนเก่าคนแก่ คนอยู่ด้วยกันมานานในฐานะข้ารับใช้ ไว้ใจ

24. ไคโนเสาร์

ไคโนเสาร์ เต่าล้านปี = คนล้าสมัย

25. นก 10 สำนวน

25.1 นกต่อ = คนที่ทำหน้าที่ออกติดต่อ เพื่อชักนำหรือลวงให้คนอื่นหลงเชื่อตาม
มูลของสำนวนมาจากการดักจับนกที่เรียกว่า "ต่อนก" เช่นนกเขา วิธีดักต้องมียกเรียกว่า "นกต่อ" ไปล่อ

25.2 นกสองหัว = คนกลับกลอกโลเล ทำตนเข้าด้วยทั้งสองฝ่าย ไม่มีอุดมคติมั่นคง
เหตุไฉนจึงเอา "นก" มาเปรียบยังไม่ทราบที่มา

25.3 นกน้อยทำรังแต่พอตัว = เป็นผู้ทำอะไรต้องดูให้สมควรกับฐานะของตน

"จงเจียมจิตคิดเหมือนนกจะจ้อยร่อย ตัวนั้นน้อยทำรังพอฝังแฝง

รอดจากภัยพารากาเหยี่ยวร้าย พอคล่องแคล่องอยู่สบายจนวายปราน"

สุภาวดีสอนเด็ก

25.4 นกปีกหัก = ลักษณะที่ห่อตัวหัดแขนเหมือนคนที่ไม่สมประกอบหรือถูกอากาศ
หนาวทำอะไรไม่ไหว หรือทำอะไรไม่ได้ พุทกัณฑ์เป็นสำนวนว่า "นกปีกหัก" คือเอาลักษณะของนกที่ปีกหักมา
เปรียบ

25.5 นกรู้ = คนที่ฉลาดเฉลียวรู้ว่าอะไรเป็นอย่างไร ระวังรักษาตัวไม่ให้พลาดพลั้งได้
ตัวอย่างเช่น การต่อนกข้างบนนกเดือนบางตัวก็ฉลาด รู้ว่าเขาจะดักจับก็หนีไป อย่างนี้เรียกว่า "นกรู้"
คำว่า "นกรู้" จึงใช้เป็นสำนวน หมายถึง คนฉลาดเฉลียวรู้คาดการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

25.6 ลูนกนกลูกกา = เช่นปล่อยลูนกนกลูกกา หมายถึง ปล่อยคนที่อยู่ได้อ่านาที่ไม่มี
ทางต่อสู้อยู่

25.7 นก = เช่น แสนสุขสมนั่งชมวิหค อยากรเป็นนกเหลือเกิน ฯลฯ เพลง วิหคเหินลม
ขับร้อง เพ็ญศรี พุ่มชูศรี นกเมื่ออยู่เป็นหมู่ แสดงถึงความว่าใจ เมื่ออยู่ตัวเดียว แสดงถึง (ความโดดเดี่ยว
ว่าเหว) เช่น นกน้อยคล้อยบินมาเดี่ยวตาย คิดคิดมิวายกังวลให้หม่นอุทัยหมอง เพลง ชะตาชีวิต บทพระ
ราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถ้านกสองตัว จะแสดงถึง (คู่รัก) เช่น โนน่นะ นกเขากู จุกกู
นกมันเฝ้าดูหาคูมัน ฯลฯ เพลง นกเขาคูรัก ขับร้อง ชรินทร์ นันทนาคร เพ็ญศรี พุ่มชูศรี

25.8 ซีนกบนปลายไม้ = ซีนกแสดงอาการอยากได้นก ส่วนปลายไม้คือ อยู่ไกลสุดเอื้อม

25.9 ซีนกเป็นนก ซีนไม้เป็นไม้ = ไม่ว่าจะฝ่ายหนึ่งจะว่าอย่างไร อีกฝ่ายหนึ่งก็คล้อยตามไป
เพราะต้องการประจบหรือกลัว

25.10 ปล่อยนกปล่อยกา = ผู้ที่เสียเปรียบด้วยกำลังน้อยกว่า

26. นกกระจอก 3 สำนวน

26.1 นกกระจอก = นกกระจอกเป็นนกที่พัวพันใกล้ชิดกับคนที่สุด มักมาชอกชากแอบทำรังอยู่ตามบ้านเรือนคน บางบ้านเอาเปลือกมะพร้าวทิ้งลูกมาแขวนสำหรับให้นกกระจอกอาศัยเป็นรังก็มี แต่นกกระจอกนั้นเปรี้ยวเสียงให้สนิทสนมกับคนไม่ได้เหมือนนกอื่น ๆ ที่เอามาเลี้ยงกัน ดังนั้นคนที่มินิสัยดีอริ้นไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่เคารพผู้ใหญ่ แข็งกระด้าง ทำอะไรเอาแต่ใจตัว ว่ากล่าวให้อยู่ในถ้อยคำไม่ได้ จึงเอานกกระจอกที่เลี้ยงไม่เชื่องมาเปรียบ เรียกว่านกกระจอก เช่นคำว่าอ้ายนกกระจอกเลี้ยงไม่เชื่อง

26.2 เสียงจ้อแจรวกับนกกระจอก = นกกระจอกเมื่ออยู่รวมกัน จะส่งเสียงดังจ้อแจวจึงเปรียบกันคนที่คุยกันเสียงดัง ฟังจับใจความไม่ได้

26.3 นกกระจอกยังไม่ทันกินน้ำ = คนที่ทำงานเสร็จเร็วเกินกว่าที่คาดคิด แต่ไม่เรียบร้อยเท่าที่ควร

27. นกกะปูด

นกกะปูด = มักชอบพูดแพร่งพรายความลับ นกปูดหรือกะปูดเป็นนกที่ร้องเวลาน้ำขึ้นน้ำลง ชื่อ "ปูด" เสียงใกล้กับ "พูด" คนที่มักชอบพูดแพร่งพรายความลับ จึงเอานกกะปูดมาเปรียบเรียกว่านกกะปูด บางทีเอาคำว่า "ปูด" คำเดียวมาใช้ หมายถึง ขยายความลับ

28. นกการเวก

เสียงปานนกการเวก = นกการเวก เชื่อว่าเป็นนกในป่าหิมพานต์ เป็นนกที่มีเสียงร้องที่ไพเราะจับใจ เปรียบกับคนที่มีเสียงหวานปานนกการเวก

29. นกกาเหว่า 2 สำนวน

29.1 โอดกาเหว่า = ร้องเสียงดังด้วยความเจ็บปวด ร้องให้เสียงดังร้องให้คร่ำครวญ ฯลฯ "โอด" เป็นภาษามหรรสพ หมายถึง ร้องไห้ มีหน้าพาทย์ประกอบ เรียกว่า โอด "กาเหว่า" เป็นชื่อนกชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายกาแต่ตัวเล็กกว่า เรียกกันว่า "ดูเหว่า" ก็ได้ คำโบราณว่า กาเหว่าไม่มีรังของตัวเอง จะไปไข่ในรังกาแล้วแม่กาจะฟักจนเป็นตัว ดังมีคำร้องเล่นกันว่า "กาเอ๋ยกาเหว่า ไข่ให้แม่กาฟัก แม่กาก็หลงรัก คิดว่าลูกในอุทร คาบเอาเข้ามาเผื่อ คาบเอาเหยื่อมาป้อน" เสียงกาเหว่าร้องว่าเป็นเสียง "กะตู้วู้" สำนวน "โอดกาเหว่า" จะหมายถึงว่า ร้องให้เสียงเหมือนกาเหว่า ทางวรรณคดีมักจะนำเอากาเหว่ามากกล่าวมาก

29.2 นกกาเหว่า = เปรียบกับธรรมชาติของนกกาเหว่าที่ไข่แล้วไม่ฟัก

30. นกตะกราม

ตะกรุมตะกราม = เปรียบกับการกินอาหารของนกตะกรุมกับนกตะกราม

31. นกตะกรุม

นกตะกรุม = เพราะนกตะกรุมจะมี ลักษณะเด่น คือ หัวล้าน

ตะกรุมตะกราม = เปรียบกับการกินอาหารของนกตะกรุมกับนกตะกราม

32. นกยูง 2 สำนวน

32.1 นกยูงยอมมีแววที่หาง = คนมีฐานะอันดราม่าสูงหรือผู้ดีมีสกุล ยอมมีอะไรในตัวแสดงให้เห็น เช่น รูปร่าง หน้าตา หรือกิริยาท่าทาง หรือวาจาแสดงความฉลาดไหวพริบ เปรียบได้กับนกยูงที่มีแววที่หาง

32.2 **นกยูง** = เช่น ยูงจำแพน เปรียบได้กับหญิงสวย หรือหญิงเหมือนนกยูง หมายถึง หญิงสวยแต่หยิ่ง

33. นกสาธิตา 2 สำนวน

33.1 **พอลิ้นทอง** = เป็นสำนวนหมายความว่า พูดดี พูดเก่ง พูดคล่อง พูดอะไรแล้วใคร ๆ ก็เชื่อถือ มูลของสำนวนมาจากการทำตะกรุดชนิดหนึ่ง มียันต์สำหรับลงตะกรุดนั้น เรียกว่า ยันต์สาธิตา ทำให้พูดจาเป็นที่นิยมรักใคร่นับถือของหญิงชายทั่วไป “สาธิตา” แปลว่า นกขุนทอง ซึ่งเป็นนกที่พูดเก่ง ตะกรุดสาธิตามักทำด้วยทองเป็นแผ่นเล็ก ๆ ใส่อมไว้ในปาก เรียกว่า “สาธิตาลิ้นทอง” เท่ากับว่าเป็นลิ้นให้พูดเก่ง คำว่า “ลิ้นทอง” จึงกลายเป็นสำนวนหมายความว่า พูดเก่ง พูดดี เป็นที่นิยมนับถือของคน เวทมนต์คาถาอาคม ถือกันว่าเป็นของสำหรับผู้ชาย จึงใช้กับผู้ชายว่า “พอลิ้นทอง”

“พึงปล้นนางผันค้อนพลาททางสนอง ฆะคะรู้อยู่ลิ้นพอลิ้นทอง เพราะต้องชิงชัยที่ไสยา” บทละครรวมเกียรติของกรมพระราชวังบวร

33.2 **สาธิตาลิ้นทอง** = ชายพูดเก่ง

34. นกขมิ้น

นกขมิ้นเหลืองอ่อน = มักเปรียบกับคนที่ไม่มีความดีอยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง

35. นกแสก

นกแสกร้อง = เสียงร้องของนกแสก ดังน่ากลัว และมักร้องในเวลากลางคืน คนโบราณเชื่อว่าถ้าหากแสกร้องที่ใด หมายถึง ความตายกำลังจะมาเยือนที่นั่น

36. นกฮูก

นกฮูก = เพราะนกฮูกจะออกหากินกลางคืนและนอนกลางวัน จึงเปรียบคนที่ชอบเที่ยวกลางคืนว่า เป็นนกฮูก

37. นกอินทรี

นกอินทรี = นกอินทรีเป็นนกขนาดใหญ่ กินสัตว์เป็นอาหาร

38. นกเขา

นกเขาไม่ขัน = อวัยวะเพศชายที่ไม่แข็งตัว

39. นกเอี้ยง

นกเอี้ยง = มักเปรียบ นกเอี้ยง เลี้ยงควาย เพราะนกเอี้ยงมักเกาะบนหลังควาย เพื่อหาอาหาร

40. **นกแก้ว** = พูดไม่หยุด พูดเพ้อเจ้อ พูดหาสาระไม่ได้

41. นกขุนทอง

พูดเป็นนกแก้วนกขุนทอง = คนช่างพูดแต่หาสาระไม่ได้

42. นกแซง

ตาเป็นนกแซง = ตาสอดสายไปมา คอยดูอะไร เป็นอย่างไร เปรียบกับนกแซงหาเหยื่อเวลากลางคืน

43. บ่าง

บ่างช่างยุ = คนที่ยุเหยยให้ผู้อื่นแตกแยกกัน มาจากนิทาน

44. ปลา 16 สำนวน

44.1 **ซุดบ่อต่อปลา** = ทำกลอุบายเพื่อให้ฝ่ายหนึ่งหลงเชื่อโดยหวังผลประโยชน์

44.2 **แกกเหงือก** = เป็นอาการของปลาหมอตื้นอยู่บนพื้น เปรียบกับการดินรนท่ามาหากินไปเรื่อย ๆ

44.3 **ปลาช้องเดียวกัน ตัวหนึ่งเนา ก็พาตัวอื่นพลอยเหม็นไปด้วย** = คนที่อยู่ร่วมกันคนหนึ่งทำไม่ดีก็พลอยให้คนอื่นเสียไปด้วย

44.4 **ปลาตกลน้ำตัวใหญ่** = สิ่งอันใดที่เสียหรือสูญหายไปแล้ว เลยพลอยประสมว่า สิ่งอันนั้นมีค่าหรือมีราคามากมายเกินความจริง เปรียบเหมือนปลาที่ตกลน้ำไปแล้วมองไม่เห็น ถึงตัวเล็กก็อ้างเป็นตัวใหญ่

44.5 **ปลาติดหลังแห** = พลอยต้องเข้าไปพัวพันด้วยทั้ง ๆ ที่ตนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เลยเปรียบเหมือนทอดแห ย่อมมุ่งเอาปลาที่อยู่ในครอบแห แต่เมื่อสาวแหขึ้นมาปลาอื่นนอกครอบแหพลอยติดตาข่ายแหขึ้นมาด้วย

44.6 **ปลาผุดหย่อนเบ็ด** = ธรรมดาตกปลาต้องหย่อนเบ็ดทิ้งแชไว้ในน้ำให้แล้วหากินเบ็ดเอง แปลว่า ต้องใช้ความพยายามไปก่อน ไม่ใช่เห็นปลาผุดขึ้นมาแล้ว จึงหย่อนเบ็ดลงไป ถ้าทำอย่างนี้ปลาอาจตื่นไม่กินเบ็ด ก็ย่อมจะไม่ได้ปลา การทำอะไรเพื่อหวังผล ก็ต้องใช้ความพยายามลงทุนลงแรงไปก่อน ไม่ใช่เห็นว่าเห็นคนอื่นทำเป็นผลแล้วจึงเกิดโลภ พลอยทำตามอย่างเขาไปด้วย ดีไม่ดีอาจพลาดพลั้งเสียผลได้ อันใดที่ปรากฏผลดีขึ้นมาแล้ว เกิดโลกจะทำอันนั้นขึ้นมา โดยที่ตนไม่ได้พยายามทำอยู่ก่อน จึงพูดกันเป็นสำนวนว่า “ปลาผุดหย่อนเบ็ด”

44.7 **ปลาใหญ่กินปลาเล็ก** = ผู้มีอำนาจมักจะใช้อำนาจเขาเปรียบหรือรังแกหรือหาผลประโยชน์จากผู้อ่อนแอกว่า

44.8 **ปล่อยเสียเข้าป่า ปล่อยปลาลงน้ำ** = ปลายู้นในน้ำ

44.9 **เอาปลาข่างไปฝากแมว** = ไว้ใจสิ่งที่ไว้ใจไม่ได้

44.10 **ตีปลาหน้าไซ** = พุดหรือทำให้กิจการของผู้อื่นดำเนินไปด้วยดีกลับเสียไปตีหรือกระทุ้งน้ำตรงหน้าไซให้น้ำปั่นป่วนจนปลาตื่นว่ายหนีไป

44.11 **ปากปลาร้า** = ปากที่มีกลิ่นแรง กลิ่นเหม็น

44.12 **อย่าจับปลาสองมือ** = การจับปลาเป็น ๆ สองตัวให้มีมือข้างละตัว อาจจะจับได้ไม่มัน

44.13 **งูๆปลาๆ** = คนที่รู้อะไรไม่จริง

44.14 **บั้งปลาประชดแมว** = ทำประชดหรือแค้น ซึ่งรังแต่จะเสียประโยชน์

44.15 **น้ำมาปลากินมด น้ำลคมตกินปลา** = เมื่อมีโอกาสหรือชะตาขึ้น ไปทำไม่ดีกับคนอื่นไว้อย่างไร เมื่อชะตาตกคนอื่นก็จะทำไม่ดีต่อตนอย่างนั้น ที่ใครที่มัน

44.16 **ฝากปลาไว้กับแมว** = ฝากสิ่งหนึ่งสิ่งใดไว้กับคนที่ชอบสิ่งนั้น ย่อมสูญหายได้ง่าย, ไว้วางใจคนที่ไม่ควรไว้วางใจ

44.17 **แมวกับปลาข่าง** = ไว้ใจสิ่งที่ไว้ใจไม่ได้

51.2 **สับเลือดสับเนื้อ** = ปลิงถ้ามีโอกาสมาเกาะตัวคนหรือสัตว์อื่นใดก็ตามมันจะเกาะแน่นและสับเลือดจากคนคนนั้น เปรียบเสมือนคนที่เกาะผู้อื่นกิน คอยรีดเลือดตลอดเวลา

52. ปู 7 สำนวน

52.1 **ก้ามใหญ่** = มีท่าทีมาก เปรียบกับปูซึ่งมีก้าม จะแสดงท่าทางอวดก้ามของตน

52.2 **วางก้าม** = คนแสดงอำนาจ ข่มผู้อื่น เปรียบจากธรรมชาติของปูซึ่งมีก้ามใหญ่และไซ้ข่มขู่ผู้อื่น

52.3 **แม่ปูกับลูกปู** = ผู้ที่สอนคนอื่นแต่ตัวเองทำไม่ได้ดังที่สอน มาจากนิทานเรื่องแม่ปูกับลูกปู

52.4 **รีดเลือดกับปู** = เคียดเข็ดแค้นกับเอาเปรียบคนที่ไม่มีจะให้ อาจใช้ ลิดตีนปู ก็ได้ ที่เอาปูมาเปรียบเพราะถือว่าเป็นสัตว์ไม่มีเลือด

52.5 **ปากหอยปากปู** = คนชั้นต่ำมักจะถูกขบขันนินทาว่าร้ายคนอื่น

52.6 **จับปูใส่กระดัง** = อยู่ไม่นิ่ง เป็นสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง มีขา 5 คู่ ถ้าเอาปูมาใส่กระดังไว้มันจะไต่ยั่วเยี้ย ไม่หยุดนิ่ง

52.7 **ลิดตีนปู** = ตัดกำลังไปที่ละน้อย ปูเป็นสัตว์ที่เอามาเปรียบกับผู้น้อย การหาผลประโยชน์กับผู้น้อย

53. เบ็ด 4 สำนวน

53.1 **รู้อย่างเบ็ด** = รู้อะไร ๆ หลายอย่างแต่ไม่รู้จริง สำนวนนี้เอาเบ็ดมาเปรียบ คือ เบ็ดเดินก็ได้ บินก็ได้ ว่ายน้ำก็ได้ แปลว่าเป็นหลายอย่าง แต่ไม่มีอะไรเก่งสักอย่างเดียว

53.2 **เสียงเหมือนเบ็ด** = เบ็ดร้องเสียงแหบซึ่งเปรียบคนร้องเพลงไม่เพราะ ว่าเสียงเหมือนเบ็ด

53.3 **เบ็ดขันประชันไก่** = ผู้มีความรู้่น้อยแต่อวดแสดงแข่งกับผู้มีความรู้ความสามารถสูง

54. ผีเสื้อ

ผีเสื้อราตรี = หญิงโสเภณีที่ทำงานในเวลากลางคืนแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าหลากสีสัน งดงามเหมือนผีเสื้อ

55. แปะ 2 สำนวน

55.1 **แปะรับบาป** = ที่มาของสำนวนนี้ มาจากประเพณีบูชาญญสังเวทเจ้าแม่กาลีของศาสนาฮินดูซึ่งจะต้องสังเวทด้วยชีวิตมนุษย์ แต่ผู้ทำพิธีได้หลีกเลี่ยงไปใช้ชีวิตสัตว์คือแปะแทน

55.2 **จับแปะชนแกะ** ดูความหมาย 8.3 หน้า

56. มด 5 สำนวน

56.1 **มดจุมกมด** = รู้อะไรเร็ว รู้อะไรไว รู้ได้จับปล้นทันที ฯลฯ “มด” หมายถึงมดเหมือนมดซึ่งมีฤทธิ์เดชต่าง ๆ “จุมกมด” หมายถึง จมูกเหมือนมดซึ่งไวต่อกลิ่นอาหารของกินอะไรอยู่ที่ไหน มดเป็นต้องรู้และมากินทันที คนรู้เรื่องรู้ข่าวอะไรรวดเร็วจึงพูดกันเป็นสำนวนว่า “มดจุมกมด”

56.2 **น้ำตาลกลั้มด** = ผู้หญิงอยู่ใกล้ผู้ชาย น้ำตาลอยู่ใกล้มด มดย่อมตอมน้ำตาลจันใด ผู้หญิงอยู่ใกล้ผู้ชาย ผู้ชายก็มักจะเข้าเกี่ยวข้องข้องพ้องพานกับผู้หญิงจันนั้น

56.3 **เดือนยังกะจับมด** = เป็นสำนวนหมายความว่า เดือนหงายแจ่มสว่างเต็มที่ คือ มดเป็นสัตว์เล็กแม้เวลากลางวันมองไม่ค่อยเห็น เวลากลางคืนเดือนหงายแจ่มกระจ่างจนแทบจะจับมดตัวเล็ก ๆ ได้ จึงพูดกันเป็นสำนวนว่า "เดือนยังกะจับมด" หรือ "เดือนยังกะจะจับมด"

56.4 **น้ำมาปลากินมด น้ำลตมตกินปลา** = ปลากินมด มดกินปลา

56.5 **มดงาน** = มดมีลักษณะคล้ายผึ้ง คือ จะมีมดนางพญาและมดงาน มดงานจะช่วยกันทำรังและหาอาหารด้วยความสามัคคี

57. มดแดง

มดแดงแฝงพวงมะม่วง = ชายที่ปองรักหญิงบ้านใกล้ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้รับความสนใจจากหญิงนั้นแต่ก็ยังกัดกันชายอื่นไม่ให้มารัก

58. มดตะนอย

มดตะนอย = มดตะนอยตัวเล็กแต่กัดเจ็บ เมื่อกัดจะปล่อยสารพิษออกทางกัน ทำให้ผู้ถูกกัด มีอาการอักเสบบวม เปรียบกับผู้หญิงตัวเล็กแต่มีความเก่งกล้าสู้รบตบมือกับชายได้

59. ม้า 5 สำนวน

59.1 **ปล่อยม้าอุปการ** = ทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือใช้ให้คนนอกเที่ยวพาลหาเรื่อง หรือให้เกิดมีเรื่องขึ้น เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งของตน มูลของสำนวนมาจากเรื่องรามเกียรติ์ คือ พระรามทำพิธีปล่อยม้าอุปการ แล้วให้หนุมานตามไป ใครบังอาจจับม้าขี่ก็ปราบ

**"แล้วก็เดินพาลงบ่นพาลงตามทางไป คนอะไรอย่างนี้ไม่มีอาย
ทำปล่อยม้าอุปการเที่ยวพาลเขา เห็นใจเง่าว่าแล้วจะจับไปปรับหมาย"
พระอภัยมณี**

59.2 **ม้าติดกะโหลก** = กิริยาทำทางผลุบผลับกระโดดกระเดก มักใช้ว่าผู้หญิงที่ไม่เรียบร้อย จะลุดจะนั่งเดินพรวดพราดเตะนั่นโดนนี่กระทบโน่นไปรอบข้างที่พูดว่า "ติดกะโหลก" พังดูเป็น "ม้าติดกะลา" แต่ความจริงเห็นจะไม่ใช่ ที่ถูกต้องจะหมายถึงกิริยาของม้า คือม้าที่พยศมักจะมีกิริยาที่เรียกว่า "ติด" กับ "โขก" อยู่ด้วยกัน เช่นกลอนพระอภัยมณีว่า "เหมือนม้าดีขี่ขับสำหรับรบ ทั้งดีดีขับโขกกัดสะบัดอย่าง" คำ ติดกับโขก มักจะใช้ไปด้วยกันเสมอ คำ "โขก" เป็นคำเดียวกับ "โขลก" ลางที่คำ "โขลก" นี้เองจะเพี้ยนไปเป็น "กะโหลก" คือพูดว่า "ม้าติดกะโหลก" ความหมายก็กลายเป็นม้าติดกะโหลกกะลาไป

59.3 **ม้ามีด** = เป็นสำนวนหมายความว่า สิ่งที่น่ากลัวเด่นขึ้นอย่างไม่ได้คาดหมายหรือนักฝัน มูลของสำนวนมาจากการพนันแข่งม้า ในการแข่งผู้แทงเง็กหรือคาดว่าตัวใดจะชนะก็แทงตัวนั้นส่วนมากมักแทงตัวที่เคยเห็นฝีเท้าดี แต่ตัวฝีเท้าดีอาจไม่ชนะกลายเป็นตัวที่ใคร ๆ ไม่ได้คาดหมายเลยอย่างนี้เรียกว่า "ม้ามีด" จากนี้อันใดที่น่ากลัวเด่นขึ้นมาอย่างไม่ได้คาดหมายหรือนักฝันก็พูดเป็นสำนวนว่า "ม้ามีด"

59.4 **สองเพลงตกม้าตาย** = แพ้เร็ว แพ้ง่าย ใช้ในการต่อสู้หรือแข่งขันที่ใช้ฝีมือ

59.5 **วัวเคยขาม้าเคยขี่** = คนที่เคยคุ้นกันอย่างดี เข้าใจกันและกัน รู้ใจกัน

60. แมงดา

แมงดา = เป็นสำนวนหมายถึง ผู้ชายที่อาศัยน้ำพักน้ำแรงเมียเป็นผู้หามาเลี้ยงชีพ ผู้ชายที่เกาะเมียกิน ตนเองไม่ได้ทำอะไรเป็นอาชีพ สำนวนนี้เอาธรรมชาติของแมงดาทะเลมาเปรียบ สุนทรภู่

เขียนไว้ในนิราศเมืองเพชรว่า “อกเอ๋ยไอ้เอ็นดูหมุ่มแมงดา ให้สามีซึ่งหลังเที่ยวฝั่งแฝง ตามแหล่งหล้าเส้น เค็มภักษา เขาจับเป็นเห็นสมเพชรเวทนา หึงแมงดาผัวเสียเอาเมียไป ฝ่ายตัวผู้เดียวเที่ยวไม่รอด เหมือนตาบอด มิได้แจ้งตำแหน่งไหน ต้องอดออดจากเมียเสียน้ำใจ กับบรรลัยแลกลานดาษดา” แสดงถึงธรรมชาติ ของแมงดาว่าตัวเมียให้ตัวผู้ซึ่งหลังเที่ยวหากิน คนที่อาศัยเกาะเมียกินจึงเรียกกันว่า “แมงดา” ส่วนมากมักใช้กับผู้ชายที่มีเมียเป็นผู้หญิงโสเภณี อาศัยเงินที่เมียหามาได้เป็นเครื่องเลี้ยงตัว

61. แมงมุม

แมงมุมต็อก = เมื่อเห็นแมงมุมขู่ไขได้ต็อก เป็นการทำนายว่าจะเกิดเหตุร้าย เหตุวิวาท หรือพลัดพรากจากกัน

62. แมงปอ

แมงปอใส่ตุ้ตัง = คนต่ำต้อยแต่เกิดมีฐานะดีหรือมีโชควาสนาดีขึ้นเล็กน้อยก็หยิ่งลืมตัว มักใช้คู่กับคางคกขึ้นวอ

63. แมลงเฝ้า

แมลงเฝ้าเข้าไฟ = เป็นสำนวนหมายความว่าจะเข้าป่าหาที่ตาย สำนวนนี้เอาแมลงเฝ้ามาเปรียบ คือแมลงเฝ้าชอบบินเข้าหาไฟ เล่นไฟ แล้วก็ตาย

64. แมลงวัน

แมลงวันหัวเขียวยังไม่ตอม = เป็นสำนวนหมายความว่าจะยังบริสุทธิ์ ยังไม่มีอะไรมาแตะต้อง “แมลงวันหัวเขียว” เป็นแมลงวันชนิดหนึ่งตัวใหญ่ ที่หัวเป็นสีเขียว ชอบตอมผลไม้ เช่น มะม่วง ทุเรียน ฯลฯ สำนวนนี้เป็นสำนวนพูดเล่น มักใช้กับหญิงสาวที่บริสุทธิ์ ไม่มีผู้ชายมาเกี่ยวข้องกับพองพาน

65. แมลงสาบ

กะจิว = สำนวนนี้มาจากภาษาจีน แปลว่า “แมลงสาบ” ซึ่งหมายถึง ผู้ชายที่หากินกับผู้หญิงโสเภณี ที่เราเรียกผู้ชายชนิดนี้ว่า “แมงดา” เกาะผู้หญิงหากิน ปัจจุบันคำว่า แมงดา ดูจะอ่อนไป จึงใช้คำว่า แมลงสาบแทน แต่เรียกเป็นภาษาจีนว่า “กะจิว”

66. แมว 16 สำนวน

66.1 แมวพึ่งพระ = เข้าอาศัยอยู่ในความคุ้มครองของผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจวาสนา เพื่อเอาเป็นที่พึ่ง พึ่งบารมีผู้ใหญ่ เข้าไปเคลี้ยคลออยู่กับผู้ใหญ่เพื่ออาศัยบารมีท่านคุ้มครอง คำว่า “แมวพึ่งพระ” ในที่นี้หมายถึงเอาแมวจริง ๆ ที่อยู่กับพระแต่ทำให้เป็นสำนวน เราเอาแมวเปรียบกับคนที่ไม่เก่งกาจ ไม่มีพิษสงอะไร ซึ่งเมื่อไม่เก่งกล้าก็ได้แต่เข้าไปคลุกคลีอยู่กับผู้ใหญ่เพื่อเอาบารมีท่านเป็นที่พึ่ง เปรียบเหมือนแมวที่เข้าไปเคลี้ยกับพระสงฆ์ซึ่งใคร ๆ ก็เคารพนับถือฉันนั้น

66.2 แมวไม่อยู่หนูละเลิง = ผู้ใหญ่ไม่อยู่ ผู้น้อยก็เหลิงคึกคะนอง สำนวนนี้เอาธรรมชาติของแมวกับหนูมาเปรียบคือ แมวชอบจับหนู หนูกลัวแมว ยังมีคำต่อท้ายอีก คือ “แมวไม่อยู่หนูละเลิง แมวมาหลังคาเปิง”

66.3 กินบนเรือนชั้รตบนหลังคา = อาการของแมวที่ไม่ดี กินแล้วไม่ชั้รตมตา กลับไปชั้บนหลังคา ซึ่งนับว่าเป็นเสนียด เราจึงนำเอามาเปรียบเทียบกับคนที่อาศัยคนอื่นอยู่ในบ้าน แล้วทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดเรื่องไม่ดีขึ้นในบ้าน ทำให้เจ้าของบ้านต้องเดือดร้อนเสื่อมเสีย เรียกเป็นสำนวนว่า “กินบนเรือนชั้รตบนหลังคา” คือ เนรคุณเจ้าของบ้าน

66.4 **บั้งปลาประชดแมว** = ทำประชดหรือแกล้งแค้นที่ไม่ถูกทาง จำนวนนี้เอาแมวมาเปรียบคือ แมวยอมชอบกินปลาบั้งปลาให้แมวกินมากเท่าใด แมวก็นิยมแมวกินสบายไป ส่วนตนเองกลับเสียผลมากขึ้น ไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย

66.5 **แมวห้าหมาหก** = เป็นจำนวนหมายความว่ แมวออกลูกครอกหนึ่งห้าตัว หมาหกตัว คนไทยถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคล

66.6 **หนูกับแมว** = เกรงกลัวกัน จำนวนนี้เอาหนูที่กลัวแมวมาเปรียบ

66.7 **อยู่เรือนเหมือนก้อนเส้า เฝ้าเรือนเหมือนแมวเฝ้าครา** = อยู่กับเหย้าเรือนไม่ไปไหน "ก้อนเส้า" หมายถึง หินบดยาซึ่งสมัยโบราณมีประจำบ้านทุกบ้าน เตาไฟที่วางหินสามก้อนเป็นสามเส้าสำหรับวางหม้อข้าว บางทีก็เรียกก้อนหินนั้นว่า ก้อนเส้า เหมือนกัน "แมวเฝ้าครา" เป็นแมวตัวผู้ที่มีครายาว จำนวนนี้เป็นคำผู้ใหญ่ให้พระเด็กหรือให้พระบ่าวสาวที่แต่งงาน หมายความว่า ให้อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ไม่เที่ยวเตร่ไปไหน

66.8 **ฝากปลาไว้กับแมว** = ฝากสิ่งของไว้กับคนที่ชอบสิ่งนั้นย่อมสูญหายได้ อาจใช้แมวกับปลาอย่างก็ได้

66.9 **ชื่อเหมือน(เป็น)แมวอนทวด** = ทำเป็นชื่อเปรียบเปรยกับลักษณะของแมว แมวลงปอนอนในหวดย่อมต้องตัวงอ ไม่ตรง เนื่องจากรูปร่างของหวดเป็นทรงกลม

66.10 **ยอมแมวขาย** = ตกแต่งของที่ไม่ดีให้ผู้อื่นเชื่อว่าดี

66.11 **ยื่นหมูยื่นแมว** = แลกกันโดยต่างฝ่ายต่างให้และวันในเวลาเดียวกัน เอาหมูกับแมวมาเปรียบกับสิ่งของที่ยื่นแลกเปลี่ยนกัน

66.12 **ที่เท่าแมวคืนตาย** = ที่ดินน้อย

66.13 **ปิดประตูตีแมว** = รังแกคนไม่มีทางสู้ ปิดประตูตีแมวยอมตีได้เพราะแมวหนีออกไปไม่ได้

66.14 **เอาปลาเข้าไปฝากแมว** = ไว้ใจสิ่งที่ไว้ใจไม่ได้

66.15 **กินเหมือนแมวดม** = คนกินน้อย

66.16 **แมวกับปลาอย่าง** = ผู้รับผลประโยชน์หรือผู้ขาย

67. ยุง

ยุงเหมือนยุงตีกัน = เป็นจำนวนหมายความว่ ยุงเหยิงสับสนปนเป ฯลฯ จำนวนนี้เอายุงมาเปรียบ คือ ยุงเวลาพลบค่ำ มันจะบินมาเป็นกลุ่มยุงสับสน เรียกว่า ชิงพลบ อย่างหนึ่งอีกอย่างหนึ่ง ยุงสองตัวติดกันพัลวัน เป็นยุงตีกันจริง ๆ

68. ราชสีห์ 2 จำนวน

68.1 **ราชสีห์สองตัวอยู่ถ้าเดียวกันไม่ได้** = คนมีอำนาจหรือมีอิทธิพลยิ่งใหญ่เท่ากันอยู่รวมกันไม่ได้

68.2 **ราชสีห์กับหนู** = นิตานอิสป

69. รื่น

รื่นไม่ให้ไตไร่ไม่ให้ตอม = รักทะนุถนอม

70. **ไร** **รื่นไม่ให้ไต ไร่ไม่ให้ตอม** = รักทะนุถนอม

71. แร้ง 4 ส่วนวน

71.1 แร้งถามหา = แก่ชราจวนตาย มูลของสำนวนมาจากแร้งชอบกินศพคนตาย สมัยโบราณศพคนตายนำออกจากพระนครทางประตูเมืองด้านตะวันออก ที่เรียกกันว่า ประตูผี (สำหรับราษฎรปัจจุบัน) ไปไว้ที่วัดสระเกศ ศพนั้นนอกจากเผาหรือฝัง หรือเก็บ ก็มีวิธีเชือดเนื้อให้แร้งกิน สมัยก่อนที่วัดสระเกศมีต้นตาลมาก เป็นที่แร้งอาศัยจนขึ้นชื่อว่า “แร้ง” แล้วจะต้องมี “วัดสระเกศ” ติดอยู่ด้วย สมัยก่อนมีคำพูดคล้องจองกันว่า “ยักษ์วัดแจ้ง แร้งวัดสระเกศเปรตวัดสุทัศน์” ยักษ์วัดแจ้งหมายถึง รูปร่างใหญ่โต แร้งวัดสระเกศหมายถึง วัดสระเกศมีแร้งมาก เปรตวัดสุทัศน์หมายถึง ตัวสูงกว่าเสาชิงช้าเอามือจับยอดเสาชิงช้าเล่นได้ แร้งวัดสระเกศมีชื่อ เพราะวัดสระเกศมีต้นตาลให้แร้งอาศัยอยู่คอยกินศพคนตาย เมื่อแร้งคอยกินศพ จึงเกิดมีสำนวนว่า “แร้งถามหา” ใช้เป็นความหมายว่า แก่จวนจะตายอยู่แล้ว คือแร้งกำลังคอยกินศพอยู่แล้ว

71.2 หูดตาพระยาแร้ง = เอาแร้งมาเปรียบ คือ แร้งเป็นสัตว์ตาไวและชอบกินศพ ศพคนหรือสัตว์อยู่ที่ไหน แร้งจะต้องชอกช้ำเห็นหมด

71.3 หวานคอแร้ง = ง่าย สะดวก ในสมัยโบราณบางครั้งสับหรือเชือดเนื้อคนตายให้แร้งกิน แร้งกินได้ง่ายและไม่ต้องแย่งชิงศพ

71.4 เดินแร้งเดินกา ดูข้อ 5.16 กา

72. ลิง 9 ส่วนวน

72.1 ลิงโลด = ตื่นเต้นด้วยความดีใจเต็มที่กระโดดโลดเต้นด้วยความดีใจ คึกคะนอง “ลิงโลด” แปลตามคำ คือ ลิงที่คึกคะนองกระโดดโลดเต้น

72.2 ลิงหลอกเจ้า = เป็นสำนวนหมายความว่าจะแสดงกิริยาล้อหลอกผู้ใหญ่ต่อหน้า เวลาผู้ใหญ่มองทำเรียบร้อย แต่พอผู้ใหญ่เผลอหรือหันไปก็ทำหลุหลือก ไม่เรียบร้อยเสมอต้นเสมอปลาย มูลของสำนวนอาจมาจากลักษณะกิริยาท่าทางของลิงที่มักจะทำท่าล้อหลอกคน

72.3 ไวเหมือนลิง = เปรียบกับคนที่ทำอะไรได้อย่างรวดเร็วหรือมีการเคลื่อนไหวร่างกายรวดเร็ว

72.4 ลิงตกต้นไม้ = ผู้เชี่ยวชาญในสาขาใด ก็อาจมีโอกาสพลาดพลั้งในสาขานั้นได้

72.5 วานรได้แก้ว, ชื่นแก้วให้วานร = เอาของมีค่าไปให้กับคนอื่นที่ไม่รู้จักคุณค่าของสิ่งนั้นทำให้ไร้ประโยชน์

72.6 จองหองพองชน = เป็นอาการของลิง คำ “พองชน” ตามนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่มีกล่าวไว้ว่า “คำโบราณท่านพูดถูกทุกสิ่ง เขาว่าลิงจองหองมันพองชน” คำว่า “จองหองพองชน” จึงมาจากลิง

72.7 ทำลิงทำค่าง = ทำกิริยาท่าทางเหมือนลิงเหมือนค่าง นั่นคือ หลุหลือกซุกซน กระโดดโลดเต้น ไม่อยู่นิ่ง ไม่เรียบร้อย หรืออาจใช้ฤๅษีเลี้ยงลิง

72.8 ฤๅษีเลี้ยงลิง = ปกครองคนหมู่มากที่ไม่อยู่ในระเบียบวินัย คนที่เลี้ยงเด็กซุกซน

72.9 ชนเป็นลิงเป็นค่าง = ดูข้อ 14.1 (ค่าง)

73. วัว 19 ส่วนวน

73.1 ั่วไม่มีหลัก พักไม่มีร้าน = ไม่มีหลักแหล่ง ไม่เป็นหลักฐาน ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่มีที่อาศัยแน่นอน เทียบเร่ร่อนไป ฯลฯ “ั่วไม่มีหลัก” หมายถึง ั่วที่ไม่ได้ผูกไว้กับหลัก ก็เที่ยวกระเจิดกระเจิงไป “พักไม่มีร้าน” หมายถึง พักที่ไม่มีร้านสำหรับให้เถา หรือลำต้นพาด ก็ลอยอยู่กับพื้นดินเกะกะไป คนไม่มีหลักแหล่งแห่งที่ต้องเทียบเร่ร่อนไป จึงว่า “ั่วไม่มีหลัก พักไม่มีร้าน”

73.2 ั่วพันหลัก = ั่วที่ผูกไว้กับหลัก จะไปไหนไม่ได้ เมื่อไปไม่รอดมันก็เดินวนเวียนไปรอบ ๆ หลักนั่นเอง คนที่มีเรื่องเป็นข้อกล่าวหามาถึงตัว จะมีทางแก้หรือไม่มีก็ตาม แต่ใช้เส้นให้เสียมยกเอาข้อกล่าวหา นั้น ย้อนกลับวนไปใช้เป็นเครื่องแก้ตัวตั้งนี้เรียกเป็นสำนวนว่า “ั่วพันหลัก” สำนวนนี้ใช้กับการกระทำก็ได้ เช่นใช้แม่สื่อไปติดต่อกับผู้หญิงที่ตนรัก แต่ไม่ได้หญิงนั้นสมประสงค์ ก็เลยคว่ำเอาแม่สื่อ นั้นเองโบราณเขามักจะพูดกันว่า “ระวังนะ เป็นแม่สื่อแม่ชัก ไม่ได้เจ้าตัว เอาั่วพันหลัก”

73.3 ั่วไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา = เป็นสำนวนหมายความว่า อย่าบังคับให้ใครทำสิ่งที่เขาไม่พอใจ

73.4 ั่วลืมติ = สำนวนนี้ตามทีพูดกันมีความหมายเป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งหมายความว่าจิตใจ ลอย หลง ๆ ลืม ๆ เผลอ เผลอ ฯลฯ อีกอย่างหนึ่งหมายความว่า เหลิง เheim ไม่เจียมตัว ฯลฯ อย่างนี้มีคำพูดเพิ่มขึ้นว่า “ั่วลืมติ ั่วลืมติ”

73.5 ั่วสันหลังขาด เห็นกาบินผาดก็ตกใจ = คนมีอะไรพิรุณ มักมีอาการหวาดระแวงต่าง ๆ สำนวนนี้แปลตามตัวก็คือว่า ั่วมีบาดแผลที่หลัง เห็นกาบินมาก็นหวาดระแวงไปว่ากาจะมาจิกกินตรงแผลนั้น สำนวนนี้บางทีพูดกันว่า “ั่วสันหลังหวะ” ก็เป็นที่เข้าใจกัน

73.6 ั่วหายล้อมคอก = อะไรก็ตามไม่คิดป้องกันความเสียหายซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้เสียตั้งแต่ที่แรก ต่อเกิดความเสียหายขึ้นแล้ว จึงจัดการป้องกัน เหมือนั่วพลอยไว้ไม่ทำคอกให้อยู่ต่อหายไป แล้วจึงมาจัดการทำคอกล้อมที่หลัง

73.7 เขียนเสือให้ั่วกลัว = ตามธรรมชาติั่วเป็นสัตว์ที่กลัวเสือมาก แม้จะมีรูปร่างใหญ่กว่าก็มักจะตกเป็นเหยื่อของเสือเสมอ เราจึงเอามาผูกสำนวนเปรียบเทียบ การทำอะไรเพื่อเป็นการข่มขู่ให้อีกฝ่ายหนึ่งกลัวไว้ก่อน

73.8 ั่วใครเข้าคอกใคร = ส่วนของใครก็ของใคร ของคนไหนก็คนนั้น ไม่ก้าวก่ายกัน ไม่ก้าเกินในผลประโยชน์ที่ต่างคนต่างได้ ฯลฯ “ั่วใครเข้าคอกใคร” หมายถึง ั่วที่เดินปะปนกันมาเป็นฝูงเมื่อถึงคอกของใคร ั่วก็แยกเข้าคอกของคนนั้นดังนั้นอะไรที่เป็นผลประโยชน์ ซึ่งใคร ๆ ก็อาจหาเอาได้ ใครมีแรงมีกำลังอย่างไรก็หาเอาไม่แย่งกัน เรียกว่า “ั่วใครเข้าคอกใคร” สำนวน “ั่วใครเข้าคอกใคร” ยังมีความหมายอีกอย่างหนึ่งว่า ส่วนใครก็ส่วนใคร ไม่ยุ่งเกี่ยว ใครทำอะไรไว้ ดีชั่วอย่างไร ก็ได้กับตัวเอง

73.9 ั่วเห็นแก่หญ้า = สำนวนนี้มักจะมีคำกล่าวต่อไปว่า “ั่วเห็นแก่หญ้า ชี้อเห็นแก่กิน” มีความหมายตามคำต่อท้ายนั้น แต่อาจหมายความว่า โลกอาหารหรือโลกที่จะได้อะไร ๆ ต่าง ๆ ก็ได้

73.10 ั่วเคยขาม้าเคยขี่ = เคยคุ้นกันมาอย่างดี รู้ที่กัน เข้าใจในทำนองของกันและกัน ฯลฯ มูลของสำนวนมาจากการขี่ม้าหรือั่ว ในโอเนนาพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ มีกลอนว่า “ขุนม้าผูกม้าพาขี่ เคยขี่ควานสำหรับขา” สำนวนนี้ส่วนมากใช้กับคนที่เคยเป็นสามีภรรยา

73.11 ั่วแก่กินหญ้าอ่อน = ชายแก่มีภรรยาสาว

73.12 ความว้าวัยงไม่หายความควายเข้ามาแทรก = เรื่องร้ายที่เกิดขึ้นยังไม่ทันจะผ่านไป ก็เกิดเรื่องใหม่ขึ้นมาอีก มีนิทานเล่าประกอบว่า เกิดคดีความขโมยวัระหว่างชาย 2 คน พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงชำระความให้แต่ยังไม่ทันเสร็จ ก็เกิดคดีความขโมยควายขึ้นมาอีก

73.13 ชื่อวัวหน้านา ชื่อผ้าหน้าหนาว = ทำอะไรไม่เหมาะกับกาลเวลาข้อมได้รับความเดือดร้อน การซื้อวัวในฤดูทำนาข้อมแพงและหน้าหนาวคนข้อมต้องการเสื้อผ้าสำหรับปกคลุมร่างกายกันหนาว ผ้าในช่วงเวลานี้มักจะขึ้นราคา

73.14 ดูวัวให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ = การรู้จักพิจารณาลักษณะบุคคล ดูวัวให้ดูหาง เป็นการดูลักษณะวัวที่มีลักษณะดีบนปลายหางจะเป็นพู่เหมือนรูปใบโพธิ์ ส่วนดูนางให้ดูแม่ เป็นการดูลักษณะกิริยามารยาทของผู้หญิง ผู้หญิงคนไหนจะเป็นอย่างไรให้ดูที่แม่ของผู้หญิงคนนั้น

73.15 ตีวัวกระทบคราด = โกรธคนหนึ่งแต่ทำอะไรไม่ได้ ไปทำกับอีกคนหนึ่งที่เกี่ยวน้อย คราดเป็นเครื่องมือที่ให้วัวลาก สำหรับกวาดลากฟางหรือหญ้าในนา เมื่อคราดไม่ทำงานแต่คนทำอะไรคราดไม่ได้ก็ตีวัวให้ลากคราด วัวก็เลยถูกตี เจ็บตัวแทนคราด

73.16 ไม่พบวัวอย่าฟันเชือก = อย่าทำอะไรไปก่อนจะได้สิ่งที่ต้องการมา มาจากสุภาษิตพระร่วงที่สอนว่า “ไปพบวัวอย่าฟันเชือก ไปพบเรืออย่าตั้งร้าน” สอนไม่ให้ด่วนทำอะไรล่วงหน้าไปก่อนโดยที่ยังไม่มีอะไรแน่นอน

73.17 รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี = อย่าตามใจลูก เปรียบการเลี้ยงลูกกับการเลี้ยงวัว คือถ้ารักวัวก็ให้ผูกล่ามเสียให้มันคง วัวจะได้ไม่เที่ยวกระเจิดกระเจิงไปทำความเสียหาย ถ้ารักลูกก็ต้องเขียนตีสั่งสอนให้หลบจำเมื่อทำผิด

73.18 อยู่บ้านท่านอย่าดูค้าย บั้นวัวบั้นควายให้ลูกท่านเล่น = อาศัยอยู่บ้านใครอย่าอยู่อย่างเฉย ช่วยทำงาน เป็นคำพูดสอนใจไม่ให้เกียจคร้านเมื่อไปอาศัยบ้านคนอื่น บั้นวัวบั้นควายให้ลูกท่านเล่น เป็นเพียงตัวอย่างของงานที่พอจะช่วยให้

73.19 วัวสันหลังหวะ ดู 73.5

74.เสื่อ 28 คำนวน

74.1 ไม่รู้จักเสื่อ เอาเรือมาจอด = ทำสิ่งที่ไม่รู้ว่ามีภัยแก่ตัวมักต่อด้วย ไม่รู้จักมอดเอาไม้มาขวาง

74.2 ถอดเขี้ยวถอดเล็บ = คนที่หมดฤทธิ์เดช ละพยศจะถูกเปรียบกับเสื่อที่ถอดเขี้ยวถอดเล็บข้อมทำร้ายใครไม่ได้

74.3 หน้าเนื้อใจเสื่อ = หน้าตาอึมแถมแจ่มใส แต่ในใจคิดปองร้าย

74.4 หนีเสื่อปะจระเข้ = หนีภัยอันตรายอย่างหนึ่งแล้วต้องพบภัยอันตรายอีกอย่างหนึ่ง

74.5 ผากเนื้อไว้กับเสื่อ = ให้ความไว้วางใจคนที่ไม่ควรไว้ใจ

74.6 แม่เสื่อที่บ้าน = ผู้ชายบางคนตั้งสมญาให้ภรรยาที่บ้านซึ่งอาจจะดูหรือชี้หึงว่าแม่เสื่อ

74.7 แม่เสื่อสาว = หญิงที่เก่งกล้า กล้าต่อสู้กับผู้ชาย

74.8 ปล่อยเสื่อเข้าป่า ปล่อยปลาลงน้ำ = ตามธรรมดา เสื่ออยู่ในป่า ปลาอยู่ในน้ำ เมื่อปล่อยกลับคืนที่ของมัน มันก็มีกำลังขึ้นอย่างเดิม

74.9 เสือหลายหาง ข้างหลายโรง = แสดงกิริยาเอะอะ ตึงตึง โครมคราม กิริยาถูกลนไม่เรียบร้อย

74.10 เลี้ยงลูกเสือลูกจระเข้ = ต้องได้รับความลำบาก ต้องได้รับความเดือดร้อนต้องมีเรื่องร้ายถึงตัว ฯลฯ “เลี้ยงลูกเสือลูกจระเข้” หมายถึงเอาลูกเสือลูกจระเข้มาเลี้ยงเมื่อตัวยังเล็กอยู่ก็น่ารัก แต่พอโตขึ้นผู้เลี้ยงจะเดือดร้อนเพราะเสือหรือจระเข้มีธรรมชาติดุร้าย ย่อมจะไม่ทิ้งสันดานดุร้ายนั้น เราเลยเอาคำ “เลี้ยงลูกเสือลูกจระเข้” มาเปรียบกับคน หมายความว่า เลี้ยงลูกของตนหรือของใครก็ตาม ถ้าเด็กนั้นมีสันดานชั่วร้าย โตขึ้นก็จะทำให้ผู้เลี้ยงลำบากเดือดร้อน เท่ากับเลี้ยงลูกเสือลูกจระเข้ ซึ่งเมื่อโตขึ้นก็ต้องดุร้ายไปตามธรรมชาติของมัน

74.11 เสือจันทา ข้างจันทาง = ในหนังสือเจ้าพระยาพระเสด็จฯ กราบพุทธรัชกาลที่ ๕ กล่าวถึงการเลิกล้างแก่ใจของเก่าที่ไม่เป็นประโยชน์ นำเอาเรือนหลังคาจากอย่างเก่ากับไฟไหม้มาเปรียบต่อนั่นว่า “จะยอมรื้อเรือนเหล่านั้นเสียด้วยความป้องกันอันตรายอันมหันต์นั้นดี หรือจะอาศัยในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ยอมทนให้มันกัดกินมาทำลายทรัพย์สินและชีวิตคนให้ถึงแก่พินาศล่มจมว่าเป็นการดี การนี้จะต้องหักหาญกระทำโดยคำสาธุจิตว่า “เสือจันทา ข้างจันทาง” ต้องหมายรอดเอาข้างหน้าสักหนึ่งตั้งนี้เป็นแท้ หนังสือกราบบังคมทูลนี้ เป็นคำอธิบายสำนวนแจ่มแจ้งชัดเจนดีที่สุด

74.12 เสือซ่อนเล็บ = มีความเก่งกล้าสามารถ แต่นิ่งขมิ้มไม่แสดงออกมาให้เห็นฝีมือ มีเล่ห์กลมาอยู่ภายใน ฯลฯ สำนวนนี้เอาลักษณะของเสือที่มีธรรมชาติหดงเล็บไว้ในเนื้อเสมอมาเปรียบใช้เป็นสำนวนพูดในทางดีก็ได้ในทางไม่ดีก็ได้

74.13 เสือเจ้าจาศิล = เป็นสำนวนหมายความว่า เจ้าเล่ห์เพทุบาย เจ้ามายา เจ้าเล่ห์เจ้ากล ฯลฯ สำนวนนี้เอาเสือมาเปรียบ คือ เปรียบคนที่มีความประพฤติชั่วร้ายไม่ดีเป็นเหมือนเสือ

74.14 เสือสิ้นตัวก สุนัขจวนตรอก = เมื่อจวนตัวหมดหนทาง ก็จะต้องทำอะไรลงไปอย่างใดอย่างหนึ่ง คำว่า “เสือสิ้นตัวก” หมายถึง เสือไม่มีเล็บ คือเล็บหักหายไป “ตัวก” หรือ “จวก” มีลักษณะงอแงเหมือนเล็บ สำนวนพูดเล่นมีว่า “ผู้หญิงดำว้าผู้หญิงรักผู้หญิงให้ตัวกว่าผู้หญิงจวกมีอ” คำว่า “สุนัขจวนตรอก” หมายถึง สุนัขวิ่งเข้าไปในตรอกตันไปไม่ได้ ทั้งเสือและสุนัขเมื่อตกอยู่ในฐานะอย่างนี้ก็มักจะหันมาสู่เอาตัวรอด “เสือสิ้นตัวก สุนัขจวนตรอก” เลยกลายเป็นสำนวนหมายความว่า เมื่อจวนตัวหมดหนทางก็จำต้องทำอะไรลงไป

74.15 เสือสู้กันหญ้าแพรกแหลก = ผู้มีอำนาจหรือคนใหญ่โตวิวาทต่อสู้กัน ผู้น้อยก็พลอยลำบากเดือดร้อนไปด้วย “เสือ” หมายถึง ผู้มีอำนาจ “หญ้าแพรก” หมายถึง ผู้น้อย

74.16 เสือรู้ = มีไหวพริบ ฉลาดรู้เท่าทัน รู้ในเชิงรักษาตัวรอดไม่ให้เพลี่ยงพล้ำ ฯลฯ สำนวนนี้เอาเสือที่มีสัญชาตญาณในเชิงรักษาตัวมาเปรียบ ส่วนมากมักใช้กับคนที่เขินนักเลงเก่งกล้า “เสือรู้” บางทีก็มีคำต่อท้าย คือ “เสือรู้ เจ้าชู้ชิน ไม่บิ่นคม”

74.17 เสือลากหาง = อุบายมุ่งจะทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งโดยวิธีแสร้งทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ แสดงกิริยาทำเป็นไม่รู้ ฯลฯ สำนวนนี้เอาลักษณะของเสือที่เดินทอดหางไปเอื่อยๆ อย่างมีชั้นเชิง พอได้ทำก็เข้าทำทันที

74.18 **เสือนอนกิน** = ได้รับผลประโยชน์โดยไม่ต้องลงมือทำงาน มีส่วนได้หรือมีรายได้ ในกิจการหรือการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยตนเองมีอำนาจหรืออิทธิพลควบคุมอยู่เฉย ๆ ไม่ต้องทำงานนั้น ๆ ฯลฯ มูลของจำนวนมาจากเสือที่จับสัตว์ได้แล้วก็เอาไปนอนกิน

74.19 **ให้เหยื่อเสือผอม** = เป็นสำนวนหมายความว่า ช่วยเหลือ อุปการะ เลี้ยงดูคนที่ เป็นพาล หรือคนที่มีสันดานไม่ดี พอคนพาลหรือคนไม่ดีนั้นมื่กำลังซ้นก็จะกลับคิดร้ายเอา จำนวนนี้เอาเสือ มาเปรียบ คือเสือเป็นสัตว์ดุร้าย เมื่อเห็นเสือผอมอดอยากก็ให้เหยื่อกินด้วยความกรุณา พอเสืออ้วนมีกำลัง ซ้น ก็จะกลับกินผู้ให้เหยื่อนั้น จำนวนนี้หมายความว่า ทำคุณแก่คนพาลจะเป็นผลร้ายแก่ตนเอง

74.20 **อยู่ในปากเสือปากหมี** = อยู่ในที่คับขัน อยู่ในที่อันตราย ตกอยู่ในอันตราย จำนวนนี้เอาเสือเปรียบกับหมีซึ่งเป็นสัตว์ร้ายมาเปรียบ

74.21 **ชาติเสือต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ** = เสือเป็นสัตว์เก่งและมีลายเป็นเครื่อง สำแดงความเป็นเสือ เานิยมเอาเสือมาเปรียบกับผู้ชายที่เก่ง "ชาติเสือต้องไวลาย" จึงเป็นสำนวนหมาย ความว่า เป็นผู้ชายที่เก่งกล้าสามารถแล้วต้องทำอะไรให้สมกับความเก่งนั้น จำนวนนี้บางทีก็มีคำต่ออีก ว่า "ชาติชายต้องไวชื่อ" เป็นคำอธิบายความหมายในตัว สุนทรภู่เขียนไว้ในพระอภัยมณีว่า "เราก็ชาย หมายมาดว่าชาติเชื้อ ถึงปะเสือก็จะสู้ดูสักหน"

74.22 **ชาติเสือไม่ทิ้งลาย** = ความหมายเป็นสองทาง เป็นคนเก่งแล้วต้องสำแดงความ เก่งความเก่งให้เห็นสมชื่อซึ่งเป็นทางดีอีกทางหนึ่งหมายความว่าในทางนิสัยสันดานที่เคยประพฤติมา อย่างไรก็มักจะทิ้ง จะว่าเป็นทางไม่ดีก็ได้

74.23 **เนื้อสู้เสือ** = สู้กันไม่ได้ ไม่มีทางชนะได้ เช่นผู้น้อยหรือคนไร้กำลัง หรือคน ปราศจากอำนาจ ฯลฯ ย่อมไม่มีทางสู้ผู้ใหญ่ หรือคนมีกำลังแข็งแรง หรือคนมีอำนาจยิ่งใหญ่ได้เปรียบ เหมือนเนื้อยอมสู้เสือไม่ได้

74.24 **ใจดีสู้เสือ** = ทำใจให้เป็นปกติเผชิญกับสิ่งที่น่ากลัว

74.25 **เขียนเสือให้วัวกลัว** = ในกฎหมายลักษณะโจรครั้งแผ่นดินพระเจ้าอยู่ทอง มาตรา หนึ่งมีความว่า "โค กระบือท่านผูกท่านล้อมไว้ก็ดี และมีผู้ร้ายไปแก้ลักเชือกตะกายกิดและโคกระบือนั้น ปล่อยขาดไป โจรลักเอาไปก็ดี เสือกินก็ดี" อีกมาตราหนึ่งว่า "ช่างม้าวัวควายเรือลู่ยหลุดนายแห่งใด ๆ กิด ัวนอนค้างช่างนอนแรมเจ้าของมิได้เอาเข้าคอกผู้ถือไว้ วัวหายให้ไว้แก่เสือเรือหายให้ไว้แก่น้ำ" ทั้งสองแห่ง แสดงว่าวัวต้องตกเป็นเหยื่อเสือมาแต่ไหนแต่ไร คงจะเป็นที่รู้กันดีในพวกไทยเรา และรู้ว่าวัวจะต้องกลัวเสือ ดังนั้นการชูใครให้กลัวเราจึงเอาธรรมชาติของเสือกับวัวที่กลัวกันมาเปรียบ พุดกันเป็นสำนวนว่า "เขียนเสือ ให้วัวกลัว"

74.26 **ตีป่าให้เสือกลัว** = ชูให้กลัว เสืออาศัยอยู่ในป่า การตีป่าเป็นการชูให้เสือกลัว

74.27 **น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า** = แม่น้ำลำคลองจะคงสภาพอยู่ได้ก็เพราะมีเรือเดินขึ้นล่อง อยู่เสมอ เสือก็ต้องพึ่งป่าเป็นที่อยู่อาศัย

74.28 **เสือในร่างสมัน** = เปรียบกับคนไม่ดี เปรียบสมันกับคนดี คนชื่อ

75. สมัน

เสือในร่างสมัน = เปรียบเสือกับคนไม่ดี เปรียบสมันกับคนดี คนชื่อ

76. ไล่เตือน

ไส้เดือนถูกขี้เถ้า = เวลาตกปลาเรานิยมขุดเอาไส้เดือนมาทำเหยื่อเกี่ยวเบ็ด ขุดมาได้แล้วก็เอาไส้เดือนใส่กะลาเอาขี้เถ้าโรย ไส้เดือนถูกขี้เถ้าจะตื่นเร็ว ๆ แล้วก็ตาย จึงเปรียบกับอาการของคนตื่นเร็ว ๆ

77. หงส์ 4 สำนวน

77.1 **หงส์ปีกหัก** = หญิงสวยที่เสียท่าชายแล้วเขาไม่ยอมรับ

77.2 **กาไฟหงส์** = ดูกา

77.3 **กาในฝูงหงส์** = ดูกา

77.4 **เข้าฝูงกาเป็นกา เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์** = ดูกา

78. หนอน 3 สำนวน

78.1 **หนอนบ่อนไส้** = คนเลวที่อยู่ใกล้ชิดจะคอยทำความเดือดร้อนให้เราทีละน้อยโดยไม่รู้ตัว

78.2 **เกลือเป็นหนอน** = ญาติ หรือ บริวาร หรือคนในบ้าน ไม่ซื่อสัตย์ ทำการทุจริตคิดร้าย ทำให้ตนต้องเสียหาย

78.3 **ไส้เป็นหนอน** = คนใกล้ชิดที่ไม่ซื่อสัตย์

79. หนู 6 สำนวน

79.1 **ราชสีห์กับหนู** = ผู้มีกำลังน้อยกว่า อาจช่วยผู้มีกำลังมากกว่าได้ จากนิทานอีสป เรื่อง ราชสีห์กับหนู

79.2 **แมวไม่อยู่ หนูละเลิง ดูที่แมว**

79.3 **หนูกับแมว** = คนที่ไม่ลงรอยกัน

79.4 **เนื้อหนูไปใส่เนื้อช้าง** = ดูที่ช้าง

79.5 **หนูตกถึงข้าวสาร** = ชายฐานะยากจนแต่ได้แต่งงานกับผู้หญิงที่ร่ำรวยกว่า

79.6 **หนูติดจั่น** = คนที่จนปัญญาหาทางออกไม่ได้

80. หมา 36 สำนวน

80.1 **หมากัดคอกกัดคอบ** = คนต่ำ คนเลว คนพาล ฯลฯ ประทุษร้ายอย่าทำตอบ ประทุษร้าย หมายถึง ทางวาจาก็ได้

80.2 **หมาขี้ไม่มีใครยกหาง** = ยกตัวเอง เปรียบกับลักษณะหมาขี้ต้องยกหาง เพื่อให้พันธุ์ทวารหนัก

80.3 **หมาจนตรอก** = จำต่อสู้เมื่อจนตัวไม่มีทางหลีกเลี่ยง สำนวนนี้เอาหมาเปรียบ คือหมาเมื่อถูกไล่ไปจนอยู่ในตรอก จนตัวไม่มีทางไปต่อไป ก็จะมีหมาสู้ อะไรที่สู้ด้วยฤทธิ์จนตัวไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงเบี่ยงปายได้ จึงพูดกันเป็นสำนวนว่า "หมาจนตรอก"

80.4 **หมาถูกน้ำร้อน** = เทียวได้พล่านไป ดั้นรนไป สมัยโบราณเรือนไทยปลูกสูงมีได้ถุนครัวก็มีได้ถุน หมามักจะมาหาอะไรกินที่ได้ถุนครัว เมื่อมาทำความรำคาญจะไล่ ก็มักเอาน้ำร้อนราดลงไปหมาถูกน้ำร้อนก็วิ่งพล่าน เลยกลายมาเป็นสำนวนใช้กับคนที่มิรู้ระร้อน ต้องเทียวพล่านไปทำธุระนั้น ๆ

80.5 **หมาสองราง** = เข้าด้วยทั้งสองฝ่าย "ราง" คือภาชนะทำด้วยไม้สำหรับใส่อาหารให้สัตว์กิน "หมาสองราง" คือกินอาหารทั้งสองบ้าน เปรียบกับคนที่โลเลกลับกลอกเข้าทั้งสองฝ่าย

80.6 **หมาหมู่** = กลุ่มรวมกันเป็นพวก จำนวนนี้มาจากหมาตัวใดที่เข้าต่อสู้มักจะมีพวกกรูเข้าช่วย เลยเกิดคำว่า “หมาหมู่” ใช้เป็นจำนวนหมายถึงคนที่เข้าต่อสู้แล้วมีพวกเข้าช่วย

80.7 **หมาหยอกไก่** = หยอกล้อเป็นเชิง เป็นนัย เป็นที่เล่นที่จริงจำนวนนี้ใช้กับชายผู้ใหญ่หยอกล้อหญิงรุ่นสาว เช่นใช้มือจับต้อง เป็นที่ว่าทำอย่างผู้ใหญ่เอ็นดูเด็ก

80.8 **หมาหวงก้าง** = หวงหรือกจะเอาคนเดียวไม่ให้ใครมายุ่งเกี่ยวข้องกับจำนวนนี้มาจากหมาที่กินก้างปลา แล้วคอยระวังไม่ให้ตัวอื่นมาแย่งกิน

80.9 **หมาหัวเน่า** = เป็นที่น่ารังเกียจ เข้ากับใครไม่ได้ไม่มีใครคบหาสมาคม

80.10 **หมาเห็นข้าวเปลือก** = เห็นแล้วชอบ แต่ไม่สามารถหรือไม่มีทางที่จะได้สมประสงค์ จะเป็นด้วยฐานะต่ำกว่า หรือไม่มีเงิน หรือร่างกายขาดความสมบูรณ์หรืออะไรก็ได้ เปรียบได้กับหมาเห็นข้าวเปลือก จะกินก็กินไม่ได้

80.11 **หมาเห่าใบตองแห้ง** = พุดเอะอะเป็นที่ว่าเก่งกล้าไปกระนั้นเอง ไม่มีทางทำอะไรได้ ใบตองแห้งคือใบตองกล้วยที่ตายแห้งติดอยู่กับต้น เวลาลมพัดจะเสียดสีกันมีเสียงดังแกรกราก หมาได้ยินเสียงมักจะเห่า

80.12 **หมาเห่าไม่กัด** = พุดเอะอะดูเก่งกล้าแสดงว่าจะเอาจริงเอาจัง แต่ที่แท้แล้วไม่เอาจริง มูลของจำนวนมาจากข้อสังเกตลักษณะหมาที่ถือกันว่าหมาที่เห่าเก่ง

80.13 **เคาะกะลามากเกิด** = เลวทรามต่ำช้า สมัยโบราณเราเลี้ยงหมา ใช้กะลาใส่อาหารให้กิน เวลาจะเรียกหมาให้มากินอาหาร เราเคาะกะลาเป็นสัญญาณ หมาได้ยินเสียงเคาะกะลาก็มา อนึ่งเราเชื่อกันว่าสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตที่จะมาเกิดในท้องนั้นคอยหาโอกาสที่จะมาเข้าท้องอยู่ทั่วไป พอสบโอกาสอะไรเข้าอย่างใดอย่างหนึ่งก็รีบตะลิตะลานเข้าท้องทันที อย่างดาวร่วงที่เรียกว่า ดาวจตุติ โบราณเขาห้ามไม่ให้ทัก ใครเห็นไปทักเข้า เขาว่าจะไปเข้าท้องหมา วันทองดำขุนช้างว่า “หมามันจะเกิดจึงหมาเกิดมึงไปตายเสียเถิดไอ้หน้าเบีย้” ดังนั้นการเคาะกะลาเรียกหมาแล้วหมาก็มา จึงเอามาเปรียบกับสิ่งมีชีวิตที่มาเกิด พุดเป็นจำนวนว่า “เคาะกะลามากเกิด” ซึ่งแปลตรงที่ว่า “หมามาเกิด” แต่พุดเสียงไปเอาเคาะกะลาเรียกหมามาพุด

80.14 **มีปลอกคอ** = มีเจ้านายหรือผู้มีอำนาจคุ้มครอง มูลของจำนวนมาจากเลี้ยงหมาคือหมาที่มีเจ้าของเลี้ยงอย่างดี ส่วนมากมีปลอกคอที่เจ้าของทำให้ใส่ไว้ประจำ ต่างกับหมาตามถนนทั่วไป ใครเห็นหมามีปลอกคอก็รู้ว่า เป็นหมามีเจ้าของและไม่กล้าทำอันตราย คำว่า “มีปลอกคอ” เลยมาใช้เป็นจำนวนหมายถึง ผู้ที่ขึ้นอยู่ในหรือเป็นคนของเจ้านายหรือผู้มีอำนาจคนใดคนหนึ่งมีเจ้านายหรือผู้มีอำนาจนั้น ๆ คุ้มครอง

80.15 **หมาหวงรางหญ้า** = คนที่หวงของที่ตนเองไม่สามารถใช้ประโยชน์อะไรได้จากของนั้น

80.16 **จิ้งจอกสังคัม** = คนที่คอยหลอกลวงผู้อื่นโดยแสดงภาพภายนอกว่าเป็นคนดี มักใช้กับผู้ชายที่หลอกลวงผู้หญิง

80.17 **หุงข้าวประทศหมา** = ทำประทศหรือแดกดัน ซึ่งรังแต่จะเสียประโยชน์

80.18 **เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด** = ประพฤติตามอย่างผู้ใหญ่ยอมปลอตกภัย

80.19 **หมากับเงา** = ดุניתานเรื่อง หมากับเงา

80.20 ปล่อยตีนหมา/ใส่เกียร์หมา = วิ่งเร็วเต็มที่ แบบหมาวิ่ง

80.21 สัตูชาติหมา อตขี่ไม้ได้ = คนชั้นต่ำก๊อดที่จะประพุดติในทางต่ำไม้ได้ เหมือนกับหมาที่อดกินขี่ไม้ได้

80.22 ไม่มีฝอยหมาไม้ขี่ = ไม่มีเหตุการณืบางอย่าง ย่อมไม่มีใครกล่าวถึง

80.23 หมาหางด้วน = คนที่ทำอะไรผิดพลาด จนได้รับความอับอาย แล้วชวนให้ผู้อื่นทำตาม โดยยกย่องการกระทำนั้นว่าดี

80.24 หางจุกตุต = คนซี้ชลาดหรือซี้กั้ว ไม่กล้าสู้หรือเมื่อสู้ไม่ได้ก็วิ่งหนี สำนวนนี้มาจากลักษณะของสัตว์สุนัข เวลาจกั้ว เมื่อเห็นสุนัขที่ใหญ่กว่ารี่เข้ามาจะทำตัวสลับ เอาหางปิดกั้นไว้ถ้าหางสั้นก็จุกกันพอดี

80.25 เล่นกับหมาหมาเลียปาก เล่นกับสากสากตีหัว = การลดตัวลงไปเล่นหัวคลุกคลี ให้ความเป็นกันเองกับคนที่ต่ำกว่า อาจจะถูกตีเสมอ ลามปาม สำนวนนี้เลียนแบบธรรมชาติของหมาเมื่อเราเล่นกับมัน มักถูกหมาเลียปากเรา

80.26 กินเผื่อหมา = กินจุ นอกจากกินให้อิ่มท้องแล้วยังกินเผื่อหมาอีกด้วย

80.27 กินอย่างหมู อยู่เหมือนหมา = ไม่มีระเบียบไม่เรียบร้อย หมูเป็นสัตว์ที่กินมูมามามไม่เรียบร้อย ส่วนหมาก็เป็นสัตว์ที่อยู่ได้ตามที่ต่าง ๆ

80.28 โกรธหมาดำ ทำหมาแดง = โกรธคนหนึ่งแต่ทำกับอีกคนหนึ่ง เปรียบหมาดำ หมาแดง กับคน 2 คน

80.29 ขี้ไม่ให้หมากิน = ตระหนี่ แม้แต่อุจจาระที่ถ่ายออกมายังไม่ยอมให้หมากิน

80.30 ขี้หมูราขี้หมาแห้ง = เปรียบขี้หมูขี้หมา กับ เรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญไร้สาระ

80.31 หมาจะเกิดชิงหมาเกิด (ดูที่ เคาะกะลามากเกิด)

80.32 ปล่อยตีนหมา = วิ่งอย่างรวดเร็ว เปรียบลักษณะการวิ่งของคน กับการวิ่งของหมา

80.33 หมาลอบกัด = เปรียบหมาที่ลอบกัดกับคนที่ถูกทำร้าย

80.34 เหมือนลูกหมาตกน้ำ = เปียกโชกไปทั้งตัว เอาสภาพที่เปียกปอนของลูกหมาที่ตกน้ำมาเปรียบกับคนที่เปียกโชกไปทั้งตัว

80.35 แมวห้า หมาหก = สิ่งอัปมงคล

80.36 เสือสิ้นตัวัก สุนัขจนตรอก = คนที่ยึดสื้ออย่างไม่คิดชีวิต

81. หมี่ 2 สำนวน

81.1 หมี่กินผึ่ง = พุดบ่นพึมพำ แสดงความไม่พอใจ หมี่เป็นสัตว์ชอบกินจากไม้ ผลไม้กับน้ำผึ่ง เวลาหมี่กินผึ่งจะกินทั้งรัง เวลากินจะมีเสียงจิ้งง่า จึงเอาเปรียบกับคนบ่นพึมพำ

81.2 อยู่ในปากหมี่ปากเสือ = อันตราย (ดูที่เสือ)

82 หมู 19 สำนวน

82.1 หมูในเล้า = ตามตัวหมายถึง หมูที่เลี้ยงไว้ในเล้าหมูใน เล้าเป็นหมูสำหรับฆ่าเป็นอาหาร คำ " หมูในเล้า " เป็นสำนวนหมายความว่า อยู่ในกำมือจะทำหรือจัดการเสียเมื่อไรก็ได้ไม่ลำบากยากเข็ญหรืออาจใช้ด่อนหมูเข้าเล้า

82.2 **หมูในอวย** = อวยเป็นภาชนะ สำหรับต้มปรุงอาหาร “หมูในอวย” คือเนื้อหมูที่ต้มสุกอยู่ในอวยแล้ว เป็นสำนวนหมายความว่า ง่ายเหลือเกิน

82.3 **หมูไปไก่มา** = หมูไปไก่มา หมายถึงว่า ให้หมูเขาไปเป็นของกำนัล เขาก็ให้ไก่มาเป็น การตอบแทน ใช้เป็นสำนวนหมายความว่า แสดงน้ำใจไม่ตรีตอบแทนกันและกัน อาจใช้ยื่นหมูยื่นแมว

82.4 **หมู** = ง่าย สะดวก จะทำอะไรก็ได้คล่อง ฯลฯ หมูเป็นสัตว์เลี้ยงสำหรับกินเป็นอาหาร เนื้อหมูเป็นของหาง่าย มีขายทั่วไปเป็นประจำทุกวัน คนนิยมกินทุกบ้านทุกเรือน คำว่า “หมู” จึงกลายเป็นสำนวนอะไรที่จะเห็นว่าทำได้ง่าย ทำได้สะดวก ทำได้คล่อง ไม่มีทางที่จะติดขัดเลยแล้วก็พูดว่า “หมู” เป็นที่เข้าใจกันดี

82.5 **หมูเขาจะหาม เอาคานเข้าไปสอด** = เข้าไปขัดขวางขณะที่เขาทำอะไรเป็นส่วนตัวกำลังจะสำเร็จ สำนวนนี้ตามทีพูดกันบางทีก็มีคำต่ออีกว่า “เมื่อยเขาจะกอดเข้าขวางกลาง”

82.6 **ข่มหมู** = เป็นสำนวนหมายถึง ใช้อำนาจข่มขู่ให้เกรงกลัวเปรียบเท่ากับว่าเห็นคล้ายกับหมูสำหรับฆ่ากินเป็นอาหารอย่างเดียวกันนั้นไม่มีพิษสงอะไรก็ข่มขู่เอาได้ตามใจชอบ สำนวนนี้ มักจะมี “ขู่กระไชก” ต่อท้ายด้วย หรือ “ข่มหมูขู่กระไชก”

82.7 **เป็นหมู** = เป็นสำนวนหมายความว่า มีฐานะต่ำต้อยหรืออ่อนแอไม่มีกำลังไม่มีความสามารถ ไม่มีพิษสง ฯลฯ จะทำอะไรอย่างไรก็ได้ คือเปรียบเท่ากับเป็นหมูสำหรับเป็นอาหารกินเท่านั้น เช่น “เห็นเป็นหมูไปได้” หมายความว่า เห็นจะทำได้ง่าย ๆ “อย่างนี้ก็หมู” หมายความว่า ง่าย ยังมี “เป็นตือ” อีกสำนวนหนึ่ง “ตือ” แปลว่า หมู แต่ “เป็นตือ” ไม่ใช่มีความหมายว่า “เป็นหมู” มีความหมายไปอีกทางหนึ่งคล้ายกับว่า “เห็นว่าทำได้ก็ทำเอา” เช่นพูดว่า “โง่งเป็นตือ” หมายความว่า เห็นว่าโง่งได้ก็โง่งเอาเท่ากับว่าเห็นเป็นหมูก็ดูถูก ทำเล่นได้ตามชอบใจ

82.8 **กินเหมือนหมู อยู่เหมือนหมา** = เปรียบคนที่กินจุ กินบ่อยมูมมามเหมือนกับนิสัยการกินของหมู และอยู่ในที่สกปรกเหมือนหมา

82.9 **หมูวัด** = ไม่มีพิษสง ไม่เก่ง จะทำอะไรอย่างไรก็ได้ ฯลฯ มูลของสำนวนมาจากสมัยก่อนไทยเราไม่นิยมเลี้ยงหมู หมูมักอาศัยตามวัดทั่ว ๆ ไป เมื่ออยู่ตามวัดก็เรียก “หมูวัด” หมูวัด เป็นเหมือนไม่มีเจ้าของ ใครนึกจะเข้าไปจับไปฆ่าแกงเมื่อไรก็ได้ง่ายๆ คนที่ไม่มีอะไรแสดงว่าสามารถ หรือเห็นเสียว่าไม่สามารถรังแต่จะเป็นรอง จึงพูดกันเป็นสำนวนว่า “หมูวัด”

82.10 **หมูสนาม** = อ่อน ไม่เก่ง ไม่มีฝีมือ เป็นรองให้เขาทำข้างเดียวสำนวนนี้แปลตามตัวก็ว่า เป็นหมูอยู่ในสนาม มักใช้ในการแข่งขันกีฬาต่าง ๆ

82.11 **หมูสิบขา** = ปูเค็ม หมูถือว่าเป็นอาหารชั้นดี ปูเค็มเป็นอาหารชั้นต่ำ ปูมีสิบขาเวลากินปูเค็ม จึงเอาหมูมาอ้าง พูดเป็นสำนวนว่า “หมูสิบขา”

82.12 **หมูเห็ดเป็ดไก่** = สี่คำนี้ก็ คือ หมู เห็ด เป็ด ไก่นั้นเอง แต่โบราณเอามาใช้หมายถึง ยาแก้โรคกษัย คือ “หมู” หมายถึง แห้วหมู “เห็ด” หมายถึง ใบชุมเห็ด “เป็ด” หมายถึง รากต้นดินเป็ด “ไก่” หมายถึง ใบมะคำไก่ รวม ๔ อย่างต้มกินเรียกว่า “หมูเห็ดเป็ดไก่”

82.13 **หมูอดขี้ไม่ได้** = เป็นสำนวนหมายความว่า นิสัยสันดานไม่ดีแล้ว ย่อมอดที่จะทำชั่วไม่ได้ หรือคงประพฤดิชั่วอยู่นั่นเองไม่ทิ้ง สำนวนนี้มาจากสมัยก่อนไทยเราไม่นิยมเลี้ยงหมูและให้อาหาร

หมูกินดี ๆ อย่างปัจจุบัน หมูหากินเองตามบุญตามกรรม และมักจะกินซี่เป็นอาหาร จึงเกิดเป็นคำพูดว่า หมูดอกกินซี่ไม่ได้ และใช้เป็นสำนวนหมายถึงคนนิสัยสันดานไม่ดี ก๊อตทำชั่วไม่ได้

82.14 อ้วนเหมือนหมู = ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของหมูก็คือรูปร่างอ้วน

82.15 ดินพอกหางหมู = ปล่อยให้การงานต่าง ๆ คั่งค้าง สะสมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้ต้องยุ่งยากในภายหลัง โบราณสังเกตจาก ดินโคลนที่พอกหางหมูติดอยู่ปลายหางปล่อยสะสมไว้ เป็นที่รำคาญเพราะหมูมีนิสัยขี้เกียจ กินแล้วนอน

82.16 เห็นช้างเท่าหมู (ดูที่ช้าง)

82.17 ช่างช่างคู้ ช่างหมูแล่น = เรื่องเล็กเรื่องน้อย

82.18 ยื่นหมูยื่นแมว = แลกกันโดยต่างฝ่ายต่างให้และรับในเวลาเดียวกัน

82.19 ซี้หมูรา ซี้หมาแห้ง

83. เขี้ยว 2 สำนวน

83.1 รอดปากเขี้ยวปากกา = พ้นจากภัยอันตรายออกมาได้ ดูกา หน้า 45

83.2 กาเขี้ยวเขี้ยวเอาไป = ภัยอันตราย

84. เหลือบ

เหลือบฝูงใหญ่ = พวกทุจริตที่มีจำนวนมาก “เหลือบ” เป็นสัตว์แมลงชนิดหนึ่งรูปร่างคล้ายแมลงวัน กินเลือดคนซึ่งทำให้อำนาจทุจริตคดโกงฉ้อราษฎร์บังหลวง จึงเปรียบกันว่าเป็น “เหลือบ” เมื่อรวมเข้าพวกกันเป็นจำนวนมากก็ว่า “เหลือบฝูงใหญ่” สำนวนนี้ยังมี “เหลือบฝูงใหญ่” อีก หมายถึงพวกทุจริตเก่าไปหมดแล้วมีพวกทุจริตใหม่มาแทนอีก โบราณมีเรื่องเล่ากันว่า ชายหนึ่งไปขอลูกสาวบ้านหนึ่งซึ่งในตำบลนั้นชุมชุมที่สุด เจ้าของบ้านพ่อของหญิงสาวบอกว่า ถ้าทนให้ยุ่งกัตคั้นหนึ่งได้ก็จะให้ลูกสาว ชายนั้นยอม พ่อก็มัดมือมัดเท้าให้นอนตากยุง ตกตึกสังคลูกสาวสงสารชายคนนั้น ก็แอบออกมาไล่ยุงที่ตอมกินเลือดอยู่เต็มตัวไปหมด แล้วกลับเข้าห้องนอน พอยุงเก่ากินอิ่มไปหมด ยุงพวกใหม่ที่ยังไม่ได้กินเลือดก็มาตอมกินเต็มตัวต่อไป รุ่งเช้าปรากฏว่าชายนั้นตาย

85. หอย

ปากหอยปากปู = ผู้น้อยที่ขอบนิทาด้วยเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือพูดแล้วไม่มีใครฟัง

86. เขี้ย

เขี้ยหางแดง = เป็นคำด่าที่รุนแรง เพราะถือว่า เขี้ยเป็นสัตว์ไม่เป็นมงคล เป็นเสนียดแก่บ้าน บางครั้งเรียกตัวเงินตัวทอง เพื่อเปลี่ยนภาพลักษณ์ให้ดีขึ้น

87. เหา 3 สำนวน

87.1 หาเหาใส่หัว = หาความลำบากใส่ตัวเอง ก่อเรือก่อความเดือดร้อนใส่ตัวเอง ฯลฯ ทำความไม่ดีใส่ตัวเอง ฯลฯ สำนวนนี้เอาเหามาเปรียบ เหาเป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ อยู่ในผมอาศัยกินเลือดที่ผิวหนังศีรษะ ทำให้คัน

87.2 เหาจะขึ้นหัว = จะเกิดอับรึ้ย จะเป็นอับมงคลไม่ดี ไม่เหมาะสมไม่ควร ฯลฯ สำนวนนี้ใช้กับผู้น้อย หรือผู้ต่ำศักดิ์ที่ทะนงหรือกำเริบทำอะไรล่วงล้ำสูงหรือทำเทียม หรือทำเอาอย่างผู้สูงศักดิ์ การกระทำดังกล่าวถือกันว่าอับรึ้ยจัญไร เช่นที่พูดว่า “อับรึ้ยสิกบาล” ซึ่งก็ตรงกับ “เหาขึ้นหัว” หรือ “เหากินหัว” นี้ นับเป็นอับมงคลแก่ตน

87.3 รักเหยิงกว่าผม = รักสิ่งที่ไม่ดี ที่ต่ำ เลว ไม่สำคัญไม่มีคุณค่า ยิ่งกว่าสิ่งที่ดีมีค่า ศักดิ์ศรีสูง ในเวสสันดรชาดกกัณฑ์ชูชก มีค่านางพราหมณ์ว่านางอมิตตดาที่มาได้ชูชกเป็นสามีว่า “แม่จะมารักดงนี้หรือว่าเหี้ย แม่จะมารักเหินนี้หรือว่าผม จะมารักลมนี้หรือว่าน้ำ จะมารักถ้ำนี้หรือว่าเรือน จะมารักเดือนนี้หรือว่าตะวัน เอนนี้แม่จะมารักอถ้ำนั้นยิ่งกว่าตัวเล่า” สำนวนนี้จึงมีคำต่อกันยาวว่า “รักเหยิงกว่าผม รักลมยิ่งกว่าน้ำ รักถ้ำยิ่งกว่าเรือน รักเดือนยิ่งกว่าตะวัน” แต่มักพูดกันเพียงคำต้นว่า “รักเหยิงกว่าผม”

88. อึ้ง

ปัญญาแค่หางอึ่ง = มีสติปัญญาหรือมีความรู้น้อย

สรุป

จำนวนครั้งของสัตว์ที่ปรากฏในสำนวน เรียงจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ดังนี้

- อันดับที่ 1. หมา 37 สำนวน
- อันดับที่ 2. นก 32 สำนวน
- อันดับที่ 3. ไก่ และ เสือ 28 สำนวน
- อันดับที่ 4. ปลา 26 สำนวน
- อันดับที่ 5. ช้าง 24 สำนวน
- อันดับที่ 6. กา วัว และ หมู ชนิดละ 19 สำนวน
- อันดับที่ 7. แมว 16 สำนวน
- อันดับที่ 8. ควาย 12 สำนวน
- อันดับที่ 9. งู 11 สำนวน
- อันดับที่ 10. ลิง 9 สำนวน
- อันดับที่ 11. ปู จระเข้ และ มด ชนิดละ 7 สำนวน
- อันดับที่ 11. หนู 6 สำนวน
- อันดับที่ 12. ม้า กระต่าย และ เต่า ชนิดละ 5 สำนวน
- อันดับที่ 13. เป็ด แร้ง หงส์ ชนิดละ 4 สำนวน
- อันดับที่ 14. กระรอก กุ้ง คางคก แกะ เหา หนอน ชนิดละ 3 สำนวน
- อันดับที่ 15. ค่าง ปลิง แพะ หมู เหี้ย วราชสีห์ กบ ชนิดละ 2 สำนวน
- อันดับที่ 16 สัตว์ที่ปรากฏในสำนวน 1 ครั้ง คือ กบ กระแต กิ้งก่า ค้างคาว ตู๊กแก ต๊กแตน
ตุ่น ไดโนเสาร์ ผีเสื้อ แมงดา แมงมุม แมลงปอ แมลงเม่า แมลงวัน
แมลงสาบ ยุง ไร สมัน ไล่เดือน เหลือบ หอย เหี้ย อึ่ง

บทที่ 4 อุปลักษณะ

อุปลักษณะเป็นกระบวนการใช้รูปภาษาซึ่งตามปกติใช้เรียกสิ่งหนึ่ง แต่นำมาเรียกของอีกสิ่งหนึ่ง (จินตนา จารยะพันธ์ 2539) อุปลักษณะเกิดจากความสอดคล้องทางความหมายขององค์ประกอบ 2 ส่วน คือ สิ่งที่ใช้เปรียบและสิ่งที่ถูกเปรียบ (Ullmann 1970)

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงการวิเคราะห์โครงสร้างอุปลักษณะ ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ลักษณะกับคน เพื่อแสดงให้เห็นแนวคิดของคนไทยในการใช้สัตว์เป็นอุปลักษณะอันเป็นที่มาของสำนวนไทย พร้อมทั้งสรุปแนวคิดในการสร้างสำนวน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 โครงสร้างอุปลักษณะ

ผู้วิจัย จะได้นำสำนวน ความหมายและที่มาของสำนวนในบทที่ 3 ผนวกกับลักษณะทางชีววิทยาของสัตว์ที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 มาวิเคราะห์เพื่ออธิบายที่มาของการเกิดอุปลักษณะว่า เกิดจากสัตว์ลักษณะประเภทใด และนำไปเปรียบกับพฤติกรรมหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนในลักษณะใด

ตัวอย่าง สำนวน ใจดำเหมือนอึกา

ความหมายของสำนวน หมายถึง คนที่เห็นแก่ตัว ใจดำเปรียบกับผิวของกา
กา เป็นอุปลักษณะ เปรียบแทน คนใจดำ

สาเหตุที่นำมาเปรียบเทียบแทนคนใจดำมาจากสัตว์ลักษณะประเภท รูปลักษณะที่มีขนสีดำ

ดังนั้น กาก็เป็นสิ่งที่ใช้เปรียบ คนใจดำคือสิ่งที่ถูกเปรียบ

สำนวนดังกล่าวสามารถแสดงเป็นโครงสร้างได้ว่า อุปลักษณะ = กา สำนวน = ใจดำเหมือนอึกา

สิ่งที่ถูกเปรียบ = คนใจดำ สิ่งที่ใช้เปรียบ = รูปลักษณะของกาที่มีขนสีดำ

สำนวนไทยสามารถนำมาวิเคราะห์โครงสร้างอุปลักษณะได้ดังนี้

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
1. กบ			
1.1. กบเลือกนาย		ลูกน้องที่เรียกร้องให้เปลี่ยนหัวหน้า อยากมีหัวหน้าและเพื่อเปลี่ยนหัวหน้า (จากนิทานอีสป)	อาการร้องเพื่อเรียกร้อง
1.2. กบในกะลาครอบ		คนรู้น้อยแต่สำคัญผิดว่ารู้มาก	รูปร่างตัวใหญ่คับกะลา, และอาการพองตัว
2. กระต่าย			
2.1. กระต่ายหมายจันทร์		ชายฐานะต่ำ ที่หวังหญิงฐานะสูงกว่า	อยู่บนพื้นดินที่ต่ำกว่า พระจันทร์ซึ่งอยู่บนท้องฟ้า และนิสัยชอบออกมาเล่น ที่โล่งคืนเดือนหงาย
2.2. กระต่ายแก้มปลาทู		หญิงที่มากด้วยเล่ห์	นิสัยกระต่ายแก้มตุ้มมาก
2.3. กระต่ายตื่นตูม		คนที่ตกใจโดยไม่ไตร่ตรอง	นิสัยตกใจง่าย

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
	2.4. กระต่ายสามขา	คนดื้อดึง	การยื่นกรานของเด็กถึง จำนวนขาของกระต่ายในนิทาน
	2.5. กระต่ายขาเดียว	คนดื้อดึง	ความหมายเดียวกับ 2.4
3. กระแต			
	3.1. กระแตจ๊ับ	คนหน้าเป็น	นิสัยวิ่งเร็ว ปัดไม้เร็ว หายตัวเร็ว
4. กระรอก			
	4.1. ชี้โพรงให้กระรอก	ผู้รับประโยชน์	นิสัย อยู่ในโพรง อากาศ กระรอกกำลังหา โพรงและถูกขี้ออก
	4.2. ไม้งามกระรอกเจาะ	ผู้ชายที่ชอบแตะโลมหญิงสวย	นิสัยชอบเจาะไม้ทำโพรง
	4.3. ไม่เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้	เป้าหมายที่ต้องรอนาน	อากาศที่คนโก่งหน้าไม้รอนยังไม่ กระรอก
5. กา			
	5.1. กาในฝูงหงส์	คนฐานะต่ำ	สีทาสีดำ และอาการเดินตามพื้น
	5.2. กาไฟหงส์	คนฐานะต่ำ	สีทาสีดำ และอาการเดินตามพื้น
	5.3. ใจดำเหมือนกา	คนใจดำ	กาสีดำ
	5.4. กาคาบพริก	คนผิวดำ	กาสีดำ
	5.5. ลูกนกลูกกา	คนที่ตกอยู่ใต้อำนาจผู้อื่น	รูปร่างตัวเล็ก อ่อนแอ
	5.6. ปล่อยนกปล่อยกา	คนที่ตกอยู่ใต้อำนาจผู้อื่น	รูปร่างตัวเล็ก อ่อนแอ
	5.7. ดำเหมือนขนกา(น้ำ)	สีดำสนิท	สีของขนกาสีดำสนิท
	5.8. จงทำตัวอย่างกาแต่อย่า เอาเหยียงอย่างมัน	คนขยันแต่ขี้ขโมย	นิสัยการตื่นแต่เช้าออกหากิน และนิสัยชอบขโมยเนื้อที่เอามาตากไว้
	5.9. เข้าฝูงกาเป็นกา เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์	คนเลว	นิสัยกาชอบขโมยและอาการ เดินไปมา
	5.10. สวาทใส่ให้กากิน	ผู้รับผลประโยชน์โดยไม่ ต้องลงทุนลงแรง	นิสัยกินเนื้อและอาการเกาะ กิ่งไม้รอกินอาหารจากคน
	5.11. ตีงูให้กากิน	ผู้รับผลประโยชน์โดยไม่ ต้องลงทุนลงแรง	นิสัยกินเนื้อและอาการเกาะ กิ่งไม้รอกินอาหารของคน
	5.12. สับไม้ให้กากินแล้ว	ผู้รับผลประโยชน์โดยไม่ ต้องลงทุนลงแรง	นิสัยกินเนื้อ และการรอกิน อาหารจากคน
	5.13. กาดาวแววเห็นธนู	คนขี้ขลาด	กาดาวแวว นิสัยหลบเก่ง
	5.14. กาเหยี่ยวเฉียวเอาไป	คนมือไวชอบขโมย	นิสัยขโมยเนื้อ
	5.15. รอดปากเหยี่ยวปากกา	ภัยอันตราย	นิสัยชอบกินสัตว์เล็ก

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
5.16.	เดินแรงเดินกา	อาการเอะอะ	อาการจะเดินไปมา บนพื้นกระดาน เพื่อหาจังหวะเข้าไปโอบของ
5.17.	กาหลงรัง	ผู้เร่ร่อน	นิสัยอยู่ในรัง อาการที่บางตัวยัง บินอยู่ตัวเดียวในยามค่ำคืน
5.18.	วัวสันหลังขาด เห็นกาบินผาดก็ตกใจ	ผู้คอยฉวยโอกาส	กากินเนื้อและหาโอกาสจิก เนื้อที่หลังเป็นแผล
5.19.	นางกาที่	หญิงหลายใจ	นิสัยนางกาที่(จากวรรณคดี เรื่องกาที่) ที่มีสามีหลายคน
6. กิ้งก่า			
6.1.	กิ้งก่าได้ทอง	คนเย่อหยิ่ง	อุปลักษณะกิ้งก่ามีแผงที่คอ และนิสัยยกหัวผกคอยฟังเสียง
7. กุ้ง			
7.1.	เอากุ้งฝอยไปตกปลากระพง	ลงทุนน้อย	รูปร่าง กุ้งฝอยตัวเล็ก
7.2.	มีทองเท่าหนดกุ้ง	ปริมาณน้อย	รูปร่าง เล็ก หนดก็ยิ่งเล็ก
7.3.	ถอยหลังเหมือนกุ้ง	คนขี้ขลาด	นิสัย กุ้งว่ายน้ำถอยหลังได้เร็ว
8. แกะ 3			
8.1.	แกะดำ	คนเลวในหมู่คนดี	โดยทั่วไปแกะสีขาวหม่น มีบางตัวสีดำ
8.2.	จับแพะชนแกะ	สิ่งที่เหมือนกันมาแทนกัน	แพะกับแกะรูปร่างเหมือนกัน
8.3.	ลูกแกะ	ผู้อยู่ใต้อำนาจ	นิสัยกินพืชผักถูกสัตว์อื่นกิน เป็นอาหารและรูปร่างตัวเล็กอ่อนแอ
9. ไก่			
9.1.	ไก่อ้มเพราะชน	หญิงงาม	มีขนหลากสี
9.2.	ลูกไก่ในกำมือ	คนที่อยู่ใต้อำนาจ	รูปร่าง อ่อนแอ
9.3.	เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ	งานง่าย ๆ	ขี้ไก่อ่อนเหลว เหยียบได้ง่าย
9.4.	ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่	ชายรู้เท่าทันกัน	ไก่ไม่มีนมและไก่ก็ไม่เคยเห็นตีนงู
9.5.	ไก่หลง	หญิงโสมมณี	อาการผิดปกติของไก่ที่มา เดินนอกเล้าเวลากลางคืน
9.6.	ไก่อรงบ่อน	ตัวสำรอง	ไก่ที่ไม่มีฝีมือ ชนไม่เก่ง
9.7.	ไก่ได้พลอย	คนไม่รู้ค่าของสิ่งที่อยู่กับตนเอง	อาการไม่สนใจพลอยเพราะ กินไม่ได้
9.8.	ไก่อินข้าวเปลือก	คนกินสินบน	นิสัยเมื่อเห็นข้าวเปลือก อดที่จะกินไม่ได้
9.9.	ไก่แก่แม่ปลาช่อน	(ดูกระท่าย)	

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
9.10.	งงเป็นไก่อตาแตก	คนงงจนจับต้นชนปลายไม่ถูก	อาการที่ถูกชนจนตาแตก
9.11.	ไก่อ่อน	ชายประสบการณ์น้อย	อาการที่ชนไม่เก่ง
9.12.	ไก่อโง่	เวลาเช้า	นิสัย ชนบอกเวลา
9.13.	ตีนก่อนไก่อ	เวลาเช้า	อาการที่คนตีนก่อนไก่อ
9.14.	ไก่อชัน	เวลาเช้า	" "
9.15.	ไก่อชันรัง	เวลาเย็น	" "
9.16.	มาก่อนไก่อ	เวลาเช้า	อาการที่คนเดินนำหน้าไก่อมา
9.17.	ไก่อเกิดก่อนไข่	ข้อโต้แย้งไม่มีข้อยุติ	ไก่ออกไข่, ไข่ฟักตัวเป็นไก่อ ซึ่งเป็นวัฏจักร
9.18.	เปิดขันประชันไก่อ	ผู้มีความชำนาญ	ความสามารถขันเก่ง เปิดขันไม่เป็น
9.19.	หมาหยอกไก่อ	ผู้หญิงที่ถูกผู้ชายหยอก ที่เล่นที่จริง	อาการชอบอยู่ใกล้หมา หมาหาจังหวะคอยจับ
9.20.	ไก่อเขี่ย	ลายมือที่ไม่เป็นระเบียบ	ผลที่เกิดจากการเขี่ยของไก่อ
9.21.	ปู่กระสันต์ถึงไก่อ ไก่อก็มา	สิ่งที่นึกอยู่ในใจ	อาการของปู่เจ้าคิดถึงไก่อ ในลิลิตพระลอ
9.22.	ปล่อยไก่อ	โง่ เขย	มาจากคำว่า "ไก่อ"
9.23.	สมภารกินไก่อวัด	หญิงที่อยู่ในบ้าน ซึ่งตกเป็นเมียเจ้าของบ้าน	อาการที่ไก่อในวัดกลายเป็น อาหารของสมภาร
9.24.	หมูไปไก่อมา	ของแลกเปลี่ยน	การแลกเปลี่ยนระหว่าง เนื้อหมูกับเนื้อไก่อ
9.25.	หมูเห็ดเปิดไก่อ	อาหารอุดมสมบูรณ์	เป็นอาหารที่มีประโยชน์
10. ไก่อแจ้			
101.	พ่อแจ้แม่อุ	รูปร่างพันธุ์ทาง	การผสมข้ามพันธุ์
10.2.	เจ้าชู้ไก่อแจ้	ชายเจ้าชู้	อาการของไก่อแจ้เมื่อจะเกี่ยวตัวเมีย
11. ไก่อู			
11.1.	พ่อแจ้แม่อุ	รูปร่างพันธุ์ทาง	ดูข้อ 1.
12. ควาย			
121.	ฆ่าควายเสียตายพริก	งานใหญ่	รูปร่างตัวใหญ่
12.2.	มากซื้อควายหลายซั้ง	เรื่องไร้สาระ	ควายซั้งก่อนใหญ่แต่ไม่มีค่า
12.3.	เจ้าทวย	ชายชื่อและโง่	อาการทำงานตามที่เจ้าของสั่งโดยไม่คิดถึง
12.4.	สี่ขอให้ควายฟัง	คนโง่	อาการที่อยู่นิ่ง ไม่สนใจเสียงปี
12.5.	เป่าปี่ใส่หูควาย	คนโง่	อาการที่อยู่นิ่ง ไม่สนใจเสียงปี

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
12.6.	ควายเขาเก	คนดื้อรั้น	ควายเขาเกมีนิสัยดื้อรั้น
12.7.	เดินอย่างกับตามควาย	อาการเดินเร็ว	ควายหายคนต้องรีบตามหา
12.8.	เลี้ยงเขาควายให้ชนกัน	ผู้ถูกขยง	อาการถูกเลี้ยงเขา
12.9.	ลูกทอพี	ลูกออกดีญญู	ควายทอพีที่ฆ่าพ่อ จากเรื่องรามเกียรติ์
12.10.	วัดรอยตีน	ลูกออกดีญญู	การที่ควายทอพีวัดรอยตีน ทอพา ผู้เป็นพ่อ ก่อนที่จะทำชนกัน
12.11.	อยู่บ้านท่านอย่างนั่งดูตาย- ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น	ภาวะกิจการงานที่ต้องช่วยกันแบ่งเบา	วัว ควายซึ่งถูกปั้น
12.12.	ความวิวยังไม่หายความควาย- เข้ามาแทรก	เรื่องร้ายที่เกิดซ้ำเติม	ควายหายเป็นคติซ้อนกับวัวหาย
12.13	นกเอี้ยงเลี้ยงควายเฒ่า	ผู้ชายชื้อและโง่	ความที่ถูกนกเอี้ยงเกาะหลัง
13. คางคก			
13.1.	สัญชาติคางคก ยางหัวไม่ตก	คนเลวที่สำนึก	รูปลักษณะที่มียางตามตัว อาการที่คางคกเมื่อยางหัวออก จะแสดงอาการเจ็บปวด
13.2.	คางคกได้กะลาครอบ	คนมีความน้อยรู้แต่คิดว่ารู้มาก	รูปร่างคับกะลาและ นิสัยชอบพองตัว
13.3.	คางคกขึ้นวอ	คนชั้นต่ำที่ล้มตัว	คางคกซึ่งปกติอยู่กับ พื้นดินแต่ถูกยกขึ้นใส่วอ
14. ค่าง			
14.1.	ชนเป็นลิงเป็นค่าง	คนซุกซน	นิสัยชอบหยอ, โหน
14.2.	ทำลิงทำค่าง	คนซุกซน	นิสัยชอบหยอ, โหน
15. ค้างคาว			
15.1.	นกมีหูหมูมีปีก	คนฝึกฝนหลายทาง	รูปร่างที่มีทั้งหูและปีก
16. งู			
16.1.	งูเห็นนมไก่ ไก่เห็นตีนงู	หญิงชายรู้เท่าทันกัน	งูไม่มีตีน ไก่ไม่มีนม
16.2.	ตีงูให้หลังหัก	ความพยายาม	นิสัย พยายาม
16.3.	จับงูข้างหาง	สิ่งที่เป็นภัย	นิสัย ชอบจก มีพิษ
16.4.	เฒ่าหัวงู	สิ่งที่เป็นภัย	"
16.5.	ตีงูให้กากิน	สิ่งที่เป็นภัย	"
16.6.	หมองูตายเพราะงู	สิ่งที่เป็นภัย	นิสัย ชอบจก มีพิษ
16.7.	ขว้างงูไม่พ้นคอ	สิ่งที่เป็นภัย	"
16.8.	งู ๆ ปลา ๆ	รู้เล็ก ๆ น้อย ๆ	เป็นสัตว์ที่พบเห็นทั่วไป

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
17. งูเห่า			
17.1.	ข้างสารงูเห่า ข้าเก่าเมียรัก	ไว้ใจไม่ได้	งูมีพิษ
17.2.	ล้วงคองูเห่า	ไว้ใจไม่ได้	งูมีพิษ
17.3.	ขวานากับงูเห่า	คนที่ไว้ใจไม่ได้	งูมีพิษ
18. จระเข้			
18.1.	จระเข้ใหญ่คับหนอง	คนเคยมีอำนาจ	จระเข้ชื่อยุานานตัวใหญ่
18.2.	สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ	คนที่รู้อยู่แล้วให้รู้มากขึ้น	ความสามารถว่ายน้ำเก่ง
18.3.	ว่ายน้่านาจระเข้	ภัยอันตราย	นิสัยดุร้ายเพราะกินสัตว์อื่น
18.4.	จระเข้ขวางคลอง	คนเกร	นิสัยดุร้ายเพราะกินสัตว์อื่น
18.5.	เลี้ยงลูกเสือกูกจระเข้	คนพาล	นิสัยดุร้ายเพราะกินสัตว์อื่น
18.6.	หนีเสือปะจระเข้	ภัยอันตราย	นิสัยดุร้ายเพราะกินสัตว์อื่น
18.7.	จระเข้สองตัว	ผู้มีอำนาจ 2 คน ที่ต้องกำจัดคนหนึ่งออกไป	นิสัยชอบอยู่ตัวเดียว
19. ช้าง			
19.1.	เนื้อหนูใส่เนื้อช้าง	สิ่งที่ใหญ่กว่า	รูปร่างใหญ่
19.2.	ฆ่าช้างเอางา	สิ่งที่ใหญ่โต	รูปร่างใหญ่
19.3.	มากชี้ควาย หลายชี้ช้าง	เรื่องมากแต่ไร้สาระ	ชี้ก่อนใหญ่แต่ไม่มีค่า
19.4.	ชี้ช้างจับตักแตน	เรื่องใหญ่	รูปร่างใหญ่
19.5.	งานช้าง	งานใหญ่	รูปร่างใหญ่
19.6.	ช้างตายทั้งตัวเอาไปบัวมาปิด	ความผิดร้ายแรง	รูปร่างใหญ่
19.7.	ถีลอดตาช้าง	ผู้ใหญ่	รูปร่างใหญ่
19.8.	เห็นช้างซื้อยาชี้ตามช้าง	คนใหญ่โต ทำงานใหญ่	รูปร่างใหญ่, ชี้ก่อนใหญ่
19.9.	เห็นช้างเท่าหมู	ความใหญ่โต	รูปร่างใหญ่
19.10.	ข่าวช้างดู ข่าวหมูเล่น	เรื่องใหญ่	รูปร่างใหญ่
19.11.	ตาบอดคลำช้าง	สิ่งของที่ไม่เคยเห็น	ช้างซึ่งตัวใหญ่ถูกคลำ
19.12.	สามีเป็นช้างเท้าหน้า ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง	ผู้นำผู้ตาม	ช้างมี เท้าหน้าและเท้าหลัง
19.13.	หอคอยงาช้าง	ของสูง	งาช้าง ราคาแพง
19.14.	แม่แปรง	หญิงที่กล้าต่อกรกับชาย	ช้างตัวเมียเป็นหัวหน้าโขลง
19.15.	อ้อยเข้าปากช้าง	ผู้ได้รับผลประโยชน์	นิสัยชอบกินอ้อย
19.16.	พญาช้างสาร	ผู้มีกำลังมาก	ช้างมีกำลังมาก
19.17.	ชี้ช้างวางขอ	ผู้ได้บังคับบัญชา	ช้างมีกำลังมากต้องควบคุมให้ดี
19.18.	ช้างเหยียบนา พระยาเหยียบเมือง ความพินาศ		ช้างมีกำลังมาก เหยียบข้าวกล้าเสียหาย

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
19.19.	เสื่อทะเลายห่าง ช้างทะเลายใจ	กิริยาเอะอะ	ช้างมีกำลังมากทำร้ายใจเราได้
19.20.	ช้างสาร ภูเขา ข้าเก่า เมียรัก	สิ่งที่ไวใจไม่ได้	ช้างมีกำลังมาก
19.21.	ช้างตกมัน	คนโมโหร้าย	อาการช้างตกมันจะดุร้าย
19.22.	ช้างเผือกเกิดแต่ในป่า	คนมีคุณสมบัติเด่น	ช้างเผือกมีลักษณะถูกต้อง งดงามตาม คชลักษณะ
19.23.	ดูช้างให้ดูหน้าหนาว	ความแข็งแรง	หน้าหนาวจะตกมันมีกำลังมาก
19.24.	เลี้ยงช้างกินขี้ช้าง	งานที่ได้ผลพลอยได้	ขี้ช้างซึ่งเป็นผลผลิตจากช้าง
20. ตั๊กแก			
20.1.	กินปูนร้อนท้อง	อาการพิรุณ	อาการกินปูนร้อนกลืนไม่อยู่
21. ตั๊กแตน			
21.1.	ขี้ช้างจับตั๊กแตน	เรื่องเล็ก	รูปร่างตัวเล็กเมื่อเปรียบกับช้าง
22. ตุ่น			
22.1.	โง่งง่าเต่าตุ่น	ความโง่	นิสัยขูดรูอยู่
23. เต่า			
23.1.	เนื้อเต่ายาเต่า	ต้นทุน กำไร	เนื้อเต่ายาในกระดองเต่า
23.2.	ช้าเหมือนเต่า	ความเชื่องช้า	อาการคลานช้า
23.3.	ไดโนเสาร์ เต่าล้านปี	ความล้าสมัย	ความอายุยืน อยู่ยาวนาน
23.4.	โง่งง่าเต่าตุ่น	ความโง่	อาการชอบมุดหัวอยู่ในกระดอง
23.5.	ข้าเก่าเต่าเลี้ยง	คนเก่าแก่	นิสัยชอบอยู่ประจำที่
24. ไดโนเสาร์			
24.1.	ไดโนเสาร์ เต่าล้านปี	ความล้าสมัย	มีมานานและสูญพันธุ์แล้ว
25. นก			
25.1.	นกสองหัว	คนโลเล	ลักษณะผิดปกติที่มี 2 หัว
25.2.	ขี้นกเป็นนก ขี้ไม่เป็นไม้	สิ่งที่ทำให้คล้อยตาม	อาการที่นกถูกขี้
25.3.	ลูกนกลูกกา	คนอยู่ในอำนาจผู้อื่น	รูปร่างเล็ก อ่อนแอ
25.4.	ปล่อนนกปล่อนกา	คนอยู่ในอำนาจผู้อื่น	รูปร่างเล็ก อ่อนแอ
25.5.	นกต่อ	คนที่ทำหน้าที่ออกชักชวน	อาการขันเรียกตัวอื่น
25.6.	นกน้อยทำรังแต่พอตัว	คนสันโดษ	นิสัยทำรังเล็กเพราะตัวเล็ก
25.7.	นกปีกหัก	คนไม่สมประกอบ	อาการปีกหัก
25.8.	นกรู้	คนฉลาดรู้ทัน	อาการเปลี่ยนทางเดินเมื่อระแวงภัย
25.9.	นก	ความร่าเริง	อาการร้องแข็งขัน
25.10.	ขี้นกบนปลายไม้	สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว	การเกาะปลายไม้

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
26. นกกระจอก			
26.1.	นกกระจอก	คนที่เลี้ยงแล้วไม่เลี้ยง	นิสัยไม่เลี้ยงระวางภัย ตลอดเวลา
26.2.	เสียงจกแจเหมือนนกกระจอก	หมู่คนเสียงดัง	นิสัยเมื่ออยู่ด้วยกันจะส่งเสียงดัง
26.3.	นกกระจอกยังไม่ทันกินน้ำ	การทำงานหรืออาการ ใด ๆ ที่เร็วเกินไป	นิสัยกินน้ำน้อยใช้ เวลากินน้ำเพียงนิดเดียว
27. นกกระปูด			
27.1.	นกกระปูด	คนชอบเปิดเผยความลับ	เสียงร้องดัง ปูด ๆ
28. นกการเวก			
28.1.	เสียงป่านนกการเวก	เสียงไพเราะ	เสียงร้องไพเราะ
29. นกกาเหว่า			
29.1.	นกกาเหว่า	หญิงที่ไม่เลี้ยงลูก	นิสัยไม่พักไขเองแต่ฝากไข่ในรังกา
29.2.	โอดกาเหว่า	ความโศกเศร้า	เสียงร้องของนกกาเหว่า
30. นกตะกราม			
30.1.	ตะกรุมตะกราม	คนตะกละ	อาการกินเร็ว เสียงดังและคำโต
31. นกตะกรุม			
31.1.	นกตะกรุม	คนหัวล้าน	มีลักษณะเด่นที่หัวล้าน
31.2.	ตะกรุมตะกราม	คนตะกละ	ดู ข้อ 30.1
32. นกยูง			
32.1.	นกยูง	หญิงสาว	หลากสี
32.2.	นกยูงย่อมมีแววที่หาง	คนมีฐานะन्द्रศักดิ์	หางที่มีจุดประกายแสง
33. นกสาลิกา			
33.1.	พ่อลิ้นทอง	ชายพูดเก่ง	นิสัยการพูดที่ถูกสอนให้พูดไพเราะ
33.2.	สาลิกาลิ้นทอง	ชายพูดเก่ง	นิสัยการพูดที่ถูกสอนให้พูดไพเราะ
34. นกขมิ้น			
34.1.	นกขมิ้นเหลืองอ่อน	คนที่ไม่มีที่อยู่แน่นอน	นิสัยไม่ทำรัง
35. นกแสก			
35.1.	นกแสกร้อง	ความตาย	เสียงร้องน่ากลัว
36. นกฮูก			
36.1.	นกฮูก	คนเที่ยวกลางคืน	นิสัยหากินกลางคืน
37. นกอินทรี			
37.1.	นกอินทรี	ผู้มีอำนาจ	รูปร่างใหญ่กว่านกอื่น และนิสัยกินสัตว์อื่น

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
38. นกเขา			
38.1. นกเขาไม่ขัน		อวัยวะเพศชาย	อาการโง่งมของนกเขา
39. นกเอี้ยง			
39.1. นกเอี้ยงเลี้ยงควายเฒ่า		หญิงสาว	อาการเกาะบนหลังควายเพื่อหาอาหาร
40. นกแก้ว			
40.1. พุดเป็นนกแก้วนกขุนทอง		คนช่างพูด	นิสัยพูดบ่อย
41. นกขุนทอง			
41.1. พุดเป็นนกแก้วนกขุนทอง		คนช่างพูด	นิสัยพูดบ่อย
42. นกแซงกว			
42.1. ตาเป็นนกแซงกว		คนสอดรู้สอดเห็น	อาการตาสอดสายไปมา
43. บ้าง			
43.1. บ้างช่างยุ		คนชอบยุแหย่	นิสัยบ้างในนิทานที่ชอบยุแหย่
44. ปลา			
44.1. อย่าจับปลาสองมือ	งานที่ทำ 2 อย่างซึ่งอาจพลาดทั้งสอง		ปลาลิ้นจับยาก
44.2. ปลาช้องเดียวกัน	คนอยู่ร่วมกัน		ปลาเฒ่า, ปลาดี
44.3. ปลาตักน้ำตัวใหญ่	สิ่งที่หายที่มักจะรู้สึกว่ามีปริมาณมาก ขนาดใหญ่		รูปร่างใหญ่
44.4. ปากปลาร้า	พูดหยาบ		กลิ่นเหม็น
44.5. ปลาติดหลังแห	คนที่ต้องเข้าไปพัวพัน		อาการติดแห
44.6. ปลาผุดหย่อนเบ็ด	ผู้ให้ผลประโยชน์แก่ผู้อื่น		อาการผุดขึ้นมาเหนือน้ำเพื่อหายใจ
44.7. ปลาใหญ่กินปลาเล็ก	ผู้มีอำนาจ/ผู้ด้อยกว่า		นิสัยของปลาตัวใหญ่กินปลาที่ตัวเล็กกว่า
44.8. ขุดบ่อล่อปลา	คนที่ถูกหลอก		นิสัยชอบอยู่ในบ่อ
44.9. แถกเหงือก	การด้นรันท้ามาหากิน		อาการด้นเอาเหงือกไถไปกับพื้น
44.10. ตีปลาหน้าไซ	ธุรกิจที่ไม่ราบรื่น		อาการตกใจไม่เข้าไซ
44.11. ปล่อยเสียเข้าป่า ปล่อยปลาลงน้ำ	ผู้ร้ายคืนถิ่น		อาการที่ปลาลงน้ำซึ่งเป็นที่อยู่
44.12. น้ำมาปลกกินมด	ผู้ให้ / เสีย ประโยชน์		การกินมดเมื่อน้ำมาและถูกมดกินเมื่อน้ำลด
44.13. ปิ้งปลาประชิดแมว	ผู้รับเคราะห์		เป็นอาหารแมว
44.14. แมวกับปลาอย่าง	ผู้หญิง		เป็นอาหารแมว
44.15. เหาปลาอย่างไปฝากแมว	ผู้หญิง		เป็นอาหารแมว
44.16. ฝากปลาไว้กับแมว	ผู้หญิง		เป็นอาหารแมว
44.17. งู ๆ ปลา ๆ	รู้เล็ก ๆ น้อย ๆ		พบเห็นทั่วไป

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
45. ปลากระตี่			
45.1.	ปลากระตี่ได้น้ำ	คนรำเริงเกินเหตุ	อาการติดตัวไปมาเมื่อถูกปล่อยลงน้ำ
46. ปลากระพง			
46.1.	เขากุ้งฝอยไปตกปลากระพง	ทำไร่มาก	รูปร่างตัวใหญ่
47. ปลาไหล			
47.1.	ลื่นเหมือนปลาไหล	ชายเจ้าชู้	ความลื่นของลำตัว
47.2.	เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง	สิ่งหรือคนที่น่ารังเกียจ	รูปร่างตัวยาวกลม ลื่น
47.3.	ปล่อยปลาไหลลงตม	คนมีอำนาจหรืออิทธิพลกลับถิ่น	อาการที่ปลาไหลกลับที่อยู่
48. ปลาหมอ			
48.1.	ปลาหมอตายเพราะปาก	คนพูดพล่อย	อาการพ่นน้ำออกมาจากปากเห็นเป็นฟองปุด ๆ
49. ปลาชิว			
49.1.	ปลาชิวปลาซ่า	คนซนต๋ำ	การรุ่มตอมอาหาร
49.2.	ใจปลาชิว	คนใจน้อย	อาการเมื่อขึ้นจากน้ำจะตายเร็วและรูปร่างเล็ก อ่อนแอ
50. ปลาช่อน			
50.1.	กระต่ายแก่แม่ปลาช่อน	หญิงมากด้วยเสน่ห์	อายุมาก นิสัยดี
50.2.	ไก่แก่แม่ปลาช่อน	หญิงมากด้วยเสน่ห์	อายุมาก นิสัยดี
51. ปลิง			
51.1.	กินน้ำเห็นปลิง	สิ่งที่น่ารังเกียจ	รูปร่างกลม ๆ หยุน ๆ น่าเกลียด
51.2.	สูบเลือดสูบเนื้อ	เอาเปรียบ ชูดรีด	นิสัยดูดเลือด
52. ปู			
52.1.	เลือดกับปู	ผู้ที่ไม่มีจะให้	ปูมีเลือดสีฟ้าเข้มคนเข้าใจว่าไม่มีเลือด
52.2.	ลิตตีนปู	พลังกำลังของผู้น้อย	รูปร่างขาปูที่เล็ก
52.3.	ก้ามใหญ่	คนมีอำนาจ	ปูมีก้ามใหญ่
52.4.	วางก้าม	คนแสดงอำนาจ	นิสัยชอบยกก้าม
52.5.	แม่ปูกับลูกปู	ผู้สอนกับผู้ถูกสอน	อาการเดินเฉียงโดยธรรมชาติ
52.6.	ปากหอยปากปู	คนซนต๋ำ	ปากของหอยของปูจะอยู่ติดดิน
52.7.	จับปูใส่กระด้ง	คนที่ไม่อยู่นิ่ง	นิสัยหาอาหารที่อยู่กับดิน
			นิสัยปูไม่อยู่นิ่ง จะไต่กระจัดกระจ่ายไปคนละทาง

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
53. เป็ด			
53.1.	รู้ย่างเปิด	คนรู้ไม่จริง	บินได้ แต่ไม่เก่ง ร้องได้แต่เสียงแหบ
53.2.	เสียงเหมือนเปิด	เสียงแหบ	เสียงแหบ
53.3.	เปิดขันประชันไก่	ผู้มีความรู้น้อย	ขันไม่ได้
54.4.	หมู เห็ด เป็ด ไก่	อาหารอุดมสมบูรณ์	เป็นอาหารทั่วไป
54. ผีเสื้อ			
54.1.	ผีเสื้อราตรี	หญิงโสเภณีซึ่งปกติจะแต่งตัวมีสีสัน	ความหลากหลายของผีเสื้อ
55. แพะ			
55.1.	จับแพะชนแกะ	ความคล้ายคลึง	รูปร่างที่คล้ายกัน
55.2.	แพะรับบาป	ผู้รับเคราะห์แทนคนอื่น	การขู่ว่าภัยของอินเดียนที่ใช้แพะ
56. มด			
56.1.	เดือนย้งกะจับมด	ความเล็ก	รูปร่างตัวเล็ก
56.2.	หูดิจมูกมด	คนรู้เรื่องต่าง ๆ	ความสามารถรับกลิ่นได้เร็วกว่าปกติ
56.3.	น้ำตาลโกกลมด	ผู้ชายซึ่งชอบอยู่ใกล้ผู้หญิง	นิสัยชอบขึ้นน้ำตาล
56.4.	น้ำมาปลา กินมด น้ำลตมดกินปลา	ที่ใครที่มัน	นิสัยชอบเกาะกินปลาที่ มาตายอยู่บนบกและถูกปลา กิน เมื่อน้ำท่วม
56.5.	มดงาน	ความสามัคคี	มีการแบ่งหน้าที่กันในฝูง
57. มดแดง			
57.1.	มดแดงแฝงพวงมะม่วง	ผู้ชายที่รักผู้หญิงทั้ง ๆ ที่ไม่มีหวัง	อาการเกาะตามพวงมะม่วง ทั้ง ๆ ที่กินไม่ได้
58. มดตะนอย			
58.1.	มดตะนอย	หญิงที่มีฤทธิ์มาก	ความสามารถกัดเจ็บ
59. ม้า			
59.1.	ม้าดีดกะโหลก	ผู้หญิงที่กิริยาไม่เรียบร้อย	อาการของม้าที่ตีขาหลัง หรือต้องการทำร้ายศัตรู
59.2.	ม้ามีด	สิ่งหรือคนที่เด่นโดยไม่คาดหมาย	ความสามารถที่ไม่เก่งแต่ได้ ชัยชนะ
59.3.	จิวเคยขาม้าเคยขี่	สามีภรรยา	ถูกฝึกและเข้าใจกันอย่างดี กับคนที่เป็นผู้ฝึก
59.4.	ปล่อยม้าอุปการ	คนที่ถูกใช้ให้ไปหาเรื่อง	ให้ทำหน้าที่เสี่ยงทายหาเมืองขึ้น
59.5.	สองเพลงตกม้าตาย	การแพ้ ชนะ ที่เร็วเกินคาด	การรบจนหลังม้าแล้ว เพลิงพล้ำตั้งแต่ต้น

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
60.	แมงดา		
	60.1. แมงดา	ผู้ชายที่เกาะผู้หญิงกิน	นิสัยตัวผู้เกาะหลังตัวเมีย
61.	แมงมุม		
	61.1. แมงมุมตีก	นางบอกเหตุร้าย	อาการตีกเพื่อชักใย
62.	แมงปอ		
	62.1. แมงปอใส่ตั้งตั้ง	คนตัดจริต	อาการกรีดปึกและเสียงกรีดปึก
63.	แมลงเม่า		
	63.1. แมลงเม่าบินเข้าไฟ	ตายหมู่	นิสัยที่ชอบบินมาเล่นกับแสงไฟเป็นหมู่
64.	แมลงวัน		
	64.1. แมลงวันหัวเขียวยังตอม	ผู้ชายที่ชอบ ไปอยู่ใกล้ชิดหญิงสาว	นิสัยชอบตอมผลไม้
65.	แมลงสาบ		
	65.1. แมงกะจิว	ผู้ชายที่คบผู้หญิงไม่เลือก	นิสัยแตะของสกปรก
66.	แมว		
	66.1. ย่อมแมวชาย	ของปลอม	การย่อมแมวให้ส่วยขึ้น
	66.2. ที่เท่าแมวดันตาย	ปริมาณน้อย	อาการดันก่อนจะตาย ตัวเล็ก ใช้พื้นที่เพื่อดันเพียงเล็กน้อย
	66.3. แมวพึ่งพระ	ผู้ได้รับความคุ้มครอง	นิสัยชอบเคลี้ยคลอ
	66.4. แมวไม่อยู่หนูละเลิง	ผู้บังคับบัญชา	นิสัยจับหนูเป็นอาหาร
	66.5. แมวกับหนู	ผู้มีอำนาจเหนือกว่า	นิสัยจับหนูเป็นอาหาร
	66.6. กินบนเรือนซัลดบนหลังคา	คนเนรคุณ	นิสัยถ่ายไม่เป็นที่ บางครั้งไปซึ้นบนหลังคา
	66.7. บึงปลาประชดแมว	ผู้รับผลประโยชน์	อาการที่แมวได้กินปลา ซึ่งเป็นอาหารที่ชอบ
	66.8. ฝากปลาไว้กับแมว	คนที่ไม่ควรไว้ใจ	นิสัยชอบกินปลา
	66.9. แมวกับปลาอย่าง	คนที่ไม่ควรไว้ใจ	นิสัยชอบกินปลา
	66.10. อยู่เรือนเหมือนก้อนเส้า ฝ้าเรือนเหมือนแมวควา	คนชอบอยู่บ้าน	นิสัยชอบอยู่บ้าน
	66.11. แมวอนนหวด	คนแก่งซื่อ	ลักษณะแมว นอนตัวงอ ไม่ตรงยั้งนอนในหวดก็ยังไม่ตรง
	66.12. กินเหมือนแมวมดม	คนกินน้อย	นิสัยกินน้อย
	66.13. เอาปลาอย่างไปฝากแมว	คนที่ไม่น่าไว้ใจ	อาการที่แมวได้กินปลา ซึ่งเป็นอาหารที่ชอบ
	66.14. ยื่นหมยยื่นแมว	ของแลกเปลี่ยน	อาการแลกหมยกับแมว

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
	66.15. ปิดประตูตีแมว	ผู้รับเคราะห์ ไม่มีทางต่อสู้	อาการตีแมวในที่แคบ ไม่มีทางหนี
	66.16. แมวห้าหมาก	สิ่งอัปมงคล	จำนวนที่สอดคล้องกันแต่มากเกินไป
67. ยุง	67.1. ยุงเหมือนยุงตีกัน	ความวุ่นวาย	นิสัยยุงบินเป็นกลุ่มเวลาพลบค่ำ
68. ราชสีห์	68.1. ราชสีห์สองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้	ผู้ยิ่งใหญ่	นิสัยชอบอยู่ตัวเดียว
	68.2. ราชสีห์กับหนู	ผู้มีอำนาจ	นิสัยกินสัตว์อื่น รูปร่างตัวใหญ่ มีกำลังมาก
69. รื่น	69.1. รื่นไม่ได้โตโตไรไม่ได้ตอม	ภัยอันตรายเล็ก ๆ น้อย ๆ	ชอบบินมาตอมเป็นหมู่
70. ไร	70.1. รื่นไม่ให้โตโตไรไม่ให้ตอม	ภัยอันตรายเล็ก ๆ น้อย ๆ	นิสัยชอบไต่ตามตัว และดูดเลือด
71. แร้ง	71.1. แร้งถามหา	ความตาย	นิสัยชอบกินศพ
	71.2. นูตาพระยาแร้ง	คนหูโงงตาโง่	ตาโง่
	71.3. หวานคอแร้ง	ผู้รับประโยชน์โดย ไม่ต้องลงทุนลงแรง	อาการได้กินศพโดยที่ ไม่ต้องทำอะไรเลย
	71.4. เต็นแร้งเต็นกา	(ดูกา)	
72. ลิง	72.1. ลิงโลด	คนดีใจ	นิสัยลิงไม่อยู่นิ่ง
	72.2. ทำลิงทำค่าง	คนซุกซน	นิสัยลิงไม่อยู่นิ่ง
	72.3. ลิงหลอกเจ้า	คนล้อเลียนผู้ใหญ่	นิสัยลิงชอบทำท่าล้อเลียน
	72.4. ลิงตกต้นไม้	ผู้เชี่ยวชาญที่ผิดพลาด	ความสามารถที่ถึงขั้นต้นไม้ แก่งแต่ตกต้นไม้
	72.5. จองหองพองขน	อาการหยิ่งจองหอง	อาการข่มขู่ศัตรูด้วยการพองขน
	72.6. ฤษีเลี้ยงลิง	คนไม่หยิ่ง	นิสัยลิงไม่อยู่นิ่ง
	72.7. ไวเหมือนลิง	คนคล่องแคล่ว	ความสามารถถึงปีนต้นไม้เร็ว
	72.8. ขนเป็นลิงเป็นค่าง	คนซุกซน	นิสัยชอบปีนป่ายห้อยโหน
	72.9. ยื่นแก้วให้วานร	คนไม่รู้ค่าของสิ่งที่ได้รับ	นิสัยกินกล้วยไม่กินแก้ว
73. วัว	73.1. ดูวัวให้ดูนาง	ผู้หญิงที่เหมาะสม	วัวลักษณะดี ดูที่ปลายหาง
	73.2. วัวลืมนิน	คนลืมนิน	อาการที่ไม่สนใจนินตัวเอง

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
73.3.	จ้วงหลังขาด เห็นกาบินผาด	คนมีพิรุณ	อาการของจ้วงมีแผลที่หลังต้องระวัง ไม่ให้มีอะไรมารบกวน
73.4.	จ้วงหลังหวัะ	คนมีพิรุณ	อาการของจ้วงที่มีแผลที่หลังที่ต้องระวัง
73.5.	จ้วงไม่มีหลักปักไม้มีร้าน	คนไม่มีหลักแหล่ง	อาการจ้วงที่ไม่ได้ล่ำมจะ เดินเพ่นพ่าน
73.6.	จ้วงพันหลัก	คนมีความผิดยิ่งนานยิ่งผิดมาก	อาการจ้วงที่ถูกล่ำมแล้วเดิน พันหลักที่ใช้ล่ำม
73.7.	จ้วงไม่กินหญ้าอย่าชมเขา	คนไม่ยอมทำตามสิ่งที่สั่ง	อาการจ้วงไม่ยอมกินหญ้า
73.8.	จ้วงแกกินหญ้าอ่อน	คนแก่ที่มีภรรยาสาว	นิสัยชอบกินหญ้า ยิ่งถ้าหญ้าอ่อนยิ่งชอบกิน
73.9.	จ้วงเห็นแกหญ้า	คนโง่	จ้วงชอบกินหญ้า บางตัว เห็นหญ้างามก็กินจนเพลิน
73.10.	จ้วงใครเข้าคอกใคร	สมบัติส่วนตัวที่ต้องอยู่กับตัว	การเลี้ยงจ้วงต้องนำเข้าคอก
73.11.	จ้วงหายล้อมคอก	สถานการณ์ร้ายที่เกิดขึ้น แล้วคิดจะป้องกัน	จ้วงหายเพราะไม่มีคอก
73.12.	จ้วงเคยขาม้าเคยขี่	สามีภรรยา	อาการที่ถูกใช้งานจนคุ้นเคย
73.13.	เขียนเสือให้วัวกลัว	ผู้อยู่ได้อำนาจ	นิสัยวัวกลัวเสือ
73.14.	ซื้อจ้วงหน้านาซื้อผ้าหน้าหนาว	ความเหมาะสม ไม่เหมาะสม	ความแพงของจ้วงหน้านา
73.15.	รักจ้วงให้ผูก รักลูกให้ตี	สิ่งที่เรารัก	จ้วงจะชอบเดินหาอาหารไป อย่างไม่มีขอบเขต จึงต้องผูก
73.16.	ตีจ้วงกระทบคราด	ผู้รับเคราะห์แทนผู้อื่น	การที่คนตีจ้วงแล้วกระทบคราด
73.17.	ความจ้วงไม่ทันหายความควายเข้ามาแทรก	เรื่องร้าย	จ้วงหายเป็นคดีซ้อนกับควาย
73.18.	ไม่พบจ้วงอย่าพันเชือก	สิ่งที่ต้องการแต่ยังไม่มาถึง	การพันเชือกจ้วง
73.19.	อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย- บ้านจ้วงบั่นควายให้ลูกท่านเล่น	งานบางส่วนที่พอจะช่วยให้	จ้วงควายซึ่งถูกบั่น

74. เสือ

74.1.	ถอดเขี้ยวเล็บ	คนที่เคยมีอำนาจหรือ อิทธิพลแต่ปัจจุบันไม่มี	เสือนำเขี้ยวเล็บแหลมคมใช้ ล่าเหยื่อแต่ถูกถอดออก
74.2.	ชาติเสือไม่ทิ้งลาย	ผู้มีความสามารถ	มีลาย
74.3.	เสือซ่อนเล็บ	คนมีความสามารถไม่แสดงออก	เสือนำเขี้ยวเล็บแหลมคม แต่ซ่อนอยู่
74.4.	เสือลากหาง	ผู้มีอำนาจแต่สร้างทำ อุปบายบางอย่าง	ธรรมชาติของเสือที่เดิน ลากหางเอื่อย ๆ เพื่อเตรียมจู่โจม
74.5.	ไม่รู้จักเสือเอาเรือมาจอด	อันตราย	นิสัยดุร้าย กินสัตว์อื่น

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
	74.6. หน้าเนื่อใจเสื่อ	คนเลว	นิสัยดुर้าย กินสัตว์อื่น
	74.7. หมีเสื่อปะจระเข้	เหตุการณ์ร้าย	นิสัยดुर้าย กินสัตว์อื่น
	74.8. แม่เสื่อที่บ้าน	ภรรยาซึ่งสามีกลัว	นิสัยดुर้าย กินสัตว์อื่น
	74.9. แม่เสื่อสาว	หญิงเก่ง	นิสัยดुर้าย กินสัตว์อื่น
	74.10. ปล่อยเสื่อเข้าป่า	ผู้ร้ายคืบถื่น	อาการเสือกกลับที่อยู่เดิม
	74.11. เสื่อหลายห้าง ช้างหลายใจ	คนเอะอะตึงตัง	นิสัยดुर้าย กระโดดเข้า ทำลายห้างบนต้นไม้
	74.12. เลี้ยงลูกเสื่อลูกจระเข้	ลูกคนเลว	นิสัยดुर้าย
	74.13. เสื่อจนท่า	คนเลวไม่มีทางสู้	นิสัยดुर้าย แต่หมดทางสู้
	74.14. เสื่อเฒ่าจ่าศีล	ชายเจ้าเล่ห์	ชุ่มอยู่กับที่ ไม่ออกล่าเหยื่อ
	74.15. อยู่ในปากหมีปากเสื่อ	อันตราย	นิสัยดुर้าย กินสัตว์อื่น
	74.16. เนื้อสู้เสื่อ	ผู้มีอำนาจ	นิสัยดुर้าย กินสัตว์อื่น
	74.17. ใจสู้เสื่อ	ผู้อำนาจ	นิสัยดुर้าย กินสัตว์อื่น
	74.18. เขียนเสื่อให้วัวกลัว	ผู้มีอำนาจ	นิสัยดुर้าย ชอบกินวัว วัวกลัว
	74.19. เสื่อนอนกิน	ผู้ได้รับผลประโยชน์	เสื่อชอบนอนกินเหยื่อ
	74.20. ให้เหยื่อเสื่อผอม	คนพาลที่ได้รับความช่วยเหลือ	นิสัยดुर้าย กินสัตว์อื่น ตัวที่ผอมจะหิวโซและกินไม่เลือก
	74.21. ตีป่าให้เสือกกลัว	คนที่อยู่ในถิ่นตนเอง	เสื่ออยู่ป่า
	74.22. น้ำพึ่งเรือเสื่อพึ่งป่า	การพึ่งพา	เสื่ออยู่ป่า
	74.23. เสื่อในร่างสมัน	คนแอบแฝงว่าเป็นคนดี	นิสัยดुर้าย กินสัตว์อื่น
	74.24. ผากเนื้อไว้กับเสื่อ	คนไว้ใจไม่ได้	เสือกินเนื้อ
	74.25. เสือรู้	ฉลาด	เสื่อเป็นสัตว์ฉลาดในการชุ่มจับสัตว์อื่นกิน
	74.26. เสือสันตวัถ์ สุนัขจนตรอก	คนหมดทางสู้	เสื่อที่ไม่มีเล็บ
	74.27. เสือสู้กันหญ้าแพรกแหลก	ผู้มีอำนาจ	เสื่อตัวใหญ่
	74.28. ขาดเสื่อต้องไว้ลาย ขาดชายต้องไว้ชื่อ	ผู้มีความสามารถ	เสื่อมีลาย

75. สมัน

75.1. เสื่อในร่างสมัน คนดี สมันกินพืช ไม่รังแกสัตว์อื่นมักถูกเสือกิน

76. ไล่เดือน

76.1. ไล่เดือนถูกขี่เต้า คนที่มีอาการตื่นร่า ๆ อาการตื่นของไล่เดือน

77. หงส์

77.1. หงส์ปีกหัก หญิงเสียทำให้ชาย อาการ ปีกหัก
 77.2. กาเฝ้าหงส์ หญิงสูงศักดิ์ สีขาว,บินสูง,นิ่ง,ไม่สูงสิงกับคน
 77.3. กาในฝูงหงส์ คนสูงศักดิ์ สีขาว,บินสูง,นิ่ง,ไม่สูงสิงกับคน
 77.4. เข้าฝูงกาเป็นกา เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์ คนชั้นสูง สีขาว,บินสูง,นิ่ง,ไม่สูงสิงกับคน

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
78. หนอน			
73.1.	หนอนบ่อนไส้	คนเลวที่ใกล้ชิด	นิสัยชอบซ่อนใจสิ่งสกปรก ในร่างกายคน
73.2.	เกลือบเป็นหนอน	คนใกล้ชิดไม่ซื่อสัตย์	นิสัยชอบซ่อนใจสิ่งสกปรก ในสิ่งที่เค็มไม่น่าจะซ่อนใจได้
73.3.	ไส้เป็นหนอน	คนใกล้ชิดไม่ซื่อสัตย์	นิสัยชอบซ่อนใจสิ่งสกปรก ในร่างกายคน
79. หนู			
79.1.	เนื้อหนูไปใส่เนื้อช้าง	สิ่งที่ขนาด/ปริมาณน้อยกว่า	รูปร่างตัวเล็ก
79.2.	แมวไม่อยู่หนูละเลง	ผู้อยู่ได้อ่านาจ	นิสัยกลัวแมว
79.3.	หนูกับแมว	ผู้อยู่ได้อ่านาจ	นิสัยกลัวแมว
79.4.	หนูตกถึงข้าวสาร	ชายฐานะยากจนที่ ได้เมียรวย	นิสัยชอบแอบหลงกินข้าวสาร ในถังบางครั้งขึ้นไม่ได้
79.5.	หนูติดจัน	คนหมดทางออก	อาการถูกกับดัก
80. หมา			
80.1.	หมาหัวเน่า	คนน่ารังเกียจ	หมาหัวเน่า
80.2.	มีปลอกคอ	มีเจ้านาย	หมาใส่ปลอกคอเพื่อแสดงว่ามีเจ้าของ
80.3.	เหมือนลูกหมาตักน้ำ	คนเปียกโชก	รูปร่างหมาที่ตักน้ำ ตูตลก
80.4.	ขี้หมา ขี้หมาแห้ง	เรื่องไร้สาระ	ขี้หมาไม่มีค่า
80.5.	หมากัดต่อยกัดตอ	คนพาล	นิสัยชอบแอบกัดข้างหลัง
80.6.	เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด	คนพาล	นิสัยชอบแอบกัดข้างหลัง
80.7.	หมาลอบกัด	คนพาล	นิสัยชอบแอบกัดข้างหลัง
80.8.	หมาขี้ไม่มีใครยกหาง	คนยกตัวเอง	อาการเวลาหมาขี้ต้องยกหาง
80.9.	หมาจนตรอก	คนหมดหนทางหนีแล้ว หันกลับมาสู้	นิสัยเมื่อไม่มีทางหนีจะหัน กลับมาสู้
80.10.	หมาถูกน้ำร้อน	คนมีเรื่องร้อนใจ	อาการหมาวิ่งพ่นน้ำเมื่อถูกน้ำร้อน
80.11.	หมาสองวง	คนโลเล	อาการจะวิ่งไปกินข้าว บ้านโน้นบ้างบ้านนี้บ้าง
80.12.	หมาหมู่	คนขี้ฉลาด	อาการช่วยกันรุมกันหมาต่างถิ่น
80.13.	หมาหยอกไก่	ผู้ชายอายุมากที่หยอก ล้อหญิงสาวที่เล่นทีจริง	นิสัยชอบเล่นกับไก่เพื่อหา จังหวะไก่เผลอหรือเหนียวก็ ตะครุบเป็นอาหาร
80.14.	หมาหวงก้าง	คนกีดกันผู้อื่น	อาการหวงกระดูก
80.15.	หมาหวงรางหญ้า	คนกีดกันผู้อื่นทั้งๆที่ตนเองทำไม่ได้	อาการหวงทั้ง ๆ ที่กินไม่ได้

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
80.16.	หมาเห็นข้าวเปลือก	คนฐานะต่ำที่มองที่สูงกว่า	อาการเห็นข้าวเปลือก อยากกินแต่กินไม่ได้
80.17.	หมาเห่าใบตองแห้ง	คนเก่งไม่จริง	นิสัยชอบเห่า
80.18.	หมาเห่าไม้กีด	คนดีแต่พูด	นิสัยชอบเห่า
80.19.	เคาะกะลาหมาเกิด	คนเลว	นิสัยวิ่งมากินอาหารเมื่อ ได้ยินเสียงเจ้าของเคาะกะลา
80.20.	กินเหมือนหมูอยู่เหมือนหมา	คนสกปรก	อาการนอนไม่เลือกที่ของหมา
80.21.	หูกข้าวระชดหมา	คนที่ได้รับผลประโยชน์	หมากินจุ ได้กินของที่ชอบ
80.22.	ปล่อยตีนหมา	ความเร็ว	ความสามารถวิ่งเร็ว
80.23.	ไล่เกียร์หมา	ความเร็ว	ความสามารถวิ่งเร็ว
80.24.	สัญชาติหมาอดซี่ไม่ได้	คนเลวโดยสันดาน	นิสัยชอบกินซี่
80.25.	ไม่มีฝอยหมาไม่ซี่	คนที่เป็นคนกล่าวถึง เหตุการณ์ร้าย	นิสัยจะซี่ใส่บนมูลฝอย
80.26.	หางจุกตุต	อาการคนซี้ซลาด	อาการจะเอาหางปิดกั้นเมื่อกลัว
80.27.	เล่นกับหมาหมาเลียปาก	คนที่ต่ำกว่า	นิสัยชอบเลียปากคน
80.28.	กินเมื่อหมา	ผู้รรับผลประโยชน์	อาการที่คนกินมากเกินไป
80.29.	ซี่ไม่ให้หมากิน	ผู้รรับแต่ไม่ได้รับ	อาการที่คนซี่ไม่ให้หมากิน
80.30.	ปล่อยตีนหมา	วิ่งอย่างรวดเร็ว	ความสามารถวิ่งเร็ว
80.31.	เสื่อสั้นตวัก สุนัขจนตรอก	คนหมดทางสู้	อาการวิ่งหนีแล้วไม่มีทางไป
80.32.	หมาจะเกิดชิงหมาเกิด	คนเลว(ดู เคาะกะลามาเกิด)	
80.33.	หมาหางด้วน	คนทำผิดแต่กลับเกลื่อน	ไม่มีหางบอกว่าดีกว่ามีหาง
80.34.	จิ้งจอกสังคัม	คนเลวแฝงในร่างคนดี	อาการหลอกผู้อื่น ในนิทาน
80.35.	หมากับเงา	คนโลก	อาการอยากได้เนื้อก้อนใหญ่ ที่เป็นเงาอยู่ในน้ำ
80.36.	โกธหมาดำทำหมาแดง	ผู้รับเคราะห์	อาการที่คนตีหมาตัวหนึ่งแทนหมาตัวหนึ่ง
80.37.	แมวห้าหมาหก	สิ่งอัปมงคล	จำนวนหมาที่มากเกินไป
81. หมี			
81.1.	หมีกินมึ้ง	คนซึบ่น	อาการกินมึ้งจะมีเสียงจิ้งจ่า
81.2.	อยู่ในปากหมีปากเสือ	อันตราย	นิสัยดุร้าย ทำร้ายสัตว์อื่น
82. หมู			
82.1.	อ้วนเหมือนหมู	คนอ้วน	รูปร่างอ้วน
82.2.	ข้าวข้างดู ข้าวหมูเล่น	เรื่องเล็กน้อย	รูปร่างเล็กเมื่อเทียบกับข้าง
82.3.	เห็นข้างเท่าหมู	สิ่งใหญ่ สิ่งเล็ก	รูปร่างเล็กเมื่อเทียบกับข้าง
82.4.	หมูสิบขา	อาหารชั้นดี	ขาหมูเป็นอาหารอย่างดี

อุปลักษณะ	สำนวน	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สัตว์ลักษณะที่ใช้เปรียบ
82.5.	หมูในเล้า	คน/สิ่งที่ไม่มีพิษภัย	หมูเป็นสัตว์เลี้ยงที่ไม่มีพิษสง และเป็นอาหารที่หาได้ง่ายของคน
82.6.	หมูในอวย	คน/สิ่งที่ไม่มีพิษภัย	"
82.7.	หมู	คน/สิ่งที่ไม่มีพิษภัย	"
82.8.	ข่มหมู	คน/สิ่งที่ไม่มีพิษภัย	"
82.9.	เป็นหมู	คน/สิ่งที่ไม่มีพิษภัย	"
82.10.	หมูวัด	คน/สิ่งที่ไม่มีพิษภัย	"
82.11.	หมูสนาม	คน/สิ่งที่ไม่มีพิษภัย	"
82.12.	กินเหมือนหมูอยู่เหมือนหมา	คนกินจุมมาม	นิสัยกินจุและมูมมาม
82.13.	หมอดขี่ไม่ได้	คนสันดานเลว	นิสัยชอบกินขี่คนเช่นเดียวกับหมา
82.14.	ดินพอกหางหมู	คนขี้เกียจ	หมูมีนิสัยกินแล้วนอนนาน
82.15.	หมูเขาจะหามเอาคานเข้าไปสอด	ผู้หญิงที่กำลังจะถูกนำไปทำมิดีมิร้าย	อาการถูกจับแล้วผูกขา สอดไม่หาม
82.16.	หมูไปไก่อมา	ของแลกเปลี่ยน	อาการนำหมูไปแลกไก่อ
82.17.	ยื่นหมูยื่นแมว	ของแลกเปลี่ยน	อาการยื่นหมูให้ส่งแมวมา
82.18.	หมูเห็ดเป็ดไก่	อาหารอุดมสมบูรณ์	อาหารในชีวิตประจำวัน
82.19.	ขี้หมูรา ขี้หมาแห้ง	(ดูที่หมา)	
83. เหยี่ยว			
83.1.	รอดปากเหยี่ยวปากกา	สิ่งที่เป็นอันตราย	นิสัยชอบกินสัตว์เล็กเป็นอาหาร
83.2.	กาเหยี่ยวเฉียวเอาไป	สิ่งที่เป็นอันตราย	นิสัยชอบกินสัตว์เล็กเป็นอาหาร
84. เหลือบ			
84.1.	เหลือบฝูงใหญ่	กลุ่มคนทุจริต	นิสัยดูดเลือดสัตว์อื่นโดยมาเป็นฝูง
85. หอย			
85.1.	ปากหอยปากปู	ผู้น้อยหรือคนต่ำต้อยที่ไม่มีใครสนใจ	ปากหอยอยู่กับดินโคลน
86. เหี้ย			
86.1.	เหี้ยหางแดง	คนเลว	รูปร่างน่าเกลียดในสายตาคนไทย
87. เหา			
84.1.	หาเหาใส่หัว	สิ่งที่ไม่ดี	นิสัยอยู่บนหัวและดูดเลือด
84.2.	หาจะขึ้นหัว	สิ่งที่ไม่ดี	" "
84.3.	รักหายิ่งกว่าम्म	สิ่งที่ไม่ดี	" "
88. อึ่ง 1 สำนวน			
88.1.	ปัญญาเท่าหางอึ่ง	คนรู้น้อย	อึ่งหางสั้น

ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ลักษณะกับคน

สัตว์ลักษณะซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้เปรียบและพฤติกรรมของคนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกเปรียบมีความสัมพันธ์กันดังนี้

อุปลักษณะ	สัตว์ลักษณะ	สิ่งที่ถูกเปรียบ
1. กบ	1.1 อากา ร้องขอ เปลี่ยนหัวหน้าบ่อย ๆ 1.2 รูปร่าง ใหญ่คับกะลา 1.3 อากา พองตัวในกะลา	ลูกน้อง ที่อยากให้เปลี่ยนหัวหน้า (จากนิทาน) คนรู้น้อยแต่สำคัญผิดว่ารู้มาก
2. กระต่าย	2.1 ถิ่นที่อยู่ บนดินซึ่งต่ำกว่า พระจันทร์ซึ่งอยู่บนฟ้า 2.2 อายุมาก นิสัย ดู 2.3 นิสัย ตกใจง่าย 2.4 เด็กในนิทาน ยืนกรานจำนวนขาของกระต่าย	ชายฐานะต่ำที่หวังหญิงที่ฐานะ สูงกว่า หญิงอายุมากที่มากด้วยเล่ห์เหลี่ยม คนที่ตื่นกลัวโดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบ คนดื้อดึง
3. กระแต	3.1 นิสัย วิ่งเร็วปีต้นไม้เร็ว หายตัวเร็ว	คนหน้าเป็น
4. กระรอก	4.1 อากา ถูกชี้โพรงให้ 4.2 นิสัย ชอบเจาะไม่ทำโพรง 4.3 อากา กระรอกยังไม่ถูกเห็น แต่คนโก่งหน้าไม่ร้อ	ผู้ได้รับผลประโยชน์ ผู้ชายที่มุ่งหวังตัวหญิงสาว เป้าหมายที่ต้องรอนาน
5. กา	5.1 รูปร่าง สีดำ 5.2 นิสัย เดินตามพื่น 5.3 อากา คอยรับอาหารจากคน 5.4 รูปร่างด้อย ตัวเล็ก อ่อนแอ 5.5 นิสัย ตื่นแต่เช้า 5.6 นิสัย ขโมยเนื้อที่ตากไว้ 5.7 ความสามารถ หลบเก่ง 5.8 อากา ที่กางบางตัวดำแล้วยัง บินอยู่ไม่เข้ารัง 5.9 กาน้ำ สีดำ 5.10 นางกาก็มีสามี 2 คน	ฐานะต่ำ, จิตใจคับแคบ(ใจดำ), ผิดดำ, คนเลว อากาอะอะโครมคราม การรับประโยชน์โดยไม่ต้อง ลงทุนลงแรง อยู่ได้อ่านาจากผู้อื่น คนขยัน คนขี้ขโมย, คนเลว ภัยอันตราย, ผู้ช่วยโอกาส, ไม่ต้องลงทุนลงแรง คนเร่ร่อนไม่มีที่อยู่ เส้นผมที่ดำสนิท หญิงหลายใจ

อุปลักษณะ	สัตว์ลักษณะ	สิ่งที่ถูกเปรียบ
6. กิ่งก่า	6.1 อวัยวะมีแผงที่คอ	คนเย่อหยิ่ง
	6.2 อาการ ยกคอผงกหัว	คนเย่อหยิ่ง
7. กุ้ง	7.1 รูปร่าง ตัวเล็ก	ทุนน้อย, ปริมาณน้อย
	7.2 ความสามารถ ว่ายน้ำถอยหลัง	คนซี้ซลาด
8. แกะ	8.1 สีดำ	คนเลว
	8.2 รูปร่าง คล้ายแพะ	สิ่งที่เหมือนกัน
	8.3 รูปร่าง อ่อนแอกว่า	อยู่ได้อ่านาจผู้อื่น
9. ไก่	9.1 สี ขนหลากสี	ผู้หญิงงาม
	9.2 รูปร่าง ตัวเล็ก อ่อนแอ	อยู่ได้อ่านาจผู้อื่น
	9.3 ซี่อ่อน เหลว เหยียบเละง่าย	งานง่าย ๆ
	9.4 อวัยวะผิดปกติ (ไม่มี)นม	การรู้เท่าทันกัน
	9.5 อาการผิดปกติ ไม่อยู่ในเล้ายามค้ำคิน	หญิงโสเภณีซึ่งออกหากิน กลางคีน
	9.6 ความ(ไม่)สามารถ ขนไม่แก่่ง	ตัวล้ารอง, ขายประสพการณ์น้อย
	9.7 นิสัย กินข้าวเปลือกเป็นประจำ	คนกินสินบนจนเป็นนิสัย
	9.8 อาการ ไม่สนใจพลอย	คนไม่รู้ค่าของสิ่งที่มีอยู่
	9.10 อาการผิดปกติ ถูกชนจนตาแตก	อาการงง จับต้นชนปลายไม่ถูก
	9.11 ความสามารถ ชันได้ดี	ผู้เชี่ยวชาญ
	9.12 อาการ ออกลูกเป็นไข่, ไข่ฟักเป็นไก่เป็นวัฏจักร	ข้อโต้เถียงที่ไม่มี ข้อยุติ
	9.13 นิสัย ชอบบอญู่ใกล้หมา	ผู้หญิงที่ถูกขายหยอกที่เล่นที่จริง
	9.14 นิสัย เขี่ย ไม่เป็นระเบียบ	ลายมือไม่เป็นระเบียบ
	9.15 อาการ ไก่ถูกสมภารกิน	ผู้หญิงอยู่ในบ้านถูกเจ้าของ บ้านเอาเป็นภรรยา
	9.16 อาการ ถูกแลกเปลี่ยนกับสิ่งอื่น	ของแลกเปลี่ยน
	9.17 นิสัย ชันตอนเช้า, เย็น	บอกเวลาเช้า, เย็น
	10. ไก่แจ้	10.1 รูปร่าง ที่เกิดจากการผสมข้ามสายพันธุ์
10.2 อาการ เกี้ยวตัวเมีย		ชายเจ้าชู้
11. ไก่อุ	11.1 รูปร่าง การผสมข้ามสายพันธุ์	รูปร่างพันทาง

อุปลักษณะ	สัตว์ลักษณะ	สิ่งที่ถูกเปรียบ
12. ควาย	12.1 รูปร่าง ตัวใหญ่ 12.2 อวัยวะ ชี้อ่อนใหญ่แต่ไม่มีค่า 12.3 นิสัย ทำตามสิ่งที่สั่งโดยไม่ขัด 12.4 อากาการ อยู่นิ่ง ๆ ไม่แสดงความรู้สึก 12.5 อวัยวะผิดปกติ เขาเถก 12.6 อากาการ ควายเป็นด้วยดินเหนียว 12.7 อากาการ ถูกเลี้ยงเขา 12.8 ทรพี วัตรอยตีนและฆ่าทรพา 12.9 การที่คนเป็นคดีความเกี่ยวกับวัว แล้วยังเกิดคดีควายซ้ำอีก	งานใหญ่ เรื่องไร้สาระ คนซื่อ คนโง่ คนดีอีร้น ช่วยแบ่งเบาภาระกิจจากผู้อื่น ผู้ถูกขยง คนอกตัญญู เรื่องร้ายที่เกิดซ้ำ
13. คางคก	13.1 อวัยวะ มียาง 13.2 อากาการ ยางหัวตกรู้สึกเจ็บปวด 13.3 ที่อยู่ อยู่ในกะลาเล็ก ๆ 13.4 อากาการ พองตัวคับกะลา 13.5 ที่อยู่ อยู่กับพื้นดิน ที่ต่ำ 13.6 อากาการ ถูกยกขึ้นวอ	คนเลว คนเลว ที่รู้ตัวว่าเลว คนความรู้และประสบการณ์น้อย เข้าใจผิดคิดว่ารู้มาก คนชั้นต่ำ คนล้มตัว
14. ค่าง	14.1 นิสัย ห้อยโหน	คนซุกซน
15. ค้างคาว	15.1 อวัยวะ มีทั้งหูและปีก	คนฝึกฝนหลายทาง
16. งู	16.1 อวัยวะผิดปกติ (ไม่) มีตีน 16.2 นิสัย พยาบาท 16.3 นิสัย ชอบจก 16.3 อวัยวะ มีพิษ 16.4 มีอยู่ทั่วไป	รู้เท่าทันกันทั้ง 2 ฝ่าย ความพยาบาท สิ่งที่ไว้ใจไม่ได้ ภัยอันตราย เล็ก ๆ น้อย ๆ
17. งูเห่า	17.1 อวัยวะ มีพิษ	ภัยอันตราย
18. จระเข้	18.1 รูปร่าง ใหญ่ 18.2 ความสามารถ ว่ายน้ำเก่ง 18.3 นิสัย ทำร้ายสัตว์อื่น 18.4 อากาการ ต่อสู้เพื่อขับไล่อีกตัวหนึ่ง	คนมีอำนาจ คนมีความรู้ ภัยอันตราย, คนพาล ผู้มีอำนาจ 2 คน ในที่เดียวกัน ที่ต้องกำจัดไปคนหนึ่ง

อุปลักษณะณ์	สัตว์ลักษณะณ์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
19. ช้าง	19.1 รูปร่าง ใหญ่	สิ่งที่ใหญ่กว่า, เรื่องใหญ่, งานใหญ่ ความผิดร้ายแรง, ผู้ใหญ่, ความยิ่งใหญ่
	19.2 อวัยวะ งาข้าง	ของสูง
	19.3 เพศ ตัวเมียเป็นหัวหน้า	หญิงที่กล้าสู้กับผู้ชาย
	19.4 อากา ร ได้กินอ้อยซึ่งเป็นของชอบ	ผู้รับผลประโยชน์
	19.5 รูปร่าง มีกำลังมาก	ผู้มีกำลัง, อำนาจ, ความพินาศ, คนที่ไว้ใจไม่ได้, คนไม่ใหร้าย, ความแข็งแรง
	19.5 รูปร่าง ถูกต้องตามคชลักษณะณ์	คนมีคุณสมบัติเด่น
	19.6 อวัยวะ ชี้นข้าง ไม่มีค่า	เรื่องไร้สาระ, ผลพลอยได้
	19.7 อากา ร ชี้นข้างถูกคนเลี้ยงกิน	ได้รับผลประโยชน์
20. ตึกแก	20.1 อากา ร กลั่นเสียงร้องไว้ไม่อยู่	คนมีพิรุณ
21. ตึกแตง	21.1 รูปร่าง ตัวเล็ก	เรื่องเล็ก
22. ตุ่น	22.1 นิสัย ขูดรูอยู่ ไม่รับรู้โลกภายนอก	คนโง่ (ไม่มีความรู้)
23. เต่า	23.1 อวัยวะ เนื้อใช้ยา กระจกใช้เป็นภาชนะ	ต้นทุน กำไร
	23.2 นิสัย คลานช้า	ความเชื่องช้า
	23.3 นิสัย มุดหัวเข้ากระดอง ไม่รับรู้โลกภายนอก	คนโง่ (ไม่มีความรู้)
	23.4 นิสัย อยู่กับที่นาน ๆ และอายุยืน	คนเก่าแก่ ล้าสมัย
24. ไดโนเสาร์	24.1 สุนัขพันธุ์นานแล้ว	ความล้าสมัย
25. นก	25.1 อวัยวะผิดปกติ มี 2 หัว	คนโหล
	25.2 อากา รถูกขี้	อากา รคล้ายตามของคนสองคน
	25.3 รูปร่างด้อย ตัวเล็กอ่อนแอ	ผู้อยู่ใต้อำนาจผู้อื่น
	25.4 ความสามารถเฉพาะ ชันเรียกตัวอื่น	คนที่ทำหน้าที่ออกชักชวน หรือหลอกลวงผู้อื่น
	25.5 นิสัย ทำรังเล็ก	คนสันโดษ
	25.6 นิสัย เปลี่ยนทางเดินเมื่อรู้ว่ามันอันตราย	คนฉลาดรู้ทันกลอุบาย
	25.7 อวัยวะผิดปกติ ปีกหัก	คนพิการ
	25.8 นิสัย ร้องแข็งแ่ง	ความร่าเริง
	25.9 อากา ร เกาะปลายไม้	สิ่งที่อยู่ไกลตัว

อุปลักษณะณ์	สัตว์ลักษณะณ์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
26. นกกระจอก	26.1 นิสัย ระวาง 26.2 นิสัย ร้องเสียงดังในฝูง 26.3 นิสัย กินน้ำน้อย, และเร็ว	คนที่เลี้ยงแล้วไม่เลี้ยง หมู่คนที่ส่งเสียงดัง การทำงานที่เร็วเกินไป
27. นกกระจู๊ด	27.1 เสียงร้องดัง "ปูด"	คนชอบพูดเปิดเผยความลับ
28. นกการเวก	28.1 เสียงร้อง ไพเราะ	คนเสียงไพเราะ
29. นกกาเหว่า	29.1 นิสัย ไม่พิกไข่เองแต่จะไปไข่ไว้กับรังกา 29.2 เสียงร้อง โหยหวน	หญิงที่ไม่เลี้ยงลูก ให้ผู้อื่นเลี้ยง ความโศกเศร้า
30. นกตะกราม	30.1 อาการ คาบปลา เร็วและดัง	คนตะกละ
31. นกตะกุ่ม	31.1 อวัยวะ หัวด้านหน้าล้าน	คนหัวล้าน
32. นกยูง	32.1 อวัยวะ ปีกมีสีสัน 32.2 อวัยวะ หางมีจุดเป็นประกาย	หญิงสาวสวย คนมีฐานะन्द्रศักดิ์
33. นาสาลิกา	33.1 ความสามารถ ถูกฝึกจะพูดได้และพูดเพราะ	ชายพูดเก่ง พูดไพเราะ
34. นกขมิ้น	34.1 นิสัย ไม่ทำรัง	คนไม่มีที่อยู่แน่นอน
35. นกแสก	35.1 ความสามารถ เสียงร้องกลางคืน	ความตาย
36. นกฮูก	36.1 นิสัย หากินกลางคืน	คนเที่ยวกลางคืน
37. นกอินทรี	37.1 รูปร่าง ตัวใหญ่ 37.2 อวัยวะ ปีกใหญ่ 37.3 นิสัย กินสัตว์อื่น	ผู้มีอำนาจ ผู้มีอำนาจ ผู้มีอำนาจ
38. นกเขา	38.1 อาการ โกงคอขัน	อวัยวะเพศชายเมื่อแข็งตัวจะกระดกได้
39. นกเอี้ยง	39.1 นิสัย เกาะหลังควายเพื่อหาอาหาร	ผู้หญิงสาว

อุปลักษณะณ์	สัตว์ลักษณะณ์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
40. นกแก้ว	40.1 นิสัย พุดบ้อย	คนช่างพุด
41. นกขุนทอง	41.1 นิสัย พุดบ้อย	คนช่างพุด
42. นกแซง	42.1 อาการ สอดสายตา	คนสอดรู้สอดเห็น
43. บ่าง	43.1 นิสัย ช่างยุ (ในนิทาน)	คนช่างยุแหย่
44. ปลา	44.1 อาการปลา2ตัวถูกจับข้างละมือ อาจสิ้นหลุดมือ	งานสองอย่างที่ทำพร้อมๆ กัน อาจไม่สำเร็จ
	44.2 รูปร่าง ปลาเน่า, ปลาดี	คนดี คนเลวที่อยู่รวมกัน
	44.3 รูปร่าง ตัวใหญ่	ความรู้สึกถึงของที่หาย
	44.4 กลิ่น ปลาร้าเหม็น	คำพุดหยาบคาย
	44.5 อาการ ติดแห	คนที่ต้องเข้าไปพัวพัน กับเรื่องบางเรื่อง
	44.6 อาการ ผุดมาเหนือน้ำเพื่อหายใจ	ผู้ที่ให้ประโยชน์ผู้อื่น
	44.7 รูปร่าง ตัวใหญ่กินตัวเล็ก	ผู้มีอำนาจ / ผู้อยู่ใต้อำนาจ
	44.8 อาการ ถูกหลอกให้ลงบ่อ	คนที่ถูกหลอก
	44.9 อาการ ดิ้นเอาเหงือกไถไปตามพื้น	การดิ้นรนทำมาหากิน
	44.10 อาการ ตกใจไม่เข้าไซ	ธุรกิจที่ไม่ประสบผลสำเร็จ
	44.11 อาการ ถูกปล่อยลงน้ำ	ผู้ร้ายคืนถิ่น
	44.12 อาการ กินมดเมื่อน้ำมาและถูกมดกินเมื่อน้ำลด	ผู้ได้เปรียบและ เสียเปรียบ ทีใครทีมัน
	44.13 ลักษณะค้อย เป็นอาหารแมว	ผู้รับเคราะห์
	44.14 พบเห็นได้ทั่ว ๆ ไป	การรู้เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ
	44.15 เป็นของคู่กันกับแมว	ผู้หญิง
45. ปลากระตี่	45.1 อาการ ติดตัวขึ้นลง	คนรำเริงเกินเหตุ
46. ปลากระพง	46.1 รูปร่าง ตัวใหญ่	กำเริบมาก
47. ปลาไหล	47.1 รูปร่าง ความลื่นของลำตัว	ชายเจ้าชู้
	47.2 อาการ ถูกปล่อยลงตม	คนมีอำนาจอิทธิพลกลับที่อยู่
48. ปลาหมอ	48.1 อาการ ฟันน้ำออกจากปากเป็นฟองปุด ๆ	คนพุดพ้อย

อุปลักษณะ	สัตว์ลักษณะ	สิ่งที่ถูกเปรียบ
49. ปลาชิว	49.1 นิสัย รุ่มตอดอาหาร	คนชั้นต่ำ
	49.2 อากาญร ตายเร็วเมื่อพ่นน้ำ	คนใจน้อย
50. ปลาซ่อน	50.1 อายุมาก นิสัย ด้	หญิงมากเล่ห์เหลี่ยม
51. ปลิง	51.1 รูปร่าง ตัวกลม หยุ่น	สิ่งที่น่าเกลียด
52. ปู่	52.1 อวัยวะบางอย่างที่ผิดปกติ	
	เลือดสีฟ้า ไม่ใช่สีแดงคนเข้าใจว่าไม่มีเลือด	ผู้ตัดขาดขาดสน
	52.2 อวัยวะ ขาเล็ก	ผู้มีกำลังเพียงน้อย
	52.3 อากาญร วางก้าม	คนวางท่า, คนแสดงอำนาจ
	52.4 อวัยวะ ปากติดดินกินดินเป็นอาหาร	คนชั้นต่ำ
	52.5 อากาญร เดินไปคนละทิศ	คนที่เดินเพ่นพ่าน
53. เป็ด	53.1 รูปร่าง ก้ามใหญ่	คนมีอำนาจ
	53.2 อากาญร เดินเฉียง	คนที่ทำอะไรไม่ตรงตามที่บอกผู้อื่น
	53.3 ความสามารถ หลายอย่างแต่ไม่เก่ง	คนรู้มากแต่รู้ไม่จริง
54. ผีเสื้อ	53.2 ลักษณะด้อย เสียงแหบ	เสียงแหบ
	53.3 ความสามารถ บินได้แต่ไม่เก่ง	คนมีความรู้่น้อย
	53.4 ประโยชน์ อาหารที่มีคุณค่า	ความอุดมสมบูรณ์
	54.1 มีหลากหลาย	หญิงโสเภณีแต่งตัวฉูดฉาด
54.2 บินกลางคืน(ผีเสื้อบางชนิด)	หญิงโสเภณีหากินกลางคืน	
55. แพะ	55.1 รูปร่าง คล้ายแกะ	ความคล้ายคลึง
	55.2 การที่คนอินเตียใช้ผู้ชายญ	ผู้รับเคราะห์แทนคนอื่น
56. มด	56.1 รูปร่าง ตัวเล็ก	ขนาดเล็กมาก
	56.2 ความสามารถ รับกลิ่นเร็ว	คนรู้เรื่องต่าง ๆ ได้เร็วกว่าปกติ
	56.3 นิสัย ชอบน้ำตาล	ผู้ชายที่อยู่ใกล้หญิงสาว
	56.4 นิสัย กินปลาที่มากตายบนบก และถูกปลากินเมื่ออยู่ในน้ำ	ผู้ได้ประโยชน์ตามโอกาส ของแต่ละคน
	56.5 นิสัย แบ่งหน้าที่ในการทำงาน	ความสามัคคี

อุปลักษณะณ์	สัปดาห์ลักษณะณ์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
57. มดแดง	57.1 อាកาร เกาะพวงมะม่วง แต่กินไม่ได้	ผู้ชายที่ชอบหญิงสาวทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่มีโอกาสจะได้รับความรักตอบ
58. มดตะนอย	58.1 ความสามารถ กัดเจ็บ	หญิงเก่งกล้า
59. ม้า	59.1 อាកาร ตีตขานหลังเมื่อต้องการทำร้ายศัตรู 59.2 ความสามารถ ไม่เก่งแต่ได้ชัยชนะ 59.3 ความสัมพันธ์ ถูกฝึกจนคุ้นกับคนเข้ากันได้ดี กับผู้ฝึก	หญิงกิริยาไม่เรียบร้อย สิ่งหรือคนที่เด่นโดยไม่คาดหมาย สามีภรรยาซึ่งรู้จักกัน
60. แมงดา	60.1 นิสัย ตัวผู้เกาะหลังตัวเมีย	ผู้ชายที่เกาะหญิงกิน
61. แมงมุม	61.1 อាកาร ชักใย คล้ายกับตีกอกแสดงความตกใจ	นางบอกเหตุ
62. แมงปอ	62.1 อាកาร กรีดปีก 62.2 เสียง กรีดปีก	คนดัดจริต คนเสียงดัดจริต
63. แมลงเม่า	63.1 อាកาร บินมาเล่นไฟเป็นหมู่	ความตายหมู่
64. แมลงวัน	64.1 นิสัย ชอบตอมผลไม้	ผู้ชายชอบใกล้ชิดหญิงสาว
65. แมลงสาบ	65.1 นิสัย แทะของสกปรก	ผู้ชาย
66. แมว	66.1 อวัยวะผิดปกติขนสวดย (ย่อมน) 66.2 รูปร่าง ตัวเล็ก 66.3 อาการปกติ นอนไม่ตรงยี่งนอนในหวดก็ยี่งไม่ตรง 66.4 นิสัย ชอบคลอเคลีย 66.5 นิสัย จับหนู 66.6 นิสัย ถ่ายบนหลังคา 66.7 นิสัย ชอบกินปลา 66.8 นิสัย ชอบอยู่บ้าน 66.9 นิสัย กินน้อย 66.10 นิสัย คู่กับปลา 66.11 อาการ ถูกนำไปแลกเปลี่ยน	ของปลอม ปริมาณน้อย คนแก่งซึ่ง ผู้หวังความช่วยเหลือ ผู้บังคับบัญชา,ผู้มีอำนาจเหนือกว่า คนเนรคุณ ผู้รับผลประโยชน์,ผู้ที่ไม่ควรไว้ใจ คนชอบอยู่บ้าน ไม่ชอบเที่ยวเตร่ คนกินน้อย ผู้ชายกับผู้หญิง ของแลกเปลี่ยน

อุปลักษณะณ์	ตัวลักษณะณ์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
	66.12 อาการ ตื่นก่อนตาย	ปริมาณน้อย
	66.13 จำนวนที่สอดคล้องกับหมา	สิ่งอัปมงคล
67. ยุง	67.1 อาการ บินเป็นกลุ่มเวลาพลบค่ำ	ความวุ่นวาย
68. ราชสีห์	68.1 นิสัย อยู่ตัวเดียว อิศระ	ผู้ยิ่งใหญ่
	68.2 รูปร่าง มีกำลังมาก	ผู้มีอำนาจ
69. รั้น	69.1 นิสัย ตอมบาดแผล	ภัยอันตราย
70. ไร	70.1 นิสัย ใต้ตุตเลือด	ภัยอันตราย
71. แร้ง	71.1 นิสัย กินศพ	ความตาย
	71.2 อาการ รอกินศพ	ผู้รอรับผลประโยชน์
	71.3 นิสัย ตาไว	คนหูไวตาไว
	71.4 อาการ เดินไปมา	อาการเอะอะ
72. ลิง	72.1 นิสัย ไม่อยู่นิ่ง	อาการดีใจ, คนซุกซน, คนที่ควบคุมไม่ได้
	72.2 นิสัย ล้อเลียน	คนล้อเลียนผู้ใหญ่
	72.3 ความสามารถ ขึ้นต้นไม้เก่ง	ผู้ชำนาญการ
	72.4 อาการ พองตัวขมศัตรู	อาการหยิ่ง ขอบอวดตัว
	72.5 อาการ ไม่สนใจแก้วเพราะไม่ใช่อาหาร	คนไม่รู้จักค่าของที่ได้รับ
73. จิว	73.1 อาการ ถูกพื้นเข็กรอผูก	สิ่งที่กำลังรอ
	73.2 อวัยวะ จิวลักษณะดี ดูที่หาง	ผู้หญิงที่เหมาะสม ดูที่แม่
	73.3 อาการ จิวลืมมองดูตีน	คนลืมตัว
	73.4 อวัยวะผิดปกติ มีแผลที่หลังต้องระวัง	คนมีพิรุณ
	73.5 อาการ ถูกล่ามแล้วเดินหันหลัง	คนมีความผิด ยิงนานยิงมาก
	73.6 อาการ ไม่ยอมกินหญ้า	คนที่ถูกบังคับ
	73.7 อาการ ได้กินหญ้าอ่อน	คนแก่มีภรรยาสาว
	73.8 นิสัย (เห็นแก่)หญ้ากินจนเพลิน	คนโลก
	73.9 นิสัย จิวต้องเข้าคอก	สมบัติส่วนตัวที่ต้องอยู่กับตัว
	73.10 อาการที่ถูกสร้างคอกเมื่อจิวหายแล้ว	เหตุร้ายที่เกิดขึ้นแล้วคิดจะป้องกันภายหลัง
	73.11 อาการ ถูกฝึกเข้ากับเจ้าของได้ดี	สามีภรรยา

อุปลักษณะ	สัตว์ลักษณะ	สิ่งที่ถูกเปรียบ
	73.12 ลักษณะพิเศษ ราคาแพง (ในฤดูทำนา)	ความไม่เหมาะสม
	73.13 นิสัย กลัวเสือ	ผู้อยู่ได้อ่านาผู้อื่น
	73.14 อาการ ถูกผูก	สิ่งที่เรารักต้องมีการทำโทษ
	73.15 การชำระความเรื่องวิวาท ที่เกิดต่อจากเรื่องควาย	เรื่องร้ายที่เกิดซ้ำ
	73.16 อาการ ถูกตีขณะที่คราดนา	ผู้รับเคราะห์แทนผู้อื่น
	73.17 อาการ ที่วัวไม่ได้ล่ามจะเดินเพ่นพ่าน	คนไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง
74. เสือ	74.1 อาการ ถูกปล่อยเข้าป่าซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่	คนมีอำนาจอยู่ในถิ่น ตัวเอง, ผู้ร้ายที่กลับรังเดิม
	74.2 อวัยวะ มีเขี้ยวเล็บ	ผู้มีอำนาจ, ผู้มีความสามารถ
	74.3 อวัยวะ ไม่มีเขี้ยว	คนหมดทางสู้
	74.4 อวัยวะ มีลาย	ผู้มีความสามารถ
	74.5 อวัยวะ หางยาว อาการลากหาง	ผู้มีอำนาจแสวงทำอุบายบางอย่าง
	74.6 อาการ นอนกิน	ผู้รับผลประโยชน์
	74.7 นิสัย ดูร้ายทำร้ายสัตว์อื่น	ภัยอันตราย, คนเลว, เหตุการณ์ร้าย, ผู้ร้าย, ชายเจ้าเล่ห์, ผู้มีอำนาจ, ผู้ได้ผลประโยชน์, คนฉลาด
	74.8 เสือดาวเมีย	ภรรยาที่สามเเกรง, ผู้หญิงเก่งที่ชายกลัว
75. สมัน	75.1 อาการ ถูกผู้ร้ายมาแฝงอยู่	คนดี
76. ไล่เดื่อน	76.1 อาการ ดิ้น	คนที่มีอาการตื่นเร่า ๆ
77. หงส์	77.1 อาการ ปีกหัก	หญิงสาวที่เสียทำให้ชาย
	77.2 ความสามารถ บินสูง, สีขาว	หญิงสาวสูงศักดิ์, คนสูงศักดิ์
78. หนอน	78.1 นิสัย ชอบซ่อนไซของสกปรกในร่างกายคน	คนเลวที่ใกล้ชิด
79. หนู	79.1 รูปร่าง ตัวเล็ก	ปริมาณน้อย
	79.2 นิสัย กลัวแมว	ผู้อยู่ได้อ่านาผู้อื่น
	79.3 อาการ ตกถังข้าวสาร	ชายฐานะยากจน, ได้เมียรวย
	79.4 อาการ ถูกกับดัก	คนหมดทางออก

อุปลักษณะ	สัปดาห์ลักษณะ	สิ่งที่ถูกเปรียบ
80. หมา	80.1 อวัยวะ หัวเฝ้า	คนน่ารังเกียจ
	80.2 อุปกรณ์ มีปลอกคอ	มีเจ้าของ
	80.3 รูปร่าง เปี้ยกเพราะตกน้ำ	คนเปี้ยกโงก
	80.4 อวัยวะ ซี่หมาไม่มีค่า	เรื่องไร้สาระ
	80.5 นิสัย กัด, ลอบกัด	คนพาล
	80.6 อากา ร ชี้ยกหาง	คนอวดตัว
	80.7 อากา ร สู้เมื่อ ไม่มีทางหนี	คนหมดทางหนีแล้วหันมาสู้
	80.8 อากา ร วิ่งพล่านเพราะถูกน้ำร้อน	คนมีเรื่องร้อนใจ
	80.9 นิสัย กินข้าว 2 บ้าน	คนโลเล
	80.10 นิสัย รุมกัดตัวอื่น	คนชี้ชลาด
	80.11 อากา ร หยอกไก่	ผู้ชายอายุมากหวังลวงกินเด็ก
	80.12 นิสัย หวงก้าง, หวงรางหญ้า	คนกัดกันผู้อื่น
	80.13 อากา ร เห็นข้าวเปลือกแต่กินไม่ได้	คนฐานะต่ำมองสิ่งที่สูงกว่า
	80.14 นิสัย ชอบเห่า	เก่งไม่จริง, เต็มแต่พูด
	80.15 อวัยวะ ผิดปกติ หางด้วน	คนกลบเกลื่อนความบกพร่อง
	80.16 อากา ร หลอกผู้อื่นว่าตนเป็นคนดี	คนเลวในร่างคนดี
	80.17 อากา ร อยากได้เนื้อจากเงาในน้ำซึ่งใหญ่กว่า	คนโลภ
	80.18 อากา ร ถูกตีทั้งที่ไม่ได้ทำผิด	ผู้รับเคราะห์
	80.19 ความสามารถ วิ่งเร็ว	วิ่งหนี
	80.20 อากา ร ได้กินข้าวเต็มอิ่มจากการประชด	คนที่ได้รับผลประโยชน์โดยไม่ลงแรง
	80.21 อากา ร นอนไม่เลือกที่	คนสกปรก
	80.22 นิสัย ชอบกินซี่ กินไม่เลือก	คนเลวโดยสันดาน
	80.23 นิสัย ซี่ใส่บนมูลฝอย	คนที่กล่าวถึงเรื่องร้ายผู้อื่น
	80.24 อากา ร เอาหางปิดกั้นเวลากลับ	คนชี้ชลาด
	80.25 นิสัย ชอบเลียปาก	คนที่ตีเสมอผู้อื่น
81. หมี	81.1 อากา ร กินฝั่งเสียงงิมง่า	คนขี้บ่น
	81.1 นิสัย ดูร้าย	ภัยอันตราย
82. หมู	82.1 รูปร่าง สัตว์เลี้ยงที่ไม่มีพิษภัย	คนหรือสิ่งที่ไม่ภัยอันตราย
	82.2 เนื้อ เป็นอาหาร	เป็นอาหารที่หาได้ง่าย มีคุณค่า
	82.3 นิสัย กินจุ	คนกินจุ มุมมาม
	82.4 นิสัย ชอบกินซี่	คนเลวโดยสันดาน
	82.5 นิสัย กินแล้วนอน	คนขี้เกียจ

อุปลักษณะ	สัตว์ลักษณะ	สิ่งที่ถูกเปรียบ
83. เหลี้ยว	83.1 นิสัย กินสัตว์เล็กเป็นอาหาร	สิ่งที่เป็นอันตราย
84. เหลือบ	84.1 นิสัย ดูดเลือดจากสัตว์ และมาเป็นฝูง	กลุ่มคนทุจริต
85. หอย	85.1 รูปร่าง สัตว์เล็กไม่ค่อยมีคนให้ความสำคัญ	ผู้น้อย
86. เหี้ย	86.1 รูปร่าง เหี้ยหางแดงเป็นสัตว์ที่ รูปร่างน่าเกลียด	คนเลว
87. เหา	87.1 ที่อยู่ อยู่บนหัว 87.2 นิสัย ดูดเลือด	สิ่งอัปมงคล สิ่งอัปมงคล
88. อึ่ง	88.1 อวัยวะ หางสั้น	คนรู้น้อย

ตอนที่ 3 สรุปแนวคิดในการสร้างสำนวน

จากการแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง อุปลักษณะ สัตว์ลักษณะและสิ่งที่ใช้เปรียบในตอน ที่ 2 แสดงให้เห็นวัฒนธรรมทางความคิดของคนไทย ในการนำเอาสัตว์ลักษณะมาเปรียบแทนพฤติกรรมของคนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนในลักษณะที่สอดคล้องกัน สัตว์ลักษณะที่นำมาเปรียบแบ่งตามลักษณะทางสัตววิทยาและอาการที่พบเห็นโดยทั่วไปได้ 2 ประเภท ได้แก่ สัตว์ลักษณะประเภท รูปลักษณะและนิสัยลักษณะ ดังนี้

1. สัตว์ลักษณะประเภทรูปลักษณะ หมายถึง ลักษณะทางกายภาพของสัตว์ ได้แก่ ร่างกายและส่วนประกอบของร่างกายที่สามารถสัมผัสได้ด้วยอวัยวะภายนอก สามารถมองเห็นได้ ได้ยินเสียง มีกลิ่น มีสี หรือคำนวณได้ แบ่งเป็นกลุ่มย่อยตามความหมายและที่มา ที่ปรากฏในสำนวน ได้แก่ รูปร่าง, อวัยวะ, สี, อายุ, เพศ, เสียง, จำนวนและเวลา ดังนี้

1.1 รูปร่างประกอบด้วย ขนาดและพลังกำลัง ได้แก่

รูปร่าง	สัตว์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
ขนาดใหญ่	ช้าง, นกอินทรี, ควาย, ปลาจระเข้, ราชสีห์	ปริมาณมาก, จำนวนมาก, งานใหญ่, ผู้มีอำนาจ, สิ่งที่ใหญ่กว่าเรื่องใหญ่, ความผิดร้ายแรง, ผู้ใหญ่, ความยิ่งใหญ่, ขนาดใหญ่
ขนาดเล็ก	ปลา, ปลาชิว, แมว, หุน, ต๊กแตน, มด, กิ้ง, ไร, ไร	คนใจน้อย ปริมาณน้อย, ขนาดเล็กเรื่องเล็ก อันตรายเล็กๆน้อยๆ
รูปร่างคล้ายคลึงกัน	แพะกับแกะ	ความคล้ายคลึงกัน
พลังกำลังมาก	ช้าง	ผู้มีกำลัง, ความพินาศ, คนโมโหร้าย, ความแข็งแกร่ง, คนที่ไว้ใจไม่ได้
พลังกำลังน้อย	ลูกกา, ลูกนก, ลูกไก่, ลูกแกะ	ผู้อยู่ใต้อำนาจผู้อื่น

1.2. อวัยวะ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ อวัยวะหรือสิ่งที่เกิดจากอวัยวะปกติของสัตว์ชนิดนั้น อวัยวะที่เกิดปกติหรือแปลกไปจากสัตว์อื่น และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับอวัยวะนั้น

1.2.1 อวัยวะปกติ ได้แก่

อวัยวะปกติ	ลักษณะที่สอดคล้อง	สัตว์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
แมงคอก	สีสวยงาม	กิ้งก่า	ทอง
ซี่อ่อน	เหยียบและง่าย	ไก่	งานง่าย ๆ
ซี่	ไม่มีคุณค่า, ราคา	ควาย, ช้าง, หมา	เรื่องไร้สาระ, ผลพลอยได้
พิษ	ร้ายแรง	งู	ภัยอันตราย
งา	อวัยวะที่มีค่า	ช้าง	ของสูง ของมีค่า
เนื้อ-กระดูก	เอาเนื้อยาในกระดูก	เต่า	ต้นทุน – กำไร
ปีก	มีสีสรร	นกยูง	หญิงสาว
หาง	มีจุดประกาย	นกยูง	คนมีฐานันดรศักดิ์
ลำตัวสั้น	จับยาก	ปลาไหล	ชายเจ้าชู้ ผู้หญิงจับยาก
ลำตัวยาวมีเมือก	นำเกลียด	ปลาไหล	คนหรือสิ่งที่น่ารังเกียจ
หน้า	เหม็น	ปลา	คนเลว
ลำตัวกลมหยุ่น	นำเกลียด	ปลิง	คนหรือสิ่งที่น่ารังเกียจ
ขาเล็ก	กำลังน้อย	ปู	ผู้มีกำลังน้อย
ก้ามใหญ่	แข็งแรง	ปู	คนมีอำนาจ
เลือดสีน้ำเงิน	คนเข้าใจว่าไม่มีเลือด	ปู	คนอึดคัดขัดสน
ปาก	ติดดิน	ปู, หอย	คนชั้นต่ำ
หาง	เป็นพวงงาม	วัว	ลักษณะที่ดีของหญิงที่จะชายเลือกเป็นคู่ครอง
มีเขี้ยวเล็บ, ลายและหางยาว	เด่น	เสือ	ผู้มีอำนาจ, ผู้มีความสามารถ
หาง	สั้น	อึ่ง	คนความรู้น้อย
หัว	ล้าน	นกตะกรุม	คนหัวล้าน
เนื้อ	เป็นอาหาร	หมู เป็ด ไก่	อาหาร

1.2.2 อวัยวะที่ผิดปกติ

อวัยวะผิดปกติและลักษณะสอดคล้อง	สัตว์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
มีนม, มีตีน	ไก่, งู	คนรู้เท่าทัน
2 หัว	นก	คนโง่
มีทั้งหูและปีก	ค้างคาว	คนฝึกฝนหลายทาง
เขาเก	ควาย	คนดีอัน
ปีกหัก	หงส์, นก	คนพิการ, หญิงสวยที่สูญเสีย
ยอมชน	แมว	ของปลอม
แผลที่หลัง	วัว	คนมีพิธี
ไม่มีเล็บ	เสือ	คนหมดทางสู้
หัวเน่า, ตัวเน่า	หมา, ปลา	คนน่ารังเกียจ, คนเลว

ทางด้าน	หมา	คนกลบเกลื่อนความบกพร่อง
1.2.3 อุปกรณ์ที่เกี่ยวกับสัตว์ ได้แก่		
อุปกรณ์เกี่ยวกับสัตว์	สัตว์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
ปลอก	หมา	มีเจ้าของ
1.3 สีสื่อความหมายดังนี้		
สี	สัตว์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
สีดำ	กา, แกะ	ฐานะต่ำ, จิตใจแคบ, ผิดดำ, คนเลว
หลากสี	นกยูง, ไก่	หญิงงาม
หลากสี	ผีเสื้อ	โสเภณี
สีดำ	กาน้ำ	เส้นผมดำสนิท
สีขาว	หงส์	หญิงฐานะสูง คนสูงศักดิ์
1.4 ถิ่นที่อยู่ ตำแหน่งแหล่งที่ ที่แสดงขนาดหรือทิศทาง ได้แก่		
ถิ่นที่อยู่	สัตว์	สิ่งที่ถูกเปรียบ
พื้นดิน(ต่ำ)	กระต่าย, คางคก	ชายฐานะต่ำ
ท้องฟ้า (สูง)	พระจันทร์	หญิงฐานะสูง
กะลา (ใบเล็ก)	คางคก, กบ	คนความรู้-ประสบการณ์น้อย
1.5 อายุ สัตว์ที่ใช้อายุเพื่อใช้เปรียบเทียบได้แก่ กระต่าย, ไก่, ปลาช่อน ซึ่งอายุมาก เปรียบกับคนที่มีอายุมาก		
1.6 เพศ สัตว์ที่กล่าวถึงเพศ ได้แก่		
แม่แปรงข้างตัวเมีย ซึ่งเป็นหัวหน้าโขลง	เปรียบแทน	หญิงกล้าต่อกรกับชาย
แม่เสือสาว	เปรียบแทน	หญิงที่เก่งด้านการต่อสู้
แม่เสือที่บ้าน	เปรียบแทน	ภรรยาที่สามีกลัว
แม่ปลาช่อน	เปรียบแทน	หญิงอายุมากที่สุด
โดยทั่วไปสัตว์จะถูกเปรียบแทนคนโดยไม่ระบุเพศแต่มีสัตว์บางชนิดที่เปรียบแทนเฉพาะเพศหญิงหรือชายเท่านั้น สัตว์ที่เปรียบแทนเพศหญิงได้แก่		
กา	เปรียบแทน	หญิงหลายใจ
ไก่	เปรียบแทน	หญิงงาม, หญิงในบ้านที่เป็นเมียเจ้าของบ้าน, หญิงที่ถูกชายหลอก
นกกาเหว่า	เปรียบแทน	หญิงที่ไม่เลี้ยงลูก
นกยูง	เปรียบแทน	หญิงสูงศักดิ์
ปลา	เปรียบแทน	หญิงที่คู่กับชาย
ไก่, ผีเสื้อ	เปรียบแทน	หญิงโสเภณี
หงส์	เปรียบแทน	หญิงเสียท่าชาย
สัตว์ที่เปรียบกับเพศชาย ได้แก่		
กระรอก	เปรียบแทน	ชายที่มุ่งหวังหญิงสาว
ไก่แจ้, ปลาไหล	เปรียบแทน	ชายเจ้าชู้
นกสาลิกา	เปรียบแทน	ชายพูดไพเราะ

แมว, มด, แมลงวัน	เปรียบแทน	ชายที่อยู่ใกล้หญิง
แมลงสาบ	เปรียบแทน	ชายชั่ว
วัว	เปรียบแทน	ชายแก่ที่มีภรรยาสาว
เสือ	เปรียบแทน	ชายเจ้าชู้
หนู	เปรียบแทน	ชายยากจน

1.7 เสียง เสียงของสัตว์นำมาเปรียบในลักษณะต่อไปนี้

เสียงร้องไพเราะ	นกการเวก	คนเสียงไพเราะ
เสียงร้องปูดปุด	นกกระปูด	คนเปิดเผยความลับ
เสียงร้องโหยหวน	นกกาเหว่า	คนเศร้าโศก
เสียงร้องเวลากลางคืน	นกแสก	ความตาย
เสียงแหบ	เป็ด	คนเสียงแหบ, คนไม่ชำนาญการ

1.8 จำนวน สัตว์ที่กล่าวถึงกลุ่มหรือจำนวน เพื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มคนหรือการกระทำอันเกิดจากกลุ่มคน ได้แก่

ฝูงเหยี่ยว	เปรียบแทน	กลุ่มคนทุจริต
แมลงเม่า	เปรียบแทน	ความตายหมู่
ยุ้งจำนวนมาก	เปรียบแทน	ความวุ่นวาย
แมวห้าหมาก	เปรียบแทน	สิ่งอัปมงคล

1.9 เวลา สัตว์ที่แสดงนัยแห่งเวลา ได้แก่

ไดโนเสาร์ ซึ่งสูญพันธุ์ไปนานแล้ว	เปรียบกับ	ความล้าสมัย
เต่า ที่อยู่ที่เดิมมานาน ๆ	เปรียบกับ	คนเก่าแก่
ไก่ขันยามเช้า	เปรียบกับ	การบอกเวลาเช้า

2. นิสัยลักษณะ หมายถึง ลักษณะนิสัย พฤติกรรม การกระทำ อารมณ์ ความรู้สึกหรืออาการต่าง ๆ ที่เกิดจากจิตใจหรือสมอง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่อยู่ภายในไม่สามารถจับต้องหรือสัมผัสด้วยอวัยวะภายนอกได้

นิสัยลักษณะที่ปรากฏในสำนวน จำแนกตามพฤติกรรมของสัตว์เป็น นิสัย อาการ และความสามารถ ดังนี้

2.1 นิสัย เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นเป็นประจำของสัตว์ชนิดนั้น นิสัยของสัตว์ที่ถูกนำมาเปรียบกับพฤติกรรมของคนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคน แบ่งตามหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย ได้ 2 แบบ คือ นิสัยที่ขัดกับศีลธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย กับนิสัยที่ไม่ขัดกับศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี (ดูภาคผนวกหน้า 134-138) ดังนี้

2.1.1 นิสัยที่ขัดกับศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ได้แก่

2.1.1.1 นิสัยดุร้าย ทำร้ายผู้อื่น กินสัตว์อื่นเป็นอาหาร ดุดเลียด ซึ่งถือว่า ขัดกับศีล

ข้อ 1 ว่าด้วยการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตและไม่พยายาเบียดเบียนผู้อื่น สัตว์

เหล่านี้ได้แก่

ปลาใหญ่, งู, จระเข้, รั้น, ไระ, เสือ, หมา, เหยี่ยว เปรียบแทน ภัยอันตราย, คนพาล,

- 2.1.2.6 นิสัยตื่นแต่เช้า ได้แก่ กา ไก่ เปรียบกับ คนขยัน
- 2.1.2.7 นิสัยทำรังพอดีกับตัว ได้แก่ นก เปรียบแทน คนสันโดษ
- 2.1.2.8 นิสัยพูดเพราะของนกสาธิตา เปรียบแทน คนพูดเพราะ
- 2.1.2.9 นิสัยการแบ่งหน้าที่กันทำงานของมด เปรียบกับ ความสามัคคี
- 2.1.2.10 นิสัยการชอบกินอาหารบางอย่างเป็นพิเศษ ซึ่งมักจะเปรียบกับสัตว์ชนิดนั้น เป็น
ผู้ชายและอาหารเป็นผู้หญิง ได้แก่
แมลงกับปลาอย่าง แมลงวันกับผลไม้ และแมลงสาบกับของสกปรก

2.2 อาการ เป็นการกระทำที่เกิดเป็นบางครั้งคราว หรือแสดงออกเป็นบางกรณีของสัตว์นั้น อาการของสัตว์และลักษณะบางประการของพฤติกรรมของคนที่ถูกนำมาเปรียบ จะสอดคล้องกัน เช่น สำนวนที่ว่ากิ้งก่าได้ทองแล้วจงหอง มาจากนิทานที่ผู้เขียนเลียนแบบอาการของสัตว์ กล่าวคือรูปร่างของกิ้งก่าชนิดหนึ่งที่มีแผงรอบคอสีสดใส คนจึงนำแผงคอดังกล่าวมาเปรียบกับทอง ในขณะที่เดียวกัน อาการที่กิ้งก่ามักจะยกคอและเอียงคอเพื่อฟังเสียง ถูกนำมาเปรียบกับ คนหยิ่งจองหอง ลืมตัว เพราะอาการของคนดังกล่าวมักจะยกคอ เชิดหน้าสูง

อาการของสัตว์ แบ่งตามผู้กระทำได้ 2 ลักษณะคือ อาการที่เป็นการกระทำของสัตว์นั่นเอง อาการที่ถูกผู้อื่นกระทำ

ในการอธิบายให้กระชับผู้วิจัย จะใช้รูปแบบการพรรณนาดังนี้

สัตว์	อาการ	สิ่งที่ถูกเปรียบ	อาการที่สอดคล้อง
กิ้งก่า	ยกคอ เอียงคอ ฟังเสียง	คนหยิ่ง	ยกคอ เชิดหน้าสูง
กระรอก	เจาะไม้งาม	ผู้ชายที่มุ่งหวังหญิงสาว	ต้องเข้าไปใกล้ชิด พูดจา แพะโลม
ไก่	กลางคืนยังเดินอยู่นอกเล้า	หญิงโสดเณณี	กลางคืนออกหากิน
ไก่	ตาแตก มองไม่ชัด	อาการงง	จับต้นชนปลายไม่ถูก
ไก่	ออกลูกเป็นไข่ ออกไข่เป็นตัวเป็นวัฏจักร	ข้อได้เปรียบ	ไม่มีข้อยุติ
ไก่	ไก่กลายเป็นอาหารสมถาวร	หญิงที่อยู่ในบ้าน	กลายเป็นภรรยาของ เจ้าของบ้าน
ไก่	ถูกแลกกับหมู	ของแลกเปลี่ยน	แลกกัน
ไก่	เกี้ยวตัวเมีย	ชายเจ้าชู้	จีบสาว
ไก่	ถูกคนเดินนำหน้า	คน	ตรงเวลาหรือมาก่อนเวลา
ควาย	ถูกเลี้ยงเขาเพื่อให้ชนกัน	คน	ถูกยุยงเพื่อให้ทะเลาะกัน
ควาย	เดินตามเมื่อถูกจูง	คนโง่	เชื่อตามที่คนอื่นบอก
คางคก	ยางหัวตกจะแสดงอาการเจ็บปวด	คนเลว	ได้รับผลบางอย่าง จึงรู้ตัวว่าเลว
คางคก	พองตัวเต็มกะลา	คนรู้น้อย	คิดว่ารู้มาก
คางคก	ถูกยกขึ้นวอสูง	คนลืมตัว	คิดว่าสูงกว่าคนอื่น
ช้าง	กินอ้อยซึ่งเป็นอาหารที่ชอบ	คนที่ได้ผลประโยชน์	จากของที่ชอบ

สัตว์	อาการ	สิ่งที่ถูกเปรียบ	อาการที่สอดคล้อง
ตุ๊กแก	กินปูนร้องท้องแล้วกลืนไว้ ไม่ได้ต้องร้องเสียงแปลก ๆ ออกมา	คนมีพิรุณ	แสดงพิรุณเก็บไว้ไม่อยู่
นก	เกาะปลายไม้	สิ่งของ	อยู่ไกลตัว
นกเขา	อาการโค้งคอขึ้น หัวจะผงก	อวัยวะเพศชาย	เวลาแข็งตัว หัวจะผงก
นกแขวก	สอดสายสายตาหาเหยื่อ	คนสอดรู้สอดเห็น	สอดสายสายตาอยากรู้เรื่อง ของคนอื่น
ปลา	ติดแห	คน	พัวพันกับบางเรื่อง
ปลา	ถูกหลอกให้ลงบ่อ	คน	ถูกหลอกให้ทำอะไรสักอย่าง
ปลา	เอาเหงือกไปไปตามพื้น	คนทำมาหากิน	ดิ้นรนต่อสู้
ปลา	ผุดขึ้นมาหายใจ	คนที่ถูกจ้องจะจับ	ทำอาการบางอย่างให้เห็น เพราะมีคนอื่นรอคอยสังเกตอยู่
ปลา	ถูกตี ไม่เข้าไซ	ธุรกิจ	ถูกกระทบจึงไม่ประสบผลสำเร็จ
ปลา, ปลาไหล, เสือ	ถูกปล่อยกลับถิ่นที่อยู่	ผู้ร้าย	ได้กลับคืนถิ่น
ปลากระตี่	ติดตัวขึ้นลง	คนรำเริงเกินเหตุ	กระโดดโลดเต้น
ปลาหมอบ	พ่นน้ำออกจากปาก	คน	พุดพ้อลอย
ปู	เดินเฉียง	คนสอนคนอื่น	ตนเองทำตามที่สอนไม่ได้
ปู	เมื่ออยู่ในที่โล่ง จะเดินไปคนละทิศทาง	คนไม่มีระเบียบ	เดินพ่นพ่าน
มดแดง	เกาะผลมะม่วงแต่กินไม่ได้	ผู้ชาย	เฝ้าผู้หญิง แต่ผู้หญิงไม่รัก
ม้า	ติดขาหลัง	ผู้หญิง	กระโดดกระเดกไม่เรียบร้อย
ม้าแข่ง	ไม่อยู่ในสายตาแต่ชนะ	ผู้ที่เข้าแข่งขัน	ไม่เด่นหรือเก่ง แต่ชนะ
แมงปอ	กรัดปีก	คนดัดจริต	อาการดีดัด
แมว	นอนขดในหวด ไม่สามารถทำตัวตรงได้	คนแก้งี่งอ	แต่ความจริงไม่ซื่อ
แร้ง	รอกินศพ	คน	รอรับผลประโยชน์
แร้ง	เดินไปมา	คน	เอะอะ โครมคราม
ลิง	พองขน	คนหยิ่ง	แสดงอาการเบ่ง
ลิง	ไม่สนใจพลอย	คน	ไม่รู้ค่าของที่ได้มา
วัว	ลืมนองตีนตัวเอง	คน	ลืมตัว
วัว	เดินพันหลัก	คนมีความผิด	ยิ่งนานยิ่งเพิ่มขึ้นและแก้ไขไม่ได้
วัว	กินหญ้าอ่อน	คนแก่	มีภรรยาสาว
วัว	ถูกผูก ไม่ปล่อยตามใจ	คนที่เรารัก	ต้องไม่ปล่อยตามใจ
วัว	ไม่ได้ล่าม เดินพ่นพ่าน	คนไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง	เร่ร่อนไปเรื่อย ๆ
ไส้เดือน	ดินร่วน ๆ	คน	ดินร่วน ๆ

สัตว์	อาการ	สิ่งที่ถูกเปรียบ	อาการที่สอดคล้อง
หงส์	ปีกหัก	หญิงสาว	ร่างกายหรือจิตใจบางส่วน ชำรุดหรือสูญเสีย
หนู	ตกถังข้าวสารกินไม่รู้จักหมด	คนยากจน	ได้เมียรวย ทรัพย์สินมากมายใช้ไม่หมด
หนู	ถูกกับดัก ไปไหนไม่ได้	คนหมดทางออก	แก้ไขไม่ได้
หมา	ถูกน้ำตัวเปียก	คน	ตัวเปียก
หมา	ขี้ยกหาง	คนอวดตัว	ยกความเกินความดีของตัวเอง
หมา	วิ่งพละนเพราะถูกน้ำร้อน	คนที่มีเรื่องเดือดร้อน	วิ่งพละนหาทางแก้ไข
หมา	เห็นข้าวเปลือกแต่กินไม่ได้	คนฐานะต่ำ	มองสิ่งที่อยู่สูงกว่า แต่ ทำอะไรไม่ได้
หมาแมว	แสร้งทำตัวดี	คนแมว	แสร้งทำดี
หมาในนิทาน	อยากได้เงาเนื้อในน้ำ- ซึ่งใหญ่กว่าเนื้อในปาก	คนโลภ	อยากได้สิ่งอื่นที่ไม่ใช่ของตนเอง
หมา	เอาหางปิดกันแสดงอาการหวาดกลัว	คนขี้ขลาด	แสดงอาการขลาดกลัว
กิ้ง	ว่ายน้ำถอยหลัง	คนขี้ขลาด	ไม่สู้ มักจะคอยหลบหลีก
กา	หาจิ้งหะขโมยของ	คน	หาจิ้งหะฉวยโอกาส
ไก่	ขันยามเช้า	เวลา	เช้า
ไก่ตัวผู้	ขันได้ไพเราะ	คน	ชำนาญเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
ลิง	ตกต้นไม้	ผู้ชำนาญการในเรื่องในเรื่องหนึ่ง	พลาดพลั้งในเรื่องที่ชำนาญ
หงส์	บินสูง	คน	ฐานะสูง
หมา	วิ่งเร็ว	คน	วิ่งเร็วเพราะเหตุผลบางประการ

2.3 ความสามารถ สัตว์มีความสามารถเฉพาะบางอย่าง ซึ่งถือว่าเป็นความสามารถพิเศษ หรือไม่สามารถทำอะไรบางอย่างได้ มักถูกนำมาเปรียบกับผู้ชำนาญการและผู้ไม่ชำนาญการ

สัตว์	ความสามารถ	เปรียบกับ
ไก่	ขันเก่ง ขันไพเราะ	คนชำนาญเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
มด	ได้กลิ่นเร็ว	คนที่มีความสามารถรู้เรื่องต่าง ๆ ได้เร็วกว่าคนอื่น
มด	กัดเจ็บ	หญิงเก่งต่อสู้แข่งขันชนะผู้ชาย
ลิง	ปีนต้นไม้เก่ง	คนชำนาญการด้านใดด้านหนึ่ง
เป็ด	บินได้, แต่ไม่เก่ง, ขันได้แต่เสียงแหบ	คนทำได้แต่ไม่เชี่ยวชาญ
จระเข้	ว่ายน้ำเก่ง	คนมีความรู้ในด้านนั้น ๆ
ไก่	ขันไม่เก่ง	ชายประสบการณ์น้อย

บทที่ 5 อภิปรายและสรุป

สำนวนไทย ที่กล่าวถึงสัตว์ไม่ได้หมายถึงสัตว์โดยตรง หากแต่เป็นอุปลักษณะที่นำมาเปรียบแทนคนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคน ทั้งนี้โดยการนำลักษณะบางประการของสัตว์นั้น ๆ มาใช้เปรียบ

การนำสัตว์มาเป็นอุปลักษณะเปรียบแทนคน แสดงให้เห็นวัฒนธรรมทางความคิดของคนไทย ว่ามองสัตว์เหล่านั้นอย่างไรและเพราะเหตุใด

การศึกษาอุปลักษณะในแง่ที่เป็นภาษาและการใช้ภาษาในงานวิจัยนี้ มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความหมายย่อย หรือที่เรียกว่าอรรถลักษณะ (semantic features) ขององค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ สิ่งที่ใช้เปรียบและสิ่งที่ถูกเปรียบ การวิเคราะห์ดังกล่าวซึ่งปรากฏในบทที่ 4 จะช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมทางความคิดของคนไทยที่มีต่อสัตว์ สรุปได้ดังนี้

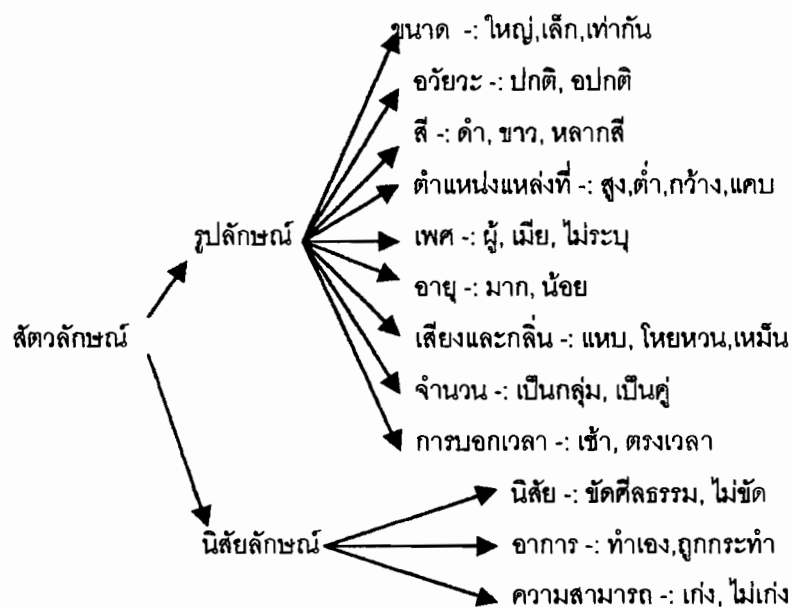
1. ที่มาของอุปลักษณะ

จากการวิเคราะห์ความหมายและที่มาของสำนวนผนวกกับการจำแนกสัตว์ทางสัตววิทยา แสดงให้เห็นว่าการนำสัตว์มาทำเป็นอุปลักษณะมาจากสัตว์ลักษณะ 2 ประเภท ได้แก่ รูปลักษณะและนิสัยลักษณะ

1.1 รูปลักษณะ ประกอบด้วย ขนาดใหญ่, เล็ก, คล้ายคลึงกัน, พละกำลังมากและน้อย, อวัยวะทั้งที่ปกติและไม่ปกติ สี ได้แก่ ดำ, ขาว และหลากสี ตำแหน่งแหล่งที่ ได้แก่ ที่สูง-ต่ำ, ที่กว้าง-แคบ เพศ ได้แก่ เพศผู้, เพศเมีย และไม่ระบุเพศ อายุ ได้แก่ อายุมาก, อายุน้อย นอกจากนี้ยังรวมถึง เสียงร้อง, การแสดงจำนวนและการบอกเวลา

1.2 นิสัยลักษณะ ประกอบด้วยนิสัยซึ่งแบ่งเป็นนิสัยที่ขัดกับศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี กับนิสัยที่ไม่ขัดกับศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี อาการซึ่งแบ่งเป็นอาการที่สัตว์เป็นผู้กระทำกับอาการที่เกิดจากการถูกกระทำ และความสามารถบอกถึงความเก่งและไม่เก่ง

อุปลักษณะมาจากสัตว์ลักษณะ 2 ประเภท สรุปเป็นแผนภูมิ ได้ดังนี้

2. กววิธิในการเปรียบเทียบ

สำนวนไทยที่ใช้ศึกษา เป็นการนำสัตว์มาเป็นอุปลักษณ์ เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมของคนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคน อุปลักษณ์เกิดจากความสอดคล้องทางความหมายของสิ่งที่ใช้เปรียบเทียบและสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ

สัตว์ลักษณะซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้เปรียบเทียบมีความสอดคล้องทางความหมาย กับสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ 3 ลักษณะ ได้แก่ ความสอดคล้องทางรูปภาษา ความสอดคล้องในระบบความคิด และความสอดคล้องที่มาจากรื่องที่ประพันธ์ขึ้นหรือจากความเชื่อ

2.1 ความสอดคล้องทางรูปภาษา หมายถึง การเปรียบเทียบสัตว์ลักษณะกับพฤติกรรมหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนโดยใช้คำหรือข้อความตรงกันหรือในแนวเดียวกัน

รูปร่างขนาดใหญ่	เปรียบเทียบ	คนรูปร่างใหญ่	งานใหญ่	ผู้ใหญ่
รูปร่างขนาดเล็ก	เปรียบเทียบ	คนรูปร่างเล็ก	เรื่องเล็ก	ขนาดเล็ก
พลังกำลังมาก	เปรียบเทียบ	คนมีกำลังมาก		
สีดำ	เปรียบเทียบ	ผิวดำ ใจดำ มมสีดำ		
เสียงร้องเพราะและเสียงแหบ	เปรียบเทียบ	คนเสียงไพเราะและคนเสียงแหบ		
นิสัยขี้ขโมย	เปรียบเทียบ	คนขี้ขโมย		
นิสัยกินจุ	เปรียบเทียบ	คนกินจุ	เป็นต้น	

2.2 ความสอดคล้องในระบบความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลกัน หมายถึง การนำสัตว์ลักษณะในปริบทหนึ่ง ไปเปรียบเทียบพฤติกรรมของคนในอีกปริบทหนึ่ง ที่ไม่ใช่สิ่งเดียวกันแต่เกิดจากความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลกัน เช่น จระเข้และเสือ นิสัยดุร้ายกินสัตว์อื่นเป็นอาหาร ถูกนำไปเปรียบเทียบคนที่มีอำนาจเหนือผู้อื่น เพราะการที่เสือดุร้ายและกินสัตว์อื่นเป็นอาหารย่อมมีอำนาจเหนือสัตว์ที่ถูกเลือกกิน ในขณะที่เดียวกัน ก็อาจเปรียบเสือดุกับคนเลวเพราะการกินสัตว์อื่นเป็นอาหาร ถือเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น ผิดศีลข้อ 1 จึงถือว่าเป็นคนเลว

แกะและวัว ไม่ดุร้าย และเป็นอาหารของเสือ ถูกนำไปเปรียบกับคนที่อยู่ใต้อำนาจผู้อื่น เพราะการที่วัวเป็นสัตว์ไม่ดุร้ายและต้องถูกเลือกกิน วัวย่อมต้องกลัวเสือ และตกอยู่ใต้อำนาจของเสือ

ขี้หนู ขี้หมา ขี้ควาย ขี้ช้าง ถูกนำมาเปรียบกับสิ่งไร้สาระ ทั้งนี้เพราะคนไทยถือว่า ขี้เป็นของไม่มีค่า นอกจากนั้นสัตว์บางตัวซึ่งมีนิสัยชอบกินขี้ ถูกนำมาเปรียบกับคนเลว เพราะคนไทยถือว่า ขี้เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ

กระต่ายหมายจันทร์ เปรียบแทน คนฐานะต่ำกว่าหลงรักคนที่ฐานะสูงกว่า เพราะเอาตำแหน่งที่อยู่บนพื้นดินของกระต่ายซึ่งต่ำ เปรียบกับฐานะต่ำและพระจันทร์อยู่บนฟ้าซึ่งสูงเปรียบกับฐานะสูง

หมาหวงก้าง เปรียบแทน คนเห็นแก่ตัว เพราะคนเห็นแก่ตัวยอมหวงของไม่ยอมแบ่งผู้อื่น

2.3 ความสอดคล้องที่มาจากเรื่องเล่าและความเชื่อต่าง ๆ หมายถึง สำนวนที่ไม่ได้เกิดจากสัตว์ลักษณะของสัตว์ชนิดนั้นโดยตรง หากแต่นำสัตว์ลักษณะบางอย่างมาจากเรื่องเล่าหรือจากความเชื่อมาสร้างเป็นสำนวน เช่น สำนวน วัตรรอยตีน มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ที่ท้าววัตรรอยตีนทราพผู้เป็นพ่อ เพื่อรอโอกาสที่รอยตีนใหญ่เท่ากันแล้วจะได้ทำขน

3. **ทัศนคติของคนไทยที่มีต่อสัตว์**

สัตว์แต่ละชนิดมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว ซึ่งลักษณะเด่นเหล่านี้เป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมทางความคิดที่คนไทยนำมาสร้างเป็นสำนวน ลักษณะของสัตว์แต่ละชนิดและแนวคิดในการนำมาเป็นอุปลักษณะในสำนวนไทย สามารถสรุปโดยเรียงลำดับจากจำนวนสำนวนที่สัตว์นั้นปรากฏจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. **หมา** ปรากฏเป็นสำนวน 36 สำนวน มีสำนวนที่บอกรูปร่าง 4 สำนวน คือ ลูกหมาตกน้ำ, หมาหัวเนา, มีปลอกคอ, ขี้หมาขี้หมาแห้ง เป็นนิทาน 3 สำนวน คือ หมากับเงา และ หมาหางด้วน จึงจอกสังคม นอกนั้นแสดงลักษณะนิสัย และอาการของหมาทั้งสิ้น

พฤติกรรมเด่นของหมาที่คนไทยนำมาเปรียบเทียบเป็นสำนวน ได้แก่

การกิน ได้แก่ หมากินขี้, ไม่กินข้าวเปลือก, กินจุ, หวงกระดูกที่ตนเองกำลังครอบครอง, กินข้าวหลายบ้าน, จึงมากินอาหารตามเสียงเคาะกะลา, กินไม่เลือก

การขับถ่าย ได้แก่ เวลาขี้จะยกหาง, ขี้ใส่บนมูลฝอย

การเห่า ได้แก่ ชอบเห่า และ เห่าทุกครั้งที่พบสิ่งแปลกปลอม

การต่อสู้ ได้แก่ แอบกัดข้างหลัง, ปกติจะหนีแต่เมื่อไม่มีทางหนีจะหันกลับมาสู้, เวลากลัวหรือไม่สู้จะเอาหางปิดกั้น, วิ่งหนีเร็วมาก, เมื่อพบหมาต่างถิ่นจะรวมกันเป็นหมู่เข้ารุมกัด

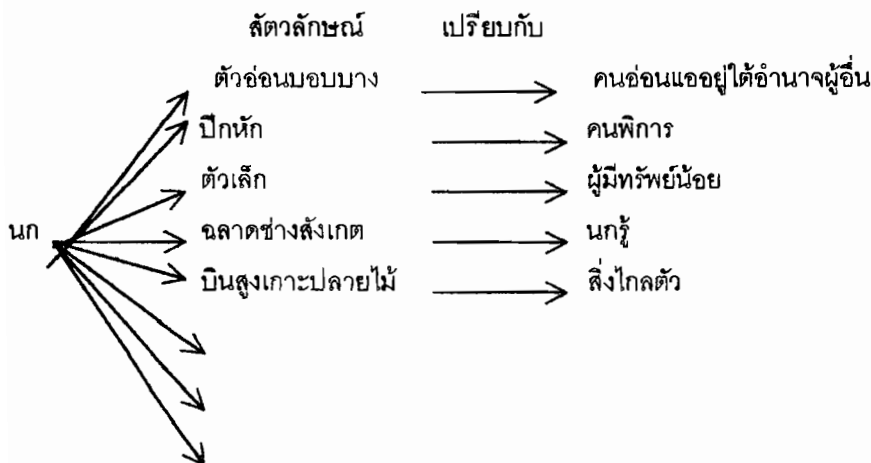
การนอน ได้แก่ นอนไม่เลือกที่, ไม่มีระเบียบ

พฤติกรรมอื่น ๆ ได้แก่ ชอบเลียปากคน, ชอบเล่นกับไก่และจะกัดเมื่อไก่ผลอ, จึงพล่าเพราะถูกน้ำร้อน

พฤติกรรมเหล่านี้ถูกนำมาเปรียบเทียบกับคนที่สังคมไม่ยอมรับในลักษณะต่าง ๆ อาทิ คนพาล, คนเลว, คนชอบคุยโอ้อวด, คนใจโลเล, คนขี้ฉลาด, คนที่ชอบกัดกันผู้อื่น, คนเก่งไม่จริง, คนดีแต่พูด, คนสกปรก, คนคอยรับผลประโยชน์โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง, คนที่ฐานะต่ำ, คนที่มีเรื่องร้อนใจ, คนสู้เพราะหมดทางหนี, คนไม่มีระเบียบ, คนโกหก และชายที่ทำท้าวางตัวดี แต่ในใจคิดร้ายต่อหญิงที่ตนเกี่ยวข้อง

สรุป จากสำนวนได้ว่า วัฒนธรรมทางความคิดของคนไทยที่มีต่อหมา ล้วนเป็นทัศนคติในแง่ไม่ดีหมาในความคิดของคนไทย เป็นตัวแทนของคนที่สังคมไม่ยอมรับทั้งปวง

2. **นก** มี 32 สำนวน เป็นสำนวนที่มาจาก รูปร่างของนกเช่น นกตัวอ่อน บอบบาง หมายถึง คนที่อ่อนแอกว่าหรือ อยู่ได้อำนาจผู้อื่น, นกปีกหัก หมายถึงคนพิการ นกตัวเล็ก หมายถึง ผู้มีทรัพย์สินน้อย นกสองหน้า หมายถึง คนกลับกลอก นกขี้ หมายถึง คนฉลาด นกเป็นสัตว์บินสูง มักจะอยู่บนปลายไม้ จึงนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่อยู่ไกลตัว นอกจากนั้น พฤติกรรมของนกที่มีการร้อง การเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา จึงถูกนำมาเปรียบเทียบกับคนที่ร่าเริงแจ่มใส ส่วนสำนวนที่กล่าวถึงนกแต่ละชนิด จะเป็นการนำเอาอุปลักษณะหรือนิสัยลักษณะของนกนั้น ๆ มาเปรียบแทนคนในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

	ร้อง, เคลื่อนไหวตลอดเวลา	→	คนรำเริง
	สองหัว (ปกติมีหัวเดียว)	→	คนกลับกลอก
	ร้องเสียงก้องดังแข่งแซ่	→	หมู่คนเสียงดัง
นกกระจอก	ไม่เข้าใกล้คน นวาระแวง	→	คนไม่เชื่อ
	กินน้ำน้อย และเร็ว	→	การทำงานที่เสร็จเร็วเกินกว่าที่คิด
นกกระจู๊ด	เสียงร้อง	→	คนเปิดเผยความลับ
นกการเวก	เสียงร้อง	→	คนเสียงไพเราะ
นกกาเหว่า	เสียงร้อง	→	ความเศร้าโศก
	ไม่พิกลไย	→	หญิงที่ทิ้งลูกให้คนอื่นเลี้ยง
นกตะกรุม	หัวล้าน	→	คนหัวล้าน
นกตะกราม	อาการกินปลา	→	คนตะกละ
นกยูง	ตัวผู้หางมีสีสดใส	→	คนมีฐานันดรศักดิ์
	ตัวผู้รำแพนหาง	→	หญิงสาว
นกสาลิกา	สอนให้พูดได้	→	ชายพูดเก่งปากหวาน
นกขมิ้น	ไม่ทำรัง	→	คนไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง
นกแสก	เสียงร้องเวลาที่ร้อง (กลางคืน)	→	ความตาย
นกฮูก	ออกหากินกลางคืน	→	คนเที่ยวกลางคืน
นกอินทรี	ตัวใหญ่ กินสัตว์เล็ก	→	ผู้มีอำนาจ
นกเขา	โค้งคอขึ้น	→	อวัยวะเพศชาย
นกเอี้ยง	เกาะหลังควาย	→	หญิงสาว
นกแก้ว	ฝึกให้พูดได้	→	คนช่างพูด
นกขุนทอง			
นกเขวาก	ลักษณะการมอง	→	คนสอดรู้สอดเห็น

ด้วยเหตุที่นกมีหลากหลายชนิดแต่ละชนิดมีลักษณะเด่นที่แตกต่างกัน ส่วนวนที่เกี่ยวกับนกจึงมีความหลากหลาย

3. ไก่ เป็นจำนวนที่กล่าวถึงไก่ทั่วไป 25 จำนวน ไก่แจ้ 2 จำนวน และไก่คู 1 จำนวน

จำนวนที่กล่าวถึง รูปลักษณะของไก่ ได้แก่ ขนงาม, ลูกไก่ตัวเล็กจะบอบบางและอ่อนแอ ไก่ชนที่ยังไม่มีประสบการณ์จะยังไม่เก่ง, ไก่ไม่มีนิม และกล่าวถึงชื่อไก่ที่มีลักษณะอ่อนน้อมเหลว

นิสัย และพฤติกรรมของไก่ ที่เป็นจุดเด่นของไก่ อยู่ที่การขันตอนเช้าตรู่ และพลบค่ำ นิสัยไก่ชน, นิสัยเจ้าชู้แบบไก่แจ้ การชอบกินข้าวเปลือกโดยไม่สนใจของที่คนคิดว่าเป็นสิ่งมีราคา ไก่บางตัวที่หลงรั้งและไก่เป็นอาหารของคน

วัฒนธรรมไทย ถือว่า ไก่เป็นสัญลักษณ์ของเวลาทั้งเวลาเช้าตรู่และพลบค่ำ การขันของไก่อังเป็นสิ่งเปรียบเทียบกับความชำนาญการ ขนของไก่อเป็นเครื่องหมายแห่งความงามของสตรีเพศ ลักษณะของไก่ชนแทนความเก่งกล้าหรือความอ่อนต่อโลกของชายชาติตรี ลักษณะการป้อนเข้าหาตัวเมียของไก่แจ้เป็นจุดเด่นที่ถูกนำไปเปรียบกับชายเจ้าชู้ ลักษณะพิเศษอื่น ๆ เช่น ไก่ไม่มีนิม หรือไก่กินข้าวเปลือก เป็นจุดที่

นำมาสู่การเปรียบเทียบ แม้แต่การที่เนื้อไก่เป็นอาหารทั่วไปของคนไทยก็ถูกนำมาสร้างเป็นสำนวนเปรียบแทนความอุดมสมบูรณ์

4. **เสือ** ปรากฏในสำนวน 28 สำนวน รูปร่างของเสือที่คนไทยนำมาสร้างเป็นสำนวน ได้แก่ ตัวใหญ่ มีเขี้ยวเล็บ หางยาว มีลายขวางตามลำตัว

พฤติกรรม ได้แก่ ดุร้าย กินเนื้อสัตว์ ชู้คำราม มีพลังกำลัง ฉลาดมีสัญชาตญาณระวังภัย เมื่อจับสัตว์มาได้จะนอนกินและอาศัยอยู่ในป่าที่ปลัดขิกเหล่านี้ถูกนำมาเป็นอุปลักษณ์แทนคนดีและคนเลว จุดเด่นของเสืออยู่ที่ความดุร้ายกินสัตว์อื่นเป็นอาหาร ดังนั้นเสือจึงเป็นสัตว์ลักษณะของภัยอันตรายหรือผู้มีอำนาจและอิทธิพลทั้งปวง ในขณะเดียวกันด้วยรูปร่างและท่วงทิวสง่างามและความฉลาดในการล่าเหยื่อ เสือก็ถูกจัดให้เป็นตัวแทนของผู้มีอำนาจบารมีหรือคนเก่งกล้าสามารถ

5. **ช้าง** ปรากฏสำนวน 24 สำนวน

รูปลักษณ์ที่ใหญ่โต ความเป็นสัตว์สี่เท้าที่มีพลังกำลังแข็งแรง สังคมของช้างที่มีตัวเมียเป็นหัวหน้า อากาการตกมันของช้าง งาช้างซึ่งมีค่าสูง ช้างเผือกซึ่งเป็นสัตว์ชั้นสูง ตลอดจนการขี่ของช้างเหล่านี้เป็นลักษณะเด่นของช้างในทัศนะของคนไทย

คนไทยมีความคุ้นเคยกับช้างเป็นอย่างดี ทั้งที่เป็นช้างป่า เพราะประเทศไทยเคยมีผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ มีช้างป่ามากมาย คนไทยรู้จักการจับช้างป่ามาฝึกให้เชื่องเพื่อใช้งาน เช่น ลากซุง เป็นพาหนะและใช้ในศึกสงคราม ลักษณะที่เด่นที่สุดของช้าง คือ รูปร่างที่ใหญ่โต เพราะสำนวนส่วนใหญ่ จะกล่าวถึงรูปร่างของช้าง ลักษณะรองลงมา คือ พละกำลังและความแข็งแรง

จากสำนวน 24 สำนวน ช้างเป็นอุปลักษณ์ หมายถึง ผู้มีพลังกำลังมาก ดุจดั่งพญาช้างสาร และผู้มีบารมีดังช้างเผือก ลักษณะเท้าช้างทั้งห้าหน้าและห้าหลังที่มั่นคงเปรียบดั่งสามภรรยาในชีวิตครองเรือน นอกจากนั้นยังเป็นการเปรียบเทียบให้เห็น สิ่งที่ใหญ่กว่า หรือปริมาณมากกว่า ที่ได้เปรียบสิ่งทีเล็กกว่าหรือปริมาณน้อยกว่า และพฤติกรรมของช้างมาเปรียบกับนิสัยหรือการกระทำที่รุนแรงของคนบางจำพวกที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

6. **ปลา**

สำนวนไทยกล่าวถึงปลาทั่วไป 17 สำนวน และกล่าวถึงปลาชนิดต่าง ๆ ได้แก่ ปลากระพง ปลาชิว ปลาไหล ปลากระตี่ ปลาหมอบ และปลาช่อน รวม 6 ชนิด จำนวน 9 สำนวน

สำนวนที่บอกรูปลักษณ์ของปลา ได้แก่ ปลากระพงตัวใหญ่กว่ากึ่งฝอย, ปลาไหลลำตัวสั้น, ปลาไหลตัวยาวคล้ายงู ปลาตีนหลุดมือง่าย ปลาตัวใหญ่และปลาตัวเล็ก รูปลักษณ์เหล่านี้ใช้สื่อแทนความหมายแฝง ผลกำไรมาก (ปลากระพง) ลงทุนน้อย (กึ่งฝอย) ผู้ขายเจ้าชู้ (ปลาไหล) สิ่ง/คนที่น่ารังเกียจ (ปลาไหล) ผู้มีอำนาจ(ปลาใหญ่) ผู้อยู่ใต้อำนาจ (ปลาเล็ก) เป็นต้น

สำนวนที่บอกพฤติกรรมบางอย่างของปลา เช่น แถกเหงือก เป็นอาการปลาหมอบดั้นอยู่บนบก ใช้เปรียบเทียบการดิ้นรนทำมาหากิน ปลาผุดขึ้นมาหายใจ ใช้เปรียบเทียบหวังกำไรโดยไม่ลงทุน, ปลาที่กำลังจะเข้าไซ้ ใช้เปรียบกับธุรกิจ, ปลากระตี่คืนทุนทุกราย เปรียบกับ คนร่ำรวยเกินเหตุ ปลาชิวปลาซา ที่รวมตอดเหยื่อเปรียบกับคนชั้นผู้น้อย ปลาหมอบพ่นน้ำหายใจ เปรียบกับ คนพูดพล่อย ปลาชิวตัวเล็ก เมื่อขึ้นจากน้ำเพียงครู่เดียวก็ตาย เปรียบกับ คนใจเสาะ และปลาช่อนเมื่อมีลูกช่อนจะดุมากเปรียบกับหญิงที่มีเล่ห์เหลี่ยม

สำนวนที่บอกวิธีการหาปลาหรือ ภาชนะหรือ เครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับปลา ได้แก่ ขุดบ่อล่อปลา ใช้เปรียบ คนที่ถูกหลอก ปลาช้องเดียวกัน เปรียบปลาเหมือนคนที่อยู่รวมกัน, ปลาดกน้ำตัวใหญ่ ใช้เปรียบสิ่งที่สูญเสียชีวิต, ปลาติดหลังแห หมายถึง คนที่เข้าไปพัวพัน, ตีปลาน้ำไซ ปลาคือธุรกิจที่ต้องเสียไป

สำนวนที่กล่าวถึงกลิ่นที่มาจากปลา ได้แก่ ปลาไร้ และปลาเน่าที่อยู่ในช่องเดียวกัน เปรียบกับความไม่เหมาะสมกับสถานการณ์, ปิ้งปลาประชิดแมว เปรียบกับผู้ถูกกระทำ, เอาปลาออกไปฝากแมว ปลา เปรียบดั่งหญิงสาวสวย แมว คือ ชายเจ้าชู้

สำนวนบอกแหล่งที่อยู่ของปลา ได้แก่ น้ำมาปลากินมด น้ำลตมตกินปลา แสดงถึงโอกาสของแต่ละฝ่าย ปล่อยปลาไหลลงตม ปลาไหลแทนผู้มีความสำคัญ

7. กา จำนวน 19 สำนวน เป็นสำนวนที่กล่าวถึงสีดำสนิทของกา ที่นำมาเปรียบกับคนชั้นต่ำ, คนใจดำ ใช้สีดำของขนกานำมาเปรียบเทียบกับความงามของผสมสตรี สำนวนที่กล่าวถึงพฤติกรรมของกา ที่มักคอยจ้องโอกาส ขโมยของตามบ้านเรือน สำนวนดังกล่าวถูกนำมาเปรียบกับคนซัซลาด, ซัซโมย, ภัยอันตราย สำนวนที่บอกให้ทราบว่าการชอบกินเนื้อหรือกินสัตว์เล็ก ๆ ถูกนำมาเปรียบเทียบกับคนที่ได้รับผลประโยชน์ โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง อากาที่กาเดินไปมารอจิ้งหรีดขโมยอาหาร ถูกนำมาเปรียบกับอาการเอะอะโกรธเคืองของคน

รูปร่างของกา เมื่อยังอ่อนเยาว์ เป็นภาพของสัตว์ที่ตัวเล็กอ่อนแอ ช่วยตัวเองไม่ได้ จึงถูกนำมาเปรียบกับ คนที่อยู่ใต้อำนาจผู้อื่น กากจะทำรังและจะนอนที่รังเสมอ ส่วนกาที่ยังบินร่อนอยู่ในตอนพลบค่ำ ยังไม่เข้ารัง ซึ่งคนเข้าใจว่าเป็นหลงรังนั้นถูกนำมาเปรียบกับคนเร่ร่อนพเนจร

กาในวรรณคดี ที่ถูกนำมาเปรียบกับหญิงหลายใจ คือ นางกาก็ จากเรื่องกาก็

8. ิว จำนวน 18 สำนวน

ิวเป็นสัตว์ไว้ใช้งาน เช่น เป็นพาหนะ และใช้ไถนา สำนวนต่าง ๆ จะแสดงถึง วิธีการเลี้ยง อาหารนิสัย รูปร่าง ประโยชน์และหน้าที่ และความผูกพันกับคน ดังนี้

- วิธีการเลี้ยงิว ิวจะอยู่ในคอก เมื่อออกไปกินหญ้า เจ้าของมักจะล่ามไว้ด้วยหลัก มีสำนวนที่กล่าวถึงวิธีการเลี้ยงได้แก่ ิวไม่มีหลัก ิวพันหลัก ิวหายล้อมคอก ิวใครเข้าคอกใคร รักิวให้ผูก ไม่พบิวอย่าพันเชือก สำนวนเหล่านี้ใช้เป็นการหมายแฝงถึง คนไม่หลักแหล่ง คนมีความผิดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทรัพย์สมบัติส่วนตัว สิ่งที่เรารักและเป่าหมาย

- อาหารของิว คือ หญ้า คือ ิวเห็นแก่หญ้า และ โคนอกินหญ้าอ่อน ซึ่งหมายถึง คนโลก หรือ ผู้ชายสูงอายุที่มีเมียสาว

- นิสัยของิว มี 3 สำนวน คือ การรักอิสระไม่ชอบถูกบังคับ "ิวไม่กินหญ้าต้องหวาดระแวง" ิวกลัวเสือ "เขียนเสือให้ิวกลัว" และิวเป็นแมลงต้องหวาดระแวง "ิวสันหลังขาดเห็นกาบินผาดก็ตกใจ" ทั้ง 3 สำนวน หมายถึง คนที่ไม่ชอบถูกบังคับ คนที่อยู่ใต้อำนาจผู้อื่น และ คนมีพิรุณ ตามลำดับ

- รูปร่างของิว ที่โดดเด่น อยู่ที่หางที่เป็นพวงดงาม จึงเกิดสำนวน ดูิวให้ดูหาง เปรียบนางิวกับหญิงสาว

- ประโยชน์และหน้าที่ ิวมีหน้าที่ไถนา ลากเกวียน สำนวน "ชื่อิวหน้านา" "ตีิวกระทบคราด" "ิวเคยชา" "ิวลืมนดินหรือิวลืมนเกวียน" หมายถึง การทำอะไรแบบจวนตัว ผู้รับเคราะห์, ความดุนเคย และคนลืมนิด ตามลำดับ

- ความผูกพันกับคน จากสำนวน "ความว้าวยังไม่ทันหาย" ซึ่งหมายถึง เรื่องร้ายแรงที่เกิดขึ้นติดต่อกัน และ "อยู่บ้านท่านอย่านั่งดูตาย บั้นวับันควาย" หมายถึง ภาระกิจการงานที่เราสามารถทำได้

9. หมู จำนวน 19 สำนวน

เป็นสำนวนที่บ่งบอกถึงความไม่มีพิษสงของหมู เพราะหมูเป็นสัตว์เลี้ยงที่ไม่มีพิษภัยมีเลี้ยงทั่วไป เป็นความหมายแฝงบอกลักษณะของคนหรือการกระทำที่ง่ายไม่มีพิษภัย ไม่มีฝีมือ ไร้สาระ เป็นการแลกเปลี่ยน เป็นสำนวนแสดงการเปรียบเทียบขนาดใหญ่ เล็ก โดยเปรียบระหว่างช้างกับหมู เป็นความหมายแฝงแสดงอารมณ์โกรธของคนที่ทำให้เห็นสิ่งที่ใหญ่กลายเป็นสิ่งเล็ก เป็นสำนวนแสดงนิสัยการกินแบบมูมมาม, กินแล้วนอน, ชอบกินซี่เปรียบกับคนไร้ระเบียบ คนเลว คนขี้เกียจ สำนวนบอกรูปร่างอ้วน เปรียบกับคนอ้วน เป็นเรื่องของอาหารอย่างดี หรือ อาหารอุดมสมบูรณ์

จากสำนวนที่บอกความหมายแฝง เมื่อนำหมูมาเปรียบกับคน จะเห็นว่า 12 สำนวน แสดงความเป็นสัตว์ไม่มีพิษสงเลี้ยงง่าย ไม่ทำร้ายใคร เป็นภาพที่โดดเด่นของหมู ในทัศนคติของคนไทย และความโดดเด่นดังกล่าว ถูกนำมาเป็นความหมายแฝงของคนที่มีพิษสง ไม่มีฝีมือ เป็นเบี้ยล่างของผู้อื่น หรือการกระทำใด ๆ ที่ง่าย ไม่ต้องใช้ฝีมือ และเรื่องไร้สาระทั้งปวง

10. แมว จำนวน 16 สำนวน

เป็นสำนวนที่คู่กับหนู หมายถึง ผู้มีอำนาจ ถ้าคู่กับปลา หมายถึง ผู้ที่ไม่ควรไว้ใจ หรือผู้รับผลประโยชน์โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง ถ้าคู่กับหมา จะแสดงถึงความอับมงคล และหากคู่กับหมูหมายถึง ของแลกเปลี่ยน

สำนวนที่กล่าวถึง รูปร่างแมว จะหมายถึง ของไม่ดีของปลอม ถ้ากล่าวถึง นิสัยของแมว ซึ่งได้แก่ การชอบอยู่บนเรือน, และชอบอยู่บ้าน ต่างจากหมาซึ่งอยู่ใต้ถุนและชอบติดตาม เจ้าของไปที่ต่าง ๆ แมวจะถูกเปรียบกับคนเนรคุณ, คนชอบอยู่บ้านไม่เที่ยวเตร่ และคนไม่มีทางสู้

11. ควาย จำนวน 12 สำนวน

สำนวนที่มาจากรูปร่างใหญ่โตของควาย หมายถึง งานใหญ่ สำนวนที่มาจากพฤติกรรมที่นิ่งเงียบ นอนเคี้ยวเอื้อง ไม่เคลื่อนไหวเป็นเวลานาน ๆ ถูกนำไปเปรียบกับ คนขี้บ่ คนโง่ จากลักษณะ เขาที่โค้งออกไม่เสมอกัน (เขาเก) ถูกนำมาเปรียบกับคนดื้อรั้น ควายตัวผู้มีการขวิดกันเพื่อแย่งความเป็นใหญ่ จึงเกิดสำนวน "เสียมเขาควายให้ชนกัน" ควายเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่ถูกขยง

เนื่องจากควายเป็นสัตว์ที่มีปรากฏในวรรณคดี เรื่อง รามเกียรติ์ ชื่อ ทรพา ผู้พ้อ และ ทรพี ผู้ถูกคนไทยจึงนำมาผูกเป็นสำนวนว่าด้วย ความอกตัญญูที่ลูกมีต่อพ่อ

นอกจากนั้นยังมีสำนวนที่แสดงความสัมพันธ์ของควายกับชีวิตของคนไทย ซึ่งมีอาชีพหลัก คือ เกษตรกร ได้แก่ ความว้าวความควาย ซึ่งหมายถึง เรื่องร้ายที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง บั้นวับันควาย บ่งบอกถึงการทำหน้าที่การงาน และมากซ์ควายหลายซี่ข้าง หมายถึง เรื่องไร้สาระทั้งปวง

12. งู มีสำนวน 8 สำนวน ที่กล่าวถึงงูทั่วไป และ อีก 3 สำนวน กล่าวถึง งูเห่า

ลักษณะเด่นของงูในความคิดของคนไทยที่แสดงออกทางสำนวน คือ "งูเป็นสัตว์มีพิษ" ดังนั้น จึงนำเอาลักษณะดังกล่าวมาเปรียบกับสิ่งที่เป็นพิษภัย ความพยายบาท คนมีเล่ห์เหลี่ยม คนอกตัญญู และผู้มีอำนาจ

13. ลิง จำนวน 9 ส่วน

ลักษณะเด่นของลิง คือ พฤติกรรมที่ไม่อยู่นิ่ง ว่องไว ทำหน้าหลอกหลอ จึงนำไปสู่การเปรียบเทียบกับ คนที่ซุกซน ว่องไว ชอบล้อหลอกผู้อื่น และกริยาหลุกหลิก ไม่มีระเบียบ เป็นต้น

14. จระเข้ จำนวน 7 ส่วน

ลักษณะเด่นของจระเข้ คือ เป็นสัตว์น้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ กินสัตว์อื่นหรือกินคน ด้วยธรรมชาติดังกล่าว จระเข้จึงถูกนำมาเปรียบกับ คนเลว เกเร คนพาล คนมีอำนาจในทางเลว หรือ ภัยอันตรายต่าง ๆ

15. ปู จำนวน 7 ส่วน

ลักษณะเด่นอยู่ที่ "ก้าม" ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ชอบแสดงอำนาจ "เลือด" ปูมีเลือดสีน้ำเงิน คนทั่วไปเข้าใจว่าไม่มีเลือด จึงนำลักษณะดังกล่าวมาเปรียบกับคนที่ไม่มีจะให้ ลักษณะการเดินเฉไปเฉมา ก็เป็นลักษณะเด่นที่นำมาเปรียบกับการกระทำของคน

16. มด มดทั่วไปมี 5 ส่วน มดแดงและมดตะนอย ชนิดละ 1 ส่วน รวม 7 ส่วน

ลักษณะเด่นของมด คือ ชอบกินน้ำตาล จมูกไว ตัวเล็ก อยู่ตามพื้นดิน ช่วยกันทำรัง มดแดงอยู่บนต้นไม้ และมดตะนอย ต่อยเจ็บมาก ส่วนเหล่านี้ เปรียบกับ คนเจ้าชู้ คนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ความสามัคคี ผู้ชายหวนผู้หญิง และผู้หญิงที่มีฤทธิ์มาก

17. หนู จำนวน 6 ส่วน

หนูมีรูปร่างเล็ก เมื่อเปรียบกับช้าง หรือ ราชสีห์ หนูเป็นอาหารของแมว หนูชอบกินข้าวสารบางครั้งตักถึงข้าวสาร และหนูถูกกับดัก ส่วนเหล่านี้หมายถึงคนที่มีกำลังน้อยกว่า ผู้ใต้บังคับบัญชา คนได้เมียรวย คนหมดทางออก

18. ม้า จำนวน 5 ส่วน

แสดงความหมายแฝงของผู้หญิง กริยาไม่เรียบร้อย คนที่เดินโดยไม่คาดหมาย, การแพ้นะและชีวิตครองเรือนสามภรรยา

19. เบ็ด จำนวน 4 ส่วน

คนไทยนำเบ็ดไปเปรียบเทียบกับไก่ ทำให้เห็นลักษณะด้อยของเบ็ด คือ ไม่สามารถขันได้ และบินไม่เก่งเปรียบกับคนที่ไม่มีความสามารถ

20. แร้ง จำนวน 4 ส่วน

จุดเด่นของแร้งคือ กินศพ และตาไว นำมาเปรียบกับความตาย

21. เต่า จำนวน 5 ส่วน

จุดเด่นของเต่า คือ ชอบมุดหัวเข้ากระดองเพื่อความปลอดภัย ความเชื่องช้า ล่าช้า และการอยู่ประจำถิ่น นำมาเปรียบกับความโง่ ความล่าช้า และความเก่าแก่

22. กระจ่าง จำนวน 4 ส่วน

ทั้ง 4 ส่วน มีความหลากหลาย คือ ความดูของกระจ่างแก่, ชอบเล่นกับแสงจันทร์ และเป็นนิทาน 2 ส่วน

23. กระจอก จำนวน 3 ส่วน

บอกถึงถิ่นที่อยู่ของกระจอก และนิสัยกระจอกที่ชอบเจาะไม้ เปรียบได้กับผู้อื่นที่ได้ประโยชน์, ผู้ชายที่คอยทำลายผู้หญิง

24. กุ้ง จำนวน 3 ส่วนน

บอกถึงรูปร่าง และลักษณะการว่ายน้ำที่ถอยหลัง แสดงถึง ปริมาณน้อย และ คนขี้ฉลาด

25. คางคก จำนวน 3 ส่วนน ผิวหนังตะปุ่มตะป่ำ และมียางพิษรอบตัว เปรียบกับคนเลว คนชั้นต่ำ คนไม่มีความรู้

26. แกะ จำนวน 3 ส่วนน

มาจากลักษณะต่างชาติ และมาจากรูปร่างของแกะที่คล้ายคลึงกับแพะ นำมาเปรียบเทียบ คนเลว, คนที่ตกอยู่ใต้อำนาจผู้อื่น และของที่คล้ายกัน

27. หงส์ จำนวน 3 ส่วนน

แสดงถึงรูปร่างของหงส์นำมาเปรียบกับ ความงาม และศักดิ์ศรีของผู้หญิง

28. เหา จำนวน 3 ส่วนน

บอกถิ่นที่อยู่ (บนหัว) และอาหาร คือ เลือด นำมาเปรียบกับคนเลวหรือสิ่งที่ไม่เป็นมงคล

29. สัตว์ที่ปรากฏ 1 ส่วนน ได้แก่

	สัตว์ลักษณะ	เปรียบกับ		
กระแต	→	หนีเร็ว	→	ผู้หญิงปราดเปรี้ยว
กิ้งก่า	→	นิทาน	→	คนลืมหูลืมตา
ค้าง	→	ไม่อยู่นิ่ง	→	คนซุกซน
ค้างคาว	→	มีปีกและมีหู	→	คนฝึกฝนหลายทาง
ตุ๊กแก	→	กินปูนแล้วร้อนท้อง	→	คนมีพิธี
ตั๊กแตน	→	ตัวเล็ก	→	สิ่งเล็ก เรื่องเล็ก
ตุ่น	→	ชอบมุดดิน	→	คนโกง
ไดโนเสาร์	→	สูญพันธุ์ไปแล้ว	→	โบราณ คร่ำครึ
ผีเสื้อ	→	ปีกมีสีสัน จุดขาด	→	หญิงโสเภณี
แมงดา	→	ตัวผู้เกาะหลังตัวเมีย	→	ผู้ชายที่เกาะผู้หญิงกิน
แมงมุม	→	จุ่มไข่ได้ตื้ออก	→	นางบอกเหตุร้าย
		สัตว์ลักษณะ		เปรียบกับ
แมงปอ	→	กรีดปีกเวลาบิน	→	คนลืมหูลืมตา
แมลงเม่า	→	ชอบบินเข้าหาไฟ เล่นไฟ	→	ความตายหมู่
เหยี่ยว	→	กินสัตว์เล็ก ๆ	→	ภัยอันตราย
ราชสีห์	→	สัตว์ใหญ่ในวรรณคดี	→	ผู้มีอำนาจ
แมลงวัน	→	ชอบตอม	→	ผู้ชาย
แมลงสาบ	→	รูปร่างน่าเกลียด	→	ชายหากินกับหญิงโสเภณี
ยุง	→	เวลาพลบค่ำ มันจะบินมาเป็นกลุ่ม	→	ขุนนาย
ริน	→	ชอบตอม ดูดเลือด	→	ภัยอันตราย
ไร	→	ชอบไต่ ดูดเลือด	→	ภัยอันตราย
สมัน	→	สัตว์กินพืช	→	คนร้ายที่แฝงอยู่ร่างคนดี

ไล่เดือน	→	ดินเมื่อถูกขี้เถ้า	→	คนที่มีอาการดินร่วน ๆ
เหลือบ	→	ตุตเลียด	→	คนทุจริต
หอย	→	อยู่ตามดินโคลน	→	คนผู้น้อยที่ชอบนินทา
เหี้ย	→	รูปร่าง	→	คนเลวมาก
อึ่ง	→	หางสั้น	→	คนมีความรู้่น้อย

30. สัตว์ต่อไปนี้มี 2 ส่วนวน สามารถแสดงความสัมพันธ์ ระหว่างรูปร่างลักษณะของสัตว์ชนิดนั้น กับคนประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

	สัตว์ลักษณะ	เปรียบกับ
ปลิง	รูปร่างยาวหยุ่น	→ ความน่ารังเกียจ
	ตุตเลียด	→ คนขูดรีด เอาเปรียบ ผู้อื่น
แพะ	วรรณคดี	→ ผู้รับเคราะห์กรรม
	รูปร่างคล้ายแกะ	→ สิ่งของที่เหมือนกัน
หนอน	อยู่ในที่โลโครก	→ คนเลวที่อยู่ใกล้ชิด
หมี	กินผึ้ง	→ คนขี้บ่น
	ตุ	→ ภัยอันตราย
กบ	อยู่ในกะลา	→ คนรู้่น้อยแต่คิดว่ารู้่นมาก
	เลือกนาย	→ ลูกน้องเลือกหัวหน้า

4. สรุป

จากความหมายและที่มาของสำนวนแสดงให้เห็นว่า ทศนคติของคนไทยที่มีต่อสัตว์มาจาก รูปร่างและนิสัยลักษณะที่โดดเด่นบางประการของสัตว์จึงนำรูปร่างหรือนิสัยลักษณะนั้นๆ มาเปรียบกับ คนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนบางประเภท

ดังนั้นหากมองย้อนกลับ จากสิ่งที่ถูกเปรียบ (คนหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคน) ไปยังสัตว์ เราจะ สามารถบอกทศนคติของคนไทยที่มีต่อสัตว์แต่ละชนิด และสามารถแสดงทศนคติดังกล่าวออกมาใน รูปภาษาได้ เช่น

สัตว์ที่ถูกเปรียบแทน คนเลว ได้แก่ หมา เราจึงสามารถใช้รูปภาษาได้ว่า **เลวเหมือนหมา**

สัตว์ที่ถูกเปรียบแทน คนขาดแสดงอำนาจ ได้แก่ ปู เราจึงสามารถใช้รูปภาษาได้ว่า **ขาดแสดงอำนาจเหมือนปู**

สัตว์ที่ถูกเปรียบแทน คนขี้ฉลาด ได้แก่ กุ้ง เราจึงสามารถใช้รูปภาษาได้ว่า **ขี้ฉลาดเหมือน กุ้ง**

คนไทยมีทัศนคติต่อสัตว์ชนิดต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. สัตว์ที่ ดี มีอำนาจ มีบารมี และกล้าหาญ ได้แก่ ช้าง เสือ ราชสีห์ นกอินทรี ซึ่งมีการวางงามสง่า จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนดี, มีอำนาจ วาสนา บารมี กล้าหาญ

ส่วนสัตว์ที่ถูกมองว่า เลว เพราะรูปลักษณ์หรือนิสัยลักษณะบางอย่างที่ผิดศีลธรรมหรือขัดกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทย จึงถูกนำไปเปรียบกับคนเลวหรือสิ่งเลวร้ายด้วยประการทั้งปวง เช่น คน, พาลเกร, คดโกง, เนรคุณ, มีอิทธิพล, ใช้อำนาจในทางผิด เป็นต้น สัตว์เหล่านี้ได้แก่

คางคก	มียางตามตัว
เสือ, จระเข้	มีเขี้ยวเล็บ, กินสัตว์
เหี้ย	รูปร่าง
กา	สีดำ, ชอบขโมย
หนอน	ชอบซ่อนไขสิ่งสกปรก
หมา	กินขี้หมาหมู, ลอบกัด
หมู	กินขี้
เหลือบ	ดูดเลือด
แมว	ขี้นหลังคา
แกะ	ขนสีดำ
ควาย	ทรพี ฆ่าพ่อ

2. สัตว์ที่ไม่รู้จักของมีค่า ได้แก่ ลิง ที่มีแก้วอยู่กับมือ และ ไก่ที่พบพลอยขณะหาอาหาร แต่ไม่สนใจ เปรียบกับคนที่ไม่รู้ค่าของสิ่งที่ควรรักษา

3. สัตว์ขี้ลาดและหวาดระแวง ซึ่งถูกนำไปเปรียบกับคนขี้ลาดและคนมีพิรุณ ได้แก่ หมา แอบกัดที่ข้างหลัง, กุ้ง ว่ายน้ำถอยหลัง, กาหลบแกง, วัวหลังมีแผลที่หลัง และ ตู๊กแกกินปูนแล้วร้อนท้อง

4. สัตว์ที่น่ารังเกียจ เพราะรูปร่าง อาหารและถิ่นที่อยู่ ซึ่งถูกนำไปเปรียบกับ คนหรือสิ่งที่น่ารังเกียจ, หรือความไม่เป็นมงคล ได้แก่

ปลิง	รูปร่าง
ปลาไหล	รูปร่าง
หมา	หัวเน่า
เหา	ดูดเลือดอยู่บนหัว

5. สัตว์ที่ถูกมองว่าต่ำต้อยซึ่งถูกนำไปเปรียบกับ คนที่ต่ำศักดิ์ หรือคนชั้นต่ำได้แก่กา สัตว์กระต่ายอยู่บนพื้นดินชอบเล่นกับแสงจันทร์ซึ่งอยู่บนฟ้า, คางคกรูปร่างตะปุม ตะป้า ปลาชิวตัวเล็ก ตายง่าย, ปูและ หอยปากอยู่ติดกับดิน

สัตว์ที่สูงศักดิ์มีชาติตระกูล หรือรูปร่างสวยงาม ได้แก่ ไก่ หงส์ นกยูง ซึ่งมีปีก หาง หรือขนงดงาม จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนสูงศักดิ์หรือหญิงที่มีชาติตระกูลหรือรูปร่างสวย สัตว์ที่มีลักษณะ หัวล้าน ได้แก่ นกตะกุ่ม จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนหัวล้าน

6. สัตว์ที่ อยู่ในภาวะลำบาก เดือดร้อน, พิการ จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนที่อยู่ในภาวะลำบาก เดือดร้อน, พิการ ได้แก่

หนู	ติดกับดัก
หมา	จนตรอก
ไก่	ตาแตก
แพะ	ถูกฆ่ามนุษย์
นก	ปีกหัก

7. สัตว์ที่เดือดร้อนหรือบกพร่องเพราะปากซึ่งถูกนำไปเปรียบเทียบกับคนเดือดร้อนหรือบกพร่องเพราะปาก ได้แก่ ปลาหมอกที่พ่นน้ำทำให้คนหาปลาสังเกตได้, นกกระจอกที่ส่งเสียงดังแข็งขัน, นกกระจุกเสียงร้อง ปูด = พูด, นกแก้วนกขุนทองซึ่งพูดตลอดเวลา

ส่วนสัตว์พูดเพราะ ได้แก่ นกสาธิตา จึงถูกนำไปเปรียบกับ พูดเพราะ

8. สัตว์ที่เป็นภัยอันตราย ซึ่งถูกนำไปเปรียบกับ ภัยอันตราย ได้แก่ จระเข้ เสือ และเหยี่ยวดุร้ายซึ่งกินสัตว์อื่นและ งูซึ่งมีพิษ สัตว์ที่ไม่มีพิษภัยได้แก่ หมู

9. สัตว์ที่ถูกมองว่า เย่อหยิ่งลึกลับ จงหอง ซึ่งถูกนำไปเปรียบกับ คนโง่หรือเย่อหยิ่งได้แก่ กิ้งก่าคางคก และแมลงปอ และลิง สัตว์ที่โง่งมาได้แก่ ควายที่อาการนิ่งสงบ ยอมเดินตามเมื่อถูกจูง, เต่าชอบอยู่ในกระดอง ต้นที่ขุดรูอยู่ในดิน ส่วนสัตว์ที่ไม่มีความสามารถได้แก่ เป็ดซึ่งขันไม่ได้, บินไม่เก่ง และสัตว์ที่ฉลาด ได้แก่ นกและเสือ ซึ่งช่างสังเกต มีสัญชาตญาณระวังภัย

10. สัตว์ที่ถูกมองที่ขนาด เปรียบเทียบตัวใหญ่/ตัวเล็ก ซึ่งถูกนำไปเปรียบกับ ปริมาณมาก/น้อย หรือขนาดใหญ่/เล็ก ได้แก่

ปลากะพง / กุ้งฝอย	ตัวใหญ่/ตัวเล็ก
ช้าง / หนู	ตัวใหญ่/ตัวเล็ก
ช้าง / ต๊กแตน	ตัวใหญ่/ตัวเล็ก
ช้าง / หมู	ตัวใหญ่/ตัวเล็ก

สัตว์ที่แข็งแรง ได้แก่ ช้าง เพราะถูกนำไปเปรียบกับ ความแข็งแรง สัตว์ที่อ่อนแอช่วยตัวเองไม่ได้ ได้แก่ ลูกไก่ ลูกกา และ ลูกนก ส่วนสัตว์ที่รูปร่างอ้วนได้แก่ หมู

11. สัตว์ที่มีอำนาจเหนือกว่า และสัตว์ที่อยู่ใต้อำนาจผู้อื่นซึ่งถูกนำไปเปรียบกับ คนที่อยู่เหนือกว่า และผู้ที่อยู่ ใต้ อำนาจผู้อื่น ได้แก่

เสือ / วัว	เสือกินวัว
แมว / หนู	หนูกลัวแมว
พระ / แมว	ชอบคลอเคลีย
เสือ / แกะ	จากนิทานอิสป
ปลาใหญ่ / ปลาเล็ก	ตัวเล็กถูกตัวใหญ่กิน

12. สัตว์ที่ถูกมองว่า ชี้เกียจ ได้แก่ หมู จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนชี้เกียจ ส่วนสัตว์ที่ขยัน ได้แก่ กา ไก่ เพราะตื่นแต่เช้า จึงถูกนำไปเปรียบกับ ความขยัน

13. สัตว์ที่ถูกมองว่า ช้า ล้าสมัย ได้แก่ เต่า ไดโนเสาร์ จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนช้า คนล้าสมัย ส่วนสัตว์ที่ว่องไว ได้แก่ ลิง และ กระแต

14. สัตว์ที่ถูกมองว่า เป็นผู้รับผลประโยชน์โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง ได้แก่ หมา แมว เสือ ช้าง

กา กระรอก จึงถูกนำไปเปรียบกับ ผู้รับผลประโยชน์โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง ส่วนสัตว์ที่แบ่งปันโอกาสซึ่งกันและกัน ได้แก่ ปลา กับมด ซึ่งจะเป็นอาหารของอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อน้ำขึ้นน้ำลง

15. สัตว์ที่ถูกมองว่า เศร้าโศก ได้แก่ กาเหว่าซึ่งมีเสียงร้องโหยหวน จึงถูกนำไปเปรียบกับความเศร้าโศก ส่วนนกอื่นๆ โดยทั่วไปจะมีเสียงร้องสดใสอากาศร่าเริง จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนร่าเริง สัตว์ที่ถูกมองอาการว่าร่าเริงแบบติดดิน ได้แก่ ปลากระตี่ จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนร่าเริงเกินเหตุ

16. สัตว์ที่เป็นตัวแทนของความตาย ความโชคร้าย ได้แก่ แร้ง นกแสก จึงถูกนำไปเปรียบกับความตาย ความโชคร้าย ส่วนตัวแทนความเป็นอัปมงคลได้แก่ แมวห้า นมหาก

17. สัตว์ที่เอะอะ โกรธและใช้อารมณ์รุนแรง ซึ่งถูกนำไปเปรียบกับ คนเอะอะ โกรธรุนแรงได้แก่ กา , แร้งซึ่งชอบเดินไปมา และ ช้างซึ่งกระตือรือร้นเมื่อโกรธจัด ส่วนสัตว์ที่ นุ่มนวล และสง่างามได้แก่หงส์ เพราะหงส์จะอยู่ไกล ไม่มาสูงส่งกับคน

18. สัตว์ที่คนเข้าใจผิดว่าไม่มีเลือด ได้แก่ ปู จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนซัดสน ส่วนสัตว์ที่ซัดสนแต่โชคติดอกถึงข้าวสารได้แก่ นู ซึ่งถูกนำมาเปรียบกับคนจนได้เมียรวย

19. สัตว์ที่ถูกมองว่า ตะกละ ได้แก่ นกตะกุ่ม นกตะกราม จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนตะกละ ส่วนสัตว์ที่กินน้อยได้แก่แมวซึ่งถูกนำมาเปรียบกับคนกินน้อย

20. สัตว์ที่ถูกมองว่า เป็นสัตว์กลางคืน ได้แก่ นกฮูก ผีเสื้อ(ชนิดหนึ่ง) จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนเที่ยวกลางคืน

21. สัตว์ที่ถูกมองถึงความวุ่นวาย ได้แก่ ยุง จึงถูกนำไปเปรียบกับ ความวุ่นวาย

22. สัตว์ที่ถูกมองว่า เจ้าชู้ ซึ่งถูกนำไปเปรียบกับ ชายเจ้าชู้หรือชายที่หวังในตัวหญิงสาวได้แก่

ไก่แจ้	อาการป้อเข้าหาตัวเมีย
ปลาไหล	ลื่น จับไม่อยู่
มด	ชอบน้ำตาล
มดแดง	อยู่ตามพวงมะม่วง

ส่วนสัตว์ที่ถูกมองว่าซื่อ เพราะอาการที่เชื่องช้าและนิ่ง รวมทั้งยอมให้นกเอี้ยงเกาะหลังได้ตลอดเวลา ได้แก่ ควาย ซึ่งถูกนำมาเปรียบกับชายซื่อ รักเดียวใจเดียว

23. สัตว์ที่ไม่ดีมีเล่ห์เหลี่ยม ซึ่งถูกนำไปเปรียบกับ หญิงไม่ดี มีเล่ห์เหลี่ยม ได้แก่ ไก่ที่อยู่นอกเล้าเวลากลางคืน ม้าที่ติดขานหลังเมื่อทำร้ายศัตรูกา(นางกาก็) หญิงหลายใจในวรรณคดีเรื่องกาก็ กระต่ายแก่และแม่ปลาช่อนซึ่งดูเพราะหงลูก

24. สัตว์ที่เก่งกล้า ได้แก่ ช้างแม่แปรง กระแต มดตะนอย แม่เสือ จึงถูกนำไปเปรียบกับ หญิงเก่ง ส่วนสัตว์ที่ขี้ขลาดได้แก่ สุนัข ซึ่งไม่สู้ซึ่งๆหน้า หรือมักวิ่งหนีเอาทางจุกตุต

25. สัตว์ที่ หนูโง่ตาโง่ ได้แก่ แร้ง จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนโง่ตาโง่

26. สัตว์ที่ชอบอยู่บ้าน ได้แก่ แมวจึงถูกนำไปเปรียบกับ คนชอบอยู่บ้าน สัตว์ที่ถูกมองว่า เร่ร่อน ได้แก่ นกขมิ้น จึงถูกนำไปเปรียบกับ คนไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

27. สัตว์ที่รักความสามัคคี ได้แก่ มด จึงถูกนำไปเปรียบกับ ความสามัคคี

28. สัตว์ที่เป็นผู้บอกเวลา ได้แก่ กา นก ไก่ จึงถูกนำไปเปรียบกับ บอกเวลาเช้า หรือเย็น

29. สัตว์ที่ให้ความรู้สึกถึงเพศชาย ได้แก่ ราชสีห์ เสือ ช้างสาร ไก่แจ้ กระต่าย มด มดแดง ปลาไหล หนู แมลงวัน ควาย หมา วัวแก่ แมลงสาบ แมงดา และแมว ส่วนสัตว์ที่มีลักษณะแห่งความเป็นเพศหญิง ได้แก่ แม่เสือ ผีเสื้อ ช้างแม่แปรง ไก่ นกกาน้ำว่า กระต่ายแก่ ม้า แม่ปลาช่อน มดตะนอย กากี หงส์ นกยูง กระแต นกเข็ญ แม่ปู ปลา และปลาข้าง

30. สัตว์ที่ใจโลเล ผึกไม่หลายทาง เลี้ยงไม่เชื่อง ได้แก่ ค้างคาวมีทั้งหู ทั้งปีก, นกถ้ามี 2 หัวถือว่าเลขนกกระจอกเลี้ยงไม่เชื่อง ส่วนสัตว์ที่สอดรู้สอดเห็นได้แก่ นกแซงซึ่งทำตาสอดสายตลอดเวลา

ข้อเสนอแนะ

อุปลักษณะ มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการกำหนดสัญลักษณ์ในภาษาให้กับสิ่งใหม่ ๆ ตามการรับรู้ที่มีต่อสิ่งใหม่นั้น อุปลักษณะเป็นกระบวนการหนึ่งในภาษาที่ช่วยขยายแหล่งทรัพยากรของภาษา เพราะการนำสำนวนของมโนทัศน์ที่มีใช้อยู่แล้วมากำหนดเป็นสัญลักษณ์ใหม่ในภาษาจะง่ายกว่าที่จะตั้งต้นกำหนดสัญลักษณ์ขึ้นใหม่

อุปลักษณะ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิธีการคิดและวิธีการมองโลกของคนในสังคม โดยจะมีอุปลักษณะอยู่ตลอดเวลาในการคิด การมองโลกและการใช้ภาษาของคนในสังคม ดังนั้นงานวิจัยที่น่าศึกษาต่อไปคือ การใช้อุปลักษณะในชีวิตประจำวันของคนไทยที่ปรากฏในรูปภาพ เปรียบเทียบกับคนชาติอื่น เพื่อจะให้เห็นถึงความแตกต่างของการมองโลกที่แสดงในรูปภาพของคนแต่ละชาติ ที่มีวัฒนธรรมทางความคิดแตกต่างกัน

หนังสืออ้างอิง

- กรมประมง. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2540. **ภาพปลาและสัตว์น้ำของไทย**. องค์การคำครุสภา กองอนุรักษ์สัตว์ป่า. กรมป่าไม้. 2521. **สัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง**. กรุงเทพฯ: อักษรศาสตร์การพิมพ์. กาญจนาคพันธ์(นามแฝง). 2531. **สำนวนไทย**. บำรุงสาสน์: กรุงเทพฯ ฯ.
- จรัสดาว อินทรทัศน์. 2539. **กระบวนการที่คำกริยากลายเป็นคำบุพบทในภาษาไทย** วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันจิรา จิตตะวิริยะพงษ์. 2540. **ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนในข่าวการเมืองในหนังสือพิมพ์รายวัน พ.ศ. 2534 – 2538**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินตนา ธันวานิวัฒน์. 2527. **การศึกษาเปรียบเทียบ ความเปรียบในสามก๊ก ฉบับจีนกับฉบับไทย** วิทยานิพนธ์ อักษรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตติมา จารยะพันธ์. 2539. **อุปสรรคสงครามในข่าวกีฬา** วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์บัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิราภรณ์ ภทราภาณุภัทร. 2521 **ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนในภาษาไทย** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจือ สตะเวทิน. 2516. **พจนานุกรมสำนวนไทย**. สุทธิสารการพิมพ์.
- ชิต สุนทรโรทยาน 2503 **นิยายอิสป** สำนักพิมพ์สามมิตร กทม.
- ดิเรกชัย มัทธนะสิน. 2529. **ถ้อยคำสำนวน แนวคิดเชิงภาษาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุกัญญา. นันทา กลิ่นมณี. 2532. **คำลักษณะนามในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. ภาควิชาศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประภาศรี สีหอำไพ. 2534. **วัฒนธรรมทางภาษาไทย “สำนวนไทย”**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เพียงศิริ วงศ์วิมานนท์. 2525. **เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 3 หน่วยที่ 13** มหาวิทยาลัยสุโขทัยราช. หจก.สัมพันธ์พาณิชย์ กทม.
- รัชณี ซอไลติกุล. 2542. **สำนวน ภาษิต และคำพังเพยของไทย ที่นำสัตว์มาเปรียบ** สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน 2525, 2538. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2540. **ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทย**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2540. **สัตว์ – การจำแนก**. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2524-2526. **สารานุกรมไทย เล่ม 18** โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ
- วิทย์ เทียนวรรณธรรม. 2530. **พจนานุกรมสัตว์ พืช ในเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์.
- วิจิตรมาตรา ชุน. 2541. **สำนวนไทย**. บ.ส. เอเชียเพรส 1989 จำกัด.
- วิทย์ วิศทเวทย์, เสรีพงษ์ วรรณปก. 2541. **พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. อักษรเจริญทัศน์ กทม.

- วิภัทรินทร์ ประพันธ์ศิริ. 2533. **คำเรียกญาติในภาษาไทยถิ่นเหนือ จ. เชียงใหม่: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์**. งานวิจัยรายวิชา 141 656 ภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์.
- ส. พลายน้อย. **สัตว์นิยาย**. สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- สมคิด ฌานวัจนะ. 2540. **ศัพท์สารานุกรม**. สถาบันภาษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 1**. 2516. โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. 2530. **ข้างไทย**.
- สุภา อังกรวรรณนท์. 2527. **การศึกษาความหมายแฝงของคำว่า “ผู้หญิง” จากความเปรียบในบทเพลงไทยสากล**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรินทร์ มัจฉาชีพ. 2538. **ชีวิตในสวนสัตว์**. สำนักพิมพ์แพรวพินทยา.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. 2542. **สมบัติของผู้ดี**. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. กทม.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. 2539. **มรรยาทในสังคม**. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. กทม.
- Encyclopaedia Britannica. 1960.
- Hawkes, T. 1978, **Metaphor**. London : Muthuen.
- Katz J. Jerrold 1972 **Semantic Theory**. Harper & Row, Publisher New York.
- Katz and Postal, 1964 **An Integrated Theory of Linguistics Descriptions**. M.I.T. Press,
- Lakoff, G. and Johnson, M. 1980, **Metaphor we live by**. Chiccago : University of Chicago Prss.
- Leech, Geoffrey. 1974., **Semantics**. A Pelican Original, .
- Ullmann, stephen., 1970. **Semantics: An Introduction to the Science of Meaning**. Oxford, Univ.
- Way, E.C. 1991, **Knowledge representation and Metaphor**, Netherlands : Kluwer Academic Publishers.

ภาคผนวก

ก. สำนวนที่ใช้ศึกษาในงานวิจัยนี้

1. กบเลือกนาย
2. กระต่ายแก่ แม่ปลาร้อน
3. กระต่ายตื่นตูม
4. กระต่ายหมายจันทร์
5. กระแต
6. กะจ๋ว (แมลงสาบ)
7. กาคาบพริก
8. กาดาวแววเห็นธนู
9. กาในฝูงหงส์
10. กาไฟหงส์
11. กำมใหญ่ (ปู)
12. กาลงรัง
13. กาเหยี่ยวเจี้ยวเอาไป
14. กิ้งก่าได้ทอง
15. กินน้ำเห็นปลิง
16. กินบนเรือนขี้อวดบนหลังคา
17. กินปูนร้อนท้อง
18. กินเผื่อหมา
19. กินเหมือนหมู อยู่เหมือนหมา
20. กินเหมือนแมวดม
21. เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง
22. เกลือเป็นหนอน หรือ ไล่เป็นหนอน
23. แกะดำ
24. โกรธหมาดำ ทำหมาแดง
25. ไก่กินข้าวเปลือก
26. ไก่เกิดก่อนไข่
27. ไก่แก่ แม่ปลาร้อน
28. ไก่ขัน
29. ไก่ขันรัง
30. ไก่เขี่ย
31. ไก่งามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง
32. ไก่ได้พลอย
33. ไก่รอบบ่อน
34. ไก่หลง
35. ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่
36. ไก่โห่-หัวไก่โห่
37. ไก่อ่อน
38. ช่มหมู
39. ขว้างงูไม่พ้นคอ
40. ข้าวช้างดู ข้าวหมูแล่น
41. ขี้ข้างวางขอ
42. ขี้ข้างจับตักแตน
43. ขี้ไม่ให้หมากิน
44. ขี้หมาธา ขี้หมาแห้ง
45. ขูดบ่อล่อปลา
46. เข้าฝูงกาเป็นกา เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์
47. เขียนเสือให้วัวกลัว
48. ความวัวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก
49. ควายเขาเก
50. คางคกขึ้นวอ
51. คางคกได้กะลาครอบ
52. เคาะกะลามากเกิด
53. ซ่าควายเสียตายพริก
54. ซ่าข้างเอางา
55. งงเป็นไก่ตาแตก
56. จิวพันหลัก
57. จิวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา
58. จิวหายล้อมคอก
59. จิวเห็นแก่หญ้า
60. งานช้าง
61. งู ๆ ปลา ๆ
62. โง่งเง่าเต่าตุ่น
63. จงทำตัวอย่างกา แต่อย่าเอาเยี่ยงอย่างมัน
64. จระเข้ขวางคลอง
65. จระเข้สองตัวอยู่ถ้าเดียวกันไม่ได้
66. จระเข้ใหญ่คับหนอง

67. จอหงอพงชน
 68. จับงูข้างหาง
 69. จับปูใส่กระดัง
 70. จับแพะชนแกะ
 71. จิ้งจอกสังคัม
 72. เจ้าชู้ไก่แจ้
 73. เจ้าทวย (ควาย)
 74. ใจดำเหมือนอีกา
 75. ใจดีสู้เสือ
 76. ใจเป็นปลาชิว
 77. ข้างตกลมัน
 78. ข้างตายทั้งตัว เอาใบบัวมาปิด
 79. ข้างเผือกในป่าเกิดแต่ในป่า
 80. ข้างสาร งูเห่า ข้าเก่า เมียรัก
 81. ข้างเหยียบนา พญาเหยียบเมือง
 82. ขาดิเสือต้องไว้ลาย ขาดิชายต้องไว้ชื่อ
 83. ขาดิเสือไม่ทิ้งลาย
 84. ขาวนากับงูเห่า
 85. ข้าเหมือนเต่า
 86. ชั่นกบบนปลายไม้
 87. ชั่นกเป็นนก ชี้ไม้เป็นไม้
 88. ชีโพรงให้กระรอก
 89. ชนเป็นลิงเป็นค่าง
 90. ชื่อวัวหน้านา ชื่อผ้าหน้าหนาว
 91. ชื่อเหมือน(เป็น)แมวขนอนหวด
 92. เฒ่าหัวงู
 93. ดำเหมือนขนกา
 94. ดินพอกหางหมู
 95. ดูช้างให้ดูหน้าหนาว ดูสาวให้ดูหน้าร้อน
 96. ดูวัวให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่
 97. เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด
 98. เดินอย่างกับตามควาย
 99. เตือนยังกะจับมด
 100. ไตโนเสาร์ เฒ่าล้านปี
 101. ตะกรุม ตะกราม (นก)
 102. ตาบอดคลำช้าง
 103. ตาเป็นนกแขวก
 104. ตีงูให้กากิน
 105. ตีงูให้หลังหัก
 106. ตีปลาหน้าไซ
 107. ตีป่าให้เสือกลัว
 108. ตีวัวกระทบคราด
 109. ตื่นก่อนไก่
 110. เต็นแรงเต็นกา
 111. ถอดเขี้ยวถอดเล็บ (เสือ)
 112. ถีลอดตาช้าง ห้างลอดตาเส้น
 113. แถกเหวือก (ปลาหม้อ)
 114. ทำลิงทำค่าง
 115. ที่เท่าแมวดิ้นตาย
 116. นก
 117. นกกระจอก
 118. นกกระจอกยังไม่ทันกินน้ำ
 119. นกกระปูด
 120. นกกาเหว่า
 121. นกขมิ้นเหลืองอ่อน
 122. นกเขาไม่ขัน
 123. นกต่อ
 124. นกตะกรุม
 125. นกน้อยทำรังแต่พอตัว
 126. นกปีกหัก
 127. นกมีหู นกมีปีก
 128. นกยูง
 129. นกยูงย่อมมีแหวงที่หาง
 130. นกรู้
 131. นกสองหัว
 132. นกแสก
 133. นกอินทรี
 134. นกเขี้ยว
 135. นกฮูก
 136. นางกา

137. น้ำตาลโกล่มด
 138. น้ำพิ่งเรือ เสือพิ่งป่า
 139. น้ำมาปลากินมด น้ำลดมดกินปลา
 140. เนื้อเต่ายำเต่า
 141. เนื้อสุ้เสื่อ
 142. เนื้อหนูไปใส่เนื้อช้าง
 143. บ้างข้างยุ
 144. ปล่อยไก่
 145. ปล่อยตีนหมา
 146. ปล่อยนกปล่อยกา
 147. ปล่อยปลาไหลลงตม
 148. ปล่อยม้าอุปการ
 149. ปล่อยเสื่อเข้าป่า ปล่อยปลาลงน้ำ
 150. ปลากระตี่ได้น้ำ
 151. ปลาช่องเดียวกัน
 152. ปลาชีว ปลาชา
 153. ปลาตกน้ำตัวใหญ่
 154. ปลาติดหลังแห
 155. ปลาผุดหย่อนเบ็ด
 156. ปลาหมอตายเพราะปาก
 157. ปลาใหญ่กินปลาเล็ก
 158. บัญญาแคหางอึ่ง
 159. ปากปลาร้า
 160. ปากหอยปากปู
 161. บึงปลาประชดแมง
 162. ปิดประตูตีแมว
 163. ปูกระสันตึงไก่อ ไก่ก็มา
 164. เปิดขันประชันไก่อ
 165. เป็นหมู
 166. เป่าปี่ไล่หูกวาย
 167. ผีเสื่อ
 168. ผากเนื้อไว้กับเสื่อ
 169. ผากปลาไว้กับแมง
 170. พญาช้างสาร
 171. พ่อแจ่มอู (ไก่อแจ่ม)
 172. พ่อลิ้นทอง (นกสาริกา)
 173. พุดเป็นนกแก้วนกขุนทอง
 174. แพะรับบาป
 175. มดงาน
 176. มดแดงแฝงพวงมะม่วง
 177. มดตะนอย
 178. มากชี้ควายหลายชี้ช้าง
 179. มาก่อนไก่อ
 180. ม้าตีตกะโหลก
 181. ม้ามีด
 182. มีทองเท่าหนวดกุ้ง นอนสะดุ้งจนเรือนไหว
 183. มีปลอกคอ (หมา)
 184. แมงดา
 185. แมงปอใส่ตุ้ตึง
 186. แมงมุมต็อก
 187. แมงปูกับลูกปู
 188. แมแม่แปรก (ช้าง)
 189. แมลงเม่าเข้าไฟ
 190. แมลงวันหัวเขียวยังไม่ตอม
 191. แมงกับปลาอย่าง
 192. แมงพึ่งพระ
 193. แมงไม่อยู่ หนูละเลง
 194. แมงห้า หมาหก
 195. แม่เสื่อสาว
 196. แม่เสื่อที่บ้าน
 197. ไม้งามกระรอกเจาะ
 198. ไม้พบบัวอย่าฟันเชือก
 199. ไม้มีฝอยหมาไม้ชี้
 200. ไม้รู้จักเสื่อ เขาเรือมาจอด
 201. ไม้เห็นกระรอกโก่งหน้าไม้
 202. ย่อมแมงขาย
 203. ยืนกรานกระต่ายสามขา
 204. ยืนแก้วให้วานร
 205. ยืนหมูยืนแมง
 206. ยุ่งเหมือนยุ่งตีกัน

207. รอดปากเหยี่ยวปากกา
 208. รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี
 209. รักเหยิงกว่าผม
 210. ราชสีห์กับหนู
 211. ราชสีห์สองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้
 212. รื่นไม่ให้ไต ไรไม่ให้ตอม
 213. รีดเลือดกับปู
 214. รู้ย่างเปิด
 215. แร้งตามหา
 216. ฤๅษีเลี้ยงลิง
 217. ล้วงคองูเห่า
 218. ลิงตกต้นไม้
 219. ลิงโลด
 220. ลิงหลอกเจ้า
 221. ลิตตีนปู
 222. ลิ่นเหมือนปลาไหล
 223. ลูกแกะ
 224. ลูกไก่อยู่ในมือ
 225. ลูกทรี (ควาย)
 226. ลูกนกลูกกา
 227. เล่นกับหมา หมาเลียปากเล่นกับสาก สากตีหัว
 228. เลี้ยงข้างกินซี่ข้าง
 229. เลี้ยงลูกเสือ ลูกตะเข้
 230. วัดรอยตีน (ควาย)
 231. วัวแกกินหญ้าอ่อน
 232. วัวเคยขาม้าเคยซี่
 233. วัวใครเข้าคอกใคร
 234. วัวไม่มีหลัก พักไม่มีร้าน
 235. วัวล้มตื่น
 236. วัวสันหลังขาด เห็นกาบินผาดก็ตกใจ
 237. วัวสันหลังหะ
 238. วากก้าม (ปู)
 239. วานรได้แก้ว
 240. ว้ายน้ำหาจระเข้
 241. ไวเหมือนลิง
 242. สมภารกินไก่วัด
 243. สองเพลงตกม้าตาย
 244. สอนจระเข้ว่ายน้ำ
 245. สัญชาติคางคก ยางหัวไม่ตก
 246. สัญชาติหมา อุดซี่ไม่ได้
 247. สับไม้ให้กากลิ้นแค้น
 248. สามเป็นข้างเก้าหน้า ภรรยาเป็นข้างเก้าหลัง
 249. สาวไล่ให้กากิน
 250. สาลิกาลิ้นทอง
 251. สีขอให้ควายฟังหรือ เป่าปี่ใส่หูควาย
 252. สุกเลือดสุบเนื้อ (ปลิง)
 253. เสียงจอบแจรวากับนกกระจะจอก
 254. เสียงปานกการเวก
 255. เสียงเหมือนเปิด
 256. เลี่ยมเขาควายให้ชนกัน
 257. เสือจนทำ ข้างจนทาง
 258. เสือซ่อนเล็บ
 259. เสือเก่าจ่าศีล
 260. เสือหลายห้าง ข้างหลายโรง
 261. เสือนอนกิน
 262. เสือในร่างสมัน
 263. เสือรู้
 264. เสือลากหาง
 265. เสือลั่นตักก สุนัขจรดรอก
 266. เสือสู้กันหญ้าแพรกแหลก
 267. ใส่เกียรติหมา
 268. ใส่เป็นหนอน
 269. ใส่เดือนถูกซี่เต้า
 270. หงส์ปีกหัก
 271. หนอนบ่อนใส่
 272. หน้าเนื้อใจเสือ
 273. หนีเสือปะจระเข้
 274. หนูกับแมว

275. หนุตถถึงข้าวสาร
276. หนุติดจั้น
277. หนองตายเพราะงู
278. หนากัดอย่ากัดตอบ
279. หนากับเงา
280. หนาชี้ไม่มีใครยกหาง
281. หนาจนตรอก
282. หน่าจะเกิดชิงหน่าเกิด
283. หน่าถูกน้ำร้อน
284. หนาลอบกัด
285. หนาสองราง
286. หน่าหมู
287. หน่าหยอกไก่
288. หน่าหวงก้าง
289. หน่าหวงรางหญ้า
290. หน่าหัวเน่า
291. หน่าหางด้วน
292. หน่าเห็นข้าวเปลือก
293. หน่าเท่าใบตองแห้ง
294. หน่าเท่าไม้กัด
295. หน่ามีกินฝั่ง
296. หน่าหมู
297. หน่าเห็ด เบ็ด ไก่
298. หน่าเขาจะหน่า เขาคานเข้าปัสอด
299. หน่าในเล้า
300. หน่าในอวย
301. หน่าไปไก่มา
302. หน่าวัด
303. หน่าสนาม
304. หน่าสืบขา
305. หน่าอดซี่ไม่ได้
306. หน่าวนคอแรง
307. หน่าคอยงาข้าง
308. หน่างจุกตุต (หน่า)
309. หน่าหาไส้หัว
310. หน่างข้าวประชิดหน่า
311. หน่าตาพระยาแรง
312. หน่าฝูจุมกมด
313. หน่าเห็นข้างซี่ ซี้ตามข้าง
314. หน่าเห็นข้างเท่าหมู
315. หน่าเหมือนลูกหน่าตกน้ำ
316. หน่าเข้าเท่าเต่าเลี้ยง
317. หน่าเหยียบซี่ไก่ไม่ฝ่อ
318. หน่าเหลือบฝูงใหญ่
319. หน่าจะขึ้นหัว
320. หน่าเหยียงแดง
321. หน่าให้เหยื่อเสื่อผอม
322. หน่าอย่าจับปลาสองมือ
323. หน่าอยู่ในปากเสื่อปากหมี่
324. หน่าอยู่บ้านท่านอย่าดูค้าย บั้นวัวบั้นควายให้
ลูกท่านเล่น
325. หน่าอยู่เรือนเหมือนก้อนเล้า เล้าเรือนเหมือน
แมวเครา
326. หน่าฉ้วนเหมือนหน่าหมู
327. หน่าอ้อยเข้าปากข้าง
328. หน่าเอากุ้งฝอยไปตกปลากระพง
329. หน่าเอาปลาอย่างไปฝากแมว
330. หน่าโอดกาเหว่า

ข. นิทานอีสป

สิงโตกับหนู

The Lion and the Mouse

สิงโตตัวหนึ่งนอนหลับอยู่ในป่า หัวโต ๆ ของมันวางพาดอยู่บนเท้าหน้าทั้งคู่ หนูตัวกระจ้อยร่อยตัวหนึ่งได้ขึ้นมาโดยมิได้ตั้งใจ ความตกใจกลัวและรีบร้อนจะหนีไปให้พ้น มันเลยวิ่งลงลานข้ามจมูกสิงโตไป สิงโตตกใจตื่นเอื้อมกรงเล็บออกไปตะปบเอาหนูตัวน้อยไว้โดยตั้งใจจะฆ่าเสีย

“โปรดไว้ชีวิตข้าพเจ้าเถิด ” เจ้าหนูที่นำส่งสารร้องขอชีวิต “ โปรดปล่อยข้าพเจ้าไปเถิด วันหนึ่งข้าพเจ้าจะตอบแทนบุญคุณท่านให้ได้ ”

สิงโตรู้สึกขันเป็นอันมาก เมื่อคิดว่าหนูจะมาช่วยตัวได้ แต่มันก็ใจกว้างพอขนาดปล่อยหนูไปเหมือนกัน

ต่อมาอีกหลายวัน ขณะที่สิงโตกำลังเดินสามชุกหาเหยื่อกินอยู่ในป่านั้น ก็ถล่ำเข้าไปติดตาข่ายของนายพราน เมื่อไม่สามารถจะดิ้นหลุดออกมาได้ เจ้าสิงโตก็ส่งเสียงคำรามลั่นไปทั้งป่า หนูจำเสียงได้ก็รีบวิ่งมา เห็นสิงโตดิ้นซุกคดอยู่ในตาข่าย หนูจึงวิ่งตรงไปที่เชือกเส้นใหญ่ซึ่งพันตัวสิงโตอยู่ มันทะเขือกจนขาดและสิงโตหลุดออกมาได้

“ ท่านเคยหัวเราะเมื่อข้าพเจ้าบอกว่าจะตอบแทนบุญคุณท่านอย่างไรเล่า ” หนูกล่าวขึ้น “ ที่นี้ท่านเห็นละสินะว่าถึงแม้หนูตัวน้อย ก็สามารถช่วยสิงโตได้ ”

ความกรุณาไม่เคยเสียหลาย

A kindness is never wasted.

ลูกปูกับแม่ปู

The Young Crab and His Mother

“ ทำไมเจ้าจึงเดินตุบตุบไปอย่างนั้นนะ? ” แม่ปูพูดกับลูกปู “ เจ้าควรจะก้าวขาออกแล้วเดินให้ตรงไปข้างหน้าสิ ”

“ แม่ลองเดินให้ฉันดูสิ ” ลูกปูกล่าวตอบอย่างนอบน้อม “ ฉันอยากจะรู้ไว้บ้าง ”

ดังนั้นแม่ปูจึงพยายามแล้วพยายามเล่าที่จะเดินให้ตรงทาง แต่มันก็เดินได้แต่เพียงส่ายไปส่ายมา ไม่สามารถทำอย่างที่บอกลูกได้

อย่าสอนในสิ่งที่ทำเองไม่ได้

Never Teach What You Can Never Do.

กบเล็อกนาย

The Frogs Who Wished for a King

กบฝูงหนึ่งรู้สึกเบื่อหน่าย ที่ต้องปกครองพวกมันด้วยตนเอง พวกมันต่างมีอิสระแก่ตัวของพวกมันเอง จนมักจะเคยตัวไปตาม ๆ กัน เพราะวันหนึ่ง ๆ ไม่ได้ทำอะไร ได้แต่นั่งอยู่รอบ ๆ แล้วก็ส่งเสียงร้องอย่างน่าเบื่อ จึงอยากจะมีกษัตริย์ที่ผั่งผายมาปกครองพวกมัน เพื่อจะได้ให้พวกมันเคารพนบนอมอย่างเจ้านายจะได้รู้ไว้เสียบ้างว่า พวกมันนะมีผู้ปกครองแล้ว มันพากันร้องประกาศก้องว่า มันไม่มีทั้งรัฐบาลนมและรัฐบาลน้ำ ดังนั้นมันจึงพากันร้องทูลขอร้องไปยังเทวดาเพื่อขอกษัตริย์มาปกครองพวกมัน

เทวดาเห็นว่าเจ้าพวกกบมีมันช่างโง่เสียจริงๆ แต่เพื่อหาทางให้มันยุติการเรียกร้อง และให้มันรู้ว่ามันมีนายสมประสงค์ของมันแล้ว ท่านจึงทิ้งท่อนซุงมาให้ท่อนหนึ่งซึ่งหล่นลงมาน้ำแตกกระจาย เจ้าฝูงกบตกใจมุดหัวซุกหลบไปตามกอกกและกอนหญ้า คิดเสียว่าเทวดาคงส่งนายที่ใหญ่โตน่ากลัวราวยักษ์ลงมาให้เป็นแน่แล้ว แต่ต่อมาไม่ช้ามันก็เห็นเจ้าท่อนซุงของมันนั้น ช่างแข็งซึ่มและสงบเงียบเสียนี้กระไร ภายในชั่วระยะเวลาไม่ช้านัก แม้แต่เจ้าลูกกบก็ยังใช้นายท่อนซุงเป็นเวทีโดดน้ำเล่นไปเสียฉิบ ส่วนเจ้ากบตัวต่างๆ ก็พากันใช้ท่อนซุงเป็นที่ชุมนุมพบปะปรึกษาหาวิธีที่จะร้องอุทธรณ์ให้เทวดาส่งเจ้านายมาให้ใหม่เสียเลย เพื่อสอนให้เจ้าพวกกบได้บทเรียนเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การปกครองของเทวดาเสียบ้าง คราวนี้เทวดาก็ส่งนกกระเรียนมาให้ เจ้านกกระเรียนก็พิสูจน์ให้เห็นว่ามันเป็นเจ้านายที่ผิดกับเจ้านายท่อนซุงเป็นอันมาก มันขยอกกบที่น่าสงสารกินเป็นอาหารอย่างอึดหน่าสำราญ

กากับหงส์

A Raven and a Swan

กาตัวหนึ่ง ซึ่งท่านก็รู้แล้วว่าสีของมันดำราวกับถ่าน เกิดอิจฉาหงส์ซึ่งมีขนสีขาวบริสุทธิ์ราวกับหิมะ เจ้ากาโง่เกิดความคิดขึ้นมาว่า ถ้าหากมันมีความเป็นอยู่อย่างหงส์ว่ายน้ำดำเล่นทั้งวัน แล้วหาอาหารจำพวกหญ้าและผักซึ่งงอกขึ้นอยู่ในน้ำกินเป็นอาหาร ขนของมันคงจะกลายเป็นสีขาวเหมือนอย่างหงส์เป็นแน่

ดังนั้นมันจึงออกจากรังในป่าไม้และไร่นา บินถลาลงไปในหนองและบึง แต่ถึงแม้มันจะล้างขนของมันครั้งแล้วครั้งเล่าตลอดวันจนแทบจะจมน้ำตาย ขนของมันก็มีวายเป็นสีดำเหมือนที่เคยมา และเนื่องจากผักและหญ้าในน้ำที่มันกินเข้าไปไม่เหมาะสมกับตัวมัน กาตัวนั้นก็เลยผอมลง ๆ จนในที่สุดก็เลยตาย

การเปลี่ยนแปลงนิสัย หากทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปได้ตาม

A change of habits not alter nature

ไก่ กับ พลอย

The Cock and the Jewel

ไกตัวหนึ่ง ขณะที่กำลังคุ้ยเขี่ยหาอาหารเพื่อเลี้ยงตัวและครอบครัวอยู่นั้น บังเอิญพบพลอยอันมีค่าซึ่งเจ้าของทำตกหายเข้าเม็ดหนึ่ง

“โอโฮ ” เจ้าไก่อึ้งขึ้น “ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าต้องมีค่ามาก เจ้าของที่เขาทำเจ้าตกหายคงจะต้องใช้เงินมากมายถ้ามีคนพบเข้า แต่สำหรับข้าก็ แม้จะเอาพลอยทั้งโลกมาแลกข้าวสารสักเม็ดเดียวข้าก็ไม่เอา ”

สิ่งที่มีค่า ย่อมเป็นสิ่งที่ไร้ค่า สำหรับผู้ที่ไม่รู้จักค่าของสิ่งนั้น

Precious things are without value to those who cannot prize them

สุนัข กับ ลูกแกะ

The Wolf and the Lamb

ลูกแกะตัวหนึ่ง หลงทางมากินน้ำอยู่ริมลำธารในป่าไม้ตอนเช้ามีตัวหนึ่ง ตอนเช้าวันเดียวกันนั้น สุนัขตัวหนึ่งก็เดินลุยหาอาหารกินด้วยความหิวขึ้นมาตามลำน้ำแห่งนั้น ในไม่ช้าก็เห็นลูกแกะเข้า ตามธรรมชาติเมื่อสุนัขป่าจะตะครุบสัตว์กินเป็นอาหารนั้น มันมักจะหาเหตุเสียก่อน แต่สำหรับลูกแกะตัวนี้ ถึงแม้

จะอยู่ลำพังตัวเดียวก็ยังไม่เห็นเหตุที่จะจับกินเป็นอาหารได้ สุนัขป่าจึงคิดหาเหตุเอากับลูกแกะเสียก่อนแล้วจึงจะจับกินภายหลัง

“ทำไมเจ้าจึงมาเดินท่องให้น้ำในลำธารของข้า ชุมนเป็นตมไปเช่นนั้นเล่า” สุนัขป่าร้องตวาดออกไปอย่างดุร้าย “เจ้าจะต้องได้รับโทษอย่างหนักในความผิดของเจ้าในครั้งนี้”

“แต่ทว่า ท่านผู้ทรงอำนาจ” ลูกแกะตอบออกมาด้วยตัวอันสิ้นเทา “โปรดอย่าได้หลงโกรธข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้าไม่ได้ทำให้น้ำที่ท่านดื่มชุนดอก ท่านโปรดอย่าลืมน้ำที่ท่านอยู่เหนือน้ำ ส่วนข้าพเจ้าอยู่ใต้น้ำต่างหากเล่า”

“เจ้านั้นแหละทำให้น้ำชุน” สุนัขป่าย้อนตอบไปด้วยโทสะ “นอกจากนั้นข้าก็ได้ข่าวว่าเมื่อปีกลายนี้เจ้าพูดเรื่องไม่จริงเกี่ยวกับข้าหลายอย่างอีกด้วย”

“ข้าพเจ้าจะพูดได้อย่างไร” ลูกแกะวอนแก้ตัวต่อไป “ในเมื่อปีกลายข้าพเจ้ายังไม่เกิด ข้าพเจ้าเพิ่งเกิดในปีนี้เอง”

“ถึงแม้ตัวของเจ้าไม่ได้พูด พี่ชายของเจ้าก็เป็นผู้พูด”

“ข้าพเจ้าไม่มีพี่ชายเลย”

“ถ้าอย่างนั้น” สุนัขป่าแยกเขี้ยวกล่าวต่อไป “คงจะต้องเป็นใครในบรรดาศัตรูของเจ้า แต่ข้างเถอะจะเป็นใครก็ช่าง ข้าไม่อยากพูดมากก่อนกินอาหารเข้า”

โดยไม่พูดพลาม เจ้าสุนัขป่าโดดเข้าตะครุบลูกแกะพาเข้าป่าไปทันที

ผู้ปกครอง ย่อมหาทางแก้ตัวให้ผู้ได้ปกครองได้เสมอ ผู้ที่ไม่มีความยุติธรรมมักไม่ยอมฟังเหตุผลของผู้ที่ไม่มีความผิดเสมอ

The tyrant can always find an excuse for his tyranny the unjust will not listen to the reasoning of the innocent.

สุนัขในรางหญ้า

The Dog in the Manger

สุนัขตัวหนึ่ง นอนหลับอยู่ในรางหญ้าซึ่งมีหญ้าแห้งอยู่เต็ม บังเอิญตกใจตื่นเพราะบรรดาวัวที่หิวกระหาย ซึ่งกลับมาจากทำงานที่ทุ่งไร่ แต่เจ้าสุนัขตัวนั้นไม่ยอมให้วัวเหล่านั้นเข้าไปใกล้รางหญ้า มันแยกเขี้ยวเข้าใกล้ราวกับว่าในรางหญ้านั้น มีอาหารเนื้อและกระดูกอย่างดี ที่เป็นอาหารของมันจะนั้น

ฝูงวัวพากันมองดูสุนัขอย่างแสนสำราญ ตัวหนึ่งกล่าวขึ้นว่า “มันช่างเห็นแก่ตัวเสียจริงๆหญ้าแห้งมันก็กินไม่ได้ แต่ยังมีนำมาหว่านไม่ยอมให้พวกเรา ซึ่งหิวกระหายกันเสียด้วย”

สักครู่ชาวบ้านก็ออกมา เมื่อเขาเห็นการกระทำของสุนัขเข้า เขาช่วยได้ไม้ท่อนหนึ่งก็ไล่เจ้าสุนัขออกไปจากคอกพร้อมกับตีเสียหลายที เพราะความเห็นแก่ตัวของมันนั่นเอง

อย่าหวงกันสิ่งใดต่อผู้อื่น ในเมื่อตัวท่านเองไม่สามารถใช้สิ่งใดทำประโยชน์อันใดได้

Do not grudge others what you cannot enjoy yourself.

สุนัขจิ้งจอกหางด้วน

The Fox without a Tail

สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งหลบเข้าไปติดกับ ผลที่สุดก็ตื่นหนีหลุดออกมาได้ด้วยความเจ็บปวด แต่ถึงกระนั้นก็ต้องเสียหางอันเป็นพวงดวงงามของมันไปจนได้.

สุนัขจิ้งจอกตัวนี้ พยายามหลบหน้าสุนัขจิ้งจอกอื่น ๆ อยู่เป็นเวลานาน เพราะมันรู้ตัวดีว่าเพื่อน ๆ สุนัขจิ้งจอกเหล่านั้นคงจะหัวเราะเยาะมันด้วยเห็นมันเป็นตัวตลกอันน่าขบขัน แต่มันก็เป็นเรื่องน่าลำบากใจ ที่มันจะต้องทนอยู่แต่เดียวดาย ผลที่สุดมันก็คิดอุบายได้อย่างหนึ่งซึ่งมันคิดว่าคงจะช่วยให้มันพ้นความทุกข์ในครั้งนั้นไปได้เป็นแน่

คิดแล้วมันจึงเรียกประชุม บรรดาสุนัขจิ้งจอกทั้งหลายแล้วกล่าวว่า มันมีเรื่องสำคัญที่จะแจ้งให้บรรดาเพื่อน ๆ สุนัขทั้งหลายทราบ

เมื่อบรรดาสุนัขทั้งหลายมาพร้อมหน้ากันแล้ว สุนัขจิ้งจอกหางด้วนก็ลุกขึ้นยืนกล่าวปราศรัยอย่างยืดยาวมีข้อความว่า อันตรายจะมาสุนัขจิ้งจอกเหล่านั้นก็เพราะหางของพวกมันเอง

มันยกตัวอย่างว่า มีสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งถูกสุนัขล่าสัตว์ฝูงหนึ่ง ตะครุบตัวไว้ได้ก็เพราะหางของสุนัขจิ้งจอกตัวนั้นไปพันรั้วเข้า สุนัขจิ้งจอกอีกตัวหนึ่งไม่สามารถจะวิ่งได้เร็วเพราะหางเป็นพวงของมันถ่วงให้หนัก นอกจากนั้นมันยังย้ำว่าที่มนุษย์พากันออกล่าจับสุนัขจิ้งจอกก็เพื่อต้องการหางของมันเป็นข้อใหญ่ ซึ่งหางเหล่านั้นเป็นเดิมพันในการล่าสัตว์ของพวกมนุษย์ เนื่องจากข้อพิสูจน์เกี่ยวกับการมีอันตรายและการไร้ประโยชน์ของการมีหาง สุนัขจิ้งจอกตัวนั้นแนะนำให้บรรดาเพื่อนสุนัขจิ้งจอกทั้งหลายพากันตัดหางออกเสีย ถ้าหากว่ารักตัวกลัวตายและเพื่อความปลอดภัยของตัวเอง

เมื่อมันพูดจบลง สุนัขจิ้งจอกแกตัวหนึ่งก็ลุกขึ้นยืนกล่าวอย่างยืม ๆ ว่า

"สุนัขจิ้งจอกเอ๋ย ช่วยกรุณาหันหลังมาน้อยชั้ แล้วท่านก็จะได้คำตอบอย่างดี"

เมื่อสุนัขจิ้งจอกหางด้วนตัวที่นำสงสารหันหลังมา ก็ปรากฏเสียงโห่ลั่น มันจึงรู้ว่าไม่มีประโยชน์เสียแล้วที่จะชักชวนให้ บรรดาสุนัขจิ้งจอกอื่น ๆ พากันตัดหางตามมันไปด้วย

อย่าสนใจกับคำแนะนำ จากผู้ที่พยายามจะดึงท่านให้ต่ำต้อยลงสู่ระดับเดียวกับเขา

Do not listen to the advice of him who seeks to lower you to his own level.

สุนัข กับ เงา

The Dog and His Reflection

สุนัขตัวหนึ่ง พอพ้อค้ำเนื้อโยนกระดูกชิ้นหนึ่งให้ก็รีบคาบวิ่งไวกลับบ้านอย่างรวดเร็วที่สุด เมื่อมันข้ามสะพานไม้ข้ามคูแคบ ๆ แห่งหนึ่ง บังเอิญมันมองลงไปเห็นเงาของตัวเอง ปรากฏอยู่ในพื้นน้ำอันใสแจ้วราวกับกระดูกอย่างชัดเจนแต่เจ้าสุนัขตะกละตัวนั้นคิดว่า มันได้เห็นสุนัขจริง ๆ อีกตัวหนึ่ง กำลังคาบกระดูกเนื้อชิ้นใหญ่กว่าของมันเสียอีก

ถ้าหากมันได้ขุดคิดเสียสักหน่อยมันก็คงจะรู้ได้ดี แต่แทนที่มันจะคิดอย่างไร มันกลับคายท่อนกระดูกของมันเสียแล้วกระโดดลงไปเงาของสุนัขในน้ำ มันเลยต้องตะกายว่ายน้ำเข้าฝั่งเพื่อเอาชีวิตรอด ผลที่สุดขณะที่มันตะเกียกตะกายขึ้นจากน้ำแล้วลุกขึ้นยืน แล้วมันก็คิดขึ้นอย่างเศร้าเสียใจว่าไม่ควรที่จะเสียกระดูกเนื้อชิ้นนั้นไปเลย มันเพิ่งจะรู้ว่าตัวเองนั้น ช่างเป็นหมาโง่เง่าตื้นเสียนี้กระไร

ค. ศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ที่เกี่ยวข้องกับสำนวนไทย โอวาทปาติโมกข์

จากหนังสือเรียนสังคมศึกษาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

วิทย์ วิศทเวทย์, เสฐียรพงษ์ วรรณปก

1. การไม่ทำความชั่วทั้งปวง

คนเราทำความชั่วได้ 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ซึ่งถือว่าการกระทำที่ผิดทั้งทางด้านกฎหมาย ศีลธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ขึ้นอยู่กับว่าจะประพฤติชั่วแบบใด เพราะการทำความชั่วบางอย่างแม้ไม่ผิดกฎหมาย แต่ผิดศีลธรรมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีได้ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง แยกออกได้ดังนี้

- 1) การไม่ทำความชั่วทางกาย ได้แก่
 1. ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้อื่น ไม่นำสัตว์มาทรมานมากักขัง
 2. ไม่ลักขโมย ไม่ถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่น
 3. ไม่ประพฤติผิดในกาม รวมตลอดไปถึงการไม่ทำลายวัตถุสิ่งของอันเป็นที่รักของผู้อื่น
- 2) การไม่ทำความชั่วทางวาจา
 1. ไม่พูดเท็จ ไม่พูดหลอกลวง
 2. ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดยั่วให้คนแตกความสามัคคีกัน
 3. ไม่พูดคำหยาบ
 4. ไม่พูดเพื่อเจ้าเลวไหล อันหาสาระประโยชน์มิได้
- 3) การไม่ทำชั่วทางใจ ได้แก่
 1. ไม่คิดโลภ อยากร่ำรวยของผู้อื่นโดยมิชอบ
 2. ไม่คิดพยาบาท ปองร้าย หรือคิดแก้แค้น
 3. ไม่เห็นผิดเป็นชอบ ไม่หลงงมงายกับความคิดที่ผิด เช่น ไม่คิดว่าการที่เราทำทุจริตแล้วเขาจับไม่ได้ เป็นเพราะเรามีความสามารถหรือเป็นคนเก่ง เป็นต้น

2. การทำความดีให้ถึงพร้อม

การไม่ทำความชั่วดังที่กล่าวมา ถือได้ว่าเป็นการทำความดีระดับหนึ่งแล้ว แต่จะให้ดีจริงต้องไม่เพียงแต่ละเว้นความชั่ว หากแต่ต้องประกอบคุณงามความดีด้วย การทำความดีก็ทำได้ 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เช่น

- 1) การทำความดีทางกาย ได้แก่
 1. มีเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้อื่น คือ ปราบปรามให้ผู้อื่นเป็นสุข ไม่อยากให้เขาได้รับความเดือดร้อนทั้งทางกายและทางใจ
 2. เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตน
 3. มีความสำรวมในกาม ไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ
- 2) การทำความดีทางวาจา ได้แก่
 1. พูดแต่ความจริง มีสัจจะ ไม่พูดเท็จหรือพูดให้ผิดจากความเป็นจริง

2. พูดแต่คำที่ช่วยเสริมความสามัคคี ช่วยให้คนที่แตกร้างกันคืนดีกัน ไม่พูดยุยงให้คนขัดใจกัน
 3. พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวาน ไม่พูดคำหยาบ
 4. พูดแต่คำที่มีสาระประโยชน์ พูดให้ถูกกาลเทศะ ไม่พูดเพื่อเจ้า
- 3) การทำความดีทางใจ ได้แก่
1. พอใจแต่ของที่ได้มาโดยชอบ ไม่คิดโลภในทางทุจริต
 2. แผ่เมตตาให้สัตว์โลกทั้งหลายมีความสุข ไม่มีจิตคิดร้ายต่อใคร ๆ
 3. มีความเห็นชอบ คือ เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่าทำดียอมได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

3. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์

มนุษย์เรามีทั้งร่างกายและจิตใจ ความสะอาดของร่างกายเป็นสิ่งสำคัญ แต่ความสะอาดของจิตใจก็สำคัญเหมือนกัน เพราะในแง่ของความประพฤติ จิตใจเป็นใหญ่กว่าร่างกาย เพราะเมื่อใจคิดก่อนแล้วจึงสั่งให้ร่างกายทำตาม ปกติคนเรานั้นมีจิตใจเป็นใหญ่กว่าร่างกาย ความบริสุทธิ์ของจิตใจจึงมีความสำคัญมากกว่า คนที่สะอาดทั้งกายและใจนั้นย่อมเป็นคนดีน่าคบค้าสมาคม แต่ถ้าคน ๆ หนึ่งร่างกายค่อนข้างสกปรกแต่ใจบริสุทธิ์ กับอีกคนหนึ่งที่ร่างกายสะอาดหมดจดแต่จิตใจสกปรก เราก็คงอยากคบหากับคนแรกมากกว่า

ฉะนั้น เมื่อเราละเว้นไม่ทำความชั่วทั้งทางกาย วาจา ใจ และพยายามทำความดีให้ถึงพร้อมแล้ว เราก็ควรทำใจให้บริสุทธิ์ด้วย โดยการหมั่นฝึกตนเองให้มีกุศลมูลหรือรากเหง้าแห่งความดีขึ้นในจิตใจอีก 3 ประการ ได้แก่

- 1) อโลภะ ความไม่โลภ คือ หมั่นฝึกอบรมจิตใจตนเองให้สามารถระงับตัณหาหรือความอยากได้ โดยไม่ปล่อยให้ตัณหาเกิดขึ้น คนที่ไม่อยากได้สิ่งของของผู้อื่น ย่อมจะไม่ทำความชั่วโดยการลักขโมยฉ้อโกง
- 2) อโทสะ ความไม่โกรธไม่ประทุษร้าย คือ พยายามฝึกจิตใจของตนให้เป็นคนมีเมตตาปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นอยู่อย่างเป็นสุข ไม่เบียดเบียนกัน ผู้ที่มีจิตปราศจากโทสะ ย่อมจะไม่ทำร้ายผู้อื่นไม่ว่าว่าด้วยคำหยาบ และไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน ตรงกันข้ามกลับจะเป็นคนดีคอยช่วยเหลือเกื้อกูลให้ผู้อื่นได้รับแต่ความสุข
- 4) อโมหะ ความไม่หลง คือ ต้องฝึกอบรมจิตใจของคนให้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักบาปบุญคุณโทษ ผู้ที่ปราศจากความหลงย่อมมีชีวิตอยู่อย่างผาสุก มีความเจริญก้าวหน้าไม่มัวเมาอยู่กับอบายมุข และไม่เกะเหลือกถ้อยกับสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ

เบญจศีล เบญจธรรม

เบญจศีล หมายถึง **ข้อปฏิบัติสำหรับละเว้นการทำความชั่ว 5 ประการ** เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้เป็นปกติสุข

เบญจธรรม หมายถึง **ข้อปฏิบัติสำหรับให้บุคคลทำความดี 5 ประการ** เพราะคนที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความดีอย่างสมบูรณ์นั้น นอกจากจะละเว้นการทำความชั่วแล้ว ยังต้องกระทำความดีด้วย

เบญจศีลและเบญจธรรมเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นที่คนควรยึดถือทำตาม เพื่อความสงบสุขของชีวิตและสังคมโดยส่วนรวม

1. เบญจศีลหรือศีลห้า

1. เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทั้งนี้รวมถึงการไม่ทำร้ายร่างกาย การทรมาน การใช้แรงงานของคนและสัตว์จนเกินกำลังความสามารถด้วย

2. เว้นจากการลักทรัพย์ ทั้งนี้รวมถึงการไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้มาเป็นของตนด้วย ไม่ว่าจะเป็นโดยวิธีการหลอกลวง ข้อโกง เบียดบัง ยักยอก ตลอดจนการทำความเสียหายให้แก่ทรัพย์สินของผู้อื่นโดยมิชอบ

3. เว้นจากการประพฤตินิคมในกาม หมายถึง การไม่ไปยุ่งเกี่ยวทางเพศสัมพันธ์กับหญิงหรือชายที่มีคู่ครองแล้ว

4. เว้นจากการพูดปด หมายถึง การไม่เจตนาที่จะบิดเบือนความจริงทุกอย่าง เช่น ไม่พูดเล่น ส่วนวนให้คนเข้าใจผิด ไม่พูดอ้างตนเอง ไม่พูดเกินความจริง หรือไม่พูดน้อยกว่าที่เป็นจริง เป็นต้น

5. เว้นจากการดื่มสุราเมรัย หมายถึง ละเว้นการดื่มเครื่องดื่มที่ทำให้ตนเองครองสติไม่อยู่ เช่น เหล้า เบียร์ น้ำตาลเมา และรวมถึงละเว้นการเสพสิ่งเสพติดทั้งหลายด้วย ไม่ว่าจะเป็น บุหรี่ ผีน กัญชา เฮโรอีน เป็นต้น

2. เบญจธรรมหรือธรรมห้า

1. มีความเมตตากรุณา ธรรมข้อนี้คู่กับศีลข้อหนึ่งให้เว้นจากการฆ่าสัตว์ เมตตา คือ ความปรารถนาที่อยากให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นปราศจากทุกข์ การไม่ทำร้ายผู้อื่นนั้นก็นับว่าเป็นคนดีแล้ว แต่ถ้าจะให้ดียิ่งขึ้นต้องเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่นด้วยสังคัมจึงจะสงบรวมเย็นยิ่ง ๆ ขึ้น

2. มีสัมมาอาชีวะ หมายถึง การหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ธรรมข้อนี้คู่กับศีลข้อสองที่ให้ละเว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ให้ คนที่ประกอบอาชีพสุจริต ขยันขันแข็งในการทำมาหากิน ย่อมยินดีกับของที่ดีตนหามาได้เอง ไม่คิดฉกฉวยเอาของผู้อื่น

3. มีความสำรวมในกาม หมายถึง การยินดีเฉพาะในคู่ครองของตน และการไม่คิดหมกมุ่นอยู่แต่เรื่องความรักความใคร่จนเกินขอบเขต การที่คนเรามีความต้องการทางเพศนั้น มิใช่ของผิดปกติแต่อย่างใด แต่ถ้าเดินสายกลางไว้ ก็จะทำให้เราไม่ไปผิดลูกเมียผู้อื่น ธรรมข้อนี้คู่กับศีลข้อสาม

4. มีความสัตย์ หมายถึง การพูดความจริง เป็นธรรมที่ใช้คู่กับศีลข้อสี่ที่ให้เว้นจากการพูดเท็จ ธรรมข้อนี้เป็นการส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักแสดงไมตรีจิตต่อกันทางวาจา การพูดความจริงนี้หมายรวมถึงการพูดคำสุภาพ คำอ่อนหวาน

5. มีสติสัมปชัญญะ หมายถึง มีสติรอบคอบรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาที่กำลังทำอะไร ธรรมข้อนี้คู่กับศีลข้อห้าที่ห้ามมิให้ดื่มสุราเมรัย ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามศีลและธรรมข้อที่ห้าอยู่เสมอ จะเป็นผู้ที่ไม่ขาดสติ ไม่ประมาท จะทำการสิ่งใดก็จะสำเร็จได้โดยไม่ยากและโอกาสที่จะเผลอตัวทำผิดด้วยความประมาทก็มีน้อยหรือไม่มีเลย

สมบัติของผู้ดี

(จากหนังสือ สมบัติของผู้ดี เจ้าพระยาพระเสด็จ สุเรนทราธิบดี)

มี 10 ภาค แต่จะยกตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพียง ภาคที่ 1 และ 2

ภาคหนึ่ง ผู้ดี ย่อมรักษาความเรียบร้อย

กายจริยา คือ

1. ย่อมไม่ใช้กริยาอันข้ามกราบบุคคล
2. ย่อมไม่อาจเอื่อมในที่ต่ำสูง
3. ย่อมไม่ล่วงเกินถูกต้องผู้อื่นซึ่งไม่ใช่หยอกกันฐานเพื่อน
4. ย่อมไม่เสียดสีกระทบกระทั่งกายบุคคล
5. ย่อมไม่ลุกนั่งเดินเหินให้พรวดพราดโดนผู้คนหรือสิ่งของแตกเสียด
6. ย่อมไม่ส่งของให้ผู้อื่นด้วยกริยาอันเสือกเสือกโยน
7. ย่อมไม่ผ่านหน้าหรือบังตาผู้อื่น เมื่อเขาดูสิ่งใดอยู่ เว้นแต่เป็นที่เฉพาะไป
8. ย่อมไม่เอิกอิ่งเมื่อเวลาผู้อื่นทำกิจ
9. ย่อมไม่แสดงกริยาตึงตัง หรือพูดจาอีกทักในบ้านแขก

วจีจริยา คือ

1. ย่อมไม่สอดสรวนวาจาหรือแย่งชิงพูด
2. ย่อมไม่พูดด้วยเสียงอันดังเหลือเกิน
3. ย่อมไม่ใช้เสียงตวาด หรือพูดจากระโชกกระชาก
4. ย่อมไม่ใช้วาจาอันหักหาญตึงตัน
5. ย่อมไม่ใช้ถ้อยคำอันหยาบคาย

มโนจริยา คือ

1. ย่อมไม่ปลอ่ยใจให้ฟังซ่านกำเริบหยิ่งโง่โต
2. ย่อมไม่บันดาลโทสะให้เสียกริยา

ภาคสอง ผู้ดี ย่อมไม่ทำอุจาดลามก

กายจริยา คือ

1. ย่อมไม่ใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวอันสะอาด และแต่งโดยเรียบร้อยเสมอ
2. ย่อมไม่แต่งตัวในที่แจ้ง
3. ย่อมไม่จิ้มควักล้างแคะแคะเการ่างกายในที่ประชุมชน
4. ย่อมไม่กระทำการที่ควรจะทำในที่ลับในที่แจ้ง
5. ย่อมไม่หาวเราให้ปรากฏในที่ประชุมชน
6. ย่อมไม่จามด้วยเสียงอันดังและโดยไม่ป้องกำบัง
7. ย่อมไม่บ้วนซากด้วยเสียงอันดัง หรือให้เประอะเปื่อนให้เป็นที่รังเกียจ
8. ย่อมไม่ลุกกลนเลอะเทอะมูมมามในการบริโภค
9. ย่อมไม่ถูกต้องหรือหยิบยื่นสิ่งใที่ผู้อื่นจะบริโภคด้วยมือตน

10. ย่อมไม่ล่วงล้ำ ข้ามหยาบ ของบริโศคนผ่านหน้าผู้อื่น ซึ่งควรขอโทษและขอให้เขาส่งได้
11. ย่อมไม่ละลาบละล้วงเอาของผู้อื่นมาใช้ในการบริโภค เช่น ด้วยน้ำ และผ้าเช็ดมือ เป็นต้น
12. ย่อมไม่เอาเครื่องใช้ของตน เช่น ช้อนส้อมไปล้างตักสิ่งบริโภค ซึ่งเป็นของกลาง
13. ย่อมระวัง ไม่พุดจาตรงหน้าผู้อื่นให้ใกล้ชิดเหลือเกิน

วจีจริยา คือ

1. ย่อมไม่กล่าวถึงสิ่งโสโครกพึงรังเกียจในท่ามกลางประชุมชน
2. ย่อมไม่กล่าวถึงสิ่งควรปิดบังท่ามกลางประชุมชน

มโนจริยา คือ

1. ย่อมพึงใจที่จะรักษาความสะอาด

มารยาทเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร

(จากหนังสือ มารยาทในสังคมไทย คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ)

มารยาทและวิธีปฏิบัติ

1. มารยาทโดยทั่วไป

1. ควรตัดหรือแบ่งอาหารใส่จานของตนพอประมาณ ไม่มากจนรับประทานไม่หมด
2. ควรใช้ช้อนกลางตักอาหารจากจานรวม เพื่อแบ่งมาใส่จานหรือช้อนของตน
3. ขณะรับประทานอาหาร ถ้าไอหรือจาม ควรใช้ผ้าหรือมือป้องปาก ถ้าจำเป็นต้องคายอาหารก็ควรใช้มือป้องปากแล้วใช้กระดาษเช็ดปากรองรับและพับให้มิดชิด
4. ควรเอื้อเฟื้อแก่เด็กและสตรีที่นั่งใกล้ ๆ เท่าที่จะทำได้
5. ถ้าจำเป็นต้องจ้มฟันในเวลารับประทานอาหาร ควรใช้มือป้อง
6. ถือก้อนด้วยมือขวา ถือก้อนด้วยมือซ้าย แต่ถ้าเป็นการรับประทานอาหารโดยใช้ส้อมอย่างเดียวให้ถือส้อมด้วยมือขวา
7. เวลาหยิบแก้วน้ำ ควรหยิบด้วยมือขวา เวลาดื่มไม่ควรยกแก้วสูงจนต้องแหงนหน้า
8. ไม่แสดงกิริยาอาการน่ารังเกียจ เช่น ล้วง แคะ แกะ เกา หาว เรอ เอาข้อศอกเท้าโต๊ะหรือเท้าคาง กางข้อศอกเวลารับประทานอาหาร ทำอาหารหก นิ่งโยกเก้าอี้ เป็นต้น
9. ไม่ร้องรำทำเพลงหรือหยอกเอนกันในเวลานั่งโต๊ะอาหาร
10. ไม่ควรพุดเมื่อเวลามีอาหารเต็มปาก
11. ไม่ควรเคี้ยวอาหารให้มีเสียงดัง
12. ไม่รับประทานอาหารคำโตเกินไป
13. อย่าสูบบุหรี่จนทำให้รบกวนผู้อื่น หรือเสพยาจนลืมนมารยาทอันดีงาม
14. ไม่อ่านหนังสือใด ๆ เวลารับประทานอาหาร เว้นแต่บัญญัติอาหาร
15. อย่าเอามือหยิบสิ่งใด ๆ ข้ามเครื่องใช้ในการรับประทานอาหารของผู้อื่น ถ้าจำเป็นต้องหยิบอาจขอให้เพื่อนร่วมโต๊ะส่งให้ ควรขอโทษและแสดงการขอบคุณทุกครั้ง ถ้าทำเครื่องใช้ในการรับประทานอาหารตกจากโต๊ะ ไม่ต้องก้มลงหยิบ ควรขอจากบริกรใหม่

ประวัติส่วนตัว

นายปรีชา สุขเกษม เกิด 19 มีนาคม 2498 ที่ อ.จอมพระ จ.สุรินทร์ รับราชการครั้งแรกที่ โรงเรียนปากช่อง อ.ปากช่อง จ. นครราชสีมา โอนมาปฏิบัติราชการสังกัดสถาบันราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี เมื่อ 2538 ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง อาจารย์ 2 ระดับ 7 สังกัดคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี วิชาเอกภาษาอังกฤษ (กศบ.) ที่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก ปริญญาโท สาขาภาษาศาสตร์เอเชียอาคเนย์ จากมหาวิทยาลัยมหิดล ขณะนี้ (2543 – 2544) กำลังศึกษาต่อระดับปริญญาเอก สาขาภาษาศาสตร์ ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย